

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE BİTLİS'TE

SİYASAL HAYAT

Harun YEGEN

Yüksek Lisans Tezi

Tarih Anabilim Dalı

Doç. Dr. Bilal TUNÇ

2019

Her Hakkı Saklıdır.

T.C.
AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

Harun YEGEN

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE BİTLİS’TE SİYASAL HAYAT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Bilal TUNÇ

AĞRI – 2019

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “**Demokrat Parti Döneminde Bitlis’te Siyasal Hayat** “ adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

Δ Tezimin erişime açılmasını istiyorum.

21.11.2019

Harun YEGEN

T.C.
AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL VE ONAY TUTANAĞI
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Bilal TUNÇ danışmanlığında, Harun YEGEN tarafından hazırlanan bu çalışma **21.11.2019** tarihinde aşağıdaki jüri tarafından. **Tarih** Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

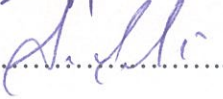
Başkan : Dr. Öğr. Üyesi Fatih ÖZÇELİK

İmza:

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Bilal TUNÇ

İmza:

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Ahmet EDİ

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine ait olup;

Enstitü Yönetim Kurulunun .../.../201.. tarih ve / nolu kararı ile onaylanmıştır.

..../...../.....

Doç. Dr. Alperen KAYSERİLİ

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ	viii
KISALTMALAR	ix.

GİRİŞ	1
-------	---

BİRİNCİ BÖLÜM BİTLİS TARİHİ VE GENEL ÖZELLİKLERİ

1. 1. Bitlis'in Coğrafi ve Fiziki Yapısı	5
1.2.Bitlis'in Ekonomisi	7
1.3. Bitlis'in Nüfus Yapısı	9
1.4. Bitlis'in Turizm ve Tarihi Eserler Açısından Durumu	10
1.5.Bitlis'in Tarihi ve Adının Kökeni	12
1.5.1. İlkçağlarda Bitlis	13
1.5.2. Bitlis'in Türk Hâkimiyetine Geçmesi	14
1.5.3. Osmanlılar Döneminde Bitlis	16
1.5.4.Bitlis Tarihinde Ermeniler	18
1.5.5.Milli Mücadele Döneminde Bitlis	20
1.5.6.Cumhuriyet Döneminde Bitlis	22

İKİNCİ BÖLÜM TÜRK DEMOKRASİ TARİHİNDE DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ VE BİTLİS'TEKİ SİYASAL GELİŞMELER

2.1. Demokrat Partinin Kuruluş Süreci ve Gelişmeler	24
2.1.1. DörtlÜ Takrir'in Verilmesi ve Demokrat Partinin Kuruluşu	25
2. 1. 2. 1946 Seçimleri ve Demokrat Parti'nin Muhalefet Dönemi	28

2.1.3. 1950 Seçimleri ve Demokrat Parti'nin İktidara Gelmesi	30
2.2. Siyasi Partilerin Bitlis'teki Faaliyetleri ve Seçimler (1950-1960)	37
2. 2. 1. Cumhuriyet Halk Partisi Bitlis Teşkilatı	37
2. 2. 2. Demokrat Parti Bitlis Teşkilatı	39
2. 3. Bitlis'te Milletvekili Genel Seçimleri (1950-1957)	42
2. 3. 1. Bitlis'te 1950 Milletvekili Genel Seçimleri	42
2. 3. 2. Bitlis'te 1951 Milletvekili Ara Seçimleri	49
2. 3. 3. Bitlis'te 1954 Milletvekili Genel Seçimleri	50
2.3.4. Bitlis'te 1957 Milletvekili Genel Seçimleri	57
2. 4. Bitlis'te Muhtarlık Seçimleri (1950-1954)	65
2.4.1. 1950 Muhtar ve İhtiyar Heyeti Seçimleri	65
2.4.2. 1954 Muhtar ve İhtiyar Heyeti Seçimleri	67
2.5. Belediye Meclisi (Başkanlığı Seçimleri)	69
2.5. 1. 1950 Belediye Meclisi (Başkanlığı Seçimleri	69
2.5. 2. 1955 Belediye Meclisi (Başkanlığı Seçimleri	72
2.6. İl Genel Meclisi Seçimleri (Vilayet Umum Meclisi Seçimleri)	83
2.6. 1. 1950 İl Genel Meclisi Seçimleri	83
2.6. 2. 1955 İl Genel Meclisi Seçimleri	85

ÜÇÜNCÜBÖLÜM

BİTLİS MİLLETVEKİLLERİNİN ÇALIŞMALARI VE İLDEKİ DİĞER SİYASAL GELİŞMELER

3.1. 1950- 1960 Arası Dönemde Bitlis Milletvekillerinin Meclisteki Faaliyetleri	90
3.1.1. Dokuzuncu Dönem Bitlis Milletvekilleri ve Yer Aldıkları Komisyonlar	90

3.1.2. Onuncu Dönem Bitlis Milletvekilleri ve Yer Aldıkları Komisyonlar	95
3.1.3. On Birinci Dönem Bitlis Milletvekilleri ve Yer Aldıkları Komisyonlar	97
3.2. Bitlis Milletvekillerinin Meclis'teki Etkinlikleri ve Konuşmaları	98
3.2.1. Bitlis Milletvekili Muhtar Ertan	98
3.2.2. Bitlis Milletvekili Selahattin İnan	100
3.2.2.1. Bitlis Milletvekili Selahattin İnan'ın Dokuzuncu Dönemde TBMM'deki Çalışmaları	101
3.2.2.2. Bitlis Milletvekili Selahattin İnan'ın Onuncu Dönemde TBMM'deki Çalışmaları	106
3.2.2.3. Bitlis Milletvekili Selahattin İnan'ın On Birinci Dönemde TBMM'deki Çalışmaları	112
3.2.3. Bitlis Milletvekili Nusrettin Barut	114
3.2.3. 1. Bitlis Milletvekili Nusrettin Barut'un Dokuzuncu Dönemde TBMM'deki Çalışmaları	115
3.2.3.2. Bitlis Milletvekili Nusrettin Barut'un Onuncu Dönemde TBMM'deki Çalışmaları	117
3.2.3.3. Bitlis Milletvekili Nusrettin Barut'un On Birinci Dönemde TBMM'deki Çalışmaları	118
3.2.4. Bitlis Milletvekili Rifat Bingöl ve On Birinci Dönemde TBMM'deki Çalışmaları	120
3.3. Bitlis'te Vatan Cephesi	122
SONUÇ	127
KAYNAKLAR	131
EKLER	142
ÖZGEÇMİŞ	152

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Harun YEGEN

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Bilal TUNÇ

2019, Sayfa: X+147

Jüri: Doç. Dr. Bilal TUNÇ

Dr. Öğr. Üyesi Fatih ÖZÇELİK

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet EDİ

Coğrafi alan bakımından Bitlis, Doğu Anadolu Bölgesi'nin küçük vilayetlerinden birisidir. Bitlis, tarih boyunca çeşitli uygarlıklara ev sahipliği ettiği için zengin bir tarih birikimine sahip olmuştur. Ancak böylesine zengin bir tarihe sahip olan Bitlis'in tarihi ile ilgili çok az çalışma yapılmıştır. Gerçi son yıllarda yerel tarih alanında yapılan çalışmalar artmaktadır. Bu bağlamda Bitlis tarihi için de birtakım çalışmalar vardır, ancak bunlar halen yeterli düzeye ulaşmamıştır. Bu nedenle bahsi geçen çalışmanın en önemli amaçlarından birisi, Bitlis tarihin önemli bir evresi olan, ancak çok az araştırma yapılmış olan 1950 ile 1960 arasındaki dönemi belgeler ışığında ortaya çıkarmaktır.

Demokrat Parti Döneminde Bitlis'te Siyasal Hayat adlı çalışmada, DP döneminde Bitlis ilinin idari biçimi, belediye faaliyetleri, nüfusu, ekonomisi, siyasi, askeri ve sosyokültürel yapısı gibi ana konuları içermektedir. DP'nin 1950 milletvekili genel seçimleriyle başlayan ve 27 Mayıs 1960 askeri darbesi ile son bulan on yıllık iktidarı boyunca Bitlis'teki gelişmeleri detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri, Resmi Gazeteler, Bitlis yerel basını, konuyla ilgili araştırma ve inceleme eserleri, yüksek lisans ve doktora tezleri, bu çalışmanın ana kaynaklarını oluşturmaktadır.

Üç bölümden oluşan çalışmanın giriş bölümünde siyasi partiler milletvekilleri genel seçimleri üzerinde durulmuş, partilerin kuruluş süreci hakkında bilgi verilmiş ve partilerin Bitlis teşkilatı irdelenmiştir. İkinci bölümde, 1950-1960 arası dönemde Bitlis milletvekillerinin meclis içindeki faaliyetleri, konuşmaları aktarılmıştır. Üçüncü bölümde ise, Bitlis milletvekillerinin TBMM'deki çalışmaları ve Vatan Cephesi üzerinde durulmuştur.

Bu alışma, birçok yönüyle diğerk eserlerden ve il yıllıklarından farklı özellikler taşımaktadır. 1950 ile 1960 yılları arasında Bitlis'te yaşanan gelişmeler neden sonuç ilişkisi bağlamında ve tarihi bir şema doğrultusunda incelenmiştir. Ele alınan her konu DP politikaları açısından ele alınmış ve Bitlis'teki değişimler ülke genelindeki olaylarla kıyaslanmıştır. Bu yönüyle ilin ne derece gelişme gösterdiği daha açık bir biçimde anlatılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bitlis, Demokrat Parti, Seçimler, Siyasi Hayat,.

ABSTRACT
MASTER THESIS
POLITICAL LIFE IN BİTLİS DURING THE DEMOCRATIC PARTY
ERA

Harun YEGEN

Advisor: Asoc. Prof. Dr. Bilal TUNÇ

2019, Page: X+147

Jury: Asoc. Prof. Dr. Bilal TUNÇ

Assist. Prof. Fatih ÖZÇELİK

Assist. Prof. Ahmet EDİ

Bitlis is one of the smallest provinces of Eastern Anatolia in terms of geographical area. Bitlis has had a rich historical background since it has been home to various civilizations throughout history. However, there are few studies on the history of Bitlis, which has such a rich history. In recent years, however, studies conducted on local history have been increasing. In this context, there are some studies related to the history of Bitlis, but these are still not enough. Therefore, one of the most important aims of said study is to reveal the period between 1950 and 1960, which is an important phase in the history of Bitlis, but has little research.

In this study, the administrative form of Bitlis province, municipal activities, population, economy, political, military and sociocultural structure during the DP period are covered. The developments in Bitlis during the ten-year period it was under the power of DP, which began with the parliamentary general elections in 1950 and ended with the military coup dated 27 May 1960, are discussed in detail. Main resources of our study include the Republican Archive of the Prime Ministry, Gazettes of Grand National Assembly of Turkey, in the Official Gazette, local media of Bitlis, research and survey works on the subject, master's and doctoral theses.

In the introductory part of the study which consists of three parts, political parties and general parliamentary election are emphasized, information is given on the

process of establishment of parties, and organization of the parties in Bitlis was examined. In the second part, the activities and speeches of Bitlis deputies in the parliament between 1950-1960 are presented. In the third part, the work of Bitlis deputies in Grand National Assembly of Turkey and Homeland Front are discussed.

This study has different features compared to other works and provincial yearbooks in many aspects. The developments in Bitlis between 1950 and 1960 are examined in the context of the cause and effect relationship and in accordance with a historical scheme. Each issue is discussed in terms of DP policies and the changes in Bitlis are compared with the events throughout the country. In this respect, the extent to which the province has improved is attempted to be explained more clearly.

Key Words: Bitlis, Democratic Party, Elections, Political Life.

ÖNSÖZ

Bitlis, tarihin her döneminde önemli bir mevkide bulunmuş, birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış ve bu durumundan dolayı da zengin bir tarihe sahip olmuştur. Bu kapsamda bugünkü Bitlis'in yer aldığı bölgeyle ilgili olarak bazı yüksek lisans çalışmaları bulunmaktadır, ancak bunların sayıları son derece azdır. Bu çalışmalar da daha çok Bitlis vilayetinin kapladığı alanın tarihi ile ilgili olan eserler daha çok İlkçağ, Ortaçağ, Yeniçağ, Osmanlı devri ve Cumhuriyet'in ilk yılları ile ilgilidir. Söz konusu evreler ile ilgili bilgi zenginliğine rağmen, bu coğrafyanın yakın tarihiyle ilgili detaylı araştırmalar yapılmamıştır. Bu nedenle Bitlis'in 1950 ile 1960 arasındaki tarihini hazırladığımız yüksek lisans tezimiz ile vilâyetin bilinmeyen ve eksik kalan yanlarından bir dönemini ortaya çıkarmayı hedefledik.

Araştırmamız, DP döneminde Bitlis vilâyetinin siyasi yapısını ele almaktadır. DP'nin 1950 milletvekili genel seçimleriyle başlayan ve 27 Mayıs 1960 İhtilali ile son bulan on yıllık iktidarında Bitlis'teki gelişmeleri ve değişimleri kapsamlı olarak ele almaya çalıştık. Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri ile Bitlis yerel basını, konuyla ilgili araştırma ve inceleme eserleri, yüksek lisans ve doktora tezleri, tezimizin ana kaynaklarını oluşturmaktadır.

Tez çalışmam boyunca benden hiçbir yardımını esirgemeyen, çalışmanın bölümlerinin oluşturulmasında ve incelenmesinde her türlü katkıyı sağlayan, tezin araştırma ve yazım bölümünde ciddi çalışmalar yapan tez danışmanım olan Sayın Doç. Dr. Bilal TUNÇ'a teşekkürü bir borç bilirim. Aynı şekilde tezimin hazırlanması sırasında sürekli olarak yanımda bulunan aileme de teşekkür ederim.

Harun YEGEN

21.11.2019

KISALTMALAR

Av.	: Avukat
CCA	: Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CMP	: Cumhuriyetçi Millet Partisi
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
DP	: Demokrat Parti
Dr.	: Doktor
Ed.	: Editör
HP	: Hürriyet Partisi
km.	: Kilmetre
MP	: Millet Partisi
MEM	: Milli Eğitim Müdürlüğü
S.	: Sayfa
SCF	: Serbest Cumhuriyet Fırkası
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TBMMTD : Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergileri

TC. : Türkiye Cumhuriyeti

TCF : Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası

Yay. Haz. : Yayına Hazırlayan

GİRİŞ

Çok partili hayata geçilmesi ile Türk siyasi hayatında yeni bir dönem başlamıştır. Fakat bütün tarihi olayları hazırlayan bir takım temeller olduğu gibi, bu durumu da hazırlayan bazı temeller vardır. Çok partili hayata geçişin temelindeki kavram halktır. Halkın tek parti iktidarından bıkmış olmasıdır. Bıkkınlığın altında yatan etkenler ise, ekonomik durumun kötüleşmesi, pahalılık, karaborsacılık, tefecilik gibi faktörlerdir. Bu sıkıntıların yaşanmasında önemli sebep İkinci Dünya savaşıdır. II. Dünya savaşı sonrasında Soğuk Savaş döneminin başlaması ve iki süper gücün dünya siyasetinde etkin rol oynamaya başlamaları, Türkiye'nin bu savaşta tutmak istediği safın Batı (ABD) olması da çok partili siyasal düzene geçilmesini gerekli kılmıştır. Türk siyasi hayatını değiştiren bu gibi sebeplerin yanında, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve Varlık Vergisi de gidişatı tetikleyen gelişmeler olmuştur. Mecliste CHP içinde bazı kişiler, bu yeni kanunları tepki ile karşılamış ve Demokrat Parti (DP) adında yeni bir parti kurmuşlardır. Parti'nin kuruluşu ile birlikte mecliste ciddi muhalefet hareketi doğmuştur. Demokrat Parti kuruluşundan sonra kısa sürede gelişerek siyasi arenada yerini almıştır. 1950 seçimleri ile iktidara gelmiş ve tek parti iktidarı son bulmuştur.

DP'nin kurulması ile iktidara geldiği 14 Mayıs 1950 tarihi arasındaki demokrasiye geçiş denemesinde DP ve Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) liderleri, yaşanan gerilimleri azaltmak ve demokratik siyaset ortamının oluşması için gereken uzlaşmayı sağlamak adına çalışmalar gerçekleştirmişlerdir. Demokrasi alanında yaşanan bir diğer önemli gelişme de 20 Temmuz 1948 tarihinde Millet Partisinin (MP) kurulmasıdır. MP'nin kurulması ile birlikte üç parti 14 Mayıs 1950 yılında yapılan seçimlere girmiştir. Bu seçimlerin sonucunda DP 408 milletvekili çıkararak seçimlerden birinci parti olarak çıkmıştır¹.

14 Mayıs'taki bu seçimlerin ardından 10 Şubat 1954 tarihinde Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP), 29 Aralık 1955 tarihinde Hürriyet Partisi (HP), 5 Aralık 1958'de Cumhuriyetçi Milliyetçi Köylü Partisi (CMKP) kurularak çok partili sisteme geçiş hızlanmıştır. Sonuçta cumhuriyetin ilanından 27 Mayıs 1960 ihtilaline dek Türkiye'de bir parlamenter sistem kurulmaya çalışılmış ve bu bağlamda demokrasi ile ilgili oldukça yoğun ve önemli çabalar sarf etmişlerdir. Bu bilgiler dikkate alındığında

¹ Bilal Tunç, *Demokrat Parti Döneminde Kocaeli (1950-1960)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2016, s. 251.253.

Türkiye’de demokrasi sürecinin tedrici olarak yerleşmeye başladığı görülmektedir. Demokrasinin sağlıklı olarak işlemesi, toplumun demokrasi kültürünü benimsemesi ile sıkı bir ilişki içindedir. Toplumun demokratikleşmesi ise siyasetin demokratik olmasına, toplumun ve kurumların hayatın her aşamasında insana ve insan haklarına değer vermesine bağlıdır. Böyle bir toplum düzeninde demokrasinin gereği olan görev ve sorumluluk bilinci gelişecek, seçim ve temsil ilkeleri sağlıklı işleyecek ve bunun neticesinde de demokrasi etkili bir şekilde uygulanabilecektir².

Çalışmamızda Türkiye’nin bu geçiş sürecine ve sonrasına bir de Doğu Anadolu Bölgesi’nin önemli şehirlerinden birisi olan Bitlis’in penceresinden bakarak, bu yenilik ve yeniliğin getirileri Bitlis açısından değerlendirilmeye çalışılmıştır. Siyasi tarihi boyunca siyaseten sabit bir tarafta kalmamış ve çıkarına göre davranmıştır. Desteklediği siyasi yapı haksızlık yaptığı takdirde tepkisini sandıkta göstermeyi bilmiştir. Dolayısıyla siyasi katılım kültürüne sahip olan il, yeni siyasi düzenin getirilerine de uyum sağlayabilmiştir. Bitlis siyasetine yön veren şahsiyetlere baktığımızda, bunların genel olarak bürokrat kökenli kişiler olduklarını görülür. DP ile çiftçi ve tüccar kesiminden de siyasete girenler olmuş fakat bunlar sınırlı sayıda kalmıştır.

Yukarıda verilen bilgiler bağlamında bu çalışmada 1950 ile 1960 yılları arasındaki dönem olan on yıl boyunca ülkeyi yöneten DP iktidarında Türkiye genelinde bilhassa siyasi değişikliklerin Bitlis vilâyetine nasıl yansıdığını ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır. Bu araştırmada DP iktidarında parti ve hükûmet programlarında belirtilen esaslar doğrultusunda Bitlis ilinde yapılan faaliyetlerle siyasi değişim ve dönüşüm ele alınmaya çalışılmıştır. *Demokrat Parti Dönemi’nde Bitlis’te Siyasi Hayat* adlı çalışma kapsamında ele alınan tarihsel süreç, 14 Mayıs 1950 genel seçimleriyle başlamakta ve 27 Mayıs 1960 darbesiyle son bulmaktadır.

Çalışmamızın konusu DP döneminde Bitlis vilâyetinde siyasal alandaki gelişimleri ve değişimleri içermektedir. Bu kapsamda tezin birinci bölümünde Türk siyasi tarihinde DP iktidarı hakkında genel bilgi verildikten sonra, Bitlis’in kısaca tarihi üzerinde durulmaktadır. İkinci bölümde 1950’ li yıllarda faaliyet sürdüren siyasi partiler ve bu partilerin Bitlis vilâyetindeki çalışmaları irdelenmektedir. Bu bölümde DP devrindeki başta Milletvekili Genel Seçimleri olmak üzere Belediyeler Meclisi Seçimleri, Vilâyet Genel Meclisi Seçimleriyle Köy ve Mahalle Muhtarlık Seçimleri

² Tunç, *Demokrat Parti Döneminde Kocaeli (1950-1960)*,s. 248-258.

üzerinde durulmakta olup; bu seçimlerin Bitlis'teki yansımaları detaylı bir biçimde incelenmektedir. Bilhassa, partilerin seçim çalışmalarıyla propagandaları üzerinde durularak seçim sonuçları sayısal verilerle izah edilmektedir. Böylece bahsi geçen seçimlerin Bitlis'teki sonuçları ve bütün partilerin oy oranları detaylı bir biçimde ortaya çıkarılmış olunacaktır.

Tezin üçüncü bölümünde ise Milletvekili Genel Seçimleri sonucunda Bitlis'ten seçilen mebusların TBMM'deki çalışmaları üzerinde durulmaktadır. 1950 ile 1960 arasında yapılan üç milletvekili seçimlerinin sonucunda Bitlis genelinde sürekli olarak DP birinci parti olarak çıkmış ve vilâyetin bütün mebusları da üç dönem halinde DP'den seçilmişlerdir. Bu bağlamda, DP'li Bitlis mebuslarının TBMM'deki faaliyetleri ve hangi encümenliklerde bulundukları hususu incelenmektedir.

DP döneminin doğru bir şekilde değerlendirilmesinde ve Bitlis yararına neticelerin ortaya çıkarılmasında şüphesiz ki mezkûr vilâyetin bu dönemde yaşadığı gelişim ve değişimleri tarafsız ve ilmi metotlar kapsamında ortaya koyabilmenin önemi büyük olacaktır.

Tarafımızdan yapılan araştırma ve incelemelerde Bitlis için bugüne kadar birtakım bilimsel çalışmaların mevcut olduğu ve bunların bazılarının ise yayınlandığı tespit edilmiştir. Bilhassa bu çalışmalar içerisinde yüksek lisans ve doktora gibi akademik düzeyde eserler de bulunmaktadır. Ancak Bitlis ile alakalı olarak ele alınmış olan eserler içerisinde bu zamana kadar DP evresinin bağımsız bir çalışma olarak ele alınmadığı anlaşılmaktadır. Bundan dolayı 1950 ile 1960 yılları arasında Bitlis'in siyasî durumu kapsamlı bir biçimde incelendiği bu eserin vilâyet tarihine büyük katkılar sağlayabileceği kanaatindeyiz.

Bilindiği üzere 1950'li yıllarda siyasal alanda mühim değişimler yaşanmıştır. Hususiyetle 1950 ile 1957 yılları arasında 5 adet yeni siyasi parti kurulmuş ve Türkiye'de çok partili hayat etkin bir şekilde varlığını göstermiştir. Bu kapsamda DP döneminde mevcut siyasi partilerin Bitlis'te nasıl teşkilatlandıkları, seçimler boyunca ne gibi seçim propagandaları yürüttükleri, özellikle başta milletvekili genel seçimleri olmak üzere; belediyelerdeki meclis seçimleri, vilâyet meclisi seçimleriyle muhtarlık intihaplarında ne gibi sonuçlar aldıklarını sayısal verilerle ve karşılaştırmalı tablolarla ortaya çıkarmayı amaçlamaktayız. Bunun dışında seçimler boyunca başta iktidar partisi DP ile meclisteki en büyük muhalefet partisi CHP dâhil olmak üzere devrin

partileri arasında ne gibi siyasi çekişmelerin ve mücadelelerin olduğunu ortaya çıkarmayı da hedeflemekteyiz.

Çalışmanın konusunun belirlenmesinin ardından, öncelikle konuyla ilişkili olan kaynakların tespit edilmesi amacıyla genel bir literatür ve kaynak taraması yapılmıştır. Müteakiben 1950 ile 1960 arasında Bitlis'te yayımlanan gazeteler tek tek incelenmiştir. Çalışma sonucunda tespit edilen kaynakların tamamı bir araya getirilmiş ve kullanılacak malzemeler ile bilgiler tamamen düzenlendikten sonra fişlemeler kısmına geçilmiştir. Basılı eserlerin fişlemelerinin ardından arşivlerde belgeler taranmaya başlanmış ve arşivlerdeki konuyla ilgili belgeler detaylı bir şekilde irdelenmiştir. Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi'nde konuyla ilgili yapılan belge incelemeleri sonunda tespit edilen belgeler fotoğraflanarak ve çok sayıda fotokopileri alınarak kullanıma hazır hale getirilmişlerdir.

Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi ile TBMM Arşivi'nden sağlanan arşiv belgelerinin kullanımı sırasında uygun bir yöntem kullanımına itina edilmiştir. Bu kapsamda arşivde bulunan ve Bitlis ile ilgili olarak 1950 ile 1960 arasındaki bilgileri ihtiva eden belgelerin büyük bir kısmı temin edilmiş ve içerikleri kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Konuyla alakalı içeriklerin tespit edilmesi ile diğer kaynaklarda bilhassa ulusal ve yerel bilgilerle rtsecek veya bu kaynaklardaki boşlukları tamamlayacak şekilde bütün belge ve bulgular yazım aşamasında tekrar gözden geçirilmiştir. Hususiyetle yapılan karşılaştırmalar üzerinden, her belge ayrı ayrı değerlendirilmiş ve müteakiben de belgelerdeki bilgiler çalışmada kullanılacak seviyeye getirilmiştir.

Elde edilen kaynaklar kullanılmadan önce diğer kaynaklarla karşılaştırılarak bu kaynaklardaki bilgilerin doğrulukları tespit edilmiştir. Bu anlamda kaynaklar arasında ortaya çıkması ve bilgi yanlışlığına sebep olabilecek muhtemel çelişkili ve yer yer yanlış olan bazı bilgilerin de titiz bir çalışmayla ortadan kaldırılmasına itina gösterilmiştir. Bu yolla dönemin daha iyi bir şekilde irdelenmesi ve anlaşılabilir kılınması sağlanmıştır. Yazım ile imla kurallarına büyük bir itina gösterilmiş ve genel olarak Türk Dil Kurumu TDK'nın yazım kaideleri esas alınmıştır. Böylece eser genelinde tek tip dilbilgisi kuralları kullanılarak bir bütünlük sağlanmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

BİTLİS TARİHİ VE GENEL ÖZELLİKLERİ

1.1. Bitlis'in Coğrafi ve Fiziki Yapısı

Bitlis ili, Doğu Anadolu Bölgesinde Van Gölü batısında, deniz seviyesinden 1.550 m. yükseklikte vadi içine kurulmuş bir yer konumunda bulunmaktadır³. Doğu Anadolu Bölgesi'nin önemli kentlerinden birisi olan Bitlis vilâyeti, Dicle Nehri'nin kollarından birisi olan Botan Çayı'na karışan Bitlis Çayı'nın Güneydoğu Toroslar arasında açtığı dar ve derin bir vadi içerisinde, deniz seviyesi yüksekliği temel alındığında 1550 m. yükseklikte kurulmuş olan bir yerdir. Önemli bir yerde kurulmuş olan Bitlis vilâyeti, bu anlamda tarih boyunca söz konusu önemini korumayı başarmıştır. Yukarıda izah edildiği üzere Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat Bölümü hudutları arasında bulunan Bitlis şehri, adı geçen bölgeyi Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne bağlayan doğal bir geçit üzerinde yer almaktadır. Bitlis vilâyetinin coğrafi alanına bakıldığında Karadeniz-Van ve Mezopotamya adlı bölgeleri birbirine bağlayan bir yerdedir ve önemli ticaret yollarını tamamen bir birine bağlamaktadır⁴.

Bitlis'in bu önemi kurulduğu yerin coğrafi özellikleriyle ilgili olması açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Bilhassa Doğu Anadolu Bölgesi ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ni birbirinden ayıran Güneydoğu Toroslar adlı alana geçilmesine büyük bir engel oluşturmaktadır. Esasında Bitlis vilâyeti adı geçen dağlık ve geçilmesi son derece güç, nispetten dar olan bir alanda, yarararak insanların yüzyıllardan beri kullandıkları yolun geçilmesine olanak veren bir vadi üzerinde oluşturulmuştur. Hakikaten Bitlis vilâyeti, Elcezire adı verilen düz arazileri Doğu Anadolu Bölgesi'nin merkezi olan platolarına ve oradan İran ile Kafkasya bölgelerine bağlayan ve Güneydoğu Torosları aşan adı geçen en kolay ve en kestirme yol üzerinde bulunmasından dolayı önemli bir jeostratejik alana sahip bulunmaktadır. Bitlis'in sahip olduğu bu coğrafi konumu nedeniyle ilkçağlardan beri ticaret kervanlarının yolu üzerinde bulunma avantajına sahip olmuş, ayrıca hayvan sürüleriyle birlikte güney-kuzey doğrultusunda mevsimlik göçlerde bulunan insanlar da zorunlu olarak Bitlis

³ Rahime Beder Şen ve Semra Yurtkuran, "Bitlis'te Yaşayan Ailelerin Sosyo - Demografik, Sosyo - Ekonomik Sosyo - Kültürel özellikleri ile Toplumsal Hayatta Törenin Gücü", *Aile ve Toplum Dergisi*, cilt: 2, sayı: 7, (2004), s.1.

⁴ Kenan Arıncı, "Geçmişteki Önemi Azalmış Kent Yerleşimlerine Bir Örnek: Bitlis", *Doğu Coğrafya Dergisi*, cilt: 1, sayı: 1, (1995), s. 69.

yolunu yani geçidini kullanmak zorunda bulunmuşlardır. Adı geçen önemli geçidi kontrol altında bulunduran Bitlis Kalesi de bugünkü vilâyetin batısında yer alan Bitlis Çayı ile söz konusu suyun batıdan birleşen Kômüs deresi arasında kalan ve iki vadiye de dik bir şekilde inerek korumalı bir alan meydana getiren son derece dar bir sahada yer almaktadır⁵.

Doğu Anadolu Bölgesi'nin en dağlık alanlarından birinde bulunan Bitlis kentinin yüksekliği 1.550 m olduğu görülmektedir. Bitlis vilâyetinin hudutları arasında yer alan Süphan Dağı 4.058 yüksekliğindedir ve Ağrı Dağı'ndan sonra Türkiye'nin ikinci en yüksek dağı konumunda bulunmaktadır. Bunun dışında Bitlis vilâyeti, fiziki alan olarak Bitlis Çayı'nın Güneydoğu Toroslar arasında açtığı son derece derin bir vadi içerisinde yer almaktadır⁶.

Bitlis vilâyetinin topraklarının kuzeyinde yer alan volkanik Nemrut Dağı sönmüş bir volkanik dağdır. İlin kuzeyinde, Süphan Dağı'nın batısında Ziyaret Dağı düzenli bir sıradağ durumundadır. Adı geçen dağın yamaçları dik ve oldukça bozuk görünümlüdür. Van Gölü'ne dik eğimlerle inen ve akarsu vadilerince parçalanmış olan dağlardan Kırmızıaştepe 2.607 m. yükseklikte ve Karaştepe de 2.609 m. yükseklikte bulunmaktadır. Bitlis'in ilçelerinden birisi olan Ahlat'ın kuzeydoğusunda Süte Dağı Muş Sancağı'nın Sason ilçesinde Zevesir ve Mereto dağları, Siirt'in Eruh ilçesinin Dirgül nahiyesi civarında Cudi Dağı, Bingöl'e bağlı Kulp ilçesinde de Zenyek ve Küzan dağları bulunmaktadır. Bitlis il sınırları içerisinde büyük olarak kabul edilebilecek bir ırmak bulunmamaktadır. Ancak burada küçük de olsa çok sayıda ırmak bulunmaktadır. Bitlis ili Merkez ilçesinde İskender, Rabat ve Garbalzer adı verilen nehirler yer almaktadır. Mutki ilçesinden geçen Başor Suyu Garzan'a bağlı olan Rıdvan nahiyesi üzerinden Dicle Irmağı'na dökülmektedir. Süphan Dağı'nın kuzey eteklerinden ve Malazgirt Ovası'na akan Bağdişan Irmağı, Nemrut Dağı'nın güney eteklerinden beslenen ve Fırat Nehri'nin önemli bir kolu olan Murat Irmağı'na karışan Karasu, Dicle Irmağı'na katılan Bitlis Çayı ve Mutki bölgesinin suları ile beslenen Garzan Çayı önemli sular arasında yer almaktadır.

Bitlis'in içinden akan Kesur (Burge), Altınkalbur, Başhan ve Avih Çayları Botan Nehri'ne dökülmektedir. Güzeldere Çayı ve Hizan Çayı Siirt il sınırlarında Botan Çayına dâhil olmaktadır. Bunlar dışında Bitlis ilinde çok sayıda göl

⁵ Metin Tuncel, “ Bitlis Şehri (Tarihi Coğrafya Açısından Yaklaşım)”, *Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, sayı: 4, (1996), s.101.

⁶ Nil Nadire Gelişkan, *Matrukçu Nasuh Gözüyle Bitlis*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2015, s.38.

bulunmaktadır. Hatta Doğu Anadolu Bölgesi'nde göl bakımından en zengin olan vilâyet Bitlis'tir. Bitlis'te bulunan başlıca göller şunlardır: Van Gölü, Nazık Gölü, Arin Gölü, Aygır Gölü ve Nemrut Krater Gölü. Bu bölümde üzerinde durulması gereken diğer bir konu ise ovalar ve platolardır. Bitlis topraklarının % 10'unu oluşturan ovaların en önemlileri arasında Ahlat, Arin, Adilcevaz ve Muş Ovası'nın Güroymak ilçe sınırları içerisinde kalan kısmı ise Bitlis ile Tatvan arasında bulunan Rahva düzlüğüdür. Burada yayla ve platolar % 19'luk bir alanı kaplamaktadır. Yayla ve platolar dağ eteklerinde ve Van Gölü'nden 200-300 m.yükseklikte bulunurlar. Bitlis ilinde yer alan platolar ise şunlardır: Avasar, Susana, Haydarderesi, Süte, Süphan, Nemrut, Kuşhane, Uludere, Çıtak, Duap, Şen, Örenli, Panor ve Hanik⁷.

1.2. Bitlis'in Ekonomisi

Bitlis ekonomisini oluşturan en önemli unsurların başında tarım gelmektedir. Bitlis'in büyük bir bölümü dağlık, kayalık ve ormanlık olması nedeniyle bitkisel üretim yapılan alanlar sınırlıdır. Tarım ve hayvancılık, Bitlis halkının temel geçim kaynağıdır. Bitkisel üretimin il ekonomisine katkısı hayvancılığın gerisindedir. Vilâyet topraklarının %18,9'u tarım arazisidir, tarıma elverişli olup kullanılmayan arazi oranı %2.09'dur. 126.761 hektar olan tarım arazisinin %20,6'sı sulanmaktadır. Sulanan arazilerde tütün, pancar, patates ve meyve üretilmektedir. Tarım alanlarının %73.6'i ekili alanlardan oluşmaktadır, %25.24'ü nadas, %0.61 sebze %0.54'ü mera ve bağlıktır. Yetiştirilen önemli ürünler çavdar ve tütündür. İlde yetiştirilen en önemli meyve ise ceviz olup, yüksek verimliliği ve kalitesi ile tanınmaktadır. Bitlis tarımında makineleşme 1970'lerde ve çok sınırlı bir şekilde başlamıştır. Tarımda teknoloji kullanımı ve sulama da sınırlıdır. Bitkisel üretimde geleneksel yöntemler kullanılmaktadır⁸.

Yukarıda da izah edildiği üzere Bitlis vilâyetinde toplam 133.051 hektar tarım alanı mevcuttur. 40.823 hektar alanda sulu tarım yapılmakta olup ekonomik olarak sulanan alan ise 31.764 hektar olarak belirlenmiştir⁹. Bitlis'te 22.945 adet tarım işletmesi faaliyette bulunmaktadır. Bu işletmelerin tamamı aile işletmesidir. Burada

⁷ Cemalettin Kinç, *Bitlis ve Ermeni Olayları (1870-1920)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van 2012, s.28-31.

⁸ Cengizhan Barut, *Bitlis İlinin Ekonomik Kalkınmasında Turizm Arz Potansiyelinin Değerlendirilmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2013, s.55.

⁹ Bitlis Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, *Bitlis İli 2017 Yılı Çevre Durum Raporu*, Bitlis Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü Yayınları, Bitlis 2018, s.31.

tarım işletmeleri genellikle bitkisel ve hayvansal üretimi birlikte yapmakta ve bu işletmelerin oranı da %81'i bulmaktadır. Bu işletmeleri sırasıyla %41 ile yalnızca hayvansal üretim yapan işletmeler ve %5 ile yalnızca bitkisel üretim yapan işletmeler izlemektedir. Genelde kuru şartlarda yapılan tarımsal üretim yaygındır. Tarım potansiyelinin büyük bir kısmını hububat oluşturmakla beraber, sanayi bitkilerinden tütün ve pancar da önemli bir yer teşkil eder. Sulama imkânları daha gelişmiş olan Adilcevaz, Ahlât, Güroymak ve Tatvan ilçelerinde pancar yetiştirilmektedir. Geniş tarım alanlarında genelde kuru şartlarda yapılan hububat tarımı içerisinde birinci sırayı buğday alır. Sulu tarım ürünlerini ise sırası ile şekerpancarı ve tütün oluşturur. Bunun dışında hayvancılığın geniş çapta yapılması dolayısıyla yem bitkileri üretimi de önemli yer tutar. Meyvecilik ise eskiden beri yapılmaktadır. İlin iklim koşulları bazı yıllar üretimi sınırlayıcı olmasına rağmen meyve sahaları daha ziyade donlardan fazla etkilenmeyen kesimlerde yapılmaktadır. Meyve olarak ceviz başta olmak üzere elma, armut, erik, üzüm gibi ürünler yetiştirilmektedir¹⁰.

Bitlis ekonomisi içerisinde tarım ve hayvancılık önemli bir yer tutmasına rağmen sanayide son derece geri kalmış olan Bitlis'te 1985'in sonlarına doğru teşvik mahiyetinde çok sayıda yatırımların mevcudiyetine rağmen özel teşebbüs ve yerli şirketlerin büyük bölümü yatırımlarını sanayi yerine hayvancılık alanında yapmayı tercih etmektedir. Söz konusu durumdan dolayı yani Bitlis'te sanayi gelişemediği için vilâyet ekonomisi büyük oranda hayvancılık ve hayvansal ürünler üzerinde büyük bir yoğunlaşma göstermektedir. Bu bağlamda, sanayisi son derece az olan Bitlis vilâyetinde tarım ve hayvancılığa bağlı gıda ve içecek imalatı, madencilik ve tarımsal ürünlerin sektörleri ön plana çıkmaktadır¹¹. Yukarıda izah olunduğu üzere Bitlis'in ekonomisi içerisinde tarım ve hayvancılık son derece önemli bir yer tutmaktadır. Bu nedenle de Bitlis sanayisi bu iki iktisadi değer bakımından gelişme göstermeye çalışmaktadır. Ancak başta makine, kimya vs. gibi önemli sayılan sanayi kollarından hiçbirisi bulunmamaktadır. Bu nedenle vilâyetin dış satımında tarım ve hayvansal ürünler son derece fazla yer tutmaktayken; vilâyetin ihtiyaç duyduğu sanayi ürünleri ise Başta İstanbul ve Bursa olmak üzere sanayi bakımından gelişmiş Batı illerinden satın alınmaktadır.

¹⁰ Bitlis Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, *Bitlis İli 2014 Yılı Çevre Durum Raporu*, Bitlis Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü Yayınları, Bitlis 2015, s.48-51.

¹¹ Bitlis Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, *Bitlis İli 2016 Yılı Çevre Durum Raporu*, Bitlis Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü Yayınları, Bitlis 2017, s.11.

1.3. Bitlis'in Nüfus Yapısı

Bitlis vilâyeti Türkiye'nin en fazla göç veren yerleri arasında yer almaktadır. Bilhassa vilâyetin Merkez ilçesinden 1980'li yıllardan itibaren birçok nedenden dolayı büyük illere çok sayıda göçler olmuştur. Söz konusu nedenler içerisinde terör olayları en başta gelmektedir. Göç edenler genel olarak şehrin zengin ve ileri gelen kişileri olup, bunlar daha çok İstanbul, Ankara, İzmir ve Bursa gibi büyük kentlere göç etmeyi ve buralarda yaşamayı tercih etmişlerdir. İl merkezi göçlerden dolayı sürekli olarak azalınca, azalan nüfusun yerini köylerden kent merkezine göç edenler doldurmuşlardır.

Durumu daha da açıklığa kavuşturmak amacıyla 1990 ve 2000 yılı nüfusu verileri karşılaştırılmıştır. Bu bağlamda, Türkiye İstatistik Kurumu'nun 1990 yılı nüfus verilerine göre vilâyetin toplam nüfusu 330.115'tir. Bu nüfusun 144.029'u şehirde, 186.086'sı ise köylerde yaşamaktadır. Yani il nüfusu içinde kentli kişi sayısı köylülerden çok daha azdır. 2000 yılında ise bu durumun tersi yönde değişme gösterdiği anlaşılmaktadır. Buna göre Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2000 yılı nüfus bilgilerine göre, Bitlis'in toplam nüfusu 388.678'dir. Bunların 220.402'si şehirde 168.276'sı ise köylerde yaşamaktadır¹². Bundan sonraki veriler incelendiğinde de köy nüfusunun sürekli azalma eğilimi içinde olduğu anlaşılmaktadır.

Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2000 yılı verilerine göre 1935'ten 2000 yılına kadar Bitlis nüfusu içinde şu şekilde gelişmelerin olduğu anlaşılmaktadır: 1935 yılında Türkiye'nin nüfusu 16.157.487 iken; Bitlis nüfusu 55.688'dir. Bu da Bitlis nüfusunun ülke nüfusu içinde çok az yer kapladığını ortaya çıkarmaktadır. 2000 yılı verilerine göre Bitlis'te km²'ye sadece 55 kişi düşmektedir. Bitlis'in ortalama hane halkı büyüklüğü 1955 ile 2000 arasındaki dönemde hem artış hem de azalış göstermiştir. 1955 yılında Bitlis'in ortalama hane halkı büyüklüğü 7 iken; bu oran 1955'te 7,8'e yükselmiştir. 1935-2000 döneminde Bitlis vilâyetinin nüfusu sürekli olarak artış göstermiştir. Bitlis ilinde en düşük nüfus artış hızı 1940-1945 döneminde; en yüksek nüfus artış hızı ise 1950-1955 döneminde olmuştur. Vilâyetin yıllık nüfus artış hızı 1990-2000 döneminde ise % 16,3'tür¹³.

Bitlis nüfusunu etkileyen en önemli faktörlerden birisi iç göçlerdir. Türkiye'de bilhassa 1980'den itibaren Bitlis'in de içinde yer aldığı Doğu Anadolu Bölgesi'nden büyük kentlere çok sayıda göçler yaşanmıştır. Bu durumdan dolayı kentsel büyüme

¹² Şen ve Yurtkuran, s.1.

¹³ Devlet İstatistik Enstitüsü, *2000 Genel nüfus sayımı: Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri*: Bitlis, Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara 2002, s.25.

hızının son derece yüksek olduğu kırsal alanlarda ise ciddi nüfus azalmaları olmuştur¹⁴. Söz konusu göçlerin en önemli sebepleri terör olayları ve iş bulma ihtiyacıdır. Bu bağlamda, vilâyetin nüfus hareketliliği içerisinde göçün önemli bir rol oynadığı açık olarak ortaya çıkmaktadır.

1935 yılında Bitlis'te % 29,8 olan şehirde yaşayan nüfusun payı 1955 yılından sonra daimi olarak artarak 2000 yılında % 56,5'e ulaşmıştır. Bitlis nüfusuyla alakalı olarak ele alınması gerek bir diğer konu ise nüfusun artmasında doğum oranının etkisidir. 1945 yılında vilâyet genelindeki nüfusun % 89,6'sı Bitlis'te doğmuştur. 1950-1965 yılları arasında genel olarak % 92 olan Bitlis ilinde doğanların oranı 1965 yılından sonra yavaş bir eğilim göstermiştir. 2000 yılında Bitlis nüfusunun % 89,4'ü adı geçen ilde doğan kişilerden oluşmaktadır. Ayrıca il genelinde doğum oranının son derece yüksek olduğu ve doğum sayısının fazla olmasından dolayı da nüfusun artış eğilimi içinde olduğu görülmektedir¹⁵. Söz konusu durum, her ne kadar Bitlis vilâyetinden büyük kentlere büyük göçler olsa da doğum oranının yüksekliğinden dolayı nüfusta büyük bir azalma olmasını engellemektedir. Yani doğum oranının yüksekliği, göçten kaynaklanan nüfusun azalmasını dengelemektedir şeklinde değerlendirilmektedir.

1.4. Bitlis'in Turizm ve Tarihi Eserler Açısından Durumu

Yukarıda izah edildiği üzere Bitlis'in hem nüfus yapısı hem de coğrafi durumu, vilâyetin birçok alanda gelişmesini zorlaştırmaktadır. Bunların başında da turizm gelmektedir¹⁶. Bu duruma rağmen; ilin turistik kaynak bakımından önemli bir potansiyele sahip olduğu da söylenebilir. Günümüzde turizm alanında birkaç faaliyet sürdürülüyor olsa da, bunun yeterli olduğunu söylemek oldukça güçtür. Dolayısı ile yatırım, tanıtım, güvenlik, nitelikli personel ve tesisleşme gibi bazı temel problemler uygun politikalarla çözülebilirse Bitlis'in önemli bir turizm şehri olması mümkündür.

Bitlis vilâyeti turizmde gelişme ve ilerleme anlamında büyük bir potansiyele sahip bulunmaktadır. Ancak Bitlis'in turizm açısından çok önemli sayılacak doğal ve

¹⁴ Ahmet İçduygu, İbrahim Sirkeci ve İsmail Aydıngün, "Türkiye'de İçgöç ve İçgöçün İşçi Hareketine Etkisi", *Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri Konferansı (6-8 Haziran 1997)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s.218.

¹⁵ Devlet İstatistik Enstitüsü, s.28,34.

¹⁶ Ümit Şengel ve Burhanettin Zengin, "Bitlis İlinin Kalkınmasında Turizmin Rolünün Yerel Halkın Demografik Özelliklerine Göre Değerlendirilmesi", *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, cilt:1, sayı:2, (2017), s.3.

tarihi yapıların tanıtılmasında büyük sorunlar yaşanmaktadır¹⁷. Esasında Bitlis vilâyetinde turizm açısından büyük önem arz eden ve vilâyetin sosyal ve iktisadi etkinliğini arttırabilecek turizm kaynakları geliştirilebilirse, bahsi geçen vilâyet ekonomik açıdan iyice önemli bir duruma gelebilir.

Bitlis'te turizm açısından çok önemli yapılar bulunmaktadır. Bunların başında kale gelmektedir. Bitlis Kalesi dışında Nemrut Krater Gölü, Ahlat Selçuklu Mezarları, Deliktaş ve Şerefiye Camii, Çifte Kümbet, Şahin Kalesi ve Van Gölü bulunmaktadır¹⁸. Bunun dışında Bitlis ilinde turizm açısından potansiyel bir durum arz edenler şunlardır: Kış turizmi, kültürel miras turizmi, termal turizmi ve kıyı turizmi¹⁹. Söz konusu turistik alanlar ve turizm potansiyeli olan şeyler, Bitlis vilâyetinin turizm açısından ne derecede zengin bir yapıya olduğunu göstermesi bakımından son derece önemli bir durum arz etmektedir. Bu da doğal olarak Bitlis'in önemini bir kez daha arttırmaktadır şeklinde değerlendirilebilir.

Bitlis vilâyeti, hem Asya hem de Mezopotamya bölgesinin karşılaşma alanında bulunduğu için turizm açısından önemli bir durum arz etmektedir. Bitlis'te turizmin gelişmesinde önemli bir durum arz edebilecek şeylerin başında tarihi yapılarla doğal güzelliklerin dışında çok sayıda olan yemek türleri oluşturmaktadır. Bilhassa adı geçen zenginliğin yeterince kullanılması durumunda, Bitlis'in turizmde büyük gelirler kazanabileceğini ortaya çıkarmaktadır²⁰.

Bitlis'te turizmin gelişmesine katkı sunabilme anlamında çok sayıda tarihsel yapı bulunmaktadır. Yörede son yıllarda yapılan arkeolojik çalışmalar, Bitlis'in kültürel ve tarihsel geçmişiyle ilgili bilgilere büyük ölçüde kesinlik kazandırmıştır. Özellikle Adilcevaz Kef Kalesi kazıları, Urartular dönemiyle alakalı ilgili döneme ışık tutmaktadır. Bu da, doğal olarak tarihsel alanlara bir vilâyet olarak Bitlis'in ne kadar önemli olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Bitlis vilâyeti, tarihsel yapılar açısından çok zengin yörelerden birisi konumunda yer almaktadır. Bilhassa Selçuklular, Beylikler ve Osmanlı İmparatorluğu döneminden kalma çok sayıda yapıt bulunmaktadır. Bunlar arasında yukarıda isimleri zikredilen Bitlis Kalesi, Anadolu Türk mimarisinin en eski örneklerinden birisi olan Ulu Camii, Osmanlı İmparatorluğu döneminde yapılmış olmasına rağmen taş

¹⁷ Atınç Olcay ve Yeşim Araboğa, "Bitlis İlinin Turizm Potansiyeli ve Yerel Halkın Turizm Olgusuna Bakış Açısı", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, cilt:11, sayı:57, (2008), s.948.

¹⁸ *Bitlis İl Yıllığı 1967*, Ajans-Türk Matbaacılık Sanayii, Ankara 1970, s.93-98.

¹⁹ Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (AKAD), *Ön Bölgesel Gelişme Planı (2009-2010)*, Van 2009, s.15.

²⁰ Kenan Arınç, "UNESCO Yaratıcı Kentler Ağı İçin Bir Öneri: Bitlis Gastronomi Kenti", *Turkish Studies Dergisi*, cilt:12, sayı:29, (2017), s.87.

işçiliğiyle Selçuklu üslubunu yaşatan Şerefiye Camisi, Bitlis yapıları içinde mimari süsleme açısından en zengini olan İhlasiye Medresesi, yörenin anıtsal değerde süslemeli yapılarından birisi olan Hatibiye Medresesi, dönemin en önemli kişileri için yaptırılan türbe ve kümbetler ve Anadolu'nun en büyük kervansaraylarından birisi olan İsfıman Kervansarayı sayılabilir. Bitlis'in önemli ilçelerinden birisi olan Ahlat ilçesi ise sanat tarihi açısından çok kıymetli mezar taşları ve kümbetleriyle ünlüdür. Adilcevaz ilçesi de bilhassa Urartular döneminde ılık tutan Kef Kalesi ve Urartu mezarlarıyla ön plana çıkmaktadır²¹.

1.5. Bitlis'in Tarihi ve Adının Kökeni

Bitlis adının nereden geldiği konusunun tam olarak anlaşılabilmesi için Bitlis'in kuruluş yeri bilgilerine bakmak gerekmektedir. Esasında Bitlis vilâyetinin nerede kurulduğuna dair çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Söz konusu görüşlerden birisine göre, Bitlis adlı kent M.Ö 2000'li yıllarda Mittaniler adı verilen devlet tarafından kurulmuşlardır. Mittanilerden sonra Asurlular ve 900'lü yıllarda ise Urartular, bugünkü Bitlis'in bulunduğu alanda hâkimiyet kurmuşlardır. Urartuların Bitlis'teki egemenliklerinden sonra Medler ve Persler gibi güçlü imparatorluklar da Bitlis'e bir süre egemen olmuşlardır. Burada ele alınması gereken bir diğer husus da Bitlis tarihinde çok önemli bir yer tutan Bitlis Kalesi'dir. Bitlis adının geçtiği düşünülen Asurlara ait yazılı belgelerde Vaisis olarak isimlendirilen yerin M.Ö. 13. Yüzyılın son çeyreğinde (M.Ö. 1274) güçlü bir kaleye sahip olduğu ve burada ciddi bir nüfusun yaşadığı belirtilmektedir²².

Bitlis adının nereden kaynaklandığı bilinmemektedir. Ancak yörede Bitlis adının kaynağına ilişkin çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Bunlar içerisinde en önemli olanı, Büyük İskender'in Bitlis'ten geçişini konu almaktadır. Makedonya Kralı Büyük İskender, Asya Seferi sırasında Bitlis yöresinin doğal güzelliklerine hayran olmaktadır. Büyük İskender'in komutanlarından ise Lais'e (Lis), burada sağlam bir kale yaptırmasını buyurmuştur. Hemen akabinde kale yaptırılmıştır. Büyük İskender, sefer dönüşü kaleyi ziyaret etmek istemiştir. Ancak kale koruganlarla donatıldığı için kaleye girmek imkânsızdı. Büyük İskender, kaleye girmek için çok uğraşmış ama bir türlü

²¹ Yurt Ansiklopedisi, "Bitlis Maddesi", Anadolu Yayıncılık, İstanbul 1982, s.1440.

²² Mehmet Demirtaş, "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Bitlis Vilayetinde Nüfus", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: 9, sayı: 1 (2007), s. 132.

başarılı olamamıştır. Sonunda kale komutanı gelmiş ve Büyük İskender’e kendi emri üzerine böyle sağlam ve dayanıklı kale yaptığını anlatmıştır. Söz konusu durumdan hoşnut olan Büyük İskender, komutanını onurlandırmak amacıyla kaleye Bad Lis ismini vermiştir. Rivayete göre, “Bad Lis” adı zamanla değişerek Bitlis olmuştur.

Bitlis, “Bad Lis” adı dışında tarihte çeşitli milletler tarafından farklı isimlerle anılmıştır. Asurlular Bit-Liz, Perslerle Yunanlılar Bad-Lis, Araplar Bad-Lis ve Ermeniler de Peğuş ya da Pağışi adını kullanmışlardır. Bu arada “Bit” sözcüğü Asur dilinde yurt anlamına gelmektedir. Bu bağlamda, Bit-liz’in Bitlis’in yurdu anlamına geldiği düşünülmektedir²³.

Bitlis adı ile alakalı olarak Türk kaynaklarında ise daha farklı bilgilerin yer aldığı görülmektedir. Bilhassa Türk kaynaklarında bahsi geçen vilâyetin adı genel olarak Bidlis olarak geçmektedir. Fakat Şerefhan’ın Şerefname adlı eserinde belirttiğine göre, Zinnettul Klubun yazarı olan Kazvinli Hamdullah Müstefi, Bitlis Kalesi’ne verilen Zulkarnneyn isminin Bitlis adı olarak geçtiğini belirtmektedir. Bunun dışında Kamus-i Türki adlı çalışmanın yazarı olan Şemsettin Sami, suyu ve havzası güzel olan yere Bidlis adının verildiğini aktarmaktadır²⁴. Bu durum, Bitlis’in çeşitli şekillerde ifade edilmiş bazı isimlerinin olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Ancak isimleri verenlerin çoğunluğu, Bitlis veya Badlis isimleri üzerinde durmaktadırlar. Bugün dahi aynı ismin kullanılmasına devam edildiği için Bitlis (Badlis) adının doğru olduğu şeklinde değerlendirilmektedir.

1.5.1. İlkçağlarda Bitlis

Bitlis ve yöresinin tarih öncesi dönemi oldukça karanlıktır ve hakkında bilgi edinilmesi son derece zor bir dönemdir. Bunun başlıca nedenleri yöre yüzeyindeki buluntuların azlığı ve şimdiye kadar burada çok fazla arkeolojik çalışmaların yapılmamasıdır. Bitlis’te ilk yerleşmenin Urartular döneminde başladığı ve bu tarihten itibaren de buranın önemli bir yerleşim merkezi haline gelmeye başladığı bilinen bir gerçektir.

M.Ö. 1000’li yıllarda Urartular, Bitlis ve Van bölgesine yerleşerek Asurluların bölgede egemenlik kurmalarını engellemeye çalışmışlardır. M.Ö. 2000’li yılların ortalarında, Yukarı Mezopotamya bölgesinde egemenlik kurmuş olan Asurlular, M.Ö. 1000’li yıllara doğru komşu ülkelere yayılmaya başlamıştır. Kuzeyde Urartularla

²³ Yurt Ansiklopedisi, “Bitlis Maddesi”, s.1386.

²⁴ *Bitlis İl Yıllığı 1967*, s.54.

çatışmaya giren Asurluların ilerlemesine doğuda Zağros Dağları, batıda Anti-Toroslar ve güneybatıda ise Sina Çölü engel olmuştur. Bitlis'te Urartuların tarihine ilişkin kalıntıları, Ankara Üniversitesi'nden Prof. Dr. Emin Bilgiç ile Doç. Dr. Baki Öğün isimli araştırmacılar 1964 yılında yaptıkları kazalarda, Bitlis il sınırlarına giren Adilcevaz ilçesinde ortaya çıkarılmıştır. Adilcevaz'da bulunan Kef Kalesi, sadece Urartular döneminde kullanılmıştır. Kazıda üç katlı yapıya ilişkin kulecikler, kerpiç, duvarlar, kabartmalı mimari taşlar, bezekli ve çivi yazılı pitoslar bulunmuştur. Bunlar, Bitlis'te Urartuların yaşadığı döneme ışık tutan önemli işaretlerdir. İlkçağ 'da Urartular dışında Bitlis'te hâkimiyet kuran diğer devletler ise sırasıyla Persler, Makedonya Krallığı, Selökid Krallığı ve Roma İmparatorluğu'dur²⁵.

1.5.2. Bitlis'in Türk Hâkimiyetine Geçmesi

641'de Müslüman Arap ordularının akınlarıyla karşılaşan Bitlis, bu tarihten bir süre sonra Mervanilerin eline geçmiştir²⁶. Mervanilerin elinde bir süre kalan Bitlis, daha sonraki dönemlerde Büyük Selçuklular tarafından alınmıştır. Böylece Bitlis'in Türk hâkimiyetine geçmesi sürecinde Mervanoğullarıyla Büyük Selçuklular arasında ciddi bir mücadele süreci de başlamıştır.

XI. yüzyılın başlarında Selçukluların Anadolu'ya girmeleri ve Sultan Alparslan'ın Bizans İmparatorunu yenilgiye uğratmasıyla birlikte Bitlis dâhil Anadolu'nun doğusu tamamıyla Türklerin eline geçmiştir. Bilhassa bu dönemlerde Ahlat kenti Selçukluların Bizans'a karşı yaptıkları seferlerin hareket merkezi olmuştur. Söz konusu seferlerin başındaki kumandan olan Emir Sanduk da karargahını Ahlat'a kurmuştu. Sultan Alp Arslan, Van Gölü havzasının tamamını Emir Sanduk'a vermiş ve Ahlat'ı Mervanoğullarından alarak onun emrine vermiştir. Bu olaydan sonra Sultan Alparslan'ın Bitlis ve Ahlat yörelerini yeniden Mervanoğullarına bıraktığı anlaşılmaktadır. Ancak Sultan Alparslan'dan sonra Selçukluların başına geçen Melikşah, Mervanoğullarının elinde bulunan Bitlis ve Diyarbakır'ı tamamıyla Selçukluların egemenliği altına almak istemiştir. Melikşah'ın bu iş için görevlendirmiş olduğu komutanlardan Fahrudevle 1085 yılında önce Diyarbakır'ı ardından da Bitlis ile Ahlat'ı Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun sınırlarına dahi etmiştir. Bitlis'in Selçukluların denetimi altına alınmasından sonra buranın kent ve kalelerine vali olarak

²⁵ Yurt Ansiklopedisi, "Bitlis Maddesi", s.1388-1389.

²⁶ Milliyet Büyük Ansiklopedi, *Bitlis Maddesi*, 3. Cilt, Milliyet Yayınları, İstanbul, s.824

doğrudan buranın fethine katılan kişiler atanmışlardır. Böylece Bitlis ve yöresine çok sayıda Türkmen gelerek yerleşmiştir²⁷.

Büyük Selçuklu Sultan'ı Melikşah'ın 1092 yılında vefat etmesiyle birlikte imparatorluk içinde başlayan taht kavgaları nedeniyle Suriye Selçukluları sorumlusu olan Tacüddeve Tutuş adlı kişinin Doğu Anadolu Bölgesi ile Diyarbakır bölgesine hâkim olmak için ciddi çalışmaları olmuştur. Bu bağlamda, gerek Tutuş'un bölgeye egemen olduğu tarihlerde gerekse de ondan Bitlis ve Ahlat bölgelerinde çok sayıda Türk beyliği kurulmuştur. Bu beyliklerin kurulmasıyla birlikte Bitlis'e çok sayıda Türk yerleşmiş ve Bitlis'in Türkleşme süreci de hızlanmıştır.

Esasında Selçuklulardan sonra da Bitlis'in Karakoyunlu, Akkoyunlu, Timur ve Safevi devletlerinin de hâkimiyetine girdiği dönemler olmuştur. Bunlardan önce 1192 tarihine Ahlat Atabeyleri Ermen-şahlar hanedanından Seyfeddin Bekir Timur da bölgeyi zapt etmiştir. Akabinde 1207 yılında Eyyubiler, Ermen-Şahları ilhak etmiş Bitlis-Ahlat yöresi Eyyubilerin Silvan şubesine bağlanmıştır²⁸.

Türklerin Ahlat'ta bulundukları 1207 yılından itibaren Bitlis ve çevresi Türk boy, oymak ve ordusunun uğrak yeri olmalarından başka Selçukluların da egemenliğini kabul etmişti. Egemenliği kabul etmiş olan Bitlis, bir süre sonra yeniden Selçukluların elinden çıkmıştır. Aynı tarihlerde Diyarbakır Emiri Fahr Al Davla Muhammet B. Cuhay, Bitlis ve çevresini zapt ve bütün arazisini de Türk Emir ve Beylerine ikta sistemi dâhilinde dağıtmıştı. Bu arada bir kısım araziye alanlardan birisi de Dilmaçoğlu Mehmet olmuştur. Dilmaç oğlu yerli olduğundan bir dereceye kadar Bitlis'in idaresi yerli halka geçmiştir. Dilmaçoğlu Mehmet'ten sonra Bitlis'in başına geçen Hussam Al Davla Yeltekin Erzen şehri ile çevresini Emir Saruh'tan alarak emaretini genişletmiştir. Bitlis, Diyarbakır emirlerine vassal olarak bağlı iken; Doğu Anadolu'yu sıkıştıran Gürcülere ve batıdan hükmeden Haçlılara karşı Artukoğullarının emrinde olarak savaşlara katılmıştır. Hussam Al Davla Yeltekin oğlu Şems Al Davla Toğan Arslan da hem Gürcülere karşı harbe devam etmiş hem de Aras civarında bulunan Divin şehrini almak suretiyle topraklarını genişletmiştir²⁹.

Ahlat'ın ve Bitlis'in Türklerin eline geçmesiyle burası son derece yoğun bir iskân hareketine maruz kalmıştır. Doğal olarak Bitlis'te devam eden iskân faaliyeti

²⁷ Recep Yaşa, *Bitlis'te Türk İskânı (XII-XIII. Yüzyıl Arası)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 1990, s.25-26.

²⁸ M. Oluş Arık, *Bitlis Yapılarında Selçuklu Rönesansı*, Güven Matbaası, Ankara 1975, s.7-8; Yaşa, s.26.

²⁹ *Bitlis İl Yıllığı* 1967, s.60.

süresince bölgeye gelen Türk boyları, geleneksel Türk iskân ürünü olarak yerleştikleri şehirlerin fiziki yapısını değiştiren mimarlık ürünlerini de beraberlerinde getirmişlerdir. Bunlar sırasıyla dini eserler (cami, mescit, tekke ve türbe), eğitim gayesi ile yapılmış olanlar (medrese-mektep) hastane (darüşş'ifa-bimarhane), hamam, yemek pişirilen ve dağıtılan yerler (imarethane) ile bu müesseselerde çalışanların kalacakları ikametgâhları için su yolu, kanalizasyon gibi medeni tesisler ve nihayet buralara gelir sağlamak için yapılmış olan han, fırın, değirmen, boyahane, salhane, baş hane, pazaryeri gibi kuruluşlardır³⁰. Bu yapılar yeni kurulan Bitlis şehrinin veya eski şehrin imar iskân edilmesi istenen semtinin çekirdeğini teşkil etmiştir.

1.5.3. Osmanlılar Döneminde Bitlis

15. yüzyılda Şerefoğulları adlı beyliğin hâkim olduğu Bitlis vilâyetinde bir süre egemenlik süren Karakoyunluların akabinde sonra burasının hâkimiyeti Akkoyunluların eline geçmiştir. 1500'lü yılların hemen başlarında Bitlis'te egemenlik süren Safevilerden sonra Doğu Anadolu Bölgesi'nin genelindeki Osmanlı hâkimiyeti, bilhassa Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran Seferiyle birlikte olmuştur. Osmanlılar tarafından Bitlis'in fethedilmesinde buranın Osmanlıların denetimine girmesinde İdris-i Bitlisi adlı kişinin çok büyük bir katkısı olmuştur. Bilhassa İdris-i Bitlisi adlı kişinin çabaları sonucunda, Bitlis emiri de Osmanlı egemenliği altına girmiştir, fakat bazı dönemlerde aynı emir (IV. Şerefeddin Han) Osmanlılara karşı Safevilerle de yanaştığı için, söz konusu durum Osmanlılarla Safeviler arasında bazı sorunların yaşanmasına yol açmıştır. Bu durumun sonucu olarak Kanun-i Sultan Süleyman 1533 yılında Irakeyn Seferi'ne çıkmıştır. Söz konusu seferin temel sebebi, Bitlis hâkimi olan Şeref Han'ın İran'a sığınmasıdır³¹. Sefer sonrasında IV. Şerefeddin Han yerine Ulama Han getirilmiş ve Bitlis'te tekrar istikrar temin edilmiştir. Bu olaydan sonra Nahcivan Seferi esnasında 1552 yılında tekrardan harekete geçen Şeref Han, Bitlis ve civarına saldırarak Osmanlılara zarar vermiştir. Osmanlı İmparatorluğu, Bitlis ve Ahlat civarındaki sorunları sona erdirip burada yeniden üstünlük sağlamayı başarmıştır³².

Bitlis Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altında birçok alanda gelişme göstermiştir. Osmanlı İmparatorluğu devrinde bilhassa 1500'lü yıllarda gelişmiş ve yaşanabilir bir şehir haline gelmiştir. Bu kapsamda, yollar ve köprüler yeniden

³⁰ Yaşa, s.45.

³¹ Mehmet İnbaşı, " XVIII. Yüzyılda Bitlis Sancağı ve İdarecileri", *Atatürk Üniversitesi. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sayı: 33 (2007), s.244.

³² İnbaşı, s.245.

onarılmış ve yıkılan ya da zarar görmüş olan Selçuklular devrinde yapılan kervansarayların üzerinde yenileri yapılmıştır. Bitlis'e son derece önem veren Osmanlı padişahları, ecdatlarının vatanı olarak kabul ettikleri Bitlis ve Ahlat yörelerindeki mezarlıkları mutlaka ziyaret etmişlerdir. Örneğin Kanuni Sultan ve IV. Murat yapmış İran Seferi için bölgeden geçtikleri sırada Ahlat'ta bulunan mezarlıkları ziyaret etmişlerdir. Bunun dışında Bitlis'te bulunan yer isimlerinin büyük kısmı Türkçedir ve bu adlar Oğuzlar tarafından başlanmış ve Osmanlılar döneminde de devam etmiştir. Bitlis'te verilen yer isimlerin öz Türkçe özellikle Oğuz ve diğer Türk boylarına ait adlar olduğu anlaşılmaktadır³³.

Osmanlı Devleti, yeni fethettiği Doğu ve Güneydoğu Anadolu topraklarının bir kısmını hükümet ve ekrad sancağı olarak idare etmeyi tercih etmiştir. Bu tercih ile amaçlanan ise Fırat Nehri'nin doğusundaki toprakları merkezî otoriteye bağlamaktır. Merkezî otoritenin orduyu buraya sevk etmesindeki maliyet dikkate alındığında bu yönlü bir uygulamanın doğruluğu daha iyi anlaşılabilmektedir. Bitlis sancağının idaresi, Osmanlı hâkimiyetine ilk girdiği 1515 tarihinden itibaren yurtluk-ocaklık olarak Şeref Han'a verilmiştir. Diyarbakır eyaleti için yaptırılan 1518 ve 1523 tarihli tahrir kayıtlarında ise Bitlis yoktur. Sadece hükümet sancaklarda tahrir yapılmadığına göre bu yıllarda Bitlis hükümet sancak statüsündedir. Bazı kaynaklar ise 1541 tarihine kadar Bitlis'in diğer klasik Osmanlı sancakları gibi idare edildiğini kaydeder. Bitlis'te Osmanlı hâkimiyetinin tam olarak tesis edildiği 1534 tarihinden kısa bir süre sonra 1548 yılında Van Beylerbeyliği oluşturulmuş ve Bitlis sancağı, hükümet sancak statüsünde buraya bağlanmıştır. Bitlis'in hükümet sancak konumunun kesintisiz devam edip etmediği bilinmemektedir. III. Murat zamanında, 1579'da Şeref Han'ın torunu olan Şeref Han'a Bitlis, yurtluk-ocaklık olarak verilmiştir. 1631-1632 tarihli idarî taksimat defterinde Van eyaletine bağlı olan Bitlis'in, hükümet sancak statüsünde olduğu görülmektedir.

1673-1740 tarihleri arasında da Bitlis'in hükümet sancak olarak Van eyaletine tabiiyeti devam etmiştir. Buna paralel olarak Evliya Çelebi gibi seyyahlar Bitlis şehrinin bu durumunun 17. yüzyılda devam ettiğini teyit etmişlerdir. 18. yüzyıla gelindiğinde Bitlis (sancağı) hükümetine idareci tayininde bazen Van Beylerbeyi'nin bazen Erzurum Beylerbeyi'nin ve bazen de Bitlis kadısı ile bölgedeki diğer idarecilerin doğrudan müdahil olduğu görülmektedir. 18. yüzyıl boyunca toplam 53

³³ Yaşa, ss. 35, 53, 104 ve 108

idareci tarafından idare edilen Bitlis, 1755-1800 yılları arasındaki 45 yıllık sürede 40 defa tayin görmüştür. Bu da idarî anlamda bir istikrarsızlığın olduğunu ortaya koymaktadır. Bitlis'in Van Beylerbeyliği 'ne bağlılığı 19. yüzyıla kadar devam etmiştir. 19. yüzyılın başına gelindiğinde Bitlis, Van eyaletine tâbi bir hükümet sancak statüsünde olup Nasuh Han tarafından idare edilmeye devam edilmektedir. Bitlis'in bu konumunun 1821 yılına kadar devam ettiği, bu tarihten sonra ise Van eyaleti dâhilindeki Muş mutasarrıflığına bağlandığı görülmektedir³⁴.

1.5.4. Bitlis Tarihinde Ermeniler

Bitlis'te yaşayan en eski uluslardan birisi olan Ermeniler, Osmanlılardan önceki devirlerde olduğu gibi Osmanlılar döneminde de Bitlis'teki varlıklarını sürdürmeye devam etmişlerdir. XIX. Yüzyılda Bitlis, Doğu Anadolu Bölgesi'nde Ermenilerin nüfus olarak en fazla yaşadığı kentlerinden birisi konumundadır. 1900'lü yıllarının hemen başlarında Bitlis genelinde Ermenilere 681 adet yerleşim yeri, 510 adet Ermenilerin mabetleri olan kilise, 161 adet manastır ve 207 adet Ermeni okulları yer almaktadır. Bilhassa söz konusu eğitim kurumlarında 9.309 öğrenci bulunmaktadır. Böylesine önemli bir Ermeni nüfusunu içinde barındıran Bitlis, Ermeni tarihinde önemli bir rol oynamaktadır³⁵. Uzun bir süre Osmanlı hâkimiyetinde kalan Ermeniler, sanat ve ticaret başta olmak üzere birçok alanda etkili olmayı başarmışlardır³⁶. Böylece kentin yaşamında ve ekonomik hayatında en önemli unsurlardan birisi Ermeniler olmuştur. Yukarıda ifade olunduğu üzere Bitlis'te yoğun bir nüfusa sahip olan Ermeniler, vilâyetin hem ekonomik yapı hem de siyasi hayatında ciddi bir konuma sahip olmuşlardır.

Yukarıda izah olunduğu üzere, XIX. Yüzyılda Bitlis'in iktisadi hayatında ve iş hayatında son derece etkili bir ulus olarak vilâyetin üretim ve ticari yaşantısı üzerinde ciddi bir katkı sağlamışlardır. Bitlis'in bu derecede ekonomisinde etkili olan Ermeniler, bunun dışında kentin yönetiminde etkili olmuşlar ve bazı Ermeniler vali yardımcılığı görevinde bulunmuşlardır. Vali yardımcılığı dışında Bitlis'te bulunan resmi ve özel kurumlarda önemli vazifeler de üstlenmişlerdir³⁷.

³⁴ Danyal Tekdal, *II. Abdülhamid Döneminde Bitlis Vilayeti (İdarî ve Sosyal Yapı)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli 2018, s.16-17.

³⁵ Kasım Ertaş, "19. Yüzyılda Bitlis'te Ermeniler ve Toplumsal Hayattaki Konumları", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt: 16, sayı:60, (2017), s.219

³⁶ Yılmaz Karadeniz, "Bitlis'te Ermenilerin Müslüman Halka Yaptıkları Katliamlar ve Batılı Devletlerin Katliamlardaki Rolü (1913-1919)", *Turkish Studies Dergisi*, cilt: 6, sayı: 1, (2007), s.1406.

³⁷ Ertaş, s.231.

Osmanlı'da millet-i sadıka olan Ermenilerin 19. Yüzyılda ayaklandıkları ve Bitlis dâhil birçok kentte asayiş ve düzeni bozmuşlardır. Bu bağlamda, 93 Harbi (1877-1878 Osmanlı Rus Harbi) sonunda imzalanan Ayastefanos Antlaşması ve sonrasında bu antlaşma yerine imzalanan antlaşma Ermeni meselesi, uluslararası bir sorun haline gelmiş ve başta Rusya ve İngiltere olmak üzere emperyalist güçler tarafından Osmanlılar üzerinde hâkimiyet kurmak için kullanılmıştır. Söz konusu durumdan dolayı batılı devletlerden Rusya, İngiltere, Fransa ve Almanya'nın desteğini sağlayan Ermeniler, başta Bitlis olmak üzere vilâyet-i sittedeki Ermeniler, bağımsız bir devlet kurmak için harekete geçmişlerdir³⁸. Bu hareketin alt yapısını hazırlayan Ermeni ihtilal milliyetçileri, yaptıkları terör hareketleriyle bölgedeki asayiş ve güvenliği bütünüyle bozmuşlardır.

Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki tarihlerde Ermenilerin Bitlis ve civar vilâyetlerde terör faaliyetleri içerisinde bulunmasında, İngiltere ve Rusya'nın bölgede hâkim olmak için Ermenileri kışkırtması ve kullanması önemli bir etken olmuştur. Böylece, Bitlis ve Doğu'da bulunan diğer yerlerde ciddi büyük problemlerin de yaşanmasında öncü rol oynamışlardır. Bunun dışında Bitlis'in bulunduğu bölgede etkili olan İngiltere ve Rusya gibi iki emperyalist güç dışında Amerika Birleşik Devletleri ve Fransa, Ermenilerin silahlı olarak yürütmüş olduğu çete faaliyetlerine destek olmak amacıyla buralarda bulunan konsoloslukları yoluyla Bitlis ve diğer vilâyetlere gizli bir biçimde silah ve mühimmat sevkiyatları yapmışlardır. Bilhassa bu işlerin düzenli olarak yürütülmesi için yani Ermenileri kışkırtarak silahlı faaliyetlerde bulunmalarını sağlamak amacıyla Van ile Erzurum konsolosluklar ve Ermeni kiliseleri arasında organize bir birliktelik oluşturulmaya çalışılmıştır. Bölgede hâkimiyet kurmak amacıyla Ermenileri Müslüman halka karşı kışkırtan ve iki milleti birbirine düşman eden bahsi geçen emperyalist kuvvetler, söz konusu çalışmalarını Birinci Dünya Savaşı sırasında Bitlis'in işgali sırasında sürdürmüşlerdir. Ancak bu süreçte en etkili olan devlet şüphesiz ki Rusya'dır. Bu arada Rusların Doğu'daki etkinliğini sürdürdüğü tarihlerde Fransa da, Bitlis'teki işgali kolaylaştırmak amacıyla Ermeni çetelerinin bir kısmını Bitlis'e göndermiştir³⁹.

Netice itibarıyla Bitlis tarihinde son derece önemli bir rol oynayan ve Birinci Dünya Savaşı'na kadar vilâyetin en önemli, sakinleri durumunda bulunan Ermeniler,

³⁸ Mevlüt Yüksel, "Erzurum, Bitlis ve Mamûretülaziz Vilâyetlerindeki Ermeni İsyanları (1890-1905)", *Ermeni Araştırmaları Dergisi*, sayı: 43, (2012), s.165.

³⁹ Karadeniz, s.1418-1419.

bilhassa Osmanlılar döneminde Bitlis'in başta iktisadi yapısı olmak üzere birçok alanında etkili olmayı başarmışlardır. Bu süreçte Müslümanlarla Ermeniler arasında bir dayanışmanın olduğu ve iki farklı dinden olan uluslar barış içinde yaşamayı başarmışlardır. Ancak bölgede hâkim olmak isteyen sömürgeci kuvvetler, bölgede hakimiyeti sağlamak ve Osmanlı'nın egemenliğini sonlandırmak amacıyla Ermenileri kullanarak yüzyıllar boyunca barış içinde yaşamış olan ulusları birbirine düşürmüşler ve Bitlis dâhil Doğu'daki vilâyetlerde barış ve huzurun ortadan kaldırılmasına sebep olmuşlardır.

1.5.5. Milli Mücadele Döneminde Bitlis

Milli Mücadele döneminde Bitlis, Siirt, Bingöl (Genç) ve Muş Sancaklarını kapsayan bir vilâyetti. Birinci Dünya Savaşı başlarken nüfusu 40.000'e yaklaşan Bitlis, seferberlik, iki göç olayı ve Rus işgali sırasında büyük bir yıkıma uğramıştı. Bitlis'in nüfusu işgal sırasında bir ara, birkaç yüz kişiye inmişti. Ekilebilir 255.000 hektarlık alanın yüzde 97'sinde tahıl üretimi yapılan Bitlis'te hemen hemen hiç sanayi adına fabrikalar yoktu. Ormanlık alanı da bulunmayan yörede, hayvancılık başlıca geçim kaynağı olmuştur. İşte böyle bir ortamda Bitlis'in Milli Mücadele durumu ele alınmaktadır⁴⁰.

Bitlis'te Milli Mücadele Dönemi'ndeki gelişmeleri ele almadan Bitlis'in Birinci Dünya Savaşı sırasındaki durumuna da kısaca bakmak gerekir. Bu bağlamda, Birinci Dünya Savaşı sırasında 3 Mart 1916 tarihinde Ruslar, Bitlis'i işgal etmişlerdir. Böylece Bitlis, Rus işgalinin altına girmiştir. Söz konusu işgalden sonra Bitlis büyük zarar görmüş ve harap olmuştur. Buna rağmen Bitlis halkı işgallere karşı büyük bir mücadele örneği vermişler ve istilalarla işgallere sessiz kalmayacaklarını göstermişlerdir⁴¹.

Mustafa Kemal Paşa, 1919 yılı Mayıs ayında Anadolu'da ulusal bir direniş için örgütlenme çalışmalarını başlattığı sırada, Bitlis Valiliği Mazhar Müfit (Kansu) Bey tarafından yürütülmüştür. Mazhar Müfit Bey o yıllara ilişkin olarak Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber yapıtında şöyle anlatmaktadır:

“ Bitlis'i tahayyül ve tasavvur ettiğimden çok daha perişan bir halde bulunmuştum. Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün refah ve doğu şehirlerimizin en mamurlarından birisi olan Bitlis, bir harabeden farksızdı. Rus istilasını şehri yıkmıştı,

⁴⁰ Yurt Ansiklopedisi, “Bitlis Maddesi”, s.1395.

⁴¹ Bitlis İl Yıllığı 1967, s.53.

yine Rus ricatı yakmıştı ve Ermeni çetelerinin katliamları ve muhaceret-i vilâyet merkezinde insan ve aile bırakmamıştı. Şehirde ve harabeler arasında ancak iki yüzü geçmeyen insan bulduğumuzu söylersem, buna asla hayret edilmemelidir. O insanlar da açlıktan, her çeşit yoksulluktan perişan ve bitkin durumda bulunuyorlardı. Hoş, biz de, biz de hemen bu aç ve bitkin insan kafilesinin arasına katılmıştık. Üç-dört ay, hepimiz kelkil denilen darı hamurundan ekmek ve buna tek katık olarak da deve dikenine benzeyen ve kendi kendisine yetişen kengil denilen bir otu yemeye mahkûm ve mecbur kalmıştık ⁴²". Mustafa Kemal Paşa'nın bu sözlerinden çok açık bir biçimde anlaşılabilceği üzere Milli Mücadele yıllarında Bitlis' iktisadi açıdan kötü durumda bulunmaktadır. Buna rağmen, halk işgal ve istilalara büyük tepki göstererek karşı çıkmış ve bağımsızlıkları için mücadele etmiştir.

Milli Mücadele yıllarında Bitlis'teki durumun ele alındığı bu kısımda Ermeniler konusunu da ele almak gerekmektedir. Zira Ermeniler Rusların işgallerini kolaylaştırmışlardır. Ermenilerin bunu yapmasındaki temel amacı ise, Bitlis'in dâhil olduğu Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Akdeniz'i de içine alan geniş bir alanda bağımsız bir Ermeni devleti kurmayı amaçlamışlardır⁴³. Bu arada Milli Mücadele döneminin hazırlık evresi olan Genelgeler ve Kongreler döneminde Erzurum Kongresi çalışmalarına katılan ve Sivas Kongresi'nde de Heyeti Temsiliye'ye üye seçilen Mazhar Müfit Bey, Mustafa Kemal Paşa ile birlikte Ankara'ya gelen üç Temsil Heyeti üyesinden birisi olmuştur. Mazhar Müfit Bey Bitlis Valiliği'nden ayrıldıktan sonra, yerine Niğde Mutasarrıfı Ziya Paşa atandı. Burada 20-25 gün görevde kalan Ziya Paşa, yaşlılığı nedeniyle görevinden ayrılarak İstanbul'a dönmüştür⁴⁴.

Milli Mücadele döneminde Bitlis'teki durum hakkında sonuç olarak şunlar söylenebilir: Yukarıda izah edildiği gibi Birinci Dünya Savaşı sırasında Rusların işgaline uğrayan Bitlis vilâyeti büyük sorunlar yaşamıştır. Bu arada 1880 yılından itibaren Ermenilerin Bitlis'in de dâhil olduğu geniş bir alanda Bağımsız bir Ermeni devleti kurma çalışmaları da Milli Mücadele döneminde de devam etmiştir. Ancak Bitlis halkı bunu engellemek için ciddi bir mücadele etmiştir. Esasında Bitlis, Osmanlının son dönemlerinde, ülke genelinde çoğu vilâyetin yaşadığı iktisadi ve siyasi sorunları yaşamış olan vilâyetlerden birisidir.

⁴² Yurt Ansiklopedisi, "Bitlis Maddesi", s.1395.

⁴³ Erdal İter, " Milli Mücadele'de "Doğu Lejyonu" (Legion D'orient)'nun Fransız İşgal Bölgesindeki Fonksiyonu", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi*, cilt: 2, sayı: 3, (1989), s.427.

⁴⁴ Yurt Ansiklopedisi, "Bitlis Maddesi", s.1396.

Bitlis, Milli Mücadele esnasında hem güneyden İngilizlerin baskılarına, Ermeni ve Kürtlerin propagandalarına maruz kalmıştır. Söz konusu baskı, tehdit ve propagandalara rağmen Bitlis halkı vatanlarını savunmak için mücadele vermeye devam etmişlerdir. Bu arada Mustafa Kemal Paşa ve TBMM de Bitlis'teki sözü edilen sorunlara karşı müdafaa-i hukuk cemiyetleri yoluyla çözümler bulmaya çalışmış ve halkı birleştirmiştir. Bu nedenle İngilizler, Bitlis'e girememişlerdir⁴⁵. Milli Mücadele döneminde Bitlis'te kurtuluş mücadelesinin verilmesi çalışmaları bağlamına Nihat Paşa Kumandanlığında Bitlis'in de içinde bulunduğu Musul, Diyarbakır, Urfa, Hakkâri ve Mamuratülaziz'de El-Cezire cephesi kurulmuştur⁴⁶. Böylece Doğu Anadolu Bölgesi'nde Bitlis'in içinde yer aldığı El-Cezire adlı cephede işgal güçlerine karşı mücadele verilmiştir.

Milli Mücadele'nin sürdüğü tarihlerde Bitlis'te iki valilik makamına iki defa vali atanması yapıldığı görülmektedir. Bu bağlamda, 6 Mart 1921'de Bitlis Valiliğine Dâhiliye Teftiş Heyeti Umum Müdürü olan Abdullah Naci Bey atanmıştır⁴⁷. Söz konusu görevde çok az bir süre kalan Abdullah Naci Bey'in Trabzon'a atanmasıyla beraber Bitlis Valiliği'ne de Sabri tayin edilmiştir⁴⁸. Bu olayın hemen akabinde Bitlis Valisi Sabri Bey'in bu görevden azledilmesiyle 27 Nisan 1921'de Bitlis Valiliğine Süleyman Bey vekâleten bakmaya başlamıştır⁴⁹. Söz konusu durum, bir yıl içerisinde Bitlis'e üç defa vali atamasının yapılmasında bölgede huzur ve güvenin sağlanmasına yönelik ciddi adımların atıldığını ortaya çıkarmaktadır.

1.5.6. Cumhuriyet Döneminde Bitlis

Birinci Dünya Savaşı sırasında Ruslar tarafından 1 Mart 1916 yılında işgal edilmesi ve bu işgalin bir süre devam etmesi, akabinde Bitlis ve civarında Ermeni komitacılarının çıkarmış olduğu ayaklanmalar kentin ciddi bir biçimde zarar görmesine ve eski canlı önemini kaybetmesine yol açmıştır. Bu kapsamda Birinci Dünya Savaşı'nın başlarında 40.000 olan vilâyetin nüfusu 1927 yılı nüfus sayımlarına göre ciddi bir düşüş göstererek 10.000'in altına düşmüştür. Bunun sebebi, işgal sonrasında Rusların bölgedeki katliamları ile çoğu vatandaşın Bitlis'i terk etmesi gösterilebilir. Bu durumdan dolayı Bitlis'in vilâyet statüsü düşmüş ve burası 1929

⁴⁵ Haluk Selvi ve Bülent Cırık, "Milli Mücadelede Bitlis ve Çevresi (1918–1921)", *Akademik İncelemeler Dergisi*, cilt: 9, Sayı: 1, (2014), s. 225-226.

⁴⁶ CCA, Fon Kodu: 30.10.0.0, Yer No: 45.291.41

⁴⁷ CCA, Fon Kodu: 30.18.1.1, Yer No: 2.38.4.

⁴⁸ CCA, Fon Kodu: 30.18.1.1, Yer No: 2.38.5.

⁴⁹ CCA, Fon Kodu: 30.18.1.1, Yer No: 3.18.9.

yılında Muş'a bağlı bir ilçe haline getirilmiştir⁵⁰. Böylece Osmanlı İmparatorluğu döneminin önemli sancaklarından ve yerleşim alanlarından birisi konumunda bulunan Bitlis, vilâyeti, Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde bu önemini kaybetmiş ve bir başka vilâyete bağlı bir kaza durumuna getirilmek zorunda bırakılmış olduğunu açık bir biçimde ortaya çıkarmaktadır.

Bitlis'in Muş'a bağlanmasından önce buranın valisi olan kişi Zihni Bey'dir⁵¹. Esasında Bitlis'in ilçe olması halk tarafından büyük bir tepkiyle karşılanmıştır. Örneğin 15 Eylül 1923'te Bitlis'in kazaya dönüştürüleceği yolunda basında çıkan haberler üzerine galeyana gelen halkın yatıştırılması ve tatmin edici açıklama yapılması hakkında Vali'den bir açıklama yapılması talep edilmiştir⁵². Bu durum, halkın vilayetlerinin ilçeye dönüştürülmesinden önce ne derecede tepkili olduklarını ortaya çıkaran önemli bir delil olarak düşünülebilir.

Bitlis'in ilçe yapılacağı söylentilerinin il genelinde artması ve halkın da Vali Zihni Bey'e tepkili olması üzerine 31 Temmuz 1924'te adı geçen vali görevinden azledilmiş ve yerine 2. Fırka Kumandanı olan Kazım Paşa asaleten atanmıştır⁵³. Yeni bir valinin atandığı bu tarihlerde bölgedeki isyanlar, bilhassa da Şeyh Sait İsyanı, dolayısıyla Doğu Anadolu Bölgesi'nde Bitlis'in içinde yer aldığı Sıkıyönetim uygulamaları, görülen lüzum üzerine 24 Şubat 1925'te bir yıl süreyle yeniden uzatılmıştır⁵⁴. Hemen akabinde ise Bitlis'te Sıkı Yönetim Mahkemesi kurulmuş ve 22 Nisan 1925'te Mahkeme Başkanı ataması da yapılmıştır⁵⁵. Mahkeme Başkanı olan kişi de Savcı Albay Ahmet Ferit Bey'dir⁵⁶. Ancak Bitlis'in il olması bu tarihlerde gerçekleşmemiştir.

1929 yılında Bitlis'in kaza olması gerektiği bir daha gündeme gelmiş ve ciddi bir biçimde tartışılmıştır. Bu amaçla Dâhiliye Vekâleti tarafından Bitlis'in Muş'a bağlı bir kaza haline getirilmesinin idari, asker ve iktisadi koşullardan kaynaklandığı bir rapor halinde Bitlis Belediye Başkanlığına bildirilmiştir⁵⁷. Bu açıklamaların akabinde yukarıda da izah edildiği gibi, Bu durumdan dolayı Bitlis'in vilâyet statüsü düşmüş ve burası 1929 yılında Muş'a bağlı bir ilçe haline getirilmiştir.

⁵⁰ Tuncel, s.107.

⁵¹ CCA, Fon Kodu: 30.10.0.0, Yer No: 83.545.17.

⁵² CCA, Fon Kodu: 30.18.1.1, Yer No: 4.43.10.

⁵³ CCA, Fon Kodu: 30.18.1.1, Yer No: 10.36.3.

⁵⁴ CCA, Fon Kodu: 30.18.1.1, Yer No: 13.15.10.

⁵⁵ CCA, Fon Kodu: 30.10.0.0, Yer No: 12.16.13.

⁵⁶ CCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 192.313.11.

⁵⁷ CCA, Fon Kodu: 30.10.0.0, Yer No: 66.441.1.

1929 yılında Muş'a bağlı bir kaza haline getirilen Bitlis'in bu durumu 1936 yılına kadar devam etmiş ve 1936'da Bitlis yeniden tam teşekküllü bir vilâyet haline getirilmiştir. Bu amaçla vilayet genelinde idari yapılanma anlamında çok sayıda değişiklik ve düzenleme yapılmıştır. Bu kapsamda Bitlis Valisinin atanmasından hemen sonra vilâyetin diğer idari birimlerine de atamalar yapılmıştır⁵⁸. Örneğin 3 Mart 1936'da Sıhhat ve İçtimai Muavenet Müdürlüğü'ne Dr. Ali Remzi Tınas adlı kişi atanmıştır⁵⁹. 18 Mart 1936'da Kültür Müdürlüğü'ne Hamdi adlı kişi tayin edilmiştir⁶⁰. Söz konusu atamalardan sonra Bitlis'in yeni belediye başkanı da belirlenmiştir. Bu bağlamda, 8 Nisan 1936'da Bitlis Belediye Başkanlığına Sabri Bey seçilmiştir⁶¹. Sabri Bey'den sonra ise 5 Mayıs 1937'de Bitlis Belediye Başkanlığına seçilen kişi Suphi Menteş'tir⁶². 11 Eylül 1937 Kültür Müdürlüğü'ne Hakkâri Kültür Müdürü Nurettin Bey⁶³, Vakıflar Müdürlüğüne Haydar Kılıçoğlu⁶⁴, 17 Mart 1939'da Milli Eğitim Müdürlüğüne (MEM) Halit Berkadlı kişiler atanmışlardır⁶⁵. Bu arada 1939 yılında yapılan Milletvekili genel seçimlerinde Bitlis milletvekillerine Tevfik Temelli ve Öрге Evren adlı kişiler seçilmişlerdir⁶⁶. Seçimlerden sonra Bitlis'in valisi de değişmiş ve vilâyet olmasından sonra buraya vali olarak 1 Haziran 1940'ta atanan kişi Hulusi Devrimer'dir⁶⁷. Söz konusu atamalar, belediye başkanı seçimleri ve idari alanda yapılan düzenlemeler Bitlis'in yeniden tam teşekküllü bir vilâyet haline geldiğini gösteren en önemli işaretler olarak değerlendirilebilir.

⁵⁸ CCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 62.14.4

⁵⁹ CCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 102.7.4.

⁶⁰ CCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 102.10.15.

⁶¹ CCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 103.12.9.

⁶² CCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 112.11.15.

⁶³ CCA, Fon Kodu: 30.10.0.0, Yer No: 116.31.12.

⁶⁴ CCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 117.38.14.

⁶⁵ CCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 129.8.13.

⁶⁶ CCA, Fon Kodu: 30.10.0.0, Yer No: 76.500.10.

⁶⁷ CCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 89.122.20.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK DEMOKRASİ TARİHİNDE DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ VE BİTLİS'TEKİ SİYASAL GELİŞMELER

2. 1. Demokrat Parti'nin Kuruluş Süreci ve Gelişmeler

DP, Türkiye'nin siyasi tarihinde önemli izler bırakmış çok önemli bir siyasi yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yüzden tez çalışmamızın temel konularından birisi olan DP'nin kuruluş süreci ve kuruluş sürecinde yaşanan gelişmeleri ele almak elzem bir durum arz etmektedir.

2.1. 1. Dörtlü Takrir'in Verilmesi ve Demokrat Partinin Kuruluşu

CHP'ye karşı ilk muhalefet 21 Mayıs 1945 yılındaki bütçe tasarında ortaya çıkmıştır. Celal Bayar, Hikmet Bayur, Emin Sazak ve Adnan Menderes gibi birden fazla mebus tarafından iktidarın politikalarına karşı çıkmışlar karşı çıkılan diğer önemli nokta bütçenin açık vermesi memurların memnuniyetsizliği, artan yolsuzluklar, vergi politikasındaki düzensizlik, kara borsacılığın yaygınlaşması gibi sorunlardan ötürü hükümet eleştirilmiş 29 Mayıs tarihinde yapılan bütçe tasarısında bu şahsiyetler ret oyu tercihinde bulunmuşlardır⁶⁸. Eş zamanlı olarak Çiftçiyi Topraklandırma Yasası'da parlamentoda görüşmeye sunulmuş büyük miktarda arazi sahibi olan Adnan Menderes bu yasaya karşı tavrını olumsuz olarak belirtmiş bu olumsuz tavır iktidarın yasa üzerinde yoğunlaşmasını şu şekilde dile getirmiştir; “... Savaşın bittiği gerek milli gerekse milletlerarası yaşayışın demokratik esaslara ve milli hâkimiyet prensiplerine göre baştan tanzimin dünyaca uğraşılmakta olduğu günlerde olayların önüne geçmek taraftarı olduğu günlerde olduğunu söylemiştir⁶⁹. ”

Görülen bu olaylardan sonrasında İsmet İnönü'nün 19 Mayıs 1945 tarihli 19 Mayıs stadyumdaki açıklamaları parti içinde bulunan muhalif mebusları daha çok motive etmiş İnönü'nün açıklaması “*Memleketin siyasi ve fikir hayatında demokrasi müessesemiz olan Büyük Millet Meclisi ilk günden itibaren idareyi ele almış olan ve memleketi demokrasi yolunda mütemadiyen ilerletmiştir. Büyük Millet Meclisinin şimdiye kadar parlak bir suretle ispat ettiği hakikat halk idaresinin memleketi serbest düşüncelerle ve hürriyet hayatında alıştırıp eriştirmesi ve geçmişte olan otoriter idareden daha kuvvetli olarak vatanda anarşiyi ve sözü ayağa düşürmesi olmuştur.*

⁶⁸ Tevfik Çavdar, *Demokrasi Tarihi (1839-1950)*, 3. Baskı, İmge Kitabevi, İstanbul 2013, s.407-410.

⁶⁹ Işıl Tuna, “Verilişinin 70.Yılında Demokratikleşme Belgesi Olarak Türk Siyasal Hayatında Dörtlü Takrir”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt:15, Sayı: 30, (2015), s.205.

Harp zamanlarında ihtiyatlı tedbirlerle lüzum gösteren darlıklar kalktıkça büyük meclis az zaman içinde büyük, inkılâplar geçirmiş memlekettin sarsıntılara uğramadan daha ziyade ilerlemesini temin edecektir” şeklinde bir konuşması olmuştur⁷⁰.

CHP içerisinde Toprak Reformu Kanunu ile başlayan muhalif hareket, bütçe tasarısı sırasında yeniden gündeme gelerek farklı görüşte olanları ortak noktada birleştirmiştir. İkinci dünya savaşından sonra dünyada görülen demokratikleşme çabaları ülkemize de etki etmiş ve bunun sonucunda CHP içinde farklı düşünceler iyice gün yüzüne çıkmıştır. Bu da, CHP içinde oluşan muhalif harekete bağlı olarak DP’nin kuruluş sürecinin temelini oluşturmuştur⁷¹.

1945 tarihli bütçe görüşmeleri sonrasında parlamentoda ele alınan Çiftçiye Topraklandırma Yasası görüşmeleri sırasında da CHP’deki muhalif gruplar, partilerine karşı olan fikir ve düşüncelerin daha sesli bir biçimde dile getirmişlerdir. Bilhassa Çiftçiye Topraklandırma Kanunu dolayısıyla yapılan oylamaya muhalifler, keskin itirazlarda bulunarak kanuna ret oyu vermişlerdir. Bu arada CHP ve parlamentoda yaşanan bu hadiseler basın ve toplum tarafından yakından takip edilmiştir. Öyle ki yeni bir parti kurulacağına dair fikirler ortaya çıkmış ve bu konu basın organlarının manşetlerinde yer almıştır⁷².

Hükümet, bütün eleştirilere ve farklı görüşlere karşın Çiftçiye Topraklandırma Tasarısını parlamentoya onaylatmış ve 11 Haziran 1945 yılındaki tasarı topraksız veya toprağı az bulan çiftçileri beraber çalışacağı ve kendilerini idare edebileceği şekilde dağıtılması planlanmıştır. Bahsi geçen tasarı, Meclis’ten geçmesine rağmen hem CHP içinde hem de kamuoyunda ciddi fikir ayrılıklarına neden olmuştur.⁷³ Netice itibarıyla Söz konusu fikir ayrılıklarının, çok partili hayata geçilmesini hızlandırmış olduğu şeklinde değerlendirilmektedir. Gerek CHP içinden gerekse parlamentoda baş gösteren muhalif hareketin iyice güçlenmesinde en önemli faktör şüphesiz ki “Dörtlü Takrir” olarak adlandırılan önerenin parlamentoda CHP grubunda müzakere edilmesidir.

⁷⁰ Tuna, ,s.205

⁷¹ Tuna, ,s.205

⁷² Osman Akandere, “Bir Demokrasi Beyannamesi Olarak Dörtlü Takrir’in Amacı ve Mahiyeti”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt: 9, (2003), s.7

⁷³ Enis Şahin-Bilal Tunç, “Demokrat Parti’nin Kuruluş Süreci ve DP-CHP Siyasi Mücadelesi”, *Sosyal ve Araştırmalar Dergisi*, cilt:1, sayı: 2, (2015), s.39.

7 Haziran 1945 tarihinde dört mebusun adını taşıyan önerge, Meclis'te CHP grubuna teslim edilmiştir. Önergeyi verenler İzmir Mebusu Celal Bayar, Aydın Mebusu Adnan Menderes, İçel Mebusu Refik Koraltan ve son olarak Kars Mebusu Fuat Köprülü'dür. Söz konusu belgenin "Dörtlü Takrir" olarak adlandırılmasının sebebi ise, bunu dört milletvekilinin vermesidir. Dörtlü takririn öncülüğünü Celal Bayar yapmıştır⁷⁴. Önergeyi verenler, bu hareketin öncülüğünü tecrübeli ve geçmişte siyaset yapmış olan Celal Bayar'a verilmesi daha uygun görmüşlerdir şeklinde analiz edilebilir.

"Dörtlü Takrir" parlamentoya sunulmuş, takrir CHP grubunda hararetli bir ortamda tartışılmış ve oylanmaya sunulmuştur. Görüşmeler neticesinde önergeyle yapılan oylamaya dört mebus dışında bütün CHP'li vekiller ret oyu vermişlerdir. Ancak dörtlü takriri verenler, muhalif hareketlerine devam etmişlerdir. Bunlar arasında yer alan Adnan Menderes ve Fuat Köprülü Vatan gazetesinde CHP aleyhinde ciddi muhalif yazılar kaleme almışlardır. Bunun üzerine CHP Genel Başkanlığı tarafından 21 Eylül 1945 tarihinde bahsi geçen iki milletvekili partiden ihraç edilmişlerdir. Akabinde Refik Koraltan bu iki mebusa destek çıkan demeçler verdiğinden dolayı aynı kaderi yaşamış ve partiden atılmıştır. Celal Bayar ise bu gelişmelere kayıtsız kalmamış, önce mebusluk daha sonra ise partisinden istifa etmiştir. Neticede önergede imzası bulunan mebusların tamamının CHP ile bağlantıları kopmuştur. Söz konusu gelişmelerden sonra Celal Bayar, 1 Aralık 1945 tarihinde yaptığı konuşmada yeni bir parti kuracaklarını beyan etmiştir. Bu gelişme üzerine Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından Celal Bayar Çankaya'ya davet edilmiştir. İkili arasında birtakım görüşmeler yapılmış ve bazı konularda mutabakata varılmıştır⁷⁵. Söz konusu mutabakattan sonra bir açıklama yapılmıştır. Açıklamada şu ifade yer almaktadır: *"Dünya harbi akabinde Türkiye'nin uluslararası siyasette tek kalmaması için çok partili hayat zorunludur. Geçmişteki hadiselerden ders almak ve konuda tedbirli olmak gerekir. Atatürk'ün koyduğu Cumhuriyet ilkelerinden taviz vermemek dış politikada polemiklere girilmemelidir. CHP yeni kurulacak partiye engel olmamalıdır"*. Yapılan açıklamanın ardından 7 Ocak 1946 tarihinde DP kuruluşunu ilan etmiştir.⁷⁶ Netice itibarıyla önergede imzası bulunan mebuslar sayesinde çok partili hayatın temeli atılmış ve

⁷⁴ Akandere, , s.7.

⁷⁵ Çavdar, s.410.

⁷⁶ Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2012, s.126.

Türkiye’de demokrasinin daha da gelişmesi için önemli adımlar atılmıştır şeklinde değerlendirilebilir.

2. 1. 2. 1946 Seçimleri ve Demokrat Parti’nin Muhalefet Dönemi

İkinci Cihan Harbi akabinde Türkiye de çok partili hayatın adımları atılmış, bu adımın ilki Milli Kalkınma Partisi temellerin atılmasıyla tek partili sistem sona ermiş ve akabinde CHP den ayrılan mebusların 7 Ocak 1946’da birlikte inşa ettiği DP, devrin en mühim partilerden birisi konumuna gelmiştir. DP’nin kurulduğu ilk günlerde CHP ile arasının nispetten iyi olduğu anlaşılmaktadır. Ancak DP’nin hemen örgütlenmesi, CHP’yi tedirgin etmiştir. DP’nin daha güçlenmesini engellemeye çalışan CHP, 1947 yılında yapılması gereken yerel seçimleri Eylül 1946 tarihinden yapılması için TBMM’ye öneri sunmuş ve yapılan görüşmeler neticesinde yerel seçimlerin bir yıl öne alınmasına karar verilmiştir.

Yerel seçimlerin öne alınması kararı, CHP ile DP’nin arasını açmış ve iki parti arasındaki düşünce ayrılıklarını iyice arttırmıştır. DP, bu duruma itiraz etmiş ve seçimlerin öne alınmasının sebebinin kısa sürüde örgütlenmeleri nedeniyle atılmış bir adım olduğunu açıklamıştır. DP tarafından yapılan bütün rağmen yerel seçimler 26 Mayıs 1946’da yapılmıştır, ancak DP seçimleri boykot ederek seçimlere katılmamıştır. Bu arada CHP tarafından genel seçimlerin de öne alınması için birtakım çalışmalar yapılmıştır. Akabinde Parlamentoda yapılan görüşmeler sonucu 1947 yılında yapılması gereken seçimler de 1946 yılına çekilmiştir. Bu arada seçim sistemi de değiştirilmiş ve çift dereceli seçim sisteminden tek derece seçim sistemine geçilmesi kararlaştırılmıştır. Bu durumdan dolayı CHP ile DP arası daha da açılmıştır⁷⁷.

DP’nin inşasının 4. ayı dolmadan Türkiye yerel seçimlere akabinde genel seçimleri içinde kendini bulmuştur. Yerel seçimlere katılmamış olan DP, önce genel seçimlere de katılmama kararı almış ancak sonraki aşamada parti içinde alınan kararlar neticesinde genel seçimlere iştirak edilmesine karar verilmiştir. Seçimlere girme kararı vermiş olan DP, seçim hazırlıkları yapmış ve seçimlere girebileceği illerde mitingler yapmak için hazırlıklar yapmıştır. Seçimlerden önce CHP Genel Başkanı ve Cumhurbaşkanı olan İsmet İnönü yıllardır devam eden tek parti sistemin farklılığından

⁷⁷ Murat Burgaç, “1946 Genel Seçimlerinde Propaganda”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, cilt: 13, sayı: 26, 2013, s.164-164.

sıyrılarak 1946 seçimleri için halkla bir arada bulunup seçim vaatlerini açıklamıştır. DP ise, Milli Mücadelenin ileri gelen şahsiyetlerinden Mareşal Fevzi bağımsız belirtmiş ve akabinde mebus seçimleri için politik çabalarını hızlandırmıştır. Neticede 21 Temmuz 1946'daki açık oy ve gizli sayımın olduğu hangi partinin daha fazla oy alırsa mebusların tamamına yakına çıkardığı seçim sisteminde 465 koltuktan 390 tanesini CHP; 65 adedini DP ve 7'sini d bağımsızlar adaylar sahip olmuştur⁷⁸.

Seçimler sonrasında CHP ile DP arası bir daha düzelmeyecek derecede bozulmuştur. Bunun nedeni ise uygulanan seçim sistemi ve seçimlerde yapıldığı iddia edilen usulsüzlüklerdir. Diğer nedeler ise seçim emniyet olmaması ve CHP den başka partiye oy kullanacaklara baskı yapıldığını iddia edilmesidir. 1946 seçimleri akabinde İsmet İnönü Cumhuru Reislige Recep Peker de hükümetin Başkanlığına seçilmiştir. Bu seçim neticesine karşı çıkılmışsa da, itiraz kabul edilmemiştir. Seçimler sonrasında parlamento girmeyip halka arasına gireceklerini belirten DP'liler, bir süre sonra İsmet İnönü'nün çabalarıyla parlamento çalışmalarına katılmışlardır. Bu arada parlamento görüşmeleri sırasında DP'nin tüm seçimleri yenileme çabaları kabul edilmemiştir.⁷⁹

Muhalefet yıllarında DP, ileride yapılacak olan seçimlerde iktidar olabilmek için birtakım adımlar atmıştır. Ancak DP'nin başa gelmesi için en az 233 mebus çıkarmasına ihtiyacı vardı. 1946 seçimlerinden önce ülke genelinde teşkilatlanmasını sağlayamamış olan DP, 257 mebus adayıyla seçime girmişti⁸⁰. Bu seçimden iktidar olarak çıkması neredeyse imkânsızdı. Bunun farkında olan DP, muhalefet yıllarında bizzat ülke genelinde her yer yerde örgütlerini kurmaya çalışmış ve güçlü bir parti olmak için gerekli adımları atmıştır. DP'nin bu çalışmaları, CHP içinde ciddi huzursuzluklara yol açmıştır. Netice itibarıyla CHP'nin telaşlanması, DP'nin elini güçlendirmiştir ve partinin bu telaşı 1960 kadar devam etmiştir.

DP, varlığı esas itibarıyla son derece her ne kadar tartışmalı da olsa, 1946 seçimleriyle TBMM'de toplamda 65 mebus ile katılmaya hak kazanmıştır. DP'nin yer aldığı TBMM'deki ilk görüşmelerde 1947 bütçe görüşmeleri ele alınmıştır. DP'nin bütçe görüşmeleri sırasında parti sözcülüğüne Adnan Menderes'i seçmesi, onun uzun

⁷⁸ Selehaddin Bakan ve Hakan Özdemir, "Türkiye'de 1946-1960 Dönemi İktidar Muhalefet İlişkileri Cumhuriyet Halk Partisi Demokrat Partiye Karşı", *C.Ü İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, cilt:14, sayı:1, (2013), s.378-379.

⁷⁹ Bakan ve Özdemir, ,s.378-379

⁸⁰ Onur Çelebi, "Türkiye Seçiminin Sancılı Doğumu 1946 Seçimleri", *Turkish Studies Dergisi*, cilt:10, sayı:1, (2015), s.263.

yıllar CHP saflarında maliye encümeni kâtipliği yapması nedeniyle son derece normaldir. Adnan Menderes'in şimdi yeni partisinde ve parti sözcülüğüne yükselişi, onun DP'nin liderliğine doğru ilerleyişinde çok önemli bir aşama olacaktır. Adnan Menderes, bütçe görüşmeleri üzerinde çok sert konuşmalar yapmış ve sert eleştirilerde bulunmuştur.⁸¹

1946 Seçimlerin sonrasında DP, parlamentoda kendisine karşı yapılabilecek itirazlara karşı bazı önlemler almıştır. DP, teklif edeceği yeni yasalar ve mebusların seçim kayıtlarına karşı yapılacak itirazları kabul edilmez ise politikalarını meclisin ötesinde Sine-i Millette dönerek politik çalışmayı yürüteceklerine dair baskı yapmıştır. Seçimlerin akabinde İsmet İnönü, mühim bir yeniliğe başvurarak seçimden evvel başbakanlık makamında vazifesi olan Şükrü Saraçoğlu'nu bu görevden almış ve yerine Recep Peker'i atamıştır. Eylül 1946'da Recep Peker kabinesi parlamentodan güvenoyu almıştır. Peker kabinesi, henüz ilk ayını yeni tamamlamıştı ki, Türkiye'nin politik geçmişinde "7 Eylül Kararları" olarak nitelendirilen liberal kararlar alınmıştır. Bu kararlara göre; Türk parasının alım gücü azaltılmış, dış satımda birtakım kısıtlamaların önü açılmıştır. Altının satışının önündeki engel kaldırılmıştır⁸². Bu durum, DP'nin CHP'ye karşı olan itirazlarını arttırmış ve yeni partinin de halk nezdinde daha fazla güç kazanmaya başlamasına ortam hazırlamıştır şeklinde değerlendirilebilir.

2. 1. 3. 1950 Seçimleri ve Demokrat Parti'nin İktidara Gelmesi

DP, 1946 yılındaki seçimlerde kullanılan Açık Oy-Gizli Sayım seçim yöntemine karşı durmuş ve sistemi eleştirmiştir⁸³. Bu eleştirilerin akabinde 7 Şubat 1950 yılında bu sistem parlamentoya taşınmış ve söz konusu sistem 7 Şubat 1950 tarihinde parlamentoda müzakere yapıldıktan sonra yerine başka bir seçim yöntemin geçilmesine karar verilmiştir. Söz konusu düzenlemeden sonra Parlameton 1 Mart 1950 yılında milletvekili seçimi yapılacağını açıklamıştır. Bu açıklamanın hemen akabinde hem politikacılar hem de toplum arasında gerek mutluluk gerekse sevinçle karşılık bulmuştur. Hemen sonrasında tüm partiler, seçim çalışmaları kapsamında icraat ve propagandalarını faaliyette geçirmişlerdir. Seçim çalışmasını faaliyete koyulduğu sırada DP'de çeşitli sorunlar ortaya çıkmış ve bu sorunlar Celal Bayar ve

⁸¹ Şevket Süreyya Aydemir, *Menderes'in Dramı (1899-1960)*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1976, s. 169.

⁸² Şahin ve Tunç, s.39-41.

⁸³ Naim Sönmez, "Seçim Sisteminin Demokratikleştirilmesinin Bir Aşaması: 1950 Milletvekili Seçim Kanunu", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt:6, sayı: 2, (2013), 459

Adnan Menderesin safıyla bir de DP içinde farklı düşüncede olanların ters düştüğünü ortaya çıkarmıştır. Söz konusu durumdan dolayı Adnan Menderes, Mükerrerem Sarol ve Hüsnü Yaman tarafından sahte dokümanlarla bir kurultay yapılmıştır. Bu kurultayın amacı aykırı düşünen tarafı temizlemek olmuştur⁸⁴.

Bu kurultay başarılı olmuş ve akabinde parti içindeki muhalif şahıslardan Esat Çağa, Selahattin Güvendiren birde Kazım Yurdakul saf dışı bırakılmıştır. Seçim çalışmaları zarfında Millet Partisinin DP'yi "muzaaa" parti olarak adlandırması DP'nin ise söyleme karşın verdiği çabaların olduğu görülmektedir. Bu Çabanın akabinde Kurtuluş Savaşının önde gelen isimlerinden Ali Fuat Cebesoy'un DP'ye sağladığı faydaydı ayrıca Ali Fuat Cebesoy'un CHP deki görevini bırakması akabinde gazeteye CHP'yi eleştirmesi ve ağır konuşmasıydı; *"Şahsımı hiçbir zaman bahis konusu yapmış bir adam değilim nerede olursam olayım memlekete hizmet bence ön safta gelir. Bugünkü dünya vaziyeti karşısında memleketin durumunu bütün partilerin üzerinde tutmak doğru olur, kanaatindeyim. Benim birkaç gün evveline kadar içerisinde bulunduğum parti de dâhil olmak üzere partiler arasında politika mücadelesi o kadar ilerlemiş ve genişlemiş ki, memleket meselesi bir tarafa bırakılmıştır. ...İktidar partisi bu liderleriyle önümüzdeki seçimlerde yerinde kalırsa memleket işleri iyi gitmeyecektir... Benin Halk Partisinden ayrılmam demek, bu mücadelede partinin haksız olduğunu görmem demektir. Yeni dört senelik teşri hayata onların yanında mesuliyet almayacağı'.*

Ali Fuat Cebesoy'un haricinde DP'ye geçebilen önemli isimlerden Korgeneral Fahri Belen, Yargıtay Başkanı Halil Özyürek, Amiral Rıfat Özdeş, Sinan Tekelli oğlu ve Sinan Tekelioğlu ve Suat Hayri Ürgüplü bulunmaktadır. Bunların haricinde Halide Edip Adıvar, Hamdullah Suphi Tanrıöver ise DP içinde bağımsız olarak seçime katılma kararı vermişlerdir. DP içindeki bu ayrılıkçı hareketlerden sonra seçim çalışmalarına kaldığı yerden devam edilmiş ve 24 Nisan 1950 yılında DP'nin adaylarını olduğu liste belirlenmiştir. Aday listelerinde içinde birbirinden farklı görevlerden olan adaylar ön plan çıkmıştır. Avukat, Eczacı, Tüccar, Doktor, Subay, öğretmen, mühendis Gazeteci vs. çeşitli görevlerden adaylar vardır. Bağımsız olarak yer bulan isim sayısı ise sekizdir⁸⁵.

⁸⁴ Şahin ve Tunç, s.47.

⁸⁵ Şahin ve Tunç, s.47-50.

Hazırlanan yeni Seçim yasasına göre muhalefet partisinin de radyodan faydalanmasına müsaade edilmiştir. Fakat bu müsaade beş ilde az olmamak koşuluyla adaylı olan partilere fırsat verilmiştir. Bağımsız adayların ise radyodan topluma hitap etmeleri YSK tarafından kabul edilmemiştir. 8 Mayıs 1950 yılında DP, seçim bildirisini açıklamıştır. Aynı tarihte Millet Partisi de seçim bildirisini yayınlamıştır⁸⁶. Bu bildiride ilk olarak CHP'nin seçim bildirisi ölçülü gerçekçi olmamasından dolayı tenkit edilmiştir⁸⁷. Ayrıca CHP'nin iktisadi siyaseti de eleştirilmiştir. Köy halkının zorluklarla mücadele ettiği, vergi politikasının eksik bulunduğu ve hususi girişim için alanın küçüldüğünden özellikle DP'nin yönetime gelmesiyle hal edilebileceğini iletmiştir. Bildiride ayrıca bütçe meselesinin mesleki yaşama mani olacak engelleri ortadan kaldırılabileceği, çeşitli ülkelerin ticari varlıklarını ülkeye hızla önünün açılabilmesi ve işçi veya köylü problemlerinin yabancı ülkede ki demokratik anlayışlara göre halledileceği politik yönetime demokrasi anlayışının ise yeniden hazırlanacağı ve kanunlarda bazı özgürlükçü yenilikler için Amerika İngiliz ve Fransız siyasetlerine bakılarak hareket edileceği belirtilmiştir. Bu bildiride DP'nin sloganı olan "Söz Milletindir" sözüyle sona ermiştir. Bu bildiride DP taraftarı olan gazetede iyi bir şekilde karşılık bulmuştur.

DP seçim politikasında coşkulu ve kalabalık mitinglere başlamıştır. Bu mitinglerde CHP'nin dini politikaya uydurarak diğer partileri memleketi düzensiz idare etmekle suçlanmıştır. CHP ise seçim süresinin kısalmasıyla daha iyi neticeler almak amacıyla çeşitli uygulamalar getirmek için çabalamıştır. Bunun akabinde seçim yasasının onaylanmasıyla Mart ayının 22 sinde hem affın getirilmesi hem de Çiftçiyi Topraklandırma Yasasının elden geçirilerek, memurlara uygulanan verginin düşürülmesi topluma daha iyi gözükme için çeşitli faaliyetler yürütülmüştür. CHP tam adaylarını belirleyeceği zaman da Mareşal Fevzi Çakmak vefat etmiş vefat bilgisi gelmesine rağmen radyonun normal yayın akışına devam etmesi toplum tarafından kınanmıştır. Akabinde adaylar açıklanmıştır. DP'nin 484 adayından 479'u erkek 5'i ise kadınlardan oluşmaktaydı.

Söz konusu çalışmaları yürüten DP'nin seçim beyannameleri içerisinde genel olarak şunlar yer almaktadır: CHP döneminde yapılan işler küçümsenmiş ve yapılan

⁸⁶ Ensar Yılmaz, "1950 Seçimleri ve Önemi Öne Çıkan Özellikleri ve Siyasal Sonuçları", Bartın Üniversitesi, *Bartın Üniversitesi İİBF Dergisi*, cilt: 1, sayı: 2, (2010), s.37.

⁸⁷ Murat Karataş, "Cumhuriyet Halk Partisi'nin Siyasal İktidar Anlayışı (1946-1950)", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, cilt: 7, sayı: 29, (2014), s. 513.

işlerin ise Amerikan yardımları sayesinde olduğu belirtilmiştir. DP yabancı sermaye çekmenin yolunun içeride bir mali disiplin oluşturmak suretiyle dışarıya güvence vermekten geçtiğini aksi halde mali disiplin olmadığı ya da ekonomiyi düzeltmek için yanlış tedbirler alındığı takdirde başarılı olunamayacağı ifade edilmiştir. Beyannamede dikkat çeken önemli bir husus da 1950 seçimlerinde milli iradenin serbestçe tecelli edebilmesi için gerekli ortamın sağlanmasının partinin kendi çabaları neticesinde olduğunu belirtmesidir. Bunun dışında, dış politika konusunda iki parti farklı görüşlere sahip olmamakla birlikte DP iktidarı döneminde çok daha aktif bir dış politikanın izleneceği, alınacak ilk tedbirler devlet masraflarını asgariye indirmek, tasarrufla elde edilecek imkânları, istihsalı arttıracak en verimli sahalarda kullanılacağı, iş hayatını engelleyen bürokratik sınırlamaların ve devletin müdahalelerinin asgariye indirmek için gerekli çalışmaların yapılacağı ve iktisadi imkânların ve milli tasarrufun devletçe dondurularak israf edilmesine son verilerek özel teşebbüs süratle geliştirileceği anlatılmıştır. Ayrıca, izlenecek ekonomi politikaları sayesinde ülkenin milli gelirini arttırılacağı, hayat standardının yükseltileceği, sadece köylünün değil işçinin ve dar gelirli halkın da yaşam standartlarını arttırılacağı vurgulanmıştır. Bu yolla hayat pahalılığının bitirileceği vurgulanmıştır. Hiçbir vatandaş veya zümre iktidar değişiminden sıkıntıya düşmeyeceği belirtilmiştir. Son olarak DP'nin “mille mal olmuş” inkılâpları korumayı görev bildiğini ve bu amaçla Anayasada vatandaş hak ve hürriyetlerini koruyacak değişikliklerin yapılacağı belirtilmiştir⁸⁸.

Akabinde 27 Nisan 1950 yılında CHP seçim bildirisini açıklamış şu bildiride yabancı devletlerdeki kanunlar göz önünde bulundurularak anayasal çalışma yapılacağını devlet başkanlık makamında bir takım değişiklikler olacağını, eğitim de bir takım çalışmalar olacağını, çiftçinin destekleneceği gerekse tarım aleti dağıtılacağı radyonun daha fazla etkinleştirileceği, yabancı devletlerin ticaretine izin verileceği çeşitli santraller kurulacağı bazı devlet sektörünün özel sektöre dönüştürüleceği uluslararası siyasette Amerika, İngiltere ve Fransa ile münasebetlerin daha da iyileştirileceğin, açıklamışlardır. Bu metinde; “Takdir Milletimizindir” sözüyle son bulmuştur.⁸⁹

14 Mayıs 1950 seçimleri iyi bir şekilde çalışarak girdiği iktidarın teminat verdiği ve nizamlı bir ortamda yapılmıştır. CHP'nin beklemediği bir biçimde DP

⁸⁸ Adem Küçüköz, *Türk Basınında 1950-1957 Dönemi Seçim Propagandaları*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2012, s. 44-45.

⁸⁹ Benhür, s.61-72

seçimlerde başarıyla çıkmıştır. Bu seçimler, CHP için büyük sürpriz olmuştur. CHP'nin hüsrana uğradığı seçim oldu hlbuki bu beklentilerin aksine CHP seçimlerde çok umutluydu. Öyle ki DP'nin belli miktar mebus çıkarmasına olanak tanınacaktı. İlk olumsuz netice Kocaeli ile Rize vilayetlerinde ortaya çıkmıştır.

İnönü'nün önemli açıklaması şöyledir; *“Biz elli kişi olarak meclise girsek yine bize koalisyon önerirler kabul etmeyeceğiz. Bu sonuç i politikamızın bizi suçlamasıdır, politikamızın bizi suçlamasıdır, dış politikanın bizi suçlamasıdır. Kitlelerin suı yoktur, aydın denilen zümre bize neler aşılamamıştır. (...) son zamanlarda onları yendiğimizi sanıyorduk, yanılmışız. İ politikanın suçlamasıdır, çünkü bu parti fırsatı kullanıyor, devrimler henüz kkleşmemiştir. Dış politikanın suçlamasıdır, çünkü Rusların geniş ölçüde propaganda yaptıkları kuşkusuzdur. Tek kaygım İkinci Dünya Savaşında kurtardığımız ülkenin nc Dünya Savaşı öncesinde ynetimsiz kaşıdır. şimdi biz birbirimize dşmemeliyiz “Falan şunu ynetemedi, parti bunu yapamadı” dememeliyiz. Bütün suçlar hep benimdir. Abartmayayım ama bir yıl sonra duruma bütünüyle egemen olacağız. Bize teslim olacaklardır. Bu masadaki arkadaşlarımla övünüyorum, biz çarpışmak için yeterliyiz. Ben kendileri i güvenlik ve dış güvenlik için güvence isteyeceğim.”* İsmet İnönü hemen hükümetin görev değışikliğı yapması gerektiğini parlamentonun bir araya gelmesini bu neticeden dolayı ilk olarak Ankaralıları dargın olduğunu işaret ediyordu⁹⁰.

Seçimlerden önce hem CHP'nin hem de DP'nin seçim propagandalarına bakıldığında, her iki partinin de seçim propagandalarının genel olarak demokrasi çerçevesinde kabul edilebilecek doğal taleplerden oluştuğu görülmektedir. Ancak partilerin bulunduğu konum, propagandanın konusunu değıştirdiğı gibi şeklini de değıştirmektedir. Yani muhalefet partileri propagandalarını yapılabilecek temel konular üzerine konumlandırırken iktidar partileri muhalefetin benimsediğı propaganda konularına genelde karşı çıkmaktadır. Bunun sadece muhalefet tarafından dile getirilmesi bile taleplerin reddi için yeterli görülmüştür. Öte yandan iktidar partileri kendi muhalefet döneminde vaat ettikleri talepleri kolayca unutup muhalefeti eleştirebiliyorlardı. Bütün partiler, demokrasiden bahsederek en demokrat partinin kendileri olduğunu diğerlerinin yalan söylediklerini ifade etmişlerdir. CHP'li

⁹⁰ Süleyman Güngör, “14 Mayıs 1950 Seçimleri ev CHP'de Bunalım”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 21, (2010), s.193-208.

hatilerin propaganda başlıkları, DP'nin tecrübesizliği ve bir parti programına sahip olmadığı, bunun yanında şiddet politikasını düstur edindiğine dair söylemlerdir. DP ise propaganda faaliyetlerini hürriyet, “demokrasi ve milli irade” gibi temel kavramlar üzerine kurarak, propagandasını 1946 seçimlerinde yapıldığını iddia ettiği hile ve usulsüzlüklerin üzerine bina etmiştir⁹¹.

Partilerin seçim vaatleri ve propagandalarının akabinde seçimlere gidilmiştir. Bu seçimlerde, halkın %89.3 sandık başına gitmiştir⁹². CHP %39,9 rey alarak 69 sandalye kazanmıştır. DP ise %53,3 rey oranı ile 408 sandalye elde ederken; MP de %3 reyle 1 sandalye elde etmiştir. Bağımsız adaylar ise %4.8 rey oranıyla 9 sandalye çıkarabilmiştir. CHP için de özellikle sonucu şu konuşmalar geçmiştir. Adalet sağlık ve eğitim politikalarından halkın rahatsız olması, CHP'nin kaybetmesinde en önemli etkenlerden biridir. CHP raportörlerinin açıklamalarına bakılarak halkın kandırıldığını öne sürmüşlerdir. Seçimlerin üzerinden uzun bir zaman geçmesine rağmen böyle bir konuşma yapmıştır. Özellikle Nihat Erimin basında verdiği demeçlerden toplumu DP tarafından kandırıldığını dolayısıyla bu sonucun çıktını açıklamıştır. Cumhurbaşkanı unvanıyla Şemsettin Günaltay kabinesinin görevini sona erdiği belgeyi imzalamıştır. Böylece 27 yıllık tek parti yönetimi sona ermiştir.⁹³ Öyle ki kimse bu seçimin bu şekilde sonuçlanacağını düşünmemişti. Halk CHP'nin gitmesinden yanaydı bu nedenle reyini DP den yana kullanmıştır. 8.905.743 seçmen sandık başına gitmiştir. Bu sandıktan DP zaferle çıkmıştır.

Çeyrek asırdan fazla iktidarda olan CHP, bu seçimlerde milletin kararıyla iktidardan uzaklaştırılmıştır. Ülke dışında gelen seçim değerlendirmelerinde eğitim seviyesi düşük bir toplumda seçimlere büyük ilgi gösterildiği geniş katılımdan dolayı halk takdirle karşılanmıştır⁹⁴. Demokratikleşmenin temel taşı olan rey kullanma işlemi 1950 seçimlere büyük oranda yansıtılmıştır. 1950 seçimleri devim niteliği taşıdığı için bu yüzden “Beyaz Devim” olarak nitelendirilmiştir⁹⁵.

DP'nin seçimlerden güçlü çıkmasının birden çok nedene dayandırılmıştır. Bunlardan en önemlisi, yeni partinin ticaret ehli zengin sanayi sahibi ve köy halkının

⁹¹ Özküçük, s. 57.

⁹² Ayşe Erkmen, “ Türkiye’de 1950 ile 2002 Yılları Arasında Uygulanan Genel Seçim Sistemlerinin Halk İradesine Etkisi”, *Gaziantep Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt: 17, sayı: 3, (2018), s.1227.

⁹³ Güngör, s.201-206

⁹⁴ Yılmaz, “s.41-42.

⁹⁵ Nuran Yıldız, “Demokrat Parti İktidarı (1950-1960) ve Basın”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi*, cilt:51, (1997), s. 486.

takdirini kazanmış olmasıydı. Diğer bir etken de laik düşünceye karşı olanların desteği almış olmasıydı. CHP'nin en düşük rey (%24, 3) ile İstanbul olmuştur. Söz konusu partinin en yüksek rey ise (61,8) olmuştur. DP'yi destekleyenlerin daha fazla durumu iyi olan ve gelişmiş vilayetlerde almıştır. CHP ise genelde doğu da ve geri kalmış vilayetlerde almıştır. DP Halka içinde bulunan durumdan çok farklı olarak iktisadi ve toplumsal düzenin daha da iyileştirilebileceği ve demokratik yaşam şeklini olabileceği vaatler sunmuş yeni bir hayat tazını için çalışmalar olacağını vaat etmiştir.⁹⁶ Neticede seçimler yapılmış ve DP, CHP'ye önemli bir fark atmıştır. Bu farkın neticesiyle CHP'nin 69 mebusu olurken; DP'nin ise 408 olmuştur. bundan ötürü DP parlamentonun %84 gibi tamamına yakınına sahip olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti'nde 1950 milletvekilleri genel seçimlerinin akabinde mevcut iktidar, yerini başka bir iktidara bırakmıştır. Bu durum, batılı devletler çapında bir demokrasi anlayışına geçmek için önemli bir başlangıç olarak kabul edilmiştir. 1946-1950 arası dönemde DP tarafından gösterilen çaba, cumhuriyet devrindeki sivil kuvvetlerle elde edilen ilk kazanım olmuştur. DP'nin başa gelmesiyle hemen akabinde parlamento toplanmış ve 16 Haziran 1950'deki toplantıda Arapça Ezanın önündeki engel kaldırılmış ve af yasası çıkartılmış. Bu durum nedeniyle halk tarafından beğenilen DP, 3 Eylül 1950'de yapılan yerel seçimleri kazanmış ve 600 belediyenin 560 tanesini kazanarak güven tazelemiştir⁹⁷. Bu başarını nedenlerinden en önemlisi halkın reform istemesi ve hoşgörülü bir politika istemesidir⁹⁸. 1950 genel seçimlerinin vilayet temellinde olduğundan dolayı hem köylerin hem de vilayet merkezlerinde partilerin ne oranda rey aldığını bilmek neredeyse imkânsızdı. Bu sonuçlar an ve an takip eden sandıkların yanında duran parti mensupları sonuçları kendi yayın kuruluşlarında aktarmışlardır⁹⁹.

⁹⁶ Yılmaz, s.41-42.

⁹⁷ Zakir Avşar ve Ayşe Elif Emre Kaya, “ Arapça Ezan Yasağı ve Kaldırılması”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, cilt: 33, sayı: 95, (2017), s.125.

⁹⁸ Abdülkerim Saka, *14 Mayıs 1950 Seçimleri Ekseninde Muhalefet ve İktidarın Sesi Olan Zafer ve Ulus Gazeteleri Üzerinde Bir İnceleme*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2015, s.46-48.

⁹⁹ Hakkı Uyar, “1950 Genel Seçimleri Üzerine Bir Analiz Denemesi”, *Uluslararası Türkiye Sempozyumu*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta 2008, s. 1-19.

2. 2. Siyasi Partilerin Bitlis'teki Faaliyetleri ve Seçimler (1950-1960)

2. 2. 1. Cumhuriyet Halk Partisi Bitlis Teşkilatı

Bitlis'te CHP İl Teşkilatı 1940'lı yıllarda oluşturulmuştur. Yani 1940 yılına kadar Bitlis vilâyetinde adı geçen partinin herhangi bir teşkilatı bulunmamaktadır. 1943 yılında oluşturulduğu anlaşılan CHP Bitlis İl Teşkilatında şu kişiler yer almaktadır¹⁰⁰:

- Arif Özdemir (CHP Bitlis İl Başkanı)
- Mehmet Zülfikaroğlu (CHP Bitlis İl Başkanlığı Üyesi)
- Ziya Gebraoğlu (CHP Bitlis İl Başkanlığı Üyesi)
- Muhittin Barutçu (CHP Bitlis İl Başkanlığı Üyesi)
- Cemil Okumuş (CHP Bitlis İl Başkanlığı Üyesi)

1946 yılında CHP Bitlis İl Teşkilatı kurulduktan sonra ilçelerde de CHP İlçe Başkanlıkları kurulmuştur. Bu kapsamda, 15 Temmuz 1946'da CHP Tatvan İlçe teşkilatı tesis edilmiştir. Adı geçen teşkilatta yer alan asil ve yedek üyeler şunlardır¹⁰¹:

- Hakkı Yazıcı (Tatvan İlçe Başkanı-Asil Üye)
- Ekrem Barut (Tatvan İlçe Başkanlığı-Asil Üye)
- Hızır Öztürk (Tatvan İlçe Başkanlığı-Asil Üye)
- Sıddık Doğan (Tatvan İlçe Başkanlığı-Asil Üye)
- Abdülbari Eren (Tatvan İlçe Başkanlığı-Asil Üye)
- Ömer Karalı (Tatvan İlçe Başkanlığı-Yedek Üye)
- Cafer Ünsoy (Tatvan İlçe Başkanlığı-Yedek Üye)
- İsa Aktorun (Tatvan İlçe Başkanlığı-Yedek Üye)
- Hüseyin Yoldaş (Tatvan İlçe Başkanlığı-Yedek Üye)

CHP Tatvan İlçe teşkilatı tesis edildikten sonra Ahlat kazasında CHP İlçe Başkanlığı oluşturulmuştur. Adı geçen teşkilatta yer alan üyeler şunlardır¹⁰²:

- Mustafa Sevimli (Ahlat İlçe Başkanı-Asil Üye)
- Yusuf Ziya Öztanır (Ahlat İlçe Başkanlığı-Asil Üye)
- Bekir Işık (Ahlat İlçe Başkanlığı-Asil Üye)
- Niyazi Özyurt (Ahlat İlçe Başkanlığı-Asil Üye)

¹⁰⁰ CCA, Fon Kodu: 490.01, Yer No: 277.1112.3.

¹⁰¹ CCA, Fon Kodu: 490.01, Yer No: 277.1112.3/55.

¹⁰² CCA, Fon Kodu: 490.01, Yer No: 277.1112.3/56.

- Hamza Kara (Ahlat İlçe Başkanlığı-Asil Üye)

Tatvan ve Ahlat ilçeleri gibi Mutki ve Hizan kazalarının da CHP İlçe teşkilatları tesis edilmiştir. Hizan kazasında teşkilat yapılanması şu şekildedir:

- İzzet Yavuz (Hizan İlçe Başkanı-Asil Üye)
- Hasan Günaşan (Hizan İlçe Başkanlığı-Asil Üye)
- Rüstem Özdemir (Hizan İlçe Başkanlığı-Asil Üye)
- Hamit Kızılkaya (Hizan İlçe Başkanlığı-Asil Üye)
- Mehmet Bulduk (Hizan İlçe Başkanlığı-Asil Üye)

Hizan kazasında teşkilat yapılanması şu şekildedir:

- İsmail Aslan (Mutki İlçe Başkanı-Asil Üye)
- Cemil Karakaş (Mutki İlçe Başkanlığı-Asil Üye)
- Şevket Güzelsoy (Mutki İlçe Başkanlığı-Asil Üye)
- Tayyip Dilek (Mutki İlçe Başkanlığı-Asil Üye)
- Selahattin Görbardak (Mutki İlçe Başkanlığı-Asil Üye)

Söz konusu düzenlemelerden sonra CHP Bitlis İl İdare Kurulu Başkanlığı tarafından 3 Haziran 1946 tarihinde de bucaklarda da parti teşkilatları tesis edilmiştir¹⁰³. Buna göre, İlçe merkezinde yer alan İnönü, Herdani Zeydan ve Taş mahallelerinde semt ocakları kurulmuştur. Merkez ilçede yer Çukur, Simek, Şetek, Narlıdere bucaklarında; Tatvan ilçesinde yer alan Reşadiye ve Kotun bucaklarında; Ahlat ilçesinde yer Adilcevaz ve Misk bucaklarında ve son olarak Mutki ilçesine bağlı Huyut bucağında parti teşkilatları kurulmuştur¹⁰⁴.

Böylece 1946 yılında CHP Bitlis İl Başkanlığı tesis edildikten sonra il genelinde teşkilatlanma için CHP tarafından ciddi adımlar atılmıştır. Bu kapsamda öncelikle Tatvan ve Ahlat kazalarının teşkilatları oluşturulmuş ve akabinde ilçelere bağlı olan bucaklarda da parti teşkilatlanması yapılmıştır. Böylece DP'nin kurulduğu tarihlerde CHP, Bitlis genelinde genel teşkilatlanmasını bitirmiştir şeklinde düşünülebilir.

¹⁰³ CCA, Fon Kodu: 490.01, Yer No: 277.1112.3/57.

¹⁰⁴ CCA, Fon Kodu: 490.01, Yer No: 277.1112.3/58

2. 2. 2. Demokrat Parti'nin Bitlis Teşkilatı

Bilindiği üzere DP, 7 Ocak 1946 yılında Celal Bayar Genel Başkan olmak üzere kurulmuş ve önemli aktörlerinden birisi Adnan Menderes'tir. DP, kurulduktan hemen sonra ülke genelinde teşkilatlarını kurmaya çalışmıştır. Böylece 1946 seçimlerine katılmaya hal kazanan DP, Doğu Anadolu Bölgesi'nde ve Karadeniz Bölgesi'nin bir bölümünde teşkilatını kuramadığından buralarda seçimlere katılamamıştır. DP'nin bu seçimlerden önce teşkilatlanmasını sağlayamadığı yerlerden birisi de Bitlis vilâyetidir¹⁰⁵. DP, Bitlis'te ilk teşkilatlanmasını 1948 yılında yapmış ve il merkezinde DP İl Başkanlığı kurulmuştur¹⁰⁶. DP İl Başkanlığına İl İdare Kurulu Başkanlığına seçilen ilk kişi de Adil Şerefhanoglu adlı kişidir. Adil Şerefhanoglu başkanlığındaki DP Bitlis İl Başkanlığı Yürütme Kurulunda bulunan kişiler arasında Sıddık Şefkat, Hamdi Özer, Necati Kalay, Tahsin Adnan, Sıddık Türk ve Fevzi Baysal isimli kişiler yer almaktadır.

DP'nin Bitlis'te teşkilatlanmaya çalıştığı tarihlerde CHP tarafından bazı engellerle karşılaştığı anlaşılmaktadır. Bu kapsamda, DP taraftarı olduğu bilinen Bitlis Defterdarı Hamdi Özer'in bazı sıkıntılar yaşadığı anlaşılmaktadır. Devrin CHP Muş Bölge Müfettişi olan Cemal Karamuğla CHP Genel Sekreterliği'ne gönderdiği yazıda Hamdi Özer'in Demokrat Burdur milletvekilinin akrabası ve adamı olduğunu, bu zatın mesai saatleri içinde işini bir tarafa bırakarak DP lehine çalışmalarda bulunduğunu belirtmiştir. Hatta bu kişinin Millî Eğitim Müdürü'nü "yakında DP'nin başa geçerek kendisini cezalandıracağını" gibi sözlerle tehdit ettiğini bildirmiş ve bu olaylardan dolayı Cemal Karamuğla bu zatın Bitlis halkının iyiliği için başka bir yere alınmasını rica etmiştir¹⁰⁷. Söz konusu durum, DP'nin Türkiye genelinde teşkilatlanmaya başladığı dönemlerde yaşadığı sorunlardan sadece birisidir. CHP Genel Başkanlığı'nın yaptığı gibi, yukarıdaki örnekte de açıklandığı üzere CHP Bitlis İl Başkanlığı da 1948'te Bitlis'te örgütlenmesini oluşturmaya çalışan DP'lilere ciddi sıkıntılar çıkarmıştır.

Esasında DP'nin örgütlenme sürecinde yaşadığı sıkıntılar sadece Bitlis ile sınırlı değildir. Aynı şekilde Türkiye genelinde Demokratların engellemelerle

¹⁰⁵ Resul Babaoğlu, "İngiliz Belgelerinde Türkiye'nin Demokrasiye Geçiş Yılları: Demokrat Parti'nin Kuruluşu ve 1946 Seçimleri", *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 10, (2017), s.391.

¹⁰⁶ DP devrinde Bitlis'te yaşamış olan 1941 Hizan doğumlu Mehmet Selim Gültekin ile 10.09.2019 tarihinde yapılan mülakat. (Bitlis'te yaşamakta olup; Demokrat Parti dönemini görmüş kişilerden birisidir. Demokrat Parti döneminde yaşadığı için devrin politikalarına hâkim birisidir).

¹⁰⁷ Şükran Gündoğdu, *Bitlis ve Bitlis Halkevi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van 2003, s. 65.

karşılaştıkları belgelerle ortaya çıkmaktadır. Örneğin 19 Haziran 1947 tarihinde Gümüşhane’de yapılan muhtarlık seçimlerinde DP’lilerin yaşadıkları sıkıntılar da bu duruma örnek olarak verilebilir¹⁰⁸. Bitlis’te DP’lilerle mücadele bağlamında CHP Bitlis İl Başkanı Ziya Geboloğlu da Hamdi Özer hakkında CHP Genel Başkanlığına bir yazı göndermiştir. Yazısında Hamdi Özer’in arkadaşı olan Eski Bitlis Emniyet Müdürü olan Hilmi Süleyman’ın Ağrı Emniyet Müdürlüğü’ne atanmasından sonra yalnız kalmamak için Tekel Müdürü Cafer Bey’e yanaştığından söz etmiştir. Öyle ki Cafer Bey DP İl İdare üyesi olan lastik tamircisi Sıddık Şafkat’ın kardeşi olan Tahsin Şafkat’ı tekelerde memur iken takip memurluğuna atadığını belirtmiştir. CHP’nin Bitlis’te teşkilatlanmasına dair bakış açısını gösteren diğer bir olaysa Bitlis Ziraat Bankası Şube Veznedarı olan Necati Kalay olayıdır. Ziya Geboloğlu CHP Genel Sekreterliği’ne gönderdiği yazısında Necati Kalay’ın Bitlis DP Geçici İl İdare Kurulu Başkanı Fevzi Baysal’ın istifasından sonra yapılan kongrenin tüzük hükümlerine aykırı olduğunu bildirmiştir. Zira DP’nin hiçbir köyde ocak teşkili bulunmadığını ve kongreye ocaklardan hiçbir delegenin katılmamasını sebep olarak göstermiştir. Kongreye katılanların da bankadan parasını almaya gelen birkaç köylü olduğunu belirtmiştir. Durumu Vali İhsan Kahyaoğlu’na bildirdiğini ve valinin de bu durumla yakından alakadar olduğunu bildirmişti¹⁰⁹. Söz konusu gelişmeler, DP’nin kuruluş ve Bitlis’te yapılanma süreci boyunca yaşadığı sıkıntıları gösteren ciddi bir durum olarak değerlendirilebilir.

DP kanadında bu gelişmeler yaşanırken CHP Bitlis İl Başkanlığı da 24 Şubat 1948’de CHP’nin Bitlis’teki durumunu anlatan ve 1947’deki teşkilat durumlarıyla alakalı olarak CHP Genel Başkanlığına rapor sunmuştur¹¹⁰. Bu arada yukarıda anlatılan olayla ilgili olarak Bitlis Valisi, bu olayla yakından ilgilenmiş ve bu konu hakkında emniyet müdürlüğü aracılığıyla DP İl İdare Kurulu Başkanı Adil Şerefhanoglu ile görüşmüştür. Ondan köylerde ocak teşkilâtına ait defterlerle idare kuruluna ait bütün kayıtları istemiştir. Ancak Adil Şerefhanoglu bütün kayıt ve evrakların eski başkan Fevzi Baysal tarafından götürüldüğünü ileri sürmüş, bu durum üzerine daha da şüphelenen vali köyde bulunan ocak teşkilatına ait defterlerin ocakta bulunması gerektiğini ve bununla idare kurulu üyesince bilinmesi gerektiğini ileri sürerek en kısa zamanda bu bilgilerin kendisine ulaştırılmasını istendi. Aksi takdirde

¹⁰⁸ CCA, Fon Kodu: 49.1.0.0, Yer No: 238.947.1.

¹⁰⁹ Gündoğdu, s. 65-66.

¹¹⁰ CCA, Fon Kodu: 49.1.0.0, Yer No: 627.64.1.

kongrenin tüzüğe aykırı bir şekilde düzenlendiğini düşüneceğini belirtti. Bunun üzerine Adil Şerefhanoglu en kısa defterleri getireceğini belirtti. Ziya Gebologlu aradan 2 hafta geçmesine rağmen hâlâ defterlerin ulaşılmaması üzerine valilikçe kongrenin tüzüğe aykırı bulunduğu ve durumun İçişleri Bakanlığı'na bildirilerek kongrenin ve DP'nin il idare kurulunun tanınmaması gerektiği doğrultusunda karar aldığını CHP Genel Sekreterliği'ne bildirmiştir¹¹¹.

DP'nin batı vilâyetlerinde ciddi bir biçimde yükseldiği ve halk tarafından destek gördüğü tarihlerde CHP ise, Bitlis'in içinde yer aldığı Bingöl, Erzincan, Hakkâri, Malatya ve Kars gibi doğu illerinde gücünü korumaya çalışmıştır¹¹². Bu bağlamda, Bitlis gibi vilâyetlerde gücünü muhafaza etmeye çalışan CHP'nin buralarda DP'nin güçlenmesini engellemek ve daha fazla güçlü duruma gelmesine mani olmak amacıyla yukarıda izah edilen engelleme çalışmalarına başvurduğu şeklinde analiz edilmektedir.

CHP sadece Bitlis merkezinde değil, buraya bağlı Adilcevaz bucağında da aynı tutumu sergilemiştir. DP'nin burada kuruluşunu kutlamak için DP Bitlis Müfettişi olan Kemal Obus, ilçe DP başkanı ve 20 kadar taraftarları bir tören düzenlemiştir. Ancak bu tören CHP İlçe Başkanı tarafından da hoş karşılanmamıştır. İl Başkanı, yapılan mitingin her ne kadar halk tarafından hoş karşılanmadığını ve bu tür toplantılar sonucu bazı kişilerin doğruluktan ayrılmasının konusu olacağı konusunda CHP Genel Sekreterliğe yazı göndermiştir¹¹³. Söz konusu durum, DP'nin Bitlis'te bir parti olarak büyümesinin CHP Bitlis İl Başkanlığı tarafından hoş karşılanmadığı ve CHP Bitlis Teşkilatının DP'nin büyümesini engellemek için her türlü çabaya başvurduğunu net bir biçimde ortaya çıkarmaktadır.

1950 seçimlerinden önce Adil Şerefhanoglu başkanlığındaki DP İl Başkanlığının il merkezindeki örgütlenmesini tamamladıktan sonra Ahlat, Tatvan, Mutki ve Merkez ilçelerde ilçe başkanlıklarının oluşturulduğu, akabinde ise Merkez ve diğer kazalara bağlı bucaklarda da DP teşkilatlarının oluştuğu görülmektedir. Hatta buraların yönetiminde yer alan bazı kişilerin seçimleri için adaylık başvurusunda bile bulunanlar olmuştur¹¹⁴. DP devrinde yaşamış 85 yaşlarında Bitlis doğumlu olan Fethi Özbaltaş ile yapılan mülakatta DP'nin merkez kazadan sonra teşkilatını kurduğu ikinci

¹¹¹ Gündoğdu, s. 65-66.

¹¹² Günver Güneş ve Menderes Akdağ, “ Çok Partili Yaşama Geçiş Sürecinde Adnan Menderes'in Aydın İlindeki Siyasi Faaliyetleri (1946-1950)”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, cilt: 13, sayı: 27, (2013), s. 229.

¹¹³ Gündoğdu, s. 67.

¹¹⁴ CCA, Fon Kodu: 49.1.0.0, Yer No: 627.64.1.

yer ise Tatvan olmuştur¹¹⁵. Söz konusu durum ve gelişmeler, DP'nin Bitlis genelinde etkili ve bilinen bir parti durumuna geldiğini göstermesi bakımından önemli bir durum arz etmektedir.

2. 3. Bitlis'te Milletvekili Genel Seçimleri (1950-1957)

DP döneminde Bitlis'te yaşanan siyasi gelişmelerin bahsedildiği bu bölümde siyasi partiler ve seçimler üzerinde durulmuştur. 1950 ile 1960 arasında yapılan 3 adet milletvekili genel seçimleri ve 1 adet de 1951 yılında yapılan ara seçimlerdir. Bu kısımda, söz konusu seçimlerin Bitlis vilâyetindeki durumu ve yansımaları temel olarak ele alınmıştır.

Siyasi partilerin tanımı konusunda tek bir yaklaşım söz konusu değildir. Birçok tanım yapılmış her biri gerek teşkilat yapıları gerekse fonksiyonları ve gerekse de iktidara gelme yöntemleri bakımından farklılık göstermektedir. Siyaset, halk desteğini sağlamak suretiyle iktidara gelmeyi yöntem olarak belirterek siyasi partileri; “ Halkın desteğini sağlamak suretiyle devlet yönetimini ele geçirmeye veya sürdürmeye çalışan, sürekli ve istikrarlı bir örgüte sahip siyasi topluluklar” olarak tanımlanabilir. Halk desteğinin sağlanmasının demokratik olmayan yöntemleri olabilir. Dolayısıyla salt halk desteği yeterli olmayıp, bu desteğin demokratik yöntemlerle sağlanması gerekir. Ayrıca, siyasal parti tanımında bir amaç uğruna örgütlenen insan topluluğuna vurgu yapmış ve siyasal partilerin amacının seçimle ve başka yollarla iktidarı ele geçirmek olduğu da vardır. Bu doğrultuda 1950-60 döneminde Türkiye'deki partiler ve özellikle DP'nin Bitlis ilindeki siyasal faaliyetleri üzerinde durulmuştur¹¹⁶.

2. 3. 1. Bitlis'te 1950 Milletvekili Genel Seçimleri

Bilindiği üzere DP'nin büyük bir farkla kazanmış olduğu 1950 Milletvekili Genel Seçimleri 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılmıştır¹¹⁷. Söz konusu seçimlere ülke

¹¹⁵ DP devrinde yaşamış 1938 Tatvan doğumlu Fethi Özbaltas ile 10.09.2019 tarihinde yapılan mülakat. (Bitlis'te yaşamakta olup; Demokrat Parti dönemini görmüş kişilerden birisidir. Demokrat Parti döneminde yaşadığı için devrin politikalarına hâkim birisidir).

¹¹⁶ Canan Şen, *Demokrat Parti Döneminde Denizli'de Siyasal Hayat (1950-1960)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ağrı 2019, s.35.

¹¹⁷ M. Serhan Yücel, *Demokrat Parti*, Ülkü Yayınları, İstanbul 2001; Cem Eroğlu, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2003; Feroz Ahmad ve Bedia Turgay, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1976.

genelinde büyük bir ilgi gösterilmiş ve katılım da son derece % 89,3 gibi son derece yüksek olmuştur. Bu bağlamda, seçimler sonucunda DP % 53,5, CHP % 39,9, MP % 3,1 ve son olarak da Bağımsız adaylar % 1,7 oranında oy almışlardır. Bu seçimler sonucunda 1923'ten beri devam eden tek parti hâkimiyeti sona ermiş ve Türkiye yeni bir sürece girmiştir. Bu süreçte Bitlis'te yaşanan gelişmeleri de kapsamlı bir biçimde ele almak gerekmektedir.

1950 seçimlerinden önce yapılan 1946 Milletvekili Genel Seçimlerine DP'nin Bitlis'te teşkilatı olmadığı için burada DP tarafından aday gösterilmemiştir. 1946 seçimlerinde Bitlis ile birlikte DP'nin aday göstermediği diğer iller ise Hakkâri, Kars, Mardin, Muş, Ağrı, Bingöl, Diyarbakır, Malatya, Siirt ve Van vilâyetlerdir¹¹⁸. DP tarafından adı geçen yerlerde parti teşkilatları oluşturulmadığından ve aday gösterilmediğinden buralarda CHP tarafından aday gösterilen kişiler hiçbir zorlamayla karşılaşmadan milletvekili seçilebilmişlerdir.

1946 yılında yapamadığını 1950 seçimlerinde yapmak isteyen DP, başta Bitlis olmak üzere Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin tamamında örgütlenmesini sağlamış ve hazır bir biçimde 1950 seçimleri için çalışmalar yürütmüştür. Bu bağlamda, 1948 yılında Bitlis'te il, ilçe, bucak ve köylerde DP'nin teşkilatları oluşturulmuş ve vilâyetin teşkilatlarından da adil Şerefhanoglu adlı kişi sorumlu tutulmuştur. Böylece 1950 seçimlerinden önce DP Bitlis Teşkilatı, vilâyet genelinde ciddi bir seçim kampanyası yürütmüştür.

1950 seçimleri DP'nin kesin bir zaferi ile sonuçlanınca, iktidardan muhalefete geçen CHP, devlet ile arasındaki bağların varlığı dolayısıyla, bu yeni konumunun nasıl bir politik noktada olacağı konusunda, kendi içinde yeniden yapılanma ihtiyacı duymuştur¹¹⁹. Bu arada, 1950 seçimlerine girildiği tarihlerde CHP Bitlis İl Başkanı olan kişi Ziya Geboğlu iken¹²⁰; DP Bitlis İl Başkanı olan kişi de Adil Şerefhanoglu'nda sonra il başkanlığına 1949'da seçilen Paşo Barut adlı kişidir¹²¹.

¹¹⁸ Barış Ertem, "1950 Genel Seçimleri Sürecinde Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde Teşkilatlanması", *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Dergisi*, cilt: 9, sayı: 19, s. 171.

¹¹⁹ Alper Bakacak, "1950 Seçimleri Sonrası Ulus Gazetesi'nin Muhalefete Geçiş", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, sayı:51, (2013), s. 541.

Bilal Tunç, "27 Mayıs Askeri Darbesinin Vilâyetlerdeki Yansımaları: Bitlis Örneği", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, cilt: 5, sayı: 1, (2019), s. 42.

¹²¹ CCA, Fon Kodu: 49.1.0.0, Yer No: 982.807.2.

Paşo Barut halk tarafından son derece sevilen birisiydi¹²². Bitlis'te 1950 seçimlerine hazırlık yapıldığı tarihlerde, bahsi geçen iki parti il başkanı arasında ciddi çekişmelerin olduğu açık bir biçimde ortaya çıkmaktadır.

DP Bitlis İl Başkanlığı'nın 1950 seçimleri öncesinde milletvekili adaylarını belirlemiştir. Aday yoklaması sonucunda yapılan çalışmalarla DP'nin Bitlis adayı olan kişiler şunlardır: Rıza Geboğlu ve Ziya Şerifhan'dır. Adı geçen iki kişi, DP'nin Bitlis İl Başkanlığı yapılanmasında ve partinin Bitlis genelinde büyük bir parti olmasında ciddi bir etkiye sahip olmuşlardır¹²³. Böylece, DP belirlemiş olduğu adaylarıyla Bitlis'te seçim faaliyetlerini yürütmeye başlamıştır.

CHP Bitlis İl Başkanlığı, DP'nin güçlü bir parti olmaya çalıştığı 1950 seçimlerinden hemen önce çok ciddi bir seçim propagandası yapmıştır. Bu kapsamda, 1950 seçimlerini kazanmayı sağlayacak çalışmaların ve bu yolda alınacak tedbirlerin görüşülerek hazırlanması hakkındaki CHP Genel Başkan Vekilini Hilmi Uran'ın 27.6.1949 günlü yazısı gereği bağlamında Bitlis İl İdare Kurulu 19.7.1949 toplanmıştır. Bu toplantı sonunda CHP İl Başkanı Ziya Geboloğlu, CHP Genel Sekreterliği'ne gönderdiği yazıda: "1950 seçimlerini kazanmamız için çalışmaların esası her şeyden önce halkın sevgi ve saygısının kazanılması şarttır. Partinin küçük kademeleri, halkın sevgi ve saygısını kazanmak için partimiz kuruluş tarihi olan 20.10.1944 tarihinden bu güne kadar elden gelen her türlü fırsatı kullanarak halkın sevgi ve saygısını sağlamış bulunmakta ise de bu kökleşen sevgi ve saygıyı sonuna kadar muhafaza etmemiz ve sarsılmaması ancak verilen vaatlerin yerine getirilmesi ile mümkündür. Bu nedenle 7 yıldan beri verilen vaatlerin hemen yerine getirilmesi ve tahakkuk ettirilmesi" gerektiği bu yazıyla birlikte toplantı sonucunda seçimin kazanılması için gerekli tedbirler belirlendi¹²⁴. CHP Bitlis İl Başkanlığı tarafından CHP Genel Başkanlığına gönderilen bu yazı son derece önemlidir. Zira CHP Bitlis İl Başkanlığı, bu tedbirlerin alınmaması durumunda, CHP'nin Bitlis'te başarılı bir netice elde edemeyeceğine inandığı için böyle bir tedbir planı alma gereği duymuştur şeklinde yorumlanabilir.

¹²² Devrinde yaşamış 90 yaşlarında Bitlis doğumlu olan Habip Gök ile 10.09.2019 tarihinde yapılan mülakat. (Bitlis'te yaşamakta olup; Demokrat Parti dönemini görmüş kişilerden birisidir. Demokrat Parti döneminde yaşadığı için devrin politikalarına hâkim birisidir).

¹²³ Tunç, "27 Mayıs Askeri Darbesinin Vilayetlerdeki Yansımaları: Bitlis Örneği", s. 41.

¹²⁴ Gündoğdu, s. 77.

CHP Bitlis İl Başkanlığı tarafından bu önerilerin sunulduğu tarihlerde Bitlis Halkevi Başkanlığı'nın da çeşitli çalışmalar içerisinde yer aldığı anlaşılmaktadır¹²⁵. Bitlis Halkevi'nin çalışmalarından sonra 1950 yılı içerisinde CHP tarafından Bitlis milletvekili adaylarının açıklanması için gerekli adımların atıldığı görülmektedir Bu bağlamda, 5 Nisan 1950 tarihinde CHP Bitlis İl Başkanlığı tarafından, Bitlis Halkevi salonunda yapılan milletvekilliği adaylık yoklamasına yoklamada bulunması gereken 101'inin katılımıyla yapılmıştır. Adaylığının konulmasını isteyen sekiz kişinin isimleri tahtaya yazılarak salonun görünecek bir yerine konulmuş ve adaylıklarının konulmasını isteyenlerden eski belediye başkanı Suphi Menteş yoklamaya 10 dakika kala müracaatını geri aldığı için diğer yedi kişinin kısaca hal tercümeleri okunduktan sonra salona açılan küçük bir oda kapalı oda olarak ayarlanmıştır. İsmi okunan her üye birer birer bu odaya girerek oylarını kullanıp sandığa atma işi ikmal edildikten sonra oyları saymak için kura ile beş kişilik tasnif heyeti seçilmiştir. İsmi okunan kişiler şunlardır: Tahir Bilge, Remzi Buharalı, Ziya Geboğlu, Selahattin İnan, Kemal Kadri Kop, Remzi Korukoğlu ve Hakkı Şişmanoğlu'dur. Yoklama sonunda Selahattin İnan 57 oy, Ziya Geboloğlu 44 oy diğer 5 aday ise oy alamamışlardır. Bu sonuçlara göre Bitlis'i CHP adına temsil edecek kişiler Selahattin İnan ve Ziya Geboğlu kişiler olmaları beklenmiştir¹²⁶. Ancak Ziya Geboğlu'nun yerine son anda Muhtar Ertan adlı kişi aday olarak kabul edilmesidir. Burada dikkati çeken şey, 1950'li yıllarda partiler tarafından adayların yoklama sonucu oluşturulmasıdır. Buna örnek olarak da Bitlis'te yapıldığı gibi DP ve CHP tarafından başka vilâyetlerde de adayların belirlenmesi için başvuran kişiler için ayrı ayrı oylamaya gidilmesidir¹²⁷. Ancak Bitlis'te adaylar arasında değişiklik yapılması ve seçilen kişinin yerine başkasının aday gösterilmesi, söz konusu dönemde adayların belirlenme sürecinde demokratik ilkelere bağlı kalınmadığını da ortaya çıkarmaktadır.

Yukarıdaki durum şu şekilde izah edilebilir: Her ne kadar CHP tarafından yapılan aday yoklamalarında Ziya Geboğlu ve Selahattin İnan isimli kişiler seçilmişlerse de daha sonra yapılan düzenlemede Selahattin İnan isimli şahsın yerine Muhtar Ertan CHP'nin Bitlis adayı olarak belirlenmiştir. Muhtar Ertan, 7, 8 ve 9. Dönem Bitlis Milletvekilliği yapmış olan ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde bilinen bir

¹²⁵ CCA, Fon Kodu: 49.1.0.0, Yer No: 1044.1012.1.

¹²⁶ Gündoğdu, s. 86.

¹²⁷ Esma Torun Çelik, “ Çok Partili Hayatın İlk Yıllarında Kocaeli'nde Siyasal Hayat”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 63, (2018), s. 319.

siyasetçidir. Bahsi geçen şahıs aynı zamanda, CHP Elazığ Müfettişliği de yapmış önemli siyasetçilerden birisidir¹²⁸. 7, 8 ve 9. Dönem Bitlis Milletvekilliği gibi 10. Dönem de de yeniden Bitlis milletvekili olarak seçilmiştir¹²⁹.

Bitlis'te CHP tarafından belirlenen adaylar konusunda halk arasında bazı memnuniyetsizliklerin de olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu sorunu çözmek maksadıyla hem CHP Genel Başkanlığı hem de yoklama kurulu tarafından Bitlis'i temsil edecek olan milletvekilleri bazı çevreleri hoşnut bırakmamıştır. Zira bir grup CHP Genel Başkanlığı'na gönderdikleri yazıda Suphi Menteş'in milletvekili adayı olarak görülmesinin Bitlis halkını memnun edeceğini aksi durumda oyların DP'ye kayabileceğini belirtmiştir. Ziya Geboloğlu, bu durumdan memnun kalmamıştır. Zira kendisi yerine hapisanede yatmış olan Selahattin İnan'ın ve 8 yıldır Bitlis milletvekilliği yaptığı halde hiçbir faydasının olmadığını düşündüğü Muhtar Ertan'ın seçilmesine büyük tepki göstermiştir. Bu tepkisini CHP Genel Sekreterliği'ne gönderdiği yazıda da dile getirmiştir. Mektubunda şikâyetlerini sıraladıktan sonra başka bir konuya da değinen Ziya Geboloğlu, Selahattin İnan'ın bir kişiyi öldürdüğünü ve bu yüzden hapis cezası olduğunu vurguladıktan sonra, onun CHP'ye ilkökul mezunu olduğu halde adaylık beyannamesinde kendini Mülkîye ve Siyasî Bilgiler mezunu göstererek yanlış beyanda bulunduğu konusunda uyarıda bulunmuştur. Ziya Geboloğlu aynı sitemleri Ulus Gazetesine gönderdiği yazıda da belirtmiştir¹³⁰. Burada CHP'nin adayları üzerinde bu kadar durulmasının sebebi, 1950 seçimlerinden önce CHP'nin Bitlis'te son derece güçlü ve seçimi kazanan parti olmasıdır. Gerçekten de 1950 seçimlerinde CHP'nin Doğu Anadolu Bölgesi'nde başarılı olduğu vilâyetlerden birisi Bitlis'tir.

Ziya Geboloğlu'nun CHP'den Bitlis Milletvekili adayı olmasını istediği kişi 1942 yılında Belediye Başkanı seçilmiş olan Suphi Menteş'tir¹³¹. Esasında aday yoklamasından önce Suphi Menteş de adaylık müracaatında bulunmuş, ancak son dakikada adaylıktan çekilmiştir. Akabinde ise Bitlis'te bağımsız milletvekili adayı olarak seçime katılma kararı almıştır. Suphi Menteş, 1946'da olduğu gibi 1942'de

¹²⁸ Ayşegül Şentürk, "Bitlis Mebusu Muhtar Ertan'ın Teftiş Raporuna Göre Elazığ (1943)", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 36, (2015), s. 4.

¹²⁹ CCA, Fon Kodu: 30.10.0.0, Yer No: 77.511.2.

¹³⁰ CCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 157.35.16.

¹³¹ CCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 184.22.12.

Bitlis Belediye Başkanlığı yapan kişidir¹³². CHP Bitlis İl Başkanı olan Ziya Geboğlu'nun bu itirazlarına rağmen, CHP Genel Başkanlığı tarafından aday olarak Muhtar Ertan ve Selahattin İnan kişilerin milletvekili olarak aday gösterilmeleri son derece manidardır. Zira adı geçen kişilerin adaylığına tek karşı çıkan kişi de Ziya Geboğlu değildir. Bu bağlamda, Selahattin İnan'ın aday olarak gösterilmesine tek tepki Ziya Geboloğlu'ndan gelmemiştir. Selahattin İnan'ın öldürdüğü şahsın kardeşi olan Mahbube Özevin de CHP'ye gönderdiği yazıda bunu eleştirmiş ve adaylığının kabul edilmemesini talep etmiştir¹³³. Söz konusu talep, CHP Genel Merkezi tarafından kabul edilmemiş ve bahsi geçen her iki kişinin CHP'nin kesin Bitlis milletvekili adayları oldukları belirtilmiştir. Bu durum, CHP içinde demokrasinin varlığının sorgulanması gerektiği şeklinde analiz edilmektedir.

DP Bitlis İl Teşkilatı, CHP'ye oranla son derece düşük bir profil göstermiş ve son derece düşük oy almıştır¹³⁴. Bu yüzden DP'nin 1950 seçimlerine hazırlık aşamasında Bitlis'te CHP gibi ciddi bir çalışma içinde olmadığı anlaşılmaktadır. Buna rağmen Bitlis'te DP İl Başkanlığı içinde de bazı çalışmaların olduğu anlaşılmaktadır. 1950 seçimlerinde CHP'li Ziya Geboloğlu'nun kardeşi olan Rıza Geboloğlu'nun DP'den aday olmak için müracaatta bulunmuştur. Selahattin İnan bunu partiye yapılan bir ihanet olduğunu belirtmiş ve kardeşini DP'ye üye ederek Ziya Geboloğlu'nun kendi gücünü kardeşi lehine kullanacağını düşünmüş ve bunu engellemek için bölge müfettişinin olaya el atmasını için Bitlis'e gönderilmesini CHP'den talep etmiştir. Bu nedenle, Ziya Geboloğlu kardeşinin DP'den aday olması üzerine kardeşinin adaylıktan vazgeçmesini istemiştir. Kardeşi olan Rıza Geboğlu, bu isteğini kabul etmiştir, ancak bu istifa gerçekleşmemiştir. Zira Rıza Geboloğlu İl Parti Başkanı Paşo Barut'a ve daha bir kaç yakın akrabalara durumu açıklamış ve devrin Bitlis Valisi olan Hıfzı Tüz'den yardım istemiştir¹³⁵. Hıfzı Tüz 1950 seçimlerinde Bitlis Valisidir ve bu görevini 26 Temmuz 1950'ye kadar sürdürmüştür¹³⁶.

Ziya Geboğlu'nun bütün çabalarına rağmen söz konusu istifanın gerçekleşmediği anlaşılmaktadır. Zira Rıza Geboloğlu İl Parti Başkanı Paşo Barut'a ve daha bir kaç yakın akrabalara durumu açıklamış ve Vali Hıfzı Tüz ile de görüşüp

¹³² CCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 157.35.16.

¹³³ Gündoğdu, s. 90.

¹³⁴ Ahmet İlyas, "1950-1960 Yılları Arasında Gerçekleşen Genel Seçimlerin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Açısından Değerlendirilmesi", *Turkish Studies Dergisi*, cilt: 9, sayı: 4 (2014), s. 566.

¹³⁵ Gündoğdu, s. 91.

¹³⁶ CCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 126.57.9.

durumu kendisine de bildirmek üzere parti başkanıyla birlikte valiye gitmek istemiştir. Bu istek üzerine DP Bitlis İl Başkanı Barut Ateş de Vali Hıfzı Tüz ile görüşmüş, ancak vali adaylıktan istifa etmemesini ve devam etmesini istemiştir. Bu durum üzerine Bitlis'e dönen Ziya Geboloğlu, 2 Mayıs 1950'de valinin yanına gidip kardeşinin adaylıktan istifa etmesine niçin mani olduğunu sormuştur. Vali, ona bağımsız adaylığını bırakan Suphi Menteş'in oylarının azalmasını sağlamak ve bir kısım oyların DP adaylarına dağılması ile CHP adaylarının kazanmasına yardımcı olabileceği düşüncesi ile kardeşinin istifa etmesine engel olduğunu belirtmiştir. Bunun üzerine Rıza Geboloğlu Bitlis milletvekilliği DP'den bıraktığı adaylığını devam ettirmiştir¹³⁷. Söz konusu durum, 1950 seçimlerinden önce tek parti iktidarı döneminin uygulamalarının bir neticesi olarak başta Mülki idarenin başı olan Vali olmak üzere, vilâyet yöneticilerin siyasete nasıl yön verdiklerini gösteren çarpıcı bir örnek olarak değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak CHP ve DP'nin 1950 seçimlerindeki milletvekili adaylarının şu kişilerden oluşmasına karar verilmiştir: DP Bitlis Milletvekili adayları Rıza Geboğlu ve Ziya Şerifhan; iken CHP Bitlis Milletvekili adayları ise Muhtar Ertan ile Selahattin İnan isimli şahıslardır¹³⁸. 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan Milletvekili Genel Seçimleri sonucunda Bitlis'te CHP'li adaylar olan Muhtar Ertan ile Selahattin İnan isimli şahıslar Bitlis milletvekili olmaya hak kazanmışlardır¹³⁹. CHP'nin Bitlis milletvekili adayları olan Selahattin İnan 18.678; diğer aday olan Muhtar Ertan ise 15.173 oy almıştır. DP'nin adayları olan Ziya Şerifhan 8.248 oy almış iken; diğer aday olan Rıza Geboğlu 7.490 oy almıştır. Ayrıca bağımsız aday olan Suphi Menteş ise sadece 4.707 oy almıştır¹⁴⁰. Netice olarak Bu seçimlerde DP, Bitlis merkezden çok fazla oy alamamıştır¹⁴¹. Görüldüğü 1950 seçimlerinde genel olarak DP'nin genel olarak büyük başarı gösterdiği birçok yerin aksine; Doğu Anadolu Bölgesi'nin bazı yerlerinde CHP'li adaylar kazanmışlardır. Bunlardan birisi Bitlis vilâyetidir, ancak CHP'nin Bitlis'teki bu başarısı 1951 yılında yapıla ara seçimlerde sona ermiş ve DP'nin adayı seçimi kazanmıştır.

¹³⁷ Gündoğdu, s. 90.

¹³⁸ TBMMTD, Dönem 9, C.1 (22 Mayıs 1950), s.2.

¹³⁹ CCA, Fon Kodu: 30.10.1.0, Yer No: 77.511.1.

¹⁴⁰ CCA, Fon Kodu: 30.10.1.0, Yer No: 77.511.2.

¹⁴¹ DP devrinde yaşamış 1943 Bitlis doğumlu olan Nevzat Şimşek ile 10.09.2019 tarihinde yapılan mülakat. (Bitlis'te yaşamakta olup; Demokrat Parti dönemini görmüş kişilerden birisidir. Demokrat Parti döneminde yaşadığı için devrin politikalarına hâkim birisidir).

2. 3. 2. Bitlis'te 1951 Milletvekili Ara Seçimleri

1950 Milletvekili Genel Seçimleri sonucunda Türkiye genelindeki bütün milletvekilleri belirlenmiştir, ancak 1951'de görevde olan milletvekillerinden bazılarının ölmesinden dolayı bazı vilâyetlerde ara seçimler yapılmıştır. Söz konusu seçimlerin yapılmasının temel sebebi ise, mecliste boşalan 2 milletvekili sandalyesidir. Esasında seçimlerin hemen yapılmasının aksine, DP seçimlerin yapılmasının biraz daha ertelenmesini istemiştir. CHP'nin seçimlerin erken yapılmasını istemesindeki temel sebebi, seçimleri kazanabileceğine olan inançtı. Buna sebep olarak CHP, bu seçimi kazanacağını tahmin ettiğinden daima DP için "ara seçim yapmaktan korkuyorlar" düşüncesini ortaya atmıştır. Bu duruma örnek neden olarak da milletin 1950 seçimlerinde kandırılmış olduğunu iddia etmişlerdir. CHP'li yetkililer, halkın, 1950 seçimlerinde iktidar gücünü DP kendilerinden almış olsa bile İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı'na devam edeceği şeklinde kandırıldığını ve DP'yi sadece muhalefeti kuvvetlendirmek için desteklediğini ileri sürmüşlerdir. 1950 seçimlerinin neticeleri alındıktan ve Celal Bayar cumhurbaşkanı olarak göreve başladıktan sonra milletin kandırıldığını anlayarak yeniden CHP'yi destekleyeceğini varsaymışlardır¹⁴². Ancak CHP'nin istediği gibi olmamış ve başarılı bir netice elde edememiştir. Bu seçimlerde DP yeniden başarılı olmuş, hatta DP 1950'de Bitlis dâhil kaybetmiş olduğu yerlerin bazı yerlerde seçimleri kazanmıştır.

16 Eylül 1951'de yapılan ara seçimlerin Bitlis'te yapılmasının sebebi CHP'den seçilen Bitlis Milletvekili Muhtar Ertan'ın 12 Temmuz 1951'de ölmesidir¹⁴³. Muhtar Ertan'ın ölmesinin sebebi ise geçirmiş olduğu kalp krizidir. Bu nedenle Bitlis'in bir milletvekili azaldığından burada bir ara seçim yapılma gereği duyulmuştur¹⁴⁴. Bu seçimlerde CHP, herhangi bir aday çıkarmamıştır. DP'den Nusrettin Barut'un adaylığı dışında beş de bağımsız aday başvurmuştur. Bu arada seçimlerden önce CHP Genel Başkanlığı tarafından, seçim masrafları için kullanılmak üzere CHP Bitlis İl Başkanlığına 10 Ağustos 1951 tarihinde 1.700 Lira göndermiştir¹⁴⁵. Bundan sonra yapılan seçimlerde DP'nin adayı olan Nusrettin Barut 17.022 oy alarak Bitlis'in yeni

¹⁴² Sinan Yıldırım, "1950 Seçimleri ve Propaganda" *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, cilt:6, sayı: 3, (2003), s. 133.

¹⁴³ CCA, Fon Kodu: 30.10.1.0, Yer No: 77.513.9.

¹⁴⁴ CCA, Fon Kodu: 30.10.1.0, Yer No: 77.513.9.4.

¹⁴⁵ CCA, Fon Kodu: 490.01, Yer No: 1478.35.1.

milletvekili olarak Meclis'e girmeye hak kazanmıştır¹⁴⁶. Daha önce nahiye müdürlüğü yapmış olan Nusrettin Barut, bu tarihten itibaren milletvekili olmuştur¹⁴⁷. Böylece 1950'de yapılan Milletvekili Genel Seçimlerinde Bitlis'te elde edemediği başarıyı, 1951'de yapılan ara seçimlerle kazanmıştır. Bu seçimlerden sonra Bitlis'te DP döneminde yapılan bütün seçimlerde DP, birinci parti olmuştur. Konuyla ilgili olarak 10 Eylül 1959 tarihinde kendisiyle yapılan mülakatta Şevket Ögüt, bu duruma neden olarak Bitlisli halkın DP'ye ya da Adnan Menderes'e güven duymasını göstermiştir¹⁴⁸.

2. 3. 3. Bitlis'te 1954 Milletvekili Genel Seçimleri

1954 seçimlerinden önce iktidar partisi DP ile ana muhalafet partisi olan CHP arasında birtakım anlaşmazlıkların olduğu görülmektedir. Bu dönemlerde CHP'nin yanı sıra üniversite gibi kurumlara ve basına karşı antidemokratik yasaların çıkarılması, liberal vaatlerinden ötürü başından itibaren DP'yi desteklemiş olan liberal aydınların da yabancılaşmasıyla sonuçlanmıştır. Bu aydınlar, küçük bir azınlık olmakla birlikte, üniversitelerde ve çeşitli meslek dallarında güçlüydü ve Demokratların demokratik özgürlükleri engelleyecek yerde ilerleterek sivil toplumu güçlendireceklerini ummuştı. Adnan Menderes'in zaten ağır olan ceza yasasını daha da ağırlaştırması, basma karşı aldığı önlemler, muhalefetin varlıklarını müsadere etmesi ve üniversite özerkliğine saldırması, bütün bunlar, Türkiye'yi daha özgür ve demokratik bir ülke haline getirme vaatlerinden vazgeçtiğini gösteriyordu. Hükümetin Ocak 1954'te laiklik ilkesini ihlal ettiği gerekçesiyle MP'yi kapatması partili siyasetin ne kadar kırılgan olduğunu göstermiştir. İşte böyle bir ortamda 1954 Milletvekili Genel Seçimlerine gidilmiştir¹⁴⁹.

1954 seçimlerinde partilerin propagandalarına bakıldığında şu durum göze çarpmaktadır. 1954 seçimlerinde kullanılan en önemli iki unsur: din ve Atatürk'tür. CHP'nin DP'yi dini siyasete alet etmesiyle ilgili söylemlerinin yanında her iki parti lideri de kendisini Atatürk'ün yakın arkadaşı olarak sunmuştur. 1954 seçimlerinin DP

¹⁴⁶ TBMMTD, Dönem 9, C.10 (1 Kasım 1951), s.1;CCA, Fon Kodu: 30.10.1.0, Yer No: 77.513.9.4.1.

¹⁴⁷ DP devrinde yaşamış 1928 Tatvan doğumlu Cafer Kılıçarslan ile 10.09.2019 tarihinde yapılan mülakat (Bitlis'te yaşamakta olup; Demokrat Parti dönemini görmüş kişilerden birisidir. Demokrat Parti döneminde yaşadığı için devrin politikalarına hâkim birisidir.)

¹⁴⁸ DP devrinde yaşamış 1939 Bitlis doğumlu olan Şevket Ögüt ile 10.09.2019 tarihinde yapılan mülakat. (Bitlis'te yaşamakta olup; Demokrat Parti dönemini görmüş kişilerden birisidir. Demokrat Parti döneminde yaşadığı için devrin politikalarına hâkim birisidir.)

¹⁴⁹ Ahmad, s.136.

açısından en önemli propaganda konusu ekonomik yatırımlardı. DP, bunu sıkça kullanmıştır. CHP ise bu dönemdeki propaganda konusunun temelini “hayat pahalılığı” üzerine oturtmuştur. Her iki parti Atatürk ve ekonomi temelli olan brandalarını seçim gününe kadar aralıksız sürdürmüşlerdir¹⁵⁰.

İktidar partisi olan DP ile muhalefet partilerinin en büyüğü olan CHP’nin seçim propagandalarının etkisi Bitlis’te etkin bir biçimde görülmüştür. “2 Mayıs 1954’te yapılan milletvekili seçimleri için Bitlis’te bu hususta partiler tarafından yoğun faaliyetler yürütülmüştür. Bu amaçla Bitlis İl Seçim Kurulu Başkanlığı tarafından seçim listelerinin hazırlanması için gerekli adımlar atılmıştır. Ayrıca 27 Şubat 1954 tarihinden itibaren vilâyet genelindeki evler gezilerek seçmenlerin yazımına başlanmıştır¹⁵¹”.

1954 seçimleri hazırlık döneminde DP İl Başkanı, 1950 seçimlerinde olduğu gibi Paşo Barut’tur. Seçimlerden önce DP Bitlis İl Başkanlığı alınan bir karar gereği il başkanlığının yeri değişmiş ve il merkezinde yer alan Paşo Barut’a ait eski yazıhanesinde çalışmaya başlamıştır. Ayrıca DP Genel Başkanlığı tarafından DP Bitlis İl Başkanlığı yönetimi değiştirmiştir. Genel Başkanlık tarafından belirlenen Bitlis’in yeni idare heyetinde yer alan kişiler şunlardır: Paşo Barut (DP Bitlis İl Başkanı), Abdullah Okumuş (Üye), Cemil Oto (Üye), Nejat Baturay (Üye), Abdullah Doğru (Üye), Seyfettin Karabaş (Üye), Hayrettin Çelik (Üye), Şevket Kazancı (Üye) ve Sait Yetkin (Üye)¹⁵². Böylece DP, seçimlere hazırlık döneminde yeni bir kadro ile başlamıştır. Esasında yeni bir kadronun seçimin kazanmasında daha etkili olabileceği şeklinde değerlendirilmektedir.

DP İl Başkanlığı 1950 seçimlerinde seçimlerinde olduğu gibi 1954 Milletvekili Genel Seçimleri için de aday belirleme için il genelinde yoklama yapmaya karar vermiştir. Bu amaçla 21 Mart 1954 tarihinde DP İl Başkanlığında aday yoklamasının yapılacağı duyurulmuş ve milletvekili aday olmak isteyenlerin 14 Mart 1954 tarihine kadar müracaat yapmaları gerektiği belirtilmiştir¹⁵³.

1954 seçimlerinden önce partilerin seçim propagandalarını yapmalarını sağlamak amacıyla TBMM, 10 Mart 1954 tarihinde tatile girmiştir. Bu nedenle Bitlis Milletvekilleri olan Nusrettin Barut ile Selahattin İnönü seçim çalışmalarını yürütmek

¹⁵⁰ Özküçük, s. 124.

¹⁵¹ Yeşil Bitlis, 8 Mart 1954, Sayı: 211, s.1.

¹⁵² Yeşil Bitlis, 10 Mart 1954, Sayı: 213, s.1.

¹⁵³ Yeşil Bitlis, 11 Mart 1954, Sayı: 214, s.1.

amacıyla Bitlis'e gelmişlerdir¹⁵⁴. Bahsi geçen milletvekillerinin gelmeleriyle birlikte de Bitlis'te seçim çalışmaları için de ciddi bir rekabet ortamı başlamış oluyordu şeklinde düşünülebilir.

14 Mart 1954 tarihi itibarıyla Bitlis'te DP'ye milletvekili adaylığı için müracaatta bulunan kişiler arasında şu kişiler yer almaktadır: Sabri Sungur (Yüksek Mühendis), Ziyta Şerefhanoglu (Av.), Mehmet Ali Tiryaki (Diyarbakır Valiliği Nafia Müdürü) ve Ziya Şerefhanoglu isimli kişilerdir¹⁵⁵. Bu arada seçimlerden önce Bitlis vilâyetinde ilginç bir gelişme yaşanmıştır. Söz konusu gelişme ise 1950'de CHP'den Bitlis Milletvekili seçilen Selahattin İnan'ın DP'den adaylık müracaatında bulunmasıdır¹⁵⁶. Aynı tarihlerde ana muhafet partisi olan CHP Bitlis İl Başkanlığı içinde de kapsamlı çalışmalar olduğu ve parti yetkilileri tarafından adayların belirlenmesi için gerekli adımların atıldığı görülmektedir.

DP'ye adaylık müracaatında bulunan kişiler için 27 Mart 1954'te aday yoklaması yapılmış ve başvuruda bulunmuş olan beş adayın aldıkları oy sayıları şu şekildedir¹⁵⁷:

• Nusrettin Barut	: Bitlis Milletvekili	151 oy
• Selahattin İnan	: Bitlis Milletvekili	166 oy
• Sabri Sungur	: Yüksek Mühendis	13 oy
• Ziya Şerefhanoglu	: Avukat	47 oy
• M. Ali Tiryaki	: Nafia Müdürü	1 oy

Böylece DP'ye adaylık müracaatında bulunan kişiler arasında 27 Mart 1954'te yapılan aday yoklaması sonucu DP'nin Bitlis milletvekili adayları belirlenmiştir. Yukarıdaki bilgilerden de anlaşılacağı üzere adaylık başvurusu yapan beş kişi arasında en fazla oy alan kişiler mevcut milletvekili olan kişiler olmuştur. Selahattin İnan 166 oy ile birinci, Nusrettin Barut ise 151 oy ile ikinci olmuştur. Söz konusu oylamalar sonucunda Nusrettin Barut ile Selahattin İnan DP'nin 1954 milletvekili adayı olarak kabul edilmişlerdir.

DP Bitlis İl Başkanlığı gibi CHP'nin de adaylarını ve seçim çalışmalarını yürüttüğü tarihlerde söz konusu parti tarafından farklı uygulamaların olduğu

¹⁵⁴ Yeşil Bitlis, 13 Mart 1954, Sayı: 216, s.1.

¹⁵⁵ Yeşil Bitlis, 15 Mart 1954, Sayı: 217, s.1.

¹⁵⁶ Yeşil Bitlis, 16 Mart 1954, Sayı: 218, s.1.

¹⁵⁷ Yeşil Bitlis, 29 Mart 1954, Sayı: 229 s.1.

görülmektedir. Yeşil Bitlis gazetesine göre, CHP Bitlis İl Başkanlığı seçimi kazanamayacağını düşündüğünde bazı çarelere başvurmuştur. Başvurduğu çarelerden birisi bağımsız olarak milletvekilliğine başvuran kişileri müracaatlarını çekmeleri için ikna etmeye çalışmıştır Bu kapsamda, müstakil aday olan Ziya Şerefhanoglu'na adaylıktan vazgeçmesi için bir elçi gönderilmiştir. Ancak Ziya Şerefhanoglu tarafından bu teklif kabul edilmemiştir¹⁵⁸. Söz konusu durum, CHP'nin Bitlis'te seçimlerde varlık göstermek ve DP karşısında başarılı olmak için çalışmalarda bulunduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Seçimler münasebetiyle Bitlis'te bulunan ve seçim propagandaları yapan milletvekillerinden birisi olan Selahattin İnan hakkında bazı iddialar ortaya atılmıştır. Yeşil Bitlis gazetesinin verdiği bilgiye göre, Selahattin İnan'ın Bitlis Askeri Gazinosunda seçimle ilgili konuşma yaptığı sırada bir vatandaşın tepki göstermesi üzerine Selahattin İnan'ın çok sinirlendiği ve vatandaşa silah çektiği iddia edilmiştir. Konuyla alakalı olarak Yeşil Bitlis gazetesine 8 Nisan 1954 tarihinde bir tekzip yazısı gönderen Selahattin İnan, olayın doğru olmadığını ve kendisine iftira atıldığını beyan etmiştir¹⁵⁹. Seçimler öncesinde hem görsel hem de yazılı medyada bu tür haberlerin olması son derece doğrudur. Zira bu haberler gerçeği yansıtmasa da, partiler arasındaki mücadele ve yarış gözler önüne sermektedir şeklinde değerlendirilebilir.

CHP ve DP Bitlis İl Başkanlıkları tarafından milletvekili adaylarının belirlendiği tarihlerde bazı kişilerin de müstakil aday olarak başvuruda bulundukları görülmektedir. 2 Mayıs 1954'te yapılan Milletvekili Genel Seçimlerine Bitlis'te bağımsız aday olarak başvuran kişilerden birisi Emekli Jandarma Albay Baki Çetin isimli kişi olmuştur¹⁶⁰. Ayrıca yukarıda izah edildiği gibi bağımsız olarak başvuran bir diğer kişi de Ziya Şerefhanoglu'dur. Bu durum, Bitlis'te canlı bir seçim havasının var olduğu şeklinde analiz edilmektedir.

CHP'nin Bitlis'te aday yoklaması yaptığı tarihlerde 3 kişi milletvekili olmak için adaylık müracaatında bulunmuştur. Başvuru yapan üç kişi arasında Sabri Menteş ile Nuri Oto isimli kişiler en fazla oy alarak milletvekili adayı olmaya hak kazanmışlardır. Diğer aday olan Emekli Albay Baki Çetin ise daha az oy alarak sıralamaya girememiştir. Ancak bu durumun Baki Çetin tarafından kabul edilmediği

¹⁵⁸ Yeşil Bitlis, 3 Nisan 1954, Sayı: 233, s.1.

¹⁵⁹ Yeşil Bitlis, 9 Nisan 1954, Sayı: 236, s.1.

¹⁶⁰ Yeşil Bitlis, 13 Nisan 1954, Sayı: 239, s.1.

anlaşılmaktadır. Bahsi geçen kişi CHP Genel Başkanlığına şikayette bulunmuş ve aday yoklaması sırasasında hile yapıldığını savunmuştur. Onun iddiasına göre, halen askerde olan ve yedek subaylık yapan Nuri Oto isimli şahıs aday yapılmıştır ve adaylığının kabul edilmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Baki Çetin, bu durumla ilgili olarak CHP Genel Başkanlığına şikayette bulunduğu gibi, Bitlis İl Seçim Kurulu'na da müracaat etmiştir. Ancak CHP Genel Başkanlığı'nın bu olaya tepkisi ağır olmuş ve Baki Çetin partiden ihraç edilmiştir¹⁶¹. Bu durum, aday yoklamaları sırasında CHP ile başvuruda bulunan bazı kişiler arasında fikir ve uygulamalar bakımından birtakım fikir ayrılıklarının olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Bitlis İl Seçim Kurulu Başkanlığı tarafından 15 Nisan 1954 tarihinde yapılan duyuru ile Bitlis'te milletvekili adayları olanların listeleri açıklanmıştır. Bu açıklamaya göre, DP ve CHP İl Başkanlıkları ile müstakil milletvekili adayları olanlar aşağıdaki listede gösterildiği şekildedir¹⁶²:

- Selahattin İnan : 9. Dönem Milletvekili DP Milletvekili Adayı
- Nusrettin Barut : 9. Dönem Milletvekili DP Milletvekili Adayı
- Sabri Menteş : Cumhuriyet Savcısı CHP Milletvekili Adayı
- Nuri Oto : Doktor CHP Milletvekili Adayı
- Seyithan Yeşilirmak : Manifaturacı Müstakil aday
- Ziya Şerefhanoglu : Avukat Müstakil aday
- Baki Çetin : Emekli Albay Müstakil aday

Bitlis'te DP ve CHP İl Başkanlıkları tarafından seçim çalışmalarının yapıldığı tarihlerde 18 Nisan 1954'te DP'liler tarafından Tatvan ilçesinde büyük bir kalabalığın katılımıyla miting yapılmıştır. 500'den fazla kişinin katıldığı mitingde başta DP Bitlis İl Başkanı Paşo Barut olmak üzere milletvekili adayları Selahattin İnan birer konuşma yapmışlardır. Selahattin İnan konuşmasında partiliğin vatandaşlar arasında husumet mevzuu olmamasını, her yerde kardeş gibi geçinmenin doğru olacağını, vatandaşın vicdanının tamamıyla hür ve oyunu dilediğine vermekte serbest olduğunu beyan etmiştir. DP Tatvan İlçe Başkanı olan Kemal Dernek de CHP Bitlis Milletvekili adaylarının kendilerinden önce yaptıkları konuşmada temas ettikleri konulara cevap vermiştir. Kemal Dernek konuşmasında, CHP'li adayların 7-8 yaşındaki bir çocuğu kürsüye çıkartarak konuşturmalarının doğru olmadığını, kendisini Atatürk'ün siyasi

¹⁶¹ Yeşil Bitlis, 15 Nisan 1954, Sayı: 241, s.1.

¹⁶² Yeşil Bitlis, 16 Nisan 1954, Sayı: 242, s.1.

partisiyiz diyenlerin esasında Atatürk'ün resimlerini pul ve fotoğraflardan silip atanlar olduğunu, iktisadi kalkınmanın olumsuz bir biçimde eleştirmenin memleket için faydalı olmadığını söylemiştir. Konuşmasının devamında memurların keyfi nakil ve tayinlerinin yapılmadığını, normal olarak vazife sürelerini dolduranların sadece nakillerinin yapıldığını ve DP'nin memurlara güveninin olduğunu söylemiştir¹⁶³. Bu ifadeler, seçimler dolayısıyla hem iktidar hem de muhalefet partisi arasında ciddi anlaşmazlıkların ve çekişmelerin varlığını bir kez daha ortaya çıkarmaktadır.

Seçimlere bir hafta kala konuyla alakalı olarak Yeşil Bitlis tarafından baş sayfada büyük bir makalenin yayımlandığı görülmektedir. Seçimler öncesinde Bitlis'teki durumu anlatan “Politika ve Seçim” adlı makalede temel olarak şu konular ele alınmıştır¹⁶⁴: “*Politika, siyasi işlerin işidir. Bu kelime yüze gülme, yaltaklanma manalarına da gelir. Biz, siyasi işler manasına gelen politika üzerinde duracağız. Siyaset alemi birçok hareket kaideleri beynelmilel esaslara uymak zorundadır. Bilhassa dış siyasette bunun ehemmiyeti çok yüksektir. İç siyasette ise her ne kadar beynelmilel kaidelere yer verilmekte ise de daha ziyade milli, hatta mahalli örf ve adetlerin tesiri göze çarpar. İç siyasette gerek fertler gerekse partiler bu kaidelere mümkün olduğu kadar riayet etmeye çalışırlar. Kendi bünyelerindeki faaliyetleri, diğer partilerle ve vatandaşlarla olan münasebetleri hep bu münasebetlere dayanır. İşte siyaset sahasında tatbik edilen kaidelerin ve yapılan işlerin heyet-i umumiyesi politikadır. Seçime gelince, seçim bir kitlenin muayyen işlerde kendisini temsil etmesi için şahıs veya partilere ruhsat verilmesidir. Yani seçim, temsilciyi tayindir*”¹⁶⁵”Yeşil gazetesinin baş yazarı olan Nejat Baturay tarafından kaleme alınmış olan bu yazıda seçimlerde ve demokrasilerde partilerin ve parti çalışmalarının ne kadar önemli olduğu bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Yukarıda izah edildiği üzere Yeşil gazetesinin baş yazarı olan Nejat Baturay tarafından kaleme alınmış olan “Politika ve Seçim” başlıklı yazının devamında şunlar yer almaktadır: “*Demokrat idareler halkın iradesiyle seçilenleirn idaresini kabul eder. Bunun da en birinci şartı serbest seçim, vatandaşın kendi temsilcisini hiçbir tesir altında kalmadan dilediği gibi seçmesidir. Bizde 21 Şubat 1950’de yürürlüğe giren seçim kanunuyla ilk serbest seçim temin edilmiştir. O günden beri her vatandaş bizzat kendi eliyle dilediği ismi yazdığı piusulsasını serbestöe kullanıyor. Bu, demokrasinin*

¹⁶³ Yeşil Bitlis, 19 Nisan 1954, Sayı: 244, s.1.

¹⁶⁴ Yeşil Bitlis, Nisan 1954, Sayı: 252, s.1.

¹⁶⁵ Yeşil Bitlis, Nisan 1954, Sayı: 252, s.2.

mühim ve en önemli şartıdır. Seçimler; tek dereceli, çok dereceli ve nisbi olmak üzere üç kısma ayrılır. Tek dereceli seçim, halkın doğrudan doğruya kullanacağı reyle yapılan seçimdir. Nisbi seçim, partilerin ve müstakillerin aldıkları rey sayısı esas tutularak tanınan temsil usulüdür. Bizde mebus seçimi tek dereceli ve reisi cumhur seçimi ise iki derecelidir. Memleketimizde nisbi seçim usulü tatbik edilir. Bu usulün tatbik edildiği memleketlerden Yugoslavya misal gösterilebilir. Orada partiler seçime iştirak ederler, seçimler sonunda şahıslara değil parti isimlerine verilen oylar tasnif edilir ve her parti aldığı reyin umumi reye nisbetle münasip olarak temsilci hakkını kazanır. Bu usul, halkın doğrudan doğruya seçmesine imkan bırakmadığı için daha az kullanılmaktadır. Demokrat idarede en ideal seçim şekli tek dereceli seçimdir¹⁶⁶”. Burada bilhassa 1950’de seçim yönteminin değişmesi ve tek dereceli seçim sistemine geçilmesinin, demokrasi adına daha olumlu bir adım olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca, bu yeni sistemin DP adına da daha faydalı olduğunun vurgulandığı görülmektedir.

Milletvekili Genel Seçimleri 2 Eylül 1954’te yapılmıştır. Bu seçimlerde DP, rakipleri CHP, CMP ve TKP karşısında Meclis çoğunluğunu kazanarak iktidarın tek başına sahibi olmayı sürdürmüştür¹⁶⁷. Seçimler sonucunda DP’nin büyük bir başarıyla çok sayıda milletvekili kazandığını, CHP’nin ise 1950 seçimlerine oranla çok daha fazla puan kaybettiği ve sadece 31 adet mebusluk kazandığı anlaşılmaktadır. Seçimler, 1954’te herhangi bir olumsuz hadise olmadan büyük bir katılımla gerçekleşmiştir. İlçelerde seçim sonuçları ve adayların aldıkları oy oranları şu şekilde olmuştur¹⁶⁸:

Adilcevaz’da katılım % 91 gibi son derece yüksek bir sayıda olmuştur. Adilcevaz’da Selahattin İnan (DP) 2.153, Nusrettin Barut (DP) 1.783, Sabri Menteş (CHP) 788, Nuri Oto (CHP) 713 ve müstakil adaylardan Ziya Şerefhanoglu 676 ve Seyithan Yeşil Irmak sadece 5 oy almıştır. Ahlat kazasında da katılım oranı % 90 olmuştur. Burada Selahattin İnan (DP) 2.096, Nusrettin Barut (DP) 1.929, Sabri Menteş (CHP) 780, Nuri Oto (CHP) 495 ve müstakil adaylardan Ziya Şerefhanoglu 1.151 ve Seyithan Yeşil Irmak sadece 1 oy almıştır. Merkez ilçesinde katılım oranı % 90’ın üzerinde olmuştur. Burada Selahattin İnan (DP) 5.731, Nusrettin Barut (DP) 5.525, Sabri Menteş (CHP) 3.293 Nuri Oto (CHP) 2186 ve müstakil adaylardan Ziya Şerefhanoglu 2.105 ve Seyithan Yeşil Irmak sadece 15 oy almıştır. Bu seçimde en

¹⁶⁶ Yeşil Bitlis, 28 Nisan 1954, Sayı: 252, s.1-2.

¹⁶⁷ Yakup Kaya, “Türk Siyasal Yaşamında 1954 Genel Seçimleri”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, cilt: 7, sayı: 3, (2018), s. 2276.

¹⁶⁸ Yeşil Bitlis, 3 Mayıs 1954, sayı: 256, s.1.

büyük katılım Tatvan ilçesinde olmuş ve katılım oranı % 93'tür. Burada Selahattin İnan (DP) 4.050 Nusrettin Barut (DP) 3.482 , Sabri Menteş (CHP) 607 Nuri Oto (CHP) 502 ve müstakil adaylardan Ziya Şerefhanoglu 526 ve Seyithan Yeşil Irmak da 94 oy almıştır¹⁶⁹. Bir diğer ilçe olan Hizan'da ise katılım neredeyse % 100'e yakın olmuştur. Burada Selahattin İnan (DP) 5.047 Nusrettin Barut (DP) 5.041 , Sabri Menteş (CHP) 48 Nuri Oto (CHP) 54 ve müstakil adaylardan Ziya Şerefhanoglu 35 ve Seyithan Yeşil Irmak da hiçbir oy alamamıştır¹⁷⁰.

Son ilçe olan Mutki'de ise katılım % 89'da kalmıştır. Mutki'de Selahattin İnan (DP) 2.148 Nusrettin Barut (DP) 2.098 , Sabri Menteş (CHP) 1.919 Nuri Oto (CHP) 2.098 ve müstakil adaylardan Ziya Şerefhanoglu 960 ve Seyithan Yeşil Irmak da 682 oy alamamıştır¹⁷¹. Vilayetteki genel durum ise şu şekildedir: Katılım oranı % 91'dir. Selahattin İnan (DP) 21.225 Nusrettin Barut (DP) 20.218 , Sabri Menteş (CHP) 7.445 Nuri Oto (CHP) 6.363 ve müstakil adaylardan Ziya Şerefhanoglu 5.453 ve Seyithan Yeşil Irmak da 948 oy alamamıştır. Bu sonuçtan açıkça anlaşılacağı üzere DP'li adaylar olan Selahattin İnan ve Nusrettin Barut isimli kişiler yeniden Bitlis milletvekili olmuşlardır¹⁷². Adı geçen milletvekilleri 14 Mayıs 1954'te TBMM'de göreve başlamışlardır¹⁷³. Böylece DP'li Selahattin İnan ve Nusrettin Barut seçim tutanakalarını alarak TBMM'de resmen görev almışlardır¹⁷⁴. Bu verilerden çok açık bir biçimde görüleceği üzere, Bitlis merkez ve kazalarında seçime büyük bir ilgi gösterilmiş ve katılım oranı % 90'nın üzerine çıkmıştır. Bu durum, halkın seçimlere ve demokrasiye olan ilgisinin fazla olduğu şeklinde analiz edilmektedir.

2.3.4. Bitlis'te 1957 Milletvekili Genel Seçimleri

1957 milletvekilleri seçimleri öncesinde ülkenin hala en büyük ve destek gören partisi DP'dir. Muhalefet partileri, iktisadi meseleler ve özgürlükler meselesi üzerinde dururken yine de somut çözümler üretmekten uzak bir görünüm sergilemektedir¹⁷⁵. Böyle bir ortamda, 1957 seçimlerinden önce muhalefet partileri olan CHP, CMP ve

¹⁶⁹ Yeşil Bitlis, 4 Mayıs 1954, Sayı: 257, s.1.

¹⁷⁰ Yeşil Bitlis, 5 Mayıs 1954, Sayı: 258, s.1.

¹⁷¹ Yeşil Bitlis, 6 Mayıs 1954, Sayı: 259, s.1.

¹⁷² Yeşil Bitlis, 7 Mayıs 1954, Sayı: 260, s.1.

¹⁷³ TBMMTD, Dönem 10, C.1 (14 Mayıs 1954), s.3.

¹⁷⁴ CCA, Fon Kodu:30.10.0, Yer No: 78.517.26.

¹⁷⁵ Sedef Bulut, "Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960): Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu", *Akademik Bakış Dergisi*, cilt: 2, sayı: 4, (2009), s.131.

HP'nin aralarında ittifak kurarak DP'ye karşı birlikte seçime katılmaları gündeme gelmiştir. Ancak partiler arasında yapılan görüşmeler sonucunda söz konusu ittifak yapılamamış ve bütün partiler seçime müstakil olarak katılma kararı almışlardır¹⁷⁶. Böylece 25 Eylül 1957 tarihi itibarıyla söz konusu bütün siyasi partiler, müstakil olarak seçim faaliyetlerini yürütmeye başlamışlardır.

1957 seçimleri bağlamında partilerin propagandaları şu şekildedir: *“CHP'nin 1957 seçimleriyle ilgili vaatleri arasında şunlar yer almaktadır. Mahkeme ve Yargıç bağımsızlığı için Yüksek Hakimler Şurası'nın kurulması, basın, radyo ve üniversite özgürlüğü, nisbi temsil sistemine geçilmesi, İspat Hakkı'nın temini, kanunları denetleyecek bir Anayasa Mahkemesi'nin kurulması, milletvekili sayısının azaltılarak iki meclisli bir sistemin kurulması, cumhurbaşkanının tarafsızlığının sağlanması, işçiye grev ve toplu sözleşme hakkı, memura sendika hakkı, köylünün borçlarının hafifletilmesi, hayvan vergisinin kaldırılması, yıllık ücretli izin hakkı, iktisadi devlet teşekkülünde işçiye söz hakkı verilmesi ve hayat pahalılığı gibi birçok önemli konuları kapsıyordu. DP ise yedi yıl boyunca iktidar olmanın avantajlarını kullanmış ve propaganda merkezine hükümet olarak yaptıkları icraatları yerleştirmiştir. Yaptıkları bu faaliyetleri “görülmemiş kalkınma”, “görülmemiş cihazlanma” ve “şantiye haline gelen vatan sathı” gibi cümlelerle özetleyen iktidar, kendilerine oy verildiği takdirde ülkenin daha iyiye gideceğini eğer kendilerine oy verilmezse ülkenin tekrar mazideki karanlık gibi bir akıbete duçar olacağını belirtiyordu”.*

“1957 seçimlerinin en önemli propaganda malzemeleri muhalefet için, DP'nin artan baskıcı tutumları ve hayat pahalılığı gibi iktisadi meselelerdi. Nitekim İnönü, hayat pahalılığının gelecek yıl daha pahalı olacağını bizzat İktidarın itiraf ettiğine dikkat çekiyordu. DP ise yaptığı icraatları örnek göstererek CHP iktidarıyla kendi iktidarının istatistikleri üzerine kurulu bir kampanyaya ağırlık vermiştir. Menderes “ziraat ve sanayide yaptığımız kalkınmanın tarihte misli yoktur” derken Bayar, “bu memlekette yalnız sefaleti değil hatta mahrumiyeti bile kaldıracağız” diyordu¹⁷⁷. Görüldüğü üzere seçimlerden önce partiler hem seçim propagandaları hem de söylemleri ile yoğun bir seçim çalışması içerisinde olmuşlardır. İktidar ve muhalefet partisi arasındaki mücadele, seçim gününe kadar devam etmiştir.

¹⁷⁶ Yeşil Bitlis, 24 Eylül 1957, Sayı: 1294, s. 1.

¹⁷⁷ Özküçük, s.197-198.

1957 Milletvekili Seçimleri 27 Ekim 1957’de yapılmıştır. Söz konusu seçimler için Türkiye’nin her tarafında olduğu gibi Bitlis’te milletvekili adayı olmak isteyen kişiler arasında hummalı bir çalışma olmuştur. Seçimlerden önce DP’li olan Kamil Kırıkoglu, Halim Ateşalp ve İhsan Ada’nın dâhil olduğu beş milletvekili Bitlis’te seçim faaliyetlerini başlatmışlardır¹⁷⁸. Böylece seçim faaliyetlerinin başlamış olduğu Bitlis’te partilerin adayları da yavaş yavaş belli olmaya başlamıştır. Örneğin DP’den Bitlis Milletvekili adayı olmak isteyen Bitlis Valisi Rıfat Bingöl, istifa ederek DP’ye kayıt olmuştur¹⁷⁹. Bunun dışında, bilhassa seçim tarihinin yaklaştığı tarihlerde Bitlis genelinde partiler, seçim propagandalarını ve çalışmalarını yoğunlaştırmışlardır¹⁸⁰. Söz konusu partiler arasında DP ile CHP her ne kadar en önde yer alıyor olsa da; dönemin diğer partileri de aynı şekilde çalışmalarını ve faaliyetlerini sürdürmüş oldukları devrin yerel basın verilerinden açık bir biçimde görülmektedir.

Bitlis’te seçim çalışmalarını ilk başlatan iktidar partisi olmuştur. Bitlis’te 1957 yılında DP’den milletvekili seçilen Nusrettin Barut ve Selahattin İnan isimli mebuslar, 20 Eylül 1957’de Bitlis’e gelerek seçim propagandalarını yürütmeye başlatmışlardır¹⁸¹. Tasvir-i Efkâr gazetesine göre, bahsi geçen iki mebusun Bitlis’e gelmesi ve seçim işleriyle uğraşmalarına halk tarafından takdirle karşılanmışlardır.

1957 Seçimlerinden önce Yüksek Seçim Kurulu tarafından vilâyetlerin milletvekili sayıları yeniden güncellenmiştir. Bazı illerin milletvekili sayısı azalmışken; bazılarının da artmıştır. Bu değişimin temel sebebi ise nüfus sayısındaki farklılaşmalardır. Örneğin 1957 yılına kadar sadece iki milletvekili ile TBMM’de temsil edilebilen Bitlis, nüfusunun 107.035’e çıkması nedeniyle milletvekili sayısını arttırmıştır. Bu kapsamda, Bitlis vilâyeti 1957 yılı itibarıyla 3 adet milletvekiline sahip olmuştur¹⁸².

3 Ekim 1957 tarihinde Bitlis’te DP İl Başkanlığı tarafından milletvekillerini tespit etmek maksadıyla il merkezi ve ilçelerde aday yoklaması yapılmıştır. Bu yoklamaya 4 aday katılmış ve söz konusu adaylardan Selahattin İnan 326, Nusrettin Barut 324, Rıfat Bingöl 320 ve Teyyar Tınarlıoğlu da sadece 20 oy almışlardır. Oylama sonucunda en fazla oy alan mevcut milletvekillerinden Nusrettin Barut ile

¹⁷⁸ Tasvir-i Efkâr, 3 Ağustos 1957, Yeni Sayı, s.1-2.

¹⁷⁹ Tasvir-i Efkâr, 23 Eylül 1957, Sayı: 4, s.1-3.

¹⁸⁰ Yeşil Bitlis, 25 Eylül 1957, Sayı: 1295, s. 1.

¹⁸¹ Tasvir-i Efkâr, 24 Eylül 1957, Sayı: 5, s.1-3.

¹⁸² Tasvir-i Efkâr, 2 Ekim 1957, Sayı: 12, s.1.

Selahattin İnan yeniden DP'nin Bitlis milletvekili adayı olmayı başarmışlardır. Bunun dışında 1957 yılına kadar sadece iki milletvekili ile temsil edilen Bitlis, nüfusunun artması dolayısıyla milletvekili hakkını üçe çıkarmıştır. Bu nedenle aday yoklaması sonucunda üçüncü olan Rıfat Bingöl de DP'den Bitlis milletvekili adayı olarak çıkmıştı¹⁸³. Böylece, diğer partilerin de milletvekili adaylarını belirlemeye çalıştığı tarihlerde DP, Bitlis milletvekili adaylarını tespit etmiş ve yoğun bir seçim sürecine girmiştir.

DP gibi HP Bitlis İl Başkanlığı da milletvekili adaylarını belirleyip Yüksek Seçim Kurulu'na göndermiştir. Yüksek Seçim Kurulu tarafından kabul edilip ilan edilen HP Bitlis Milletvekili adayları Yaşar Cihandernek, Mehmet Kartal ve Cemil Erşan'dır¹⁸⁴. CHP'nin milletvekili adayları Cevdet Geboğlu, Muştak Okumuş ve Mümtaz Kenan Akışık'tır. Aynı tarihte milletvekili adaylarının belirleyen CMP de, daha sonra yaptığı bir düzenlemeyle adaylardan birisini değiştirmiştir. Buna göre, önceki aday M. Kadri Hızal'ın yerine aday olarak Faruk Akhan gösterilmiştir. Son duruma göre CMP'nin milletvekili adayları şunlardır: Ömer Lütfi Mert, Faruk Akhan ve Mehmet Aydoğan¹⁸⁵. Böylece bütün siyasi partilerin milletvekili adayları belirlenmiş ve Bitlis Yüksek Seçim Kurumu tarafından ilan edilmiştir. Bu da, beraberinde partilerin çok yoğun bir seçim sürecine girmelerini de hızlandırmıştır şeklinde düşünülebilir.

Bitlis yerel gazetelerinden olan Yeşil Bitlis, Dideban ve Tasvir-i Efkâr'dan alınan bilgilerden, seçime girecek partiler tarafından Bitlis milletvekili adayları tespit edildikten sonra, Bitlis'te yoğun bir seçim havasının olduğu anlaşılmaktadır. Bilhassa seçim tarihinin yaklaşması nedeniyle başta DP ve CHP olmak üzere bütün siyasi partiler arasında bir kaynaşmanın olduğu göze çarpmaktadır. DP ve muhalefet partileri, motorlu taşıtlarla il genelinde kaza, nahiye ve köyleri gezerek seçim propagandalarını yürütmüşlerdir. Örneğin 11 Ekim 1957'de CHP'li adaylar dışında DP'li milletvekili adayları olan Nusrettin Barut, Rıfat Bingöl ve Selahattin İnan Mutki kazasında seçim faaliyetleri yürütmüşlerdir. Milletvekili adayları, burada ilçe, nahiye ve ocak başkanları tarafından karşılanmış ve birlikte seçim propagandası yapılmıştır¹⁸⁶.

¹⁸³ Yeşil Bitlis, 8 Ekim 1957, Sayı: 1302, s. 1.

¹⁸⁴ Yeşil Bitlis, 9 Ekim 1957, Sayı: 1303, s. 1-3.

¹⁸⁵ Yeşil Bitlis, 10 Ekim 1957, Sayı: 1304, s. 1.

¹⁸⁶ Tasvir-i Efkâr, 12 Ekim 1957, Sayı: 21, s.1-2.

1957 seçimlerinin yaklaştığı tarihlerde Bitlis vilâyetinde olduğu gibi ülke genelinde muhalefet partilerinden çok sayıda istifalar olmuş ve istifa edenlerin büyük kısmı da DP'ye iltihak etmişlerdir. Böylece Bitlis'te ve çoğu vilâyette DP daha da güçlü bir parti durumuna gelmeye başlamıştır. Bu dönemde başta CHP olmak üzere muhalefet partilerinden istifaların olmasının önemli nedenlerinden birisi partili vatandaşların tepkileridir. Bu bağlamda, bazı yerlerde milletvekili adayı gösterilen kişileri beğenmeyen ya da adaylığını uygun bulmayan bazı köyle ocak halinde CHP'den istifa ederek DP'ye katılmışlardır. Bazı köylerde, CHP'li vatandaşların tamamı ocak olarak istifa edip iktidar partisine üye olunca, ocaklar üzerindeki CHP yazısı silinip DP yazılmıştır¹⁸⁷. Bunun gibi durumların yaşanması, seçimlerden önce muhalefet grubundan iktidar partisi olan DP'ye karşı ciddi tepkilerin oluşmuş olabileceği şeklinde düşünülmektedir.

Yukarıda izah edildiği üzere, DP'nin Bitlis'te seçim çalışmalarını yürüttüğü tarihlerde muhalefet partilerinden istifa eden bazı partililer, DP Bitlis İl ve İlçe Başkanlıklarına üyelik yapmışlardır. Bilhassa bazı köylerde CHP'den istifa eden çok sayıda kişi, kitleler halinde DP'ye katılmışlardır. Daha önce de DP'ye katılan köylerin yanı sıra Meydan, Merment, Niç, Herpus, Mirsun ve Abutay köylerindeki muhalefet partili vatandaşlar, partilerinden istifa ederek DP'ye iltihak etmişlerdir¹⁸⁸. Söz konusu durum, DP'nin Bitlis'te nasıl güçlendiğini ve muhalefet partilerinin de ne derecede zayıfladıklarını ortaya çıkarmaktadır.

Dideban gazetesine göre, Bitlis'te seçim faaliyetleri hızla ve kapsamlı bir biçimde yürütülmüştür. Aday yoklamalarından sonra seçim şartlarının bütün ihtimallerini hesaba katan CHP Bitlis İl Başkanlığı yetkilileri, mümkün olan her türlü çalışma şekillerine başvurmuş ve planlı bir seçim kampanyası yürütmüştür. CHP'nin bu planlı çalışmalarını gören DP'liler de farklı yöntemlerle faaliyetlerini yürütmüşlerdir. Bu bağlamda, DP propagandaları için ayarlanan yeni iki jeepin Bitlis'e getirilmesi DP'lilere daha geniş şekilde çalışma imkânı sunmuştur¹⁸⁹. Aynı şekilde CMP ve HP de seçim propagandalarını her gün düzenli olarak devam ettirmiştir.

Yerel gazeteden elde edilen bilgilere göre, seçimlerden önce Bitlis genelinde partiler arasında çok ciddi bir yarış bulunmaktadır. Bu yarış ve mücadeleler

¹⁸⁷ Yeşil Bitlis, 8 Ekim 1957, Sayı: 1306, s. 1.

¹⁸⁸ Yeşil Bitlis, 12 Ekim 1957, Sayı: 1310, s. 1.

¹⁸⁹ Dideban, 12 Ekim 1957, Sayı: 1, s. 1-3.

gazetelerin haberlerine de yansımıştır. Bu kapsamda, Yeşil Bitlis gazetesinin haberleri arasında yer alan ve Bitlis'teki bazı nahiyelede CHP'den kitlesel istifaların olduğu haberi üzerine CHP Bitlis İl Başkanlığı, hemen bir tekzip yayınlamış ve Yeşil Bitlis tarafından verilen haberlerin çoğunun yalan ve doğru olmadığını beyan etmiştir. CHP Bitlis İl Başkanlığı tarafından yapıla tekbize göre, CHP'den Bitlis genelinde hiçbir istifanın olmadığı belirtilmiş ve aksine DP'li birçok partilinin CHP'ye iltihak ettiklerini duyurmuşlardır¹⁹⁰. Partiler arasındaki bu çekişme ve birbirilerini yalanlamaya yönelik haberlerin seçim sonuna kadar devam ettiği anlaşılmaktadır. Bu durumun da seçim dönemi içerisinde normal bir süreç olarak görülmesi gerektiği şeklinde değerlendirilmektedir.

Seçimler kapsamında CHP, CMP, HP ve DP Bitlis il merkezi ve ilçelerde seçim faaliyetleri yürütüp, hem açık hava hem de kapalı alanlarda toplantılar yapmışlardır. Bu çalışmaların yapıldığı tarihlerde yeniden muhalefet partilerinden istifaların olduğu ve istifa edenlerin DP'ye katıldıkları görülmektedir. CHP'nin güçlü olduğu ve seçimlerde büyük farkla oy almayı planladığı Ahlat kazasında bulunan CHP Kaçar Mahallesi Ocak Başkanlığı, bir bütün halinde DP'ye katılmışlardır. Bu amaçla DP'ye müracaatta bulunan CHP Kaçar Mahallesi Ocak Başkanı olan Abdülbaki Şahin, DP'ye kayıt dilekçesini sunmuştur. Aynı tarihlerde Tunus Mahallesi Muhtarı M. Reşit Avcı ve adı geçen mahalleden Mehmet Ali Savcı Mustafa Say ve Kemal Say isimli şahıslar da CHP'den istifa ederek DP'ye iltihak etmişlerdir¹⁹¹. DP'ye yeni katılımlarla birlikte CHP'nin güçlü durumda bulunduğu Ahlat ilçesinde zayıflamaya başladığı ve bunun da Bitlis'te seçimleri yeniden DP'nin kazanmasında etkili olmuş olabileceği olarak analiz edilmektedir.

Dideban gazetesine göre, seçim tarihi yaklaştıkça siyasi partilerin de faaliyetleri artmış ve CHP, DP, HP ile CMP kendi imkânlarının ve aktif elemanlarının derecesine göre bir çalışma ve propaganda sistemi tatbik etmişlerdir. Örneğin DP Bitlis İl Teşkilatı yetkilileri, 13 Ekim 1957'de gittikleri Reşadiye'de üç gün boyunca seçim faaliyeti yürütmüşler ve buradan da Adilcevaz'a geçmişlerdir. Bilhassa Adilcevaz'da seçim faaliyetlerini yoğunlaştıran DP'ye burada büyük bir alaka göstermişlerdir. Seçimlerin en güçlü iki partisi olan ve seçim mücadelesini büyük çoğunlukla eşit kuvvetlerle sürdüren CHP ve DP ekipleri gittikleri her yerde aynı alaka

¹⁹⁰ Yeşil Bitlis, 14 Ekim 1957, Sayı: 1311, s. 1.

¹⁹¹ Yeşil Bitlis, 21 Ekim 1957, Sayı: 1317, s. 1.

ile karşılanmış ve her iki taraf da seçim yerlerinden gördükleri ilgiden dolayı memnun ve umutlu ayrılmışlardır. DP ve CHP kadar olmasa da diğer iki parti olan HP ile CMP'li milletvekili adayları da seçim faaliyetlerini yürüttükleri yerlerde ilgiyle karşılanmışlardır¹⁹². Söz konusu seçim çalışmaları ve partilerin Bitlis'teki yoğun seçim propagandaları, Bitlis'te seçimlerin canlı ve çekişmeli geçtiğini ortaya çıkarmaktadır.

Bitlis'te seçim faaliyetlerini yürütmek ve takip etmek amacıyla 20 Ekim 1957'de devrin Dâhiliye Vekili olan Dr. Namık Gedik, Bitlis'e gelmiştir. Jandarma Genel Komutanı ile birlikte Bitlis'e gelen Dâhiliye Vekili, askeri gazinoda vatandaşlarla ayrı ayrı görüşüp, sorunlarını dinlemiştir. Çok sayıda kişi de şikâyetlerini ve taleplerini yazılı olarak Dr. Namık Gedik'e vermiştir¹⁹³. Her dönem olduğu gibi seçimler öncesinde bakan ve başbakanlar vilâyetlere gelerek seçim faaliyetlerini yürütürler. Bu bağlamda, Namık Gedik'in Bitlis'teki temasları ve halk ile olan görüşmeleri seçim çalışmaları kapsamında değerlendirilebilir.

Türkiye'de her seçimler öncesinde yaşanan ve şikâyetlere yol açan seçmen kütüklerinde vatandaşların isimlerinin olmaması ya da İl Seçim Kurulu tarafından bazı kişilerin adlarının seçim listelerine alınmadığı şeklindeki iddiaların, 1957 seçimleri öncesinde Bitlis'te de yaşandığı görülmektedir. Konuyla alakalı şikâyetlerin büyük bir kısmı CHP Bitlis İl Başkanlığı tarafında yapılmıştır. Bu seçimlerde oy kullanabilecek vatandaşlar için kırmızı kart uygulaması vardır. CHP Bitlis İl Başkanlığı tarafından Bitlis İl Seçim Kurulu'na yapılan şikâyete göre bazı vatandaşlara kırmızı kart verilmemiştir. CHP, bu duruma çözüm bulmak amacıyla Dideban gazetesi marifetiyle vatandaşları uyarmış ve şu tebliği yayınlamıştır¹⁹⁴: *“Her vatandaş elinde kırmızı kartı olmasa dahi nüfus cüzdanıyla ve hatta iki şahit vasıtasıyla tanınırsa dahi reyini atabilir. Aynı zamanda listede ismi olmayan vatandaşlar bu sene listelere ilave edilen nüfus kütüklerinde mutlaka isimlerini bulurlar. Listede adım yoktur diye seçime iştirakten vazgeçmesin, zira nüfus kütüğünde ismini mutlaka bulabileceğini hatırlatır ve seçim günü gayretle reyini mutlaka kullanmak için çabalasın. Listelerden başka nüfus kütüğünde mutlaka isimler yazılıdır. Çünkü bu memlekette kimse kaçak yoktur. Herkesin ismi mutlaka yazılıdır. Gayretle reyini atmanız hususu önemle tebliğ olunur”*. Yukarıda izah edildiği üzere, seçimler öncesinde yaşanan bir duruma örnek

¹⁹² Dideban, 17 Ekim 1957, Sayı: 8, s.1-2.

¹⁹³ Dideban, 21 Ekim 1957, Sayı: 9, s.1.

¹⁹⁴ Dideban, 22 Ekim 1957, Sayı: 10, s.1.

olan ve vatandaşın oy kullanmasına engel olabilecek bir durum, CHP Bitlis İl Başkanlığı'nın uyarısıyla önlenmeye çalışılmıştır.

Bitlis'te ve ülke genelinde seçim çalışmaları bittikten sonra 27 Ekim 1957'de Milletvekili Genel Seçimleri yapılmıştır. Milletvekili Genel Seçimleri bütün yurttaki gibi Bitlis ilinde de gayet sakin ve herhangi bir olay yaşanmadan geçmiştir. Vatandaşlar oylarını güven içinde kullanmışlardır¹⁹⁵. Bu bağlamda, Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi'nden elde edilen verilere göre, Bitlis'teki toplamda 97.274 kişi oy kullanmış ve seçime katılma oranı 79,88 olmuştur. Seçimler sonucunda en fazla oyu DP almıştır. DP'nin 59.251 oy aldığı seçimlerde; CHP 36.407, CMP 1206 ve HP de 410 oy alabilmiştir¹⁹⁶. Böylece Bitlis'te 1954 seçimlerinde olduğu gibi 1957 seçimlerinin de galibi DP olmuştur. Söz konusu sonuçlar, DP'nin söylem ve icraatlarının Bitlis halkı tarafından desteklenmiş olduğu şeklinde değerlendirilmektedir.

İl merkezinde seçime katılımın % 80 civarında olduğu Bitlis ilinde kazalardaki seçim sonuçları ve adayların aldıkları oy oranları verilmeden önce genel duruma bakmak gerekir¹⁹⁷: Seçime katılan bütün parti adaylarının aldıkları oy oranları ise şu şekilde olmuştur: Selahattin İnan (DP) 19.767 Nusrettin Barut (DP) 19.759 ve Rıfat Bingöl (DP) 19.275; Cevdet Geboğlu (CHP) 12.164, Muştak Okumuş (CHP) 12.114, ve Mümtaz Kenan Akışık (CHP) 12.129; Ömer Lütfi Mert (CMP) 419, Faruk Akhan (CMP) 399 ve Mehmet Aydoğan 408; Yaşar Cihandernek (HP) 138, Cemil Ersan (HP) 136 ve Mehmet Kartal (HP) 136'dır.

Yukarıdaki verilerden açık bir biçimde görülebileceği üzere Bitlis'te seçimler DP ile CHP arasında yaşanan ciddi bir rekabetle sonuçlanmıştır. Her ne kadar DP'li bütün milletvekili adayları, CHP adaylarının tamamından fazla oy almış olsalar da CHP'li adayların aldıkları oylar da hiç azımsanacak oranda değildir. DP ile CHP dışında seçime katılan diğer partilerden HP ile CMP'nin çok fazla varlık gösteremedikleri aldıkları oy oranlarından açık bir biçimde anlaşılmaktadır.

27 Ekim 1957 tarihinde yapılan seçimlerden üç gün sonra seçimleri kazanan DP'li milletvekilleri Bitlis'ten ayrılarak Ankara'ya gitmişlerdir¹⁹⁸. DP'li Bitlis

¹⁹⁵ Tasvir-i Efkâr, 28 Ekim 1957, Sayı: 34, s.1.

¹⁹⁶ CCA, Fon Kodu:30.10.0, Yer No: 52.311.1.

¹⁹⁷ Dideban, 30 Ekim 1957, Sayı: 17, s.1; Daha fazla bilgi için bkz.Yeşil Bitlis, 30 Ekim 1957, Sayı: 1331, s. 1.

¹⁹⁸ Tasvir-i Efkâr, 31 Ekim 1957, Sayı: 37, s.1.

milletvekilleri olan Selahattin İnan, Rıfat Bingöl ve Nusrettin Barut 1 Kasım 1957’de açılan 11. Dönem TBMM çalışmalarına katılmışlardır¹⁹⁹.

2. 4. Bitlis’te Muhtarlık Seçimleri (1950-1954)

DP döneminde biri 1950 ve diğeri 1954’te olmak üzere iki defa muhtarlık seçimleri yapılmıştır. 1950’li yıllarda muhtarlık seçim çalışmaları ve muhtar ile ihtiyar heyeti belirleme işlemleri aday doğrudan siyasi partiler tarafından gerçekleştirilmekteydi. Yani muhtar adayları, seçim çalışmalarını bizzat bağlı oldukları parti adına yürütmekteydiler.

2.4.1. 1950 Muhtar ve İhtiyar Heyeti Seçimleri

1950’li yıllarda çok partili siyasi hayata geçişin ardından gerçekleştirilen yerel seçimlere dair uygulanacak sistem ve partilerin aday çıkarma yöntemleri, milletvekili seçimlerinde uygulanan sistemden farklıydı. Buna göre milletvekili aday listeleri, doğrudan partilerin merkez kurulları tarafından belirlenir ve yüksek seçim kuruluna arz edilirdi. Muhtar ve köy ihtiyar heyeti seçimlerinde ise; partilerin aday listeleri tek bir merkezden ilân edilmeyerek; her köy ve mahallede bulunan partilerin mahalli teşkilatları tarafından belirlenirdi. Bu bakımdan milletvekili seçimlerinde vilâyet teşkilatları tarafından merkez kontrollü seçim çalışması yapılırken; muhtar ve köy ihtiyar heyeti seçimlerinde bu iş mahalli teşkilâtlarca gerçekleştirilirdi²⁰⁰.

Bitlis’te 1950 seçimlerine kadar yapılan Muhtarlık Seçimlerinde sürekli olarak CHP tarafından aday gösterilen kişiler muhtar olarak seçilmişlerdir. 1946 yılında da durum aynıdır. 1946 yılında yapılan yerel seçim sonuçlarına bakıldığında Bitlis’te CHP’nin baskın güç olduğu görülmektedir. Zira gerek Belediye Meclis üyeleri gerek İl Genel Meclisi Üyeleri ve gerekse Mahalle Muhtar ve İhtiyar Heyetinin tamamını CHP adayları oluşturmuştur²⁰¹.

CHP’den sonra iktidara gelen DP, muhtarlık seçimlerinden önce birtakım düzenlemeler yapmıştır. Bu düzenlemeler kapsamında Köy Kanunu’nda yer alan maddelerden 32 tanesi değiştirilmiştir. Bu seçimlerin köy mahalle muhtarlığı

¹⁹⁹ TBMMTD, Dönem 11, C.1 (1 Kasım 1954), s.3.

²⁰⁰ Tunç, Demokrat Parti Döneminde Kocaeli, s.286.

²⁰¹ Gündoğdu, s.56.

seçimleriyle ihtiyar seçimlerinin aynı konulu seçimler olmasına rağmen aynı günde yapılmış olması, seçim sonuçlarını düzenlemek zor olmuş ve uzun zaman almıştır. 1946’da CHP’ye yöneltile eleştirilere, 1950 yılında muhtar sei DP, 17.393, CHP 12.337, Bağımsızlar 3.171 muhtarlık almışlardır²⁰². Söz konusu mlerinde DP maruz kalmıştır. 13 Ağustos 1950, Pazar günü yapılan seçimler sonucunda durum, DP’nin 1950 Milletvekili Genel Seçimlerinde olduğu gibi muhtarlık seçimlerinde de büyük bir başarı elde ettiği ve çok sayıda muhtarlığı alabildiğini ortaya çıkarmaktadır.

1950 Muhtarlık ve İhtiyarlık Seçimlerinde Bitlis’te toplamda 245 adet muhtarlık vardır. Yani Bitlis genelinde köy ve mahallerde 245 adet muhtarlık için CHP’li ve DP’li adaylar yarışmışlardır. Bitlis’te 245 adet muhtarlığın ilçelere ise dağıtımını şu şekildedir: Merkez ilçe 91, Ahlat 45, Hizan 28, Mutki 41, Tatvan 40. Adı geçen kazalarda yer muhtarlıkların ortalama seçmen sayıları ise şu şekildedir: Merkez ilçe 212, Ahlat 296, Hizan 443, Mutki 322 ve Tatvan 268²⁰³. Söz konusu sayısal verilerden 1950 yılı itibarıyla muhtarlık sayısı en fazla olan Merkez ilçe iken; en az olan da 28 adet muhtarlık ile Hizan ilçesidir. Bu dönemde muhtarlıklar içerisinde ortalama seçmen sayısı en fazla olan kaza 443 ile Hizan iken; en az olan da 212 ile Merkez ilçesidir. Bu durum, aynı zamanda bir ilçedeki muhtarlık sayısı ile seçmen sayısı arasında da ters bir orantının varlığını ortaya çıkarmaktadır.

13 Ağustos 1950 tarihinde yapılan Muhtarlık ve İhtiyar Heyeti Seçimleri, Bitlis’te sorunsuz bir biçimde yapılmış ve seçimlerde herhangi bir sorun yaşanmamıştır. Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi’nden elde edilen bilgilere göre, Bitlis’te yapılan muhtarlık seçimlerinde çoğunlukla CHP’li olan muhtar adayları kazanmışlardır. CHP Bitlis İl Başkanı, muhtarlık seçimlerinin çoğunun CHP’li adaylar tarafından kazanıldığına dair CHP Genel Başkanlığına rapor göndermiştir²⁰⁴. CHP Bitlis İl Başkanı Paşo Barutçu tarafından CHP Genel Merkezi’nde seçimlerden sorumlu Metin Alemdar isimli şahsa gönderilen raporda, Bitlis Merkez ve diğerkazaların genelinde CHP’den aday gösterilen muhtar ve ihtiyar heyeti kişiler seilmişlerdir²⁰⁵. Paşo Barutçu, raporunun devamında 245 muhtarlığın bulunduğu Bitlis’te, CHP’li adayların muhtarlıkların büyük çoğunluğunu aldıklarını ve seçim

²⁰² Gönül Güneş, “Çanakkale’de Demokrat Parti Döneminde Seçimler”, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, cilt:1, sayı:1, (2013), s.77.

²⁰³ Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü (1950), *22 Ekim 1950 Genel Nüfus Sayımı*, Devlet Basımevi, Ankara 1951, s. 33.

²⁰⁴ CCA, Fon Kodu: 490.01, Yer No: 238.94.52.1.

²⁰⁵ CCA, Fon Kodu: 490.01, Yer No: 238.94.52.2.

sonuçlarının ardından seçilen muhtarlara belgelerinin verildiğini ve söz konusu muhtarların göreve başlamış olduklarını açık bir biçimde beyan etmiştir²⁰⁶. Bitlis genelinde muhtarlık seçimlerinde CHP’li adayların seçilmiş olmaları ve muhtarlıkların büyük çoğunluğunu CHP tarafından kazanılması hiç de şaşırtıcı değildir. Zira 1950 Milletvekili Genel Seçimlerinde de CHP, DP’ye göre çok daha fazla oy almıştır. Bu durum, 1950’nin başlarında CHP’nin Bitlis vilâyetinde daha güçlü bir durumda bulunduğu şeklinde yorumlanmaktadır.

2.4.2. 1954 Muhtar ve İhtiyar Heyeti Seçimleri

7 Kasım 1954 yılı Muhtarlık ve seçimlerine DP ile CHP katılmış, ancak bu seçimlerde diğer mevcut siyasi partilerden CMP ile TKP yer almamıştır. Bunun sebebi ise her iki partinin 1954 yılında yapılan diğer iki seçim olan il genel meclisi seçimleri ile belediye meclisi seçimlerine katılmama kararı almasıdır. Müteakiben seçimler için sadece DP ile CHP hazırlık yapmaya başlamış, fakat seçimlere birkaç gün kala CHP de çoğu vilâyet ve kazalarda seçimlere girmeme kararı vermiştir²⁰⁷. Böylece, Türkiye bu şartlar altında seçimlere gitmiştir.

1954 muhtarlık seçimleri verilerine göre, Bitlis’te muhtarlık sayısının azaldığı görülmektedir. Bu bağlamda 1947 Muhtarlık seçimlerinde 271 adet muhtarlığa sahip olan, Bitlis’in geçen yedi yıllık süre içerisinde 7 adet muhtarlığı azalmış ve 1954’te 264 düşmüştür²⁰⁸. Söz konusu değişimlerin temel sebebi ise vilâyette yapılan idari düzenlemelerdir. Bilindiği üzere idari düzenleme ve değişiklikler bağlamında bazı köyler birleştirilebilir ya da bazı köylerin statüleri değişebilir. Bu da doğal olarak idari birim ve muhtarlık sayılarını etkilemektedir²⁰⁹.

Ağustos 1954’te TBMM tarafından Muhtarlık ve İhtiyar Heyeti Seçimlerinin 7 Kasım 1954’te yapılmasına karar verilip, gerekli yerlere tebliğler yapıldıktan sonra ülke genelinde yeniden bir seçim havası oluşmuştur. Seçim çalışmaları kapsamında Bitlis’te mahalli teşkilatların kütükleri hazırlanmış ve seçime girecek şekilde bütün eksiklikler tamamlanmıştır. Ayrıca seçim çalışmaları kapsamında Bitlis Milletvekili

²⁰⁶ CCA, Fon Kodu: 490.01, Yer No: 238.94.52.3.

²⁰⁷ Tunç, Demokrat Parti Döneminde Kocaeli, s. 290-291.

²⁰⁸ CCA, Fon Kodu: 030.01, Yer No: 67.422.1/3.

²⁰⁹ Bilal Tunç ve Fatih Özçelik, “ Demokrat Parti Döneminde Ağrı’da İdari Alanda Yapılan Düzenlemeler (1950-1960)”, *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, cilt: 7, sayı: 3, (2017), s. 463-477.

Selahattin İnan da Bitlis'te çeşitli temaslarda bulunmuş ve halkın şikâyetlerini dinlemiştir. Selahattin İnan, Başbakan Adnan Menderes'in Bitlis'e geleceğini ve halkla buluşacağını bildirmiştir²¹⁰. Söz konusu gelişmeler, DP'nin Bitlis genelinde çok sayıda muhtarlık elde edebilmek için seçimlerden hemen önce kapsamlı çalışmalar içerisinde olduğu şeklinde değerlendirilmektedir.

DP'nin bu şekilde seçimlere hazırlandığı tarihlerde Bitlis'te bulunan diğer partilerin kendi aralarında birtakım sıkıntılar yaşadıkları ve söz konusu partilerdeki üyelerin bazılarının partilerinden istifa ederek DP'ye geçtikleri anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, 22 Ekim 1954'te CHP Mutki İlçe Başkanlığı'nın tüm üyelerinin DP'ye geçmeleri ve Mutki'deki CHP'nin varlığının tamamen sona ermesi bu durumu örneklendirmektedir²¹¹. Bu gelişmeler, DP'nin muhtarlık seçimleri öncesinde güçlenmesinde ve 1950'ye oranla çok daha fazla muhtarlık elde etmesinde önemli faktörlerden birisi olmuştur şeklinde düşünülebilir.

Başta arşiv belgeleri ve Yeşil Bitlis gazetesinden elde edilen bilgilere göre, 1955 yılında yapılması gereken muhtarlık ve ihtiyar heyeti seçimlerinin 1954 yılına çekildiği anlaşılmaktadır. Seçimlerden önce Bitlis'te başta DP ve CHP olmak üzere bütün partiler ile müstakil adaylar seçim hazırlıklarını yaparak gerekli çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Bilhassa gerek partiler ve gerekse de bağımsız adaylar, seçimde kullanılmak üzere oy pusulalarını seçmenlere dağıtmışlardır²¹². Böylece, 7 Kasım 1954'te yapılan Muhtarlık ve İhtiyar Seçimi öncesi 6 Kasım 1954 tarihi itibarıyla Bitlis genelinde seçim hazırlıkları tamamen bitmiştir.

1954 yılı itibarıyla Bitlis Merkez ve ilçelerinde toplamda 264 adet muhtarlık bulunmaktadır. Dolayısıyla da partiler ve bağımsız adaylar, söz konusu muhtarlıklar elde etmek maksadıyla birbirileriyle rekabet halinde olmuşlardır. Bitlis'te 264 muhtarlığın en fazla olduğu ilçe Merkez iken; en az muhtarlığın bulunduğu kaza ise Hizan olmuştur²¹³. Ancak seçmen sayısı bakımından durum tam tersidir. Ortalama seçmen sayısı bakımından Hizan en fazla seçmene sahip kaza iken; en az seçmenin olduğu yer Merkez kazadır.

7 Kasım 1954 Pazar günü gerçekleştirilen Muhtarlık ve İhtiyar Seçimleri sonucunda Bitlis'te DP'nin seçimleri çok büyük bir farkla kazandığı görülmektedir.

²¹⁰ Yeşil Bitlis, 25 Ağustos 1954, Sayı: 376, s. 1.

²¹¹ Yeşil Bitlis, 29 Ekim 1954, Sayı: 404, s. 1.

²¹² Yeşil Bitlis, 6 Kasım 1954, Sayı: 411, s. 1.

²¹³ CCA, Fon Kodu: 030.01, Yer No: 67.422.1.

Diğer partiler genel olarak katılmadıklarından dolayı, bu seçimler daha çok DP'li adaylar ile bağımsızlar arasında geçmiştir²¹⁴. Yeşil Bitlis gazetesine göre, DP'nin bu seçimlerde de diğer seçimlerdeki gibi başarılı olmasının temel sebebi, iktidarın halk yanlısı politikalar izlemesidir.

Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi'nden elde edilen verilere göre, 7 Kasım 1954 tarihli seçimlerin sonuçlarına göre, ülke genelinde mevcut olan 34.470 muhtarlığın 26.669'nu DP, 5.668'ni CHP, 101'ni CMP, 19'nu TKP ve 1.362'sini bağımsızlar kazanmışlardır. Bitlis'te ise 264 adet muhtarlığın 239'nu DP, 14'nü CHP ve 11'ni de bağımsızlar kazanmışlardır²¹⁵. Bitlis'te 1954 yılı itibarıyla toplamda 25 adet muhtarlık mevcuttur. Söz konusu muhtarlıkların 25'ni ve 4'nü de CHP kazanmayı başarmıştır²¹⁶. Bu verilerden çok açık bir biçimde anlaşılabileceği üzere; DP Bitlis İl Teşkilatı, sadece köyler yani kırsal alanda değil aynı zamanda şehir merkezindeki muhtarlıkların da önemli bir kısmını elde etmiş ve 1950 muhtarlık seçimlerinde oranla çok daha fazla muhtarlık elde etmiştir.

2.5. Belediye Meclisi Başkanlığı Seçimleri

DP döneminde belediye başkanlarını belirlemek amacıyla belediye meclisi seçimleri yapılır ve belediye meclisine seçilen kişiler arasından belediye başkanı seçilirdi. Bu devirde biri 1950'de ve diğeri 1955'te olmak üzere iki belediye meclisi seçimi yapılmış ve yapılan seçimler neticesinde Bitlis'te genellikle DP adayları kazanmıştır²¹⁷.

2.5. 1. 1950 Belediye Meclisi Başkanlığı Seçimleri

1950 Belediye Meclisi seçimlerinden önce Bitlis'te 1946 yılında yapılan ve DP'nin aday göstermediği 1946 Belediye Meclisi Seçimlerine bakmak gerekir. Bütün Türkiye'de olduğu gibi 26 Mayıs 1946 tarihinde Bitlis'te belediye seçimleri yapılmıştır. Seçime Bitlis Merkez'den 5.731'i kadın, 5.908'i erkek olmak üzere 11.639 seçmen, Ahlât'tan 2288'i kadın, 1940'ı erkek olmak üzere 4.228 seçmen, Tatvan'dan 1.479'i kadın, 1.568'i erkek olmak üzere 3.047 seçmen, Mutki'den

²¹⁴ Yeşil Bitlis, 7 Kasım 1954, Sayı: 412, s. 1.

²¹⁵ CCA, Fon Kodu: 030.01, Yer No: 67.422.1/1

²¹⁶ CCA, Fon Kodu: 030.01, Yer No: 67.422.1/2.

²¹⁷ Tunç, Demokrat Parti Döneminde Kocaeli (1950-1960), s. 287.

2.816'sı kadın, 2.587 erkek olmak üzere 5.403 seçmen, Hizan'dan ise 1840'ı kadın, 1.899'u erkek olmak üzere 3.739 seçmen seçime iştirak etmiştir. Bitlis'te seçime katılım oranı Merkez'de %98 ilçelerde ise %95 olmuştur²¹⁸.

Yapılan seçim sonucunda Bitlis Belediye Başkanlığına Suphi Menteş seçilmiştir. Suphi Menteş daha sonra milletvekilliği için Belediye Başkanlığından istifa etmek için CHP'ye bir dilekçe gönderdi. Ancak daha sonra bu kararından vazgeçen Suphi Menteş CHP Genel Sekreterliği'ne yeniden bir dilekçe yazarak milletvekilliği adaylığından vazgeçtiğini ve eski görevi olan Belediye Başkanlığı'na dönmek istediğini belirtti ve bu isteği kabul edilmiştir²¹⁹. Böylece, Bitlis'in belediye başkanlığına Suphi Menteş'in seçilmesine Belediye Meclisi tarafından karar verilmiş ve Belediye Kanunu'nun 89. Maddesi uyarınca Suphi Menteş'in Bitlis'in yeni belediye başkanı olarak atanması uygun bulunmuştur²²⁰. Yukarıda açıkça izah edildiği üzere, bu dönemlerde belediye başkanları doğrudan doğruya halk tarafından seçilmemekteydi. Önce belediye meclis üyeleri belirlenir ve oluşturulan yeni belediye meclisindeki üyeler arasından aday olan kişilerden en fazla oy alan kişi belediye başkanı olurdu. 1946'daki belediye meclisi seçimlerine sadece CHP katılmış, DP buralarda henüz teşkilatını oluşturamadığından aday gösterememiştir. Bu yüzden tamamen CHP'lilerden müteşekkil olan Bitlis Belediye Meclisi üyeleri kendi aralarında CHP'li olan Suphi Menteş adlı kişiyi belediye başkanı olarak seçmişlerdir.

1950 yılındaki Belediye seçimleri öncesi siyasi duruma bakıldığında seçime katılan üç parti bulunmaktadır. Bunlar DP, CHP ve MP'dir. Seçimlerden önce 7 Temmuz 1950'de alınan bir karar ile Belediye Kanunu'nda birtakım değişiklikler yapılmış, kanun içinde bulunan bazı maddeler çıkarılmış ve yerlerine yeni maddeler eklenmiştir²²¹. Hemen akabinde 15 Temmuz 1950'de CHP Genel Başkanlığı tarafından alınan bir kararla seçimlerde alınması gereken tedbirler sıralanmıştır. Bu seçimlerde göze çarpan bir diğer değişiklik ise partilerin radyolardan seçim propagandaları yapabilmeleridir²²². Bu bağlamda CHP Bitlis İl Başkanlığı ile DP Bitlis İl Başkanlığı radyo marifetiyle seçim çalışmalarını yapmışlardır.

²¹⁸ CCA, Fon Kodu: 030.11.1, Yer No: 184.22.12.

²¹⁹ Gündoğdu, s. 55.

²²⁰ CCA, Fon Kodu: 030.11.1, Yer No: 184.22.12.

²²¹ CCA, Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No: 287.1151.2.

²²² CCA, Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No: 287.1152.1.

Belediye meclisi seçimleri 3 Eylül 1950 Pazar günü yapmıştır. Belediye seçimlerine muhalefet daha az ilgi göstermesine rağmen genel tahmin iktidarın daha çok şansı olduğudur. DP'liler yönetimde boşlukların olması, uyumun sağlanabilmesi için tüm yerel yöntemi oluşturan birimlerin aynı elde toplanmasının gerekliliği üzerinde demeçler vermişlerdir. Belediye başkanlığı seçimi halk tarafından doğrudan değil, halkoyuyla seçilerek oluşturulan meclisin kendi içinden birini toplantılarında seçmeleriyle belirlenmiştir²²³.

DP, 1946 Belediye Meclisi Seçimlerine katılmamıştı, ancak 1950'de yapılan seçimlere Bitlis'te teşkilatlanmasını tamamlayabildiği için katılmış ve CHP'li adaylar gibi seçimlerde yarışmıştır. Ancak bu seçimlerde yine CHP'li adaylar DP'lilere göre çok daha fazla oy alarak vilâyetteki bütün belediye meclisi üyeliklerini elde etmişlerdir. Böylece 1950'de yapılan Belediye Meclisi Seçimleri neticesinde başta Bitlis Belediye Başkanı olmak üzere, Hizan, Ahlat, Tatvan, Mutki ve Adilcevaz Belediye Başkanlıklarına, Belediye Meclisi'nde yapılan seçimler oylamalar neticesinde CHP'li adaylar Belediye Başkanı olarak seçilmişlerdir. Aynı şekilde Bitlis Belediye Başkanlığına seçilen Adilhan Şerefhanoglu Belediye Kanunu'nun 89. Maddesi gereğince Bitlis'in yeni belediye başkanı olmuştur²²⁴. 1943 yılından 1950 yılına kadar iki dönem halinde Bitlis Belediye Başkanı olarak görev yapan Suphi Menteş'in görevi böylece sona ermiş ve 1955 yılına kadar Bitlis'in yeni Belediye Başkanı Adilhan Şerefhanoglu olmuştur.

1950'de Bitlis Belediye Başkanlığı'nı DP'den Adilhan Şerefhanoglu'nun kazandığı tarihlerde Bitlis'in diğer ilçelerinde belediyelerin tamamının DP tarafından kazanılmadığı görülmektedir. Bazı belediyelerde CHP ve birinde de bağımsız olan adayların kazandığı ve belediye başkanı oldukları görülmektedir. Buna göre 1950 Belediye Meclisi Seçimleri sonucunda Bitlis Merkez DP, Ahlat DP, Mutki Bağımsız, Tatvan DP, Adilcevaz CHP, Mutki DP ve Hizan'da CHP kazanmıştır²²⁵. Esasında 1950 Milletvekili Genel Seçimlerinde Bitlis genelinde kazanan parti CHP'dir. Ancak söz konusu seçimlerden çok kısa bir süre sonra yapılan mahalli seçimlerde DP'li adayların buralarda il merkezi dahil ilçelerin genelinde seçimleri kazanmış olması son derece dikkat çekicidir. Zira bu durum, DP Bitlis İl Başkanlığı tarafından yürütülen

²²³ Güneş, s. 75.

²²⁴ CCA, Fon Kodu: 030.11.1, Yer No: 219.42.4.

²²⁵ CCA, Fon Kodu: 030.11.1, Yer No: 51.309.3.

Çalışmaların halk tarafından destek görmeye başladığını ortaya çıkarmaktadır şeklinde yorumlanmaktadır.

2.5. 2. 1955 Belediye Meclisi Başkanlığı Seçimleri

DP döneminde 1950 belediye meclisi seçimlerinden sonra ikinci seçimler 13 Kasım 1955'te yapılmıştır. CHP Genel Başkanlığı'nın protesto ederek yer almadığı bu seçimlere DP, TKP ve müstakil adaylar katılmışlardır. Seçimlerden önce CHP il örgütlerinden bazılarının belediye seçimlerine girmek için çaba sarf ettiğı ancak genel merkezin bu istekleri sert bir şekilde eleştirdiğı basında yer edinmiştir. Ayrıca başka gazetelere de, CHP'nin bazı yerlerde TKP lehine gizliden propaganda faaliyetleri yürüttüğü iddia edilmiştir²²⁶. Böylece, CHP'nin ve diğerk muhalefet partilerin protesto ederek katılmadığı bir ortamda seçimlere gidilmiştir.

13 Kasım 1955'te yapılan Belediye Meclisi Seçimleri öncesinde DP Bitlis İl Başkanlığı tarafından aday yoklamaları yapılmış ve belirlenen adaylar 24 Ekim 1955 tarihinde Bitlis İl Seçim Kurulu Başkanlığına teslim edilmiştir. DP gibi TKP Bitlis İl Başkanlığı ve genel olarak CHP destekli adaylar da gerekli evrakı seçim kuruluna vermişlerdir²²⁷. DP, her seçimde yapmış olduğu gibi önce aday yoklaması yapmış ve aday yoklaması neticesinde en yüksek rey alanlar, aday olarak tespit edilmiş ve listeler gerekli yerlere gönderilmiştir. Bu durum, demokrasinin gelişimi ve yerleşimi açısından önemli bir durum olarak değerlendirilmektedir.

Başta DP olmak üzere TKP ve bağımsız adaylar tarafından müracaat yapıldıktan sonra İl Seçim Kurulu tarafından asil ve yedek adayların listeleri yayımlanmıştır. Buna göre İl Seçim Kurulu tarafından yayımlanan asil ve yedek adaylar şunlardır²²⁸:

<u>Adı-Soyadı</u>	<u>Kazası</u>	<u>Partisi</u>	<u>Mesleğı</u>	<u>Durumu</u>
Cemil Oto	Merkez	DP	Tüccar	Asil
Yaşar Damgacı	Merkez	DP	Tüccar	Asil
Cemil Gencer	Merkez	DP	Tüccar	Asil
Rıza Nasır	Merkez	DP	Tüccar	Asil

²²⁶Tun, Demokrat Parti Döneminde Kocaeli (1950-1960), s. 302; Vural, Demokrat Parti Döneminde İzmir Örgütlenmesi ve Seçimler, s. 121.

²²⁷ Yeşil Bitlis, 25 Ekim 1955, Sayı: 708, s. 1.

²²⁸ Yeşil Bitlis, 26 Ekim 1955, Sayı: 709, s. 1.

Hüsnü Zırhlı	Merkez	DP	Tüccar	Asil
Abdullah Doğru	Merkez	DP	Terzi	Asil
Seyfettin Karabaş	Merkez	DP	Tüccar	Asil
Kasım Kaki	Merkez	DP	Tüccar	Asil
İsa Kalkan	Merkez	DP	Tüccar	Asil
Abdullah Okumuş	Merkez	DP	Müteahhit	Asil
Aziz Menteş	Merkez	DP	İşadamı	Asil
Cesim Küfrevi	Merkez	DP	Çiftçi	Asil
Abdullah Zülfükar	Merkez	DP	Çiftçi	Asil
Hayrettin Çelik	Merkez	DP	Kunduracı	Asil
Tevfik Araz	Merkez	DP	Tüccar	Asil
Cevat Çiftkaya	Merkez	DP	Belediye Azası	Asil
Şevket Kazancı	Merkez	DP	Belediye Azası	Asil
Kamil İlbaş	Merkez	DP	Müteahhit	Asil
Nezir Tahincioğlu	Merkez	DP	Tüccar	Asil
Kemal Günaşan	Merkez	DP	Kunduracı	Asil
Sefer Ayyıldız	Merkez	DP	Tornacı	Asil
Muhittin Barut	Merkez	DP	Tüccar	Asil
Zeyneabidin Eren	Merkez	DP	Emekli	Asil
Mustafa Özdemir	Merkez	DP	Çiftçi	Asil

Görüldüğü üzere DP Bitlis İl Başkanlığı tarafından İl Seçim Kurulu'na gönderilmiş olan adaylar onaylanmış ve seçimlere katılmalarında herhangi bir engel olmadığı görülmüştür²²⁹. Dönem itibarıyla Bitlis Merkez Belediye Meclisi Başkanlığı üyeliği için 25 üye seçilmektedir. Bu nedenle de DP tarafından Merkez kazada 25 asil ve 17 de yedek üye gösterilmiştir. Merkez kazada yer alan DP'li yedek adaylar ise şunlardır:

<u>Adı-Soyadı</u>	<u>Kazası</u>	<u>Partisi</u>	<u>Mesleği</u>	<u>Durumu</u>
Yusuf Aktosun	Merkez	DP	Müteahhit	Yedek
Enver Zülfikar	Merkez	DP	Faturacı	Yedek
Sabri Erdeşir	Merkez	DP	Faturacı	Yedek
Vehbi Çelebi	Merkez	DP	Gazeteci	Yedek
Talat Güney	Merkez	DP	Bakkal	Yedek

²²⁹ Yeşil Bitlis, 26 Ekim 1955, Sayı: 709, s. 1-3.

Mahmut Aksüt	Merkez	DP	Çiftçi	Yedek
İhsan Bildirici	Merkez	DP	Çiftçi	Yedek
Sıddık Kalenderli	Merkez	DP	Çiftçi	Yedek
Mehmet Emin Azap	Merkez	DP	Tüccar	Yedek
Ayvaz Eyigün	Merkez	DP	Çiftçi	Yedek
Ziya İlhan	Merkez	DP	Çiftçi	Yedek
Recep Ateş	Merkez	DP	Çiftçi	Yedek
Halit Tıraş	Merkez	DP	Tüccar	Yedek
Mehmet Süslü	Merkez	DP	Berber	Yedek
Halit Kırklar	Merkez	DP	Çiftçi	Yedek
Halil Akkuş	Merkez	DP	Çiftçi	Yedek
Sıddık Bilgiç	Merkez	DP	Çiftçi	Yedek

Listedeki verilerden açık olarak görülebileceği üzere, DP Bitlis Merkez İlçe Başkanlığı Belediye Meclis üyeliğine yedek aday olan 17'nin büyük bir kısmı çiftçilikle uğraşmaktadır²³⁰. Asil adayların büyük çoğunluğu ise tüccar olan kişilerdir. Ayrıca yedekler arasında çiftçilikle uğraşanların dışında aynı zamanda berber, bakkal vs. gibi diğer alanlarda çalışan kişiler de bulunmaktadır.

Bitlis Hizan İlçesi Belediye Meclisi Başkanlığı üyeliği için 12 üye seçilmektedir. Bu nedenle de DP tarafından Hizan ilçesinde 12 asil ve 12 de yedek üye gösterilmiştir. Hizan ilçesinde yer alan DP'li asil adaylar şunlardır²³¹:

<u>Adı-Soyadı</u>	<u>Kazası</u>	<u>Partisi</u>	<u>Mesleği</u>	<u>Durumu</u>
Mehmet Bulduk	Hizan	DP	Çiftçi	Asil
Zahir Hergün	Hizan	DP	Çiftçi	Asil
Mehmet Güngör	Hizan	DP	Kahveci	Asil
Ali Demirkıran	Hizan	DP	Çiftçi	Asil
Tahir Güzlük	Hizan	DP	Çiftçi	Asil
Selim Tekin	Hizan	DP	Rençber	Asil
Şükrü Günbatan	Hizan	DP	Bakkal	Asil
Abdülvahap Özdemir	Hizan	DP	Çiftçi	Asil
Elvent Aktaş	Hizan	DP	Esnaf	Asil
Mustafa Yavuz	Hizan	DP	Esnaf	Asil

²³⁰ Yeşil Bitlis, 26 Ekim 1955, Sayı: 709, s. 1-3.

²³¹ Yeşil Bitlis, 26 Ekim 1955, Sayı: 709, s. 1-3.

Hasan Günaşan Hizan DP Berber Asil

Bitlis Hizan İlçesi Belediye Meclisi Başkanlığı üyeliği için 12 üye seçilmektedir. Bu nedenle de DP tarafından Merkez kazada 12 asil ve 12 de yedek üye gösterilmiştir. Hizan ilçesinde yer alan DP'li yedek adaylar ise şunlardır²³²:

<u>Adı-Soyadı</u>	<u>Kazası</u>	<u>Partisi</u>	<u>Mesleği</u>	<u>Durumu</u>
Muhsin Yıldırım	Hizan	DP	Fırıncı	Yedek
Murat Arslan	Hizan	DP	Çiftçi	Yedek
Ramazan Yıldırım	Hizan	DP	Çiftçi	Yedek
Kasım Yılbaş	Hizan	DP	Çiftçi	Yedek
Mehmet Çalik	Hizan	DP	Çiftçi	Yedek
Sadrettin Günbakar	Hizan	DP	Çiftçi	Yedek
Ferman Kışmen	Hizan	DP	Çiftçi	Yedek
Hacı Oruç	Hizan	DP	Çiftçi	Yedek
Ahmet Özdemir	Hizan	DP	Çiftçi	Yedek
Hasan Durbak	Hizan	DP	Çiftçi	Yedek
Ahmet Aydın	Hizan	DP	Çiftçi	Yedek
Ömer Özcan	Hizan	DP	Çiftçi	Yedek

Hizan'da belirlenmiş olan 24 aday (12 asil ve 12 yedek) listede de görüleceği üzere DP Hizan İlçe Başkanlığı üyeliği tarafından düzenlenmiş ve il seçim kuruluna verilmiştir. Listelerdeki aday listesinden anlaşılacağı üzere adayların büyük bir kısmı çiftçi ve esnaflardan oluşmaktadır. Bilhassa asil adayların çoğunluğu esnaf ve yedekler de çiftçidir. Bu seçimlerde DP'nin karşısında diğer partiler seçimlere iştirak etmediğinden, çoğunlukla bu listedeki kişiler seçilmişler ve il genel meclis üyesi olmuşlardır.

Mutki İlçesi Belediye Meclisi Başkanlığı üyeliği için 12 üye seçilmektedir. Bu nedenle de DP tarafından Mutki ilçesinde 12 asil ve 12 de yedek üye gösterilmiştir. Mutki kazasında yer alan DP'li asil ve yedek adaylar şunlardır²³³:

<u>Adı-Soyadı</u>	<u>Kazası</u>	<u>Partisi</u>	<u>Mesleği</u>	<u>Durumu</u>
Ramazan Erçelik	Mutki	DP	Belediye Reisi	Asil
Faik Çukur	Mutki	DP	İlçe Başkanı	Asil

²³² Yeşil Bitlis, 26 Ekim 1955, Sayı: 709, s. 1-3.

²³³ CCA, Fon Kodu: 030.01, Yer No: 51.309.8.

Maruf Yardım	Mutki	DP	Şoför	Asil
Cemil Karakaş	Mutki	DP	Çiftçi	Asil
Tayyup Dalga	Mutki	DP	Çiftçi	Asil
Yusuf Düzyol	Mutki	DP	Rençber	Asil
Muhittin Çelikkol	Mutki	DP	Esnaf	Asil
Kasım Yol	Mutki	DP	Çiftçi	Asil
Dikran Acar	Mutki	DP	Çiftçi	Asil
Ferman Şimşek	Mutki	DP	Çiftçi	Asil
Mehmet Çiçekçi	Mutki	DP	Çiftçi	Asil
Selahattin Gülbardak	Mutki	DP	Çiftçi	Asil
Maksi Çokçalış	Mutki	DP	Rençber	Yedek
Osman Düzyol	Mutki	DP	Rençber	Yedek
İbrahim Çiçeklitaş	Mutki	DP	Rençber	Yedek
Musa Şimşek	Mutki	DP	Çiftçi	Yedek
Babri Yol	Mutki	DP	Çiftçi	Yedek
Rindi Ural	Mutki	DP	Çiftçi	Yedek
Maryete Aktaş	Mutki	DP	Çiftçi	Yedek
Reiso Yol	Mutki	DP	Rençber	Yedek
Huftan Düzyol	Mutki	DP	Rençber	Yedek
Bedri Çiçeklitaş	Mutki	DP	Rençber	Yedek
Şerife Çiçeklitaş	Mutki	DP	Rençber	Yedek
Kayro Yol	Mutki	DP	Rençber	Yedek

Listedeki DP’li adayların sayısından anlaşılabileceği üzere; Mutki Belediye Meclis Başkanlığı üyeliği için toplamda 12 adet kişi seçilmektedir. DP tarafından aday gösterilen kişilerden birisi 1950’de Mutki Belediye Başkanı seçilen Ramazan Erçelik ile DP Mutki İlçe Başkanı Faik Çukur’dur. Burada ayrıca bir kadın aday da vardır. DP’nin Mutki İlçe Belediye Meclis Başkanlığı üyeliği için yedek adayı Şerife Çiçeklitaş’tır. Ayrıca listeden çok açık olarak görülebileceği isimlerinden Ermeni olabilecekleri düşünülen iki aday daha vardır. Bunlar da Maksi Çokçalış ile Huftan Düzyol adlı kişilerdir. Bunlar, Mutki’de aday gösterilen kişiler arasında çok farklı meslek ve gruplardan kişilerin mevcudiyetini ortaya çıkarmaktadır.

Tatvan İlçesi Belediye Meclisi Başkanlığı üyeliği için 12 üye seçilmektedir. Bu nedenle de DP tarafından Tatvan ilçesinde 12 asil ve 12 de yedek üye gösterilmiştir. Tatvan kazasında yer alan DP'li asil ve yedek adaylar şunlardır²³⁴:

<u>Adı-Soyadı</u>	<u>Kazası</u>	<u>Partisi</u>	<u>Mesleği</u>	<u>Durumu</u>
Çerkez Barut	Tatvan	DP	Müteahhit	Asil
Cafer Önsoy	Tatvan	DP	Müteahhit	Asil
Çuro Ayaz	Tatvan	DP	Çiftçi	Asil
Şefik Bilici	Tatvan	DP	Attar	Asil
Halis Barutçu	Tatvan	DP	Müteahhit	Asil
Reşat Barutçu	Tatvan	DP	Müteahhit	Asil
İsa Aktosun	Tatvan	DP	Bakkal	Asil
Ahmet Karaman	Tatvan	DP	Müteahhit	Asil
Hasan Sağnıç	Tatvan	DP	Bakkal	Asil
Abdülbari Eren	Tatvan	DP	Müteahhit	Asil
Abdurrahman Turgut	Tatvan	DP	Çiftçi	Asil
Şükrü Tuncer	Tatvan	DP	Çiftçi	Asil
İsa Cenkçi	Tatvan	DP	Dava Vekili	Yedek
Aysa Kuş	Tatvan	DP	Kunduracı	Yedek
Kasım Atayay	Tatvan	DP	Lokantacı	Yedek
Selahatin Taşdemir	Tatvan	DP	Çiftçi	Yedek
Hacı Teşyüz	Tatvan	DP	Çiftçi	Yedek
Mehmet Ali Özer	Tatvan	DP	Çiftçi	Yedek
İhsan Erek	Tatvan	DP	Çiftçi	Yedek
Ramazan Teyçi	Tatvan	DP	Çiftçi	Yedek
Cemil Eskin	Tatvan	DP	Çiftçi	Yedek
Ferit Göçmen	Tatvan	DP	Çiftçi	Yedek
Kışman Alabey	Tatvan	DP	Çiftçi	Yedek
Sıddık Bulut	Tatvan	DP	Çiftçi	Yedek

Listeden görülebileceği üzere Tatvan İlçesi Belediye Meclisi Başkanlığı üyeliği için 24 üye seçilmektedir²³⁵. DP Tatvan İlçe Başkanlığı tarafından aday gösterilen asil adayların büyük çoğunluğunun müteahhitlerin oluşturduğu görülmektedir. Öte yandan

²³⁴ Yeşil Bitlis, 26 Ekim 1955, Sayı: 709, s. 5.

²³⁵ Yeşil Bitlis, 26 Ekim 1955, Sayı: 709, s. 5.

yedek adayların ise çoğunluğunun neredeyse tamamının çiftçilerden oluştuğu görülmektedir. Bu arada asil adaylar arasında bir dava vekilinin yer alması ayrıca dikkat çekicidir. Adayların genelini değerlendirmek gerekir ise, neredeyse bütün adayların Bitlis ilçesi Tatvan eşrafından oldukları ve kentin geliri yüksek kişiler oldukları açık bir biçimde ortaya çıkmaktadır.

Adilcevaz İlçesi Belediye Meclisi Başkanlığı üyeliği için 12 üye seçilmektedir. Bu nedenle de DP tarafından Adilcevaz ilçesinde 12 asil ve 12 de yedek üye gösterilmiştir. Adilcevaz kazasında yer alan DP'li asil ve yedek adaylar şunlardır²³⁶:

<u>Adı-Soyadı</u>	<u>Kazası</u>	<u>Partisi</u>	<u>Mesleği</u>	<u>Durumu</u>
Bekir Yiğit	Adilcevaz	DP	Belediye Başkanı	Asil
Esat Bayıl	Adilcevaz	DP	DP İlçe Başkanı	Asil
Cerciş Atlı	Adilcevaz	DP	Belediye Meclis Üyesi	Asil
Veli Akkol	Adilcevaz	DP	Belediye Meclis Üyesi	Asil
Mustafa Yerlikaya	Adilcevaz	DP	Mahalle Muhtarı	Asil
Şakir Şanlı	Adilcevaz	DP	Tüccar	Asil
Reşit Gürer	Adilcevaz	DP	Tüccar	Asil
Halil Özden	Adilcevaz	DP	Tüccar	Asil
Mehmet Gündoğdu	Adilcevaz	DP	Tüccar	Asil
Ali Rıza Türan	Adilcevaz	DP	Tüccar	Asil
Tevfik Boz	Adilcevaz	DP	Tüccar	Asil
Niyazi Göksoy	Adilcevaz	DP	Tüccar	Asil
Hikmet Altay	Adilcevaz	DP	Çiftçi	Yedek
Bekir Özden	Adilcevaz	DP	Esnaf	Yedek
Nuri Karakış	Adilcevaz	DP	Esnaf	Yedek
Ahmet Çavuşoğlu	Adilcevaz	DP	Berber	Yedek
Mustafa Dalkıran	Adilcevaz	DP	Tüccar	Yedek
Bahattin Boz	Adilcevaz	DP	Çiftçi	Yedek
İsmail Tekin	Adilcevaz	DP	Tüccar	Yedek
Ziya Öney	Adilcevaz	DP	Tüccar	Yedek
Hasan Çelik	Adilcevaz	DP	Tüccar	Yedek
Zihni Yazıcı	Adilcevaz	DP	Tüccar	Yedek
Ahmet Bostancı	Adilcevaz	DP	Tüccar	Yedek

²³⁶ Yeşil Bitlis, 26 Ekim 1955, Sayı: 709, s. 5.

Halil Genç	Adilcevaz	DP	Tüccar	Yedek
Alaattin İzci	Adilcevaz	DP	Tüccar	Yedek

Yukarıdaki verilerden anlaşılabileceği üzere Adilcevaz İlçesi Belediye Meclisi Başkanlığı üyeliği için 24 üye seçilmektedir²³⁷. Adilcevaz'da DP'den asil adaylar arasında mevcut belediye başkanı olan Bekir Yiğit ile DP Adilcevaz İlçe Başkanı olan Esat Bayı yer almaktadır. Bunlar dışında Belediye Meclis üyelerinden iki kişi de yeniden adaylık müracaatı yapan kişiler arasında yer almışlardır. Bunu dışında müracaat eden kişiler arasında çoğunluğu esnaf ve tüccar olan kişiler oluşturmuşlardır.

Ahlat İlçesi Belediye Meclisi Başkanlığı üyeliği için 12 üye seçilmektedir²³⁸. Bu nedenle de DP tarafından Ahlat ilçesinde 12 asil ve 12 de yedek üye gösterilmiştir. Ahlat kazasında yer alan DP'li asil ve yedek adaylar şunlardır²³⁹:

<u>Adı-Soyadı</u>	<u>Kazası</u>	<u>Partisi</u>	<u>Mesleği</u>	<u>Durumu</u>
Osman Erkoç	Ahlat	DP	Tüccar	Asil
Necmettin Karabulak	Ahlat	DP	Çiftçi	Asil
Ahmet Koçak	Ahlat	DP	Tüccar	Asil
Zeyneabidin	Ahlat	DP	Tüccar	Asil
Bekir Kapan	Ahlat	DP	Tüccar	Asil
Bekir Gürgen	Ahlat	DP	Çiftçi	Asil
Ali Ergezen	Ahlat	DP	Lokantacı	Asil
Mehmet Doğan	Ahlat	DP	Müteahhit	Asil
Mevlüt Altaş	Ahlat	DP	Çiftçi	Asil
Mustafa Subaşı	Ahlat	DP	Tüccar	Asil
Mustafa Çınar	Ahlat	DP	Emekli	Asil
Yusuf Ziya Özdemir	Ahlat	DP	Emekli	Asil
Celal Sümer	Ahlat	DP	Müteahhit	Yedek

Yukarıdaki verilerden anlaşılabileceği üzere Adilcevaz İlçesi Belediye Meclisi Başkanlığı üyeliği için 12 üye seçilmektedir. DP'li adayların büyük kısmı tüccarlardan müteşekkildir. Adaylar arasında dikkat çeken bir nokta ise diğer ilçelerde olmayan emekli iki kişinin listede yer almasıdır. Ahlat kazasında diğer adaylar arasında ise, lokantacı ve çiftçiler de yer almaktadır.

²³⁷ Bitlis, 24 Ekim 1953, Sayı: 1, s. 1-6.

²³⁸ CCA, Fon Kodu: 030.01, Yer No: 51.309.8.

²³⁹ Yeşil Bitlis, 26 Ekim 1955, Sayı: 709, s. 5.

Bunlar dışında gazetelerdeki verilerden Bitlis'ten TKP ve CHP destekli müstakil adayların da oldukları görülmektedir. TKP, başta Merkez kaza olmak üzere Ahlat ve Mutki ilçelerinde hem asil hem de yedek adaylar çıkarmıştır. Müstakil yani bağımsızlık için müracaat edenler ise daha çok Merkez ilçeden başvuru yapmışlardır. Bu kısımda TKP Bitlis İl Başkanlığı'nın Merkez ilçe asil ve yedek adaylarıyla Merkez ilçeden aday olan bağımsızların isimleri verilecektir.

Merkez İlçesi Belediye Meclisi Başkanlığı üyeliği için 25 üye seçilmektedir. Ancak burada gerçek sayı olan 25 değil de sadece 20 aday gösterilmiştir. Buna göre, TKP tarafından Merkez ilçesinde 20 asil ve 20 de yedek üye gösterilmiştir. Merkez ilçesinde yer alan TKP Bitlis İl Başkanlığı tarafından belirlenen ve İl Seçim Kurulu'na gönderilen asil adaylar şunlardır²⁴⁰:

<u>Adı-Soyadı</u>	<u>Kazası</u>	<u>Partisi</u>	<u>Mesleği</u>	<u>Durumu</u>
Adil Şerefhanoglu	Merkez	TKP	Belirtilmemiş	Asil ²⁴¹
Fettah Seyitoğlu	Merkez	TKP	Belirtilmemiş	Asil
Talat Geboğlu	Merkez	TKP	Belirtilmemiş	Asil
Halil Yetişkin	Merkez	TKP	Belirtilmemiş	Asil
Mehmet Kumaş	Merkez	TKP	Belirtilmemiş	Asil
Ali Örnek	Merkez	TKP	Belirtilmemiş	Asil
Cemil Baysal	Merkez	TKP	Belirtilmemiş	Asil
Şevki Durgun	Merkez	TKP	Belirtilmemiş	Asil
Cahit Bingöl	Merkez	TKP	Belirtilmemiş	Asil
Selahattin Nair	Merkez	TKP	Belirtilmemiş	Asil
Şevket Gezgin	Merkez	TKP	Belirtilmemiş	Asil
Celal Günay	Merkez	TKP	Belirtilmemiş	Asil
Reşit Kalkancı	Merkez	TKP	Belirtilmemiş	Asil
Sait Namlı	Merkez	TKP	Belirtilmemiş	Asil
Behçet Taşdelen	Merkez	TKP	Belirtilmemiş	Asil
Cemal Şerbetçi	Merkez	TKP	Belirtilmemiş	Asil
Nuri Tahincioğlu	Merkez	TKP	Belirtilmemiş	Asil
Sıddık Oto	Merkez	TKP	Belirtilmemiş	Asil
Hasan Sağır	Merkez	TKP	Belirtilmemiş	Asil

²⁴⁰ Yeşil Bitlis, 27 Ekim 1955, Sayı: 710, s. 1-6.

²⁴¹ CCA, Fon Kodu: 030.01, Yer No: 51.309.8.

TKP Bitlis İl Başkanlığı tarafından belirlenen ve İl Seçim Kurulu'na gönderilen asil adaylar listesine bakıldığında çok ilginç bir durum göze çarpmaktadır. Bu da, listede Adil Şerefhanoglu'nun varlığıdır. Bitlis'in önde gelen şahsiyetlerinden birisi olan Adil Şerefhanoglu, aynı zamanda 1953'ten itibaren Bitlis adında bir gazete çıkaran ve Bitlis Belediye Başkanı olan Adilhan Şerefhanoglu'nun da çok yakın bir akrabasıdır²⁴³. Bunun dışında, söz konusu istifa, dönem içerisinde Bitlis DP İl Başkanlığı üyeleri arasında bazı anlaşmazlıkların varlığına da işaret etmektedir şeklinde analiz edilebilir.

TKP Bitlis İl Başkanlığı Bitlis Merkez İlçe Belediye Meclis üyeliği için asil üyeler belirlendiği gibi, yedek üyeler de belirlenmiştir. Yukarıda izah edildiği gibi 25 olması gereken yedek üye sayısı kuralına uymayan TKP Bitlis İl Başkanlığı, 24 yedek üye belirlemiş ve il seçim kuruluna sunmuştur. Buna göre, TKP'nin yedek adayları şu kişilerden müteşekkildir²⁴⁴:

<u>Adı-Soyadı</u>	<u>Kazası</u>	<u>Partisi</u>	<u>Mesleği</u>	<u>Durumu</u>
Hayrettin Yalçın	Merkez	TKP	Belirtilmemiş	Yedek
Nezir Ekmekçi	Merkez	TKP	Belirtilmemiş	Yedek
Şakir Pirinç	Merkez	TKP	Belirtilmemiş	Yedek
Yusuf Doğru	Merkez	TKP	Belirtilmemiş	Yedek
Muzaffer Kazancı	Merkez	TKP	Belirtilmemiş	Yedek
Selahattin Celep	Merkez	TKP	Belirtilmemiş	Yedek
Abdülhalik Zırcılı	Merkez	TKP	Belirtilmemiş	Yedek
Ramazan Örnek	Merkez	TKP	Belirtilmemiş	Yedek
Nuri Mermut	Merkez	TKP	Belirtilmemiş	Yedek
Nuri Ersan	Merkez	TKP	Belirtilmemiş	Yedek
Çelebi Çelik	Merkez	TKP	Belirtilmemiş	Yedek
İsa Akbay	Merkez	TKP	Belirtilmemiş	Yedek
Selahattin Kantar	Merkez	TKP	Belirtilmemiş	Yedek
Tahir Halli	Merkez	TKP	Belirtilmemiş	Yedek

²⁴² CCA, Fon Kodu: 030.01, Yer No: 51.309.8.

²⁴³ Bitlis, 24 Ekim 1953, Sayı: 1, s. 1-6.

²⁴⁴ Yeşil Bitlis, 27 Ekim 1955, Sayı: 710, s. 1-6.

Cemal Ciriş	Merkez	TKP	Belirtilmemiş Yedek
Reşat Altınkılıç	Merkez	TKP	Belirtilmemiş Yedek
Murat Ölek	Merkez	TKP	Belirtilmemiş Yedek
Nizam Coşar	Merkez	TKP	Belirtilmemiş Yedek
M. Salih Bayındır	Merkez	TKP	Belirtilmemiş Yedek
İzzet Kaldağlı	Merkez	TKP	Belirtilmemiş Yedek
Niyazi Geboğlu	Merkez	TKP	Belirtilmemiş Yedek
Ali Olcay	Merkez	TKP	Belirtilmemiş Yedek
Niyazi Eran	Merkez	TKP	Belirtilmemiş Yedek
Süleyman Atalay	Merkez	TKP	Belirtilmemiş Yedek

Seçime katılan başta DP ve TKP dışında CHP destekli bağımsızlar adaylıklarını açıklamalarından sonra Bitlis genelinde kapsamlı bir seçim çalışması yapılmıştır. Seçim çalışmalarının bitiminden sonra 13 Kasım 1955 tarihinde yapılan Belediye Meclis Başkanlığı seçimlerine Bitlis'te çok kötü hava koşullarına rağmen katılım % 75 gibi nispetten büyük bir katılımı ile gerçekleşmiştir. Seçimler sonucunda Merkez, Adilcevaz, Tatvan ve Hizan ilçelerinde DP kazanmasına rağmen, Ahlat ve Mutki ilçelerinde CHP destekli bağımsızlar kazanmışlardır²⁴⁵.

Belediye Meclisi Seçimlerinde Ahlat ve Mutki ilçelerinde bağımsızların kazanması üzerine, DP Bitlis İl Başkanlığı tarafından Ahlat seçimleri için İl Seçim Kurulu'na itiraz edilmiştir. Yapılan seçimleri değerlendiren İl Seçim Kurulu, DP'nin itirazını yerinde bularak müstakillerin aleyhinde karar vermiştir. Söz konusu kararın isabetsiz ve kanuna uygun olmadığını değerlendiren müstakiller de İl Seçim Kurulu'na itiraz etmişlerdir. Yüksek Seçim Kurulu, yapılan itiraz üzerine bir daha toplanmış ve dosyaları yeniden incelemiş ve itirazı yerinde bulmuştur²⁴⁶. Böylece, seçimlere DP İl Başkanlığı tarafından yapılmış olan itirazlara rağmen İl Seçim Kurulu tarafından müstakillerin adaylarının kazandığı duyurulmuş ve Mutki ile Ahlat'ta bağımsızlar belediye başkanlığını kazanmışlardır.

Merkez kazada DP'li adayların seçimi kazanmaları sonucunda 25 Kasım 1955 tarihinde meclisin en yaşlı üyesi olan Cevat Çiftkaya başkanlığında toplanmış ve yapılan oylama sonucunda oy birliğiyle Bitlis Belediye Başkanlığına Abdullah

²⁴⁵ Bitlis, 14 Kasım 1955, Sayı: 610, s. 1.

²⁴⁶ Bitlis, 21 Aralık 1955, Sayı: 642.

Okumuş isimli kişi seçilmiştir. Akabinde yapılan diğer oylamalar sonucunda Daimi Encümen Azalığına Abdullah Doğru ve Seyfettin Karabaş; Encümen azalığına Cevat Çiftkaya; Katipliğe ise Tevfik Aras ve Nezir Tahincioğlu isimli kişiler seçilmişlerdir²⁴⁷. Daha sonra da İçişleri Bakanlığı tarafında 21 Aralık 1955 tarihinde Abdullah Okumuş'un belediye başkanlığı onaylanmıştır²⁴⁸. Böylece 1955 tarihi itibarıyla DP'lilerden birisi Bitlis Belediye Başkanı olmuştur. Ayrıca Mutki ve Ahlat dışındaki diğer ilçelerde de DP'li adaylar kazanarak belediye başkanlığına seçilmiş oluyorlardı. Bu da, dönem itibarıyla DP'nin Bitlis'te güçlü bir parti olduğu şeklinde değerlendirilmektedir.

2.6. İl Genel Meclisi Seçimleri (Vilayet Umum Meclisi Seçimleri)

DP devrinde biri 1950 ve diğeri de 1955'te olmak üzere 2 defa il genel meclisi seçimleri yapılmıştır. İl genel meclisi, il özel idaresinin karar organıdır ve ilgili kanunlarda gösterilen esas ve usullere göre vilâyetteki seçmenler tarafından ilçeler adına seçilen üyelerden oluşur. Ayrıca il genel meclisi başkanı, meclis üyeleri arasından gizli oyla seçilirdi.

2.6. 1. 1950 İl Genel Meclisi Seçimleri

Türkiye'de 1950 yılında milletvekili genel seçimleri, muhtarlık ve köy heyeti seçimleri ile belediye meclisi seçimlerinden sonra il genel meclisi seçimleri yapılmıştır. Devrin gazetelerine göre, bu seçimlerde DP ile CHP başta olmak üzere muhalefet partileri arasında büyük çekişmeler olmuş ve her iki siyasi parti, il genel meclisi seçimlerini milletvekili seçimleri havasında yapmıştır. Bundan da önemlisi Kocaeli'nde bazı siyasi çevreler tarafından bu seçimler bir referandum şeklinde görülmüştür²⁴⁹.

1950 İl Genel Meclisi Seçimlerinden önce Bitlis'te yapılan 1946 İl Genel Meclisi Seçimlerinin üzerinde durmak gerekmektedir. CHP Bitlis İl Başkanlığı tarafından İl Başkanı Ziya Geboğlu riyasetinde 1946 İl Genel Meclisi Seçimleri için 13 Ağustos 1946 tarihinde yapılan aday yoklaması sonucunda İl idare kurulu yedek ve

²⁴⁷ Yeşil Bitlis, 26 Kasım 1955, Sayı: 736, s. 1.

²⁴⁸ CCA, Fon Kodu: 030.01, Yer No: 255.5.11.

²⁴⁹ Tunç, Demokrat Parti Döneminde Kocaeli (1950-1960), s. 312.

belediye asıl üyesi olan Zeynettin Eren 28, Ticaret Odası Başkanı Nezir Özel 25, İl idare kurulu üyesi Mehmet Zülfikar 23, Halkevi Başkanı Cemil Okumuş 20, Belediye üyesi Paşo Barut 18, Belediye üyesi Abdullah Okumuş 17, İl idare kurulu yedek üyesi Avukat Yakup Bilgitay ise 10 oy alarak aday olarak kabul edilmişlerdir. Yapılan oylama sonunda İl Genel Meclis üyeliği için il merkezinden 3 kişinin seçimi gerekli olduğundan en çok oy alan Zeynettin Eren, Nezir Özel, Memet Zülfikar asıl aday olarak seçilmişlerdir. CHP İl Genel Meclis seçimi için ilçe idare kurulu başkanlarına da yoklama talimatnamesi gereğince ilçelerden üyeliğe kudretli asıl ve yedek olarak 4'er kişinin adlarının idare kurulu kararıyla bildirilmesini istendi. Bunun sonucunda Ahlat'tan İsa Aka ve Mustafa Sevimli, Tatvan'dan Cemal Avcı ve Abdulbari Eren, Mutki'den İsmail Aslan ve Cemil Karakaş, Hizan'dan ise Muhittin Orhan ve İzzet Yavuz aday olarak gösterilmiştir. CHP'liler dışında bağımsız olarak da Bağımsız olarak da Bitlis merkezden: Faris Aytekin ve Besim Sümer aday olurken Hizan'dan: Rüstem Özdemir adaylıklarını koymuşlardır²⁵⁰. 1946 yılında Bitlis'te henüz örgütlenmesini sağlayamamış olan DP, 1946 Milletvekili Genel Seçimlerinde olduğu gibi mahalli seçimlere de katılmamıştır. Böylece sadece CHP'li adaylar ve bazı yerlerde bağımsızlar aday olmuşlardır. Tahmin edilebileceği üzere seçimleri de CHP Bitlis İl Başkanlığı tarafından aday gösterilen kişiler kazanmışlardır.

15 Ekim 1950 tarihinde yapılan İl Genel Meclisi seçimlerine Bitlis vilâyetinden CHP Bitlis İl Başkanlığı ve DP Bitlis İl Başkanlığı tarafından gösterilen adaylar ile bağımsız olarak seçimlere katılan kişiler yarışmışlardır. 1950 seçimleri öncesinde Bitlis genelinde teşkilatlanmasını tamamlamış olan DP Bitlis İl Başkanlığı, CHP gibi seçimlere katılma hakkını elde etmiştir. Bu arada Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi'nden elde edilen verilere göre 1950 Vilayet Umum Seçimleri için Bitlis'teki seçmen sayısı 30.333 kişidir. Bu da Bitlis'te İl Genel Meclisi için 12 kişinin seçilmesi anlamına gelmektedir²⁵¹. 1950 Vilayet Umum Seçimleri, 1946 yılındaki seçimlerine oranla daha çekişmeli geçtiği düşünülebilir. Zira 1946'da sadece bir parti seçimlere katılmış iken; 1950'de seçimlere iki parti katılmış ve bu da Bitlis seçimlerin daha da canlı geçmesine yol açmıştır şeklinde değerlendirilmektedir.

Bitlis'te 12 kişilik Vilayet Umum Meclisi üyelerinin 6'sı merkez ilçeden seçilmiştir. 15 Ekim 1950 tarihinde yapılan seçimlerde 2 kişi CHP, 2 kişi DP ve 2 kişi

²⁵⁰ Gündoğdu, s. 56.

²⁵¹ CCA, Fon Kodu: 030.01, Yer No: 51.309.9.

de bağımsızlardan seçimleri kazanmışlardır. DP'li Mehmet Turan 1.754 ve Mehmet Yüksel 358 oy; CHP'li Yusu Ziya Özdemir 1.083 ve İbrahim Uçal 862 oy; bağımsızlardan Beşir Sümer 755 ve İsa Ara da 455 oy alarak Merkez Kaza Genel Meclisi'ne girmeye kazanmışlardır²⁵².

Seçimler sonucunda CHP Bitlis İl Başkanlığı tarafından CHP Genel Başkanlığına gönderilen raporda seçimler hakkında kısaca şu bilgiler verilmiştir: İl Başkanlığı'nın verdiği rapora göre il genelinde genellikle CHP'li adaylar seçimleri kazanmışlardır. Seçime katılım % 95 gibi son derece büyük bir iştirakla olmuştur. Seçimler gayet sakin geçmiş ve seçimlerde herhangi olumsuz olay yaşanmamıştır. Seçimlere DP ve CHP gibi bağımsız adaylar da katılmışlardır. Bitlis il merkezi ve ilçelerinde seçilen asil ve yedek üyelerin mazbataları kendilerine verilmiştir²⁵³. Bu sonuçlardan anlaşıldığı kadarıyla CHP'li adaylar, bu seçimde daha başarılı olmuşlardır. Ancak DP'li adayların da azımsanmayacak oranda bir başarı kazandıkları ve ilçelerin bazılarında üyelik kazandıkları da bilinmektedir.

2.6. 2. 1955 İl Genel Meclisi Seçimleri

DP'nin yer aldığı il genel meclisi seçimlerine CHP ve CMP katılmama kararı almıştır. Devrin mevcut partilerinden TKP ise, ilk önce CHP ve CMP'nin aksine seçimlere gireceğini ilan etmiştir. Yani il genel meclisi seçimlerine DP, TKP ve müstakil adaylar iştirak etmeye karar vermişlerdir. Ancak seçimlerin yaklaştığı günlerde TKP de seçimlere katılamayacağını duyurmuştur. Böylece Bitlis'te il genel meclisi adaylıkları için sadece DP ile müstakiller yarışmışlardır.

Dâhiliye ve Adalet Bakanlıkları seçim hazırlıklarına 10 Ağustos 1954'te başlamışlardır. İl Genel Meclisi Seçimleri 1950 nüfus sayımları esas alınmak suretiyle yapılmıştır. Buna göre nüfusu 20.000'e kadar olan ilçelerden 1; 20.001'den 30.000'e kadar 2; 30.001'den 45.000'e kadar 3; 45.000'den 60.001'e kadarki ilçeler için 4 üye seçilmesi kararı verilmiştir. Ayrıca 60.000'den sonra her 20.000 nüfus için bir üye daha eklenmiştir²⁵⁴. Bu anlamda Bitlis Vilayet Umum Meclisi için 12 asil ve 12 yedek üye seçilebilmiştir.

²⁵² CCA, Fon Kodu:490.01, Yer No: 247.981.1.

²⁵³ CCA, Fon Kodu:490.01, Yer No: 247.981.1.

²⁵⁴ Tunç, Demokrat Parti Döneminde Kocaeli (1950-1960), s. 321.

Bitlis nüfusuna göre 12 adet olması gereken İl Genel Meclisindeki üye sayısı ilçelere göre farklılıklar arz etmektedir. Örneğin en fazla üyeye sahip ilçe Merkez iken; en az olan sadece 1 üye ile Mutki ilçesidir. İlçelerdeki İl Genel Meclisi üye sayıları şu şekildedir: Merkez 3, Ahlat 2, Tatvan 2, Hizan 2, Mutki 1, Tatvan 2 ve Adilcevaz 2²⁵⁵. Bu ayrımın temel sebebi yukarıda izah olunduğu üzere nüfus sayıdır. Dönem itibarıyla en fazla nüfusa sahip olan ilçe Merkez kazası 37.651 iken; nüfusu en az olan ilçe de 16.139 ile Mutki'dir. Diğer ilçelerdeki nüfus sayıları ise Adilcevaz 14.187, Ahlat 11.617, Hizan 14.697 ve Tatvan 16.196'dır²⁵⁶. Bu nedenle her ilçenin İl Genel Meclisi üye sayısı farklı olmuştur. 4 ilçeye 2'şer üye düşmüş iken, Merkez ilçeye 3 ve Mutki'ye de 1 aday hakkı verildiği anlaşılmaktadır.

25 Eylül 1955 tarihinde yapılan İl Genel Meclisi Seçimleri öncesinde DP tarafından aday belirleme çalışmaları yapılmıştır. Bu arada İl Genel Meclisi üyelikleri için aday tespit çalışmaları yapılırken DP Bitlis İl Örgütü içinde bazı olumsuz olayların yaşandığı ve bundan dolayı parti içinde huzursuzların yaşandığı Bitlis gazetesinin verdiği bilgilerden açık bir biçimde ortaya çıkmaktadır²⁵⁷. Tatvan'da yoklamayı 31 oyla kazanan Latif Bircan İl İdare Kurulu tarafından veto ile adaylığı iptal edilerek yerine 12 oy alan ve yedek olması lazım gelen Cemal Avcı'nın getirilmesine halk tepki göstermiştir. Merkez kaza yoklamasında Paşo Barut, Abit Eren ile Zeynettin Eren asil üyeliğe; Abdullah Zülfikar, Selim Sırrı İnan ile Abdülbaki Vural da yedek üyelik kadar oy almışlardır. Bunlardan Zeynettin Eren ile Zeynelabidin Eren'in isim benzerliği dolayısıyla bir hata yapılmıştır. Bu hataya göre, oylama sırasında Zeynelabidin Eren'e verilmesi gerek bir oy sehven Zeynel Eren'e verilmiştir. Bundan dolayı da asil üye adaylar arasında yer alması gereken Abdullah Zülfikar bir oy farkla yedeğe düşmüştür. Bu da doğal olarak partililer arasında ciddi anlaşmazlıkların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bunun dışında Tatvan ve Hizan kazalarında aday gösterilen iki DP'li yeterli oy alıp aday listesine alınamayınca müstakil aday olarak seçimlere katılma kararı almışlardır²⁵⁸. Aday seçimleri sırasında DP Bitlis İl Başkanlığı üyeleri ve adayları arasında yaşanan sorunlar, her seçimlerde görülen ve yaşanması muhtemel olaylar arasında değerlendirmek gerekir.

²⁵⁵ Bitlis, 17 Eylül 1955, Sayı: 565, s. 1.

²⁵⁶ Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *23 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı*, Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1961, s. 92.

²⁵⁷ Bitlis, 7 Eylül 1955, Sayı: 553, s. 1.

²⁵⁸ Yeşil Bitlis, 2 Eylül 1955, Sayı: 662, s.1; Bitlis, 7 Eylül 1955, Sayı: 553, s. 1.

İl Genel Meclisi azalığı için Mutki kazasından DP Mutki İlçe Başkanlığı tarafından aday gösterilen Faik Çukur hakkında okuryazar olmadığı iddia olunmuştur. Bunun üzerine Bitlis İl Seçim Kurulu Başkanlığı tarafından olay hakkında inceleme yapılmış ve yapılan inceleme sonucu bahsi geçen Faik Çukur isimli şahsın okuryazar olmadığı anlaşıncı adaylığı iptal edilmiştir. Bu nedenle Mutki ilçesinde İl Genel Meclisi seçimleri için DP tarafından yeni bir düzenleme yapılmak zorunda kalınmıştır²⁵⁹. Bu durum, DP İl Bitlis İl Başkanlığı tarafından aday seçimi sırasında dikkatsiz davranıldığını ve aday belirlemede gerekli kurallara bazen uyulmadığı şeklinde analiz edilmektedir.

İl Genel Meclisi Seçimleri için DP dışında müstakil olarak adaylık müracaatında bulunan bazı kişilerin adaylıklarının kabul edilmediği görülmektedir. Bitlis İl Seçim Kurulu Başkanlığı tarafından müstakil aday olarak Ahlat ilçesinden Aydın Güvener ile Adilcevaz ilçesinden Sıddık Subay tarafından yapılan müracaatlar 5545 Sayılı Kanunu'nun 38 ve 39. Maddeleri gereğince ret olunmuştur²⁶⁰. Söz konusu maddelere göre, seçimlerden önce belirlenmiş tarihlerde adaylık müracaatı yapmak gerekmektedir. Bu nedenle bahsi geçen şahısların müracaatları belirlenen tarihte olmadığı için geçersiz kılınmıştır.

16 Eylül 1955 tarihinde Bitlis İl Seçim Kurulu tarafından kabul edilerek yayınlanan listeye göre Bitlis'teki İl Genel Meclisi asil ve yedek adayları genel olarak şu kişilerden oluşmaktadır²⁶¹:

<u>Adı-Soyadı</u>	<u>Kazası</u>	<u>Siyasi Parti</u>	<u>Durumu</u>
Paşo Barut	Merkez	DP	Asil
Zeynelabidin Eren	Merkez	DP	Asil
Zeynettin Eren	Merkez	DP	Asil
Abdullah Zülfikar	Merkez	DP	Yedek
Selim Sırrı İnan	Merkez	DP	Yedek
Abdülbaki Vural	Merkez	DP	Yedek
Bekir Işık	Ahlat	DP	Asil
Halil Gemalmaz	Ahlat	DP	Yedek
Aydın Güvener	Ahlat	Müstakil	Asil

²⁵⁹ Bitlis, 9 Eylül 1955, Sayı: 555, s. 1.

²⁶⁰ Bitlis, 10 Eylül 1955, Sayı: 556, s. 1.

²⁶¹ Yeşil Bitlis, 17 Eylül 1955, Sayı: 675, s.3; Bitlis, 7 Eylül 1955, Sayı: 555, s. 5.

Cemal Akbay	Adilcevaz	DP	Asil
Mecit Yüzer	Adilcevaz	DP	Yedek
Sıddık Subaşı	Adilcevaz	Müstakil	Asil
Rüstem Özdemir	Hizan	DP	Asil
Hasan Günaşan	Hizan	DP	Yedek
Cemal Avcı	Tatvan	DP	Asil
Çuro Ayaz	Tatvan	DP	Yedek
Gülmehmet Yoldaş	Mutki	DP	Yedek
Mehmet Omaç	Tatvan	Müstakil	Asil
Mehmet Aydın	Hizan	Müstakil	Asil

25 Eylül 1955 tarihinde yapılan İl Genel Meclisi Seçimlerine yukarıda ifade olunduğu üzere sadece DP ve Müstakil adaylar katılmışlardır. Başta CHP olmak üzere bütün partiler bu seçimi protesto ederek katılmamışlardır²⁶². Bu seçim sonucunda Bitlis'te katılım nispetten düşük ve % 60 oranında kalmıştır. Netice olarak bu seçimlerde Adilcevaz'dan Sıddık Subaşı ve Ahlat kazasından Aydın Güvener isimli bağımsız adaylar seçimleri kazanarak İl Genel Meclisi üyesi olmaya hak kazanmışlardır. Adilcevaz'da seçime müstakil olarak katılan aday 600 ve Ahlat'ın bağımsız adayı olan kişi ise 160 oy almayı başarmıştır²⁶³. Bitlis gazetesinin verdiği bilgilere göre, söz konusu iki müstakil aday daha önceleri DP içinde çalışmış ve hatta Ahlat ve Adilcevaz ilçelerinde DP İlçe Başkanlığı yapmışlardır. Söz konusu durum, seçimlerden önce DP Bitlis Örgütü içerisinde birtakım anlaşmazlıkların olduğunu ve bunun da seçim neticelerini ciddi bir biçimde olumsuz yönde etkilediği ve DP'nin burada istediği sonucu alamadığı şeklinde analiz edilmektedir.

Hizan ve Tatvan ilçelerinde de müstakil adaylar olmasına rağmen seçimleri DP'nin adayları kazanmışlardır. Hizan ve Tatvan'daki Müstakil adaylar olan Mehmet Omaç ve Mehmet Aydın isimli şahıslar ilçede pek tanınmadıklarından seçimi kazanamamışlardır. Mutki ve Merkez ilçelerinde sadece DP'li adaylar olduklarından ve burada müstakil adaylar yer almadığından DP'li namzetler seçimleri sorunsuz olarak kazanmışlardır²⁶⁴. Söz konusu seçimlerde Merkez ve Mutki ilçesinde CHP ve diğer adaylar seçimi protesto ederek katılmadıkları için ve burada müstakil aday da

²⁶² Yeşil Bitlis, 26 Eylül 1955, Sayı: 684, s. 1.

²⁶³ Bitlis, 26 Eylül 1955, Sayı: 569, s. 1.

²⁶⁴ Yeşil Bitlis, 26 Eylül 1955, Sayı: 684, s. 1.

bulunmadığından sadece DP'li adayların kazanması, devrin siyasetini ve partiler arasındaki anlaşmazlıkları göstermesi bakımından son derece anlamlıdır.

Ahlat ve Adilcevaz'da seçime katılım % 75; Mutki, Hizan ve Tatvan'da ise katılım % 60 oranında olmuştur. Merkez kazada ise katılım son derece düşük olmuş ve % 10 civarında olmuştur. Sonuç olarak ilçelerden seçimleri kazanarak İl Genel Meclisi üyesi olan kişiler şunlardır²⁶⁵: Ahlat ilçesinde bağımsız aday Aydın Güvener, Adilcevaz'dan Sıddık Subaşı, Merkez kazadan DP'li Paşo Barut, Abit Eren, Zeynelabidin Eren, Tatvan'dan Cemal Avcı, Hizan'dan Rüstem Demir asil üyeliğe seçilmişlerdir. Diğer adaylar ise, yedek üyeliğe seçilmişlerdir. Bu arada seçimler sırasında Mutki kazası adayı olan Faik Çukur'un adaylığı reddedildiğinden burası açık kalmıştır²⁶⁶. Netice itibarıyla seçime katılımın önceki yıllara oranla düşük olan Bitlis'te DP'den 5 asil, 8 yedek ve bağımsızlardan da 2 asil seçimi kazanmışlardır²⁶⁷.

²⁶⁵ Bitlis, 26 Eylül 1955, Sayı: 569, s. 1.

²⁶⁶ Yeşil Bitlis, 27 Eylül 1955, Sayı: 685, s. 1.

²⁶⁷ CCA, Fon Kodu: 030.01, Yer No: 51.309.9.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BITLİS MİLLETVEKİLLERİNİN ÇALIŞMALARI VE İLDEKİ DİĞER SİYASAL GELİŞMELER

Bu bölümdeki gelişmeler üç başlık altında ele alınmaktadır. Birinci başlıkta 1950-1960 arasındaki devrede mebusluk yapan mebusların TBMM'deki çalışmaları ve faaliyetleri incelenmektedir. Bunun dışında DP devrindeki önemli uygulamalardan birisi olan Vatan Cephesi ile DP devrini sona erdiren ve Türk siyasi tarihinde yeni bir dönemi başlatan 27 Mayıs Askeri Darbesi'nin Bitlis vilâyetindeki yansımaları da detaylı olarak değerlendirilmiştir.

3.1. 1950- 1960 Arası Dönemde Bitlis Milletvekillerinin Meclisteki Faaliyetleri

Bilindiği üzere DP dönemi olarak adlandırılan dönemde 1950-1960 arasındaki evrede üç adet milletvekili genel seçimleri yapılmıştır. 1950, 1954 ve 1957 yıllarında yapılan milletvekili genel seçimlerinde Bitlis'ten seçilen ve çoğunluğu DP milletvekili olan kişilerin TBMM içinde birçok yasama faaliyeti içinde bulundukları ve bu bağlamda da meclis encümenliklerinde görev yaptıkları anlaşılmaktadır. Bu bölümde öncelikle Bitlis milletvekillerinin hangi encümenliklerde görev aldığı ve TBMM oturumlarında ne gibi faaliyetler yürüttükleri üzerinde durulacaktır.

3.1.1. Dokuzuncu Dönem Bitlis Milletvekilleri ve Yer Aldıkları Komisyonlar

14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan Milletvekili Genel Seçimlerinde Bitlis'te CHP oyların büyük bir bölümünü alarak seçimleri kazanmıştır. Türkiye genelinde büyük oy alan DP ise, Bitlis'te çok fazla bir varlık gösterememiştir. Bu bağlamda, CHP'li milletvekili adayları olan Muhtar Ertan ve Selahattin İnan Bitlis milletvekili olmuşlardır.²⁶⁸ Bu seçimlerde Bitlis'te DP'nin seçimleri kazanmamasında Bitlis halkının ilk dönemlerde DP'nin politikalarını benimsemediği ve söz konusu partiye rağbet göstermediği şeklinde değerlendirilmektedir.

²⁶⁸ TBMMTD, Dönem 9, c.I, (22 Mayıs 1950), s.2.

Dokuzuncu Dönem TBMM çalışmalarına başladıktan sonra meclisteki çalışmaları belirleme amacıyla komisyonlar oluşturulmuştur. Yapılan araştırma neticesinde Bitlis milletvekillerinin önemli komisyonlarda görevlendirildikleri anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, Bitlis mebusları olan Muhtar Ertan ve Selahattin İnan'ın görev almış oldukları komisyonlar şu şekildedir²⁶⁹:

- Selahattin İnan : Tarım Komisyonu
- Muhtar Ertan : İçişleri Komisyonu

Bu arada 14 Temmuz 1950 tarihinde Bitlis milletvekilleri olan Muhtar Ertan ve Selahattin İnan isimli milletvekilleri seçim tutanaklarına dair tutanak inceleme raporu ve seçim tutanakları kabul edilmiştir²⁷⁰. İkinci yasama yılı içerisinde TBMM komisyonlarında değişiklikler yapılmış ve mebusların görev dağılımları yeniden belirlenmiştir. Buna göre, Bitlis milletvekillerinin yeni komisyonları ve görevleri şunlardır²⁷¹:

- Selahattin İnan : Tarım Bakanlığı Komisyonu
- Muhtar Ertan : Millî Savunma Komisyonu
- Muhtar Ertan : İçişleri Komisyonu

Görüldüğü üzere Bitlis milletvekilleri olan Selahattin İnan ile Muhtar Ertan TBMM'de son derece önemli komisyonlarda yer almışlardır. Bilhassa Muhtar Ertan'ın İçişleri Komisyonu Komisyonu'na ek olarak Millî Savunma Komisyonu'nda yer alması son derece önemlidir. Bu da, dönem itibarıyla her ne kadar muhalefet partisi milletvekilleri olsalar da söz konusu milletvekillerine önem verildiğini açık bir biçimde ortaya çıkarmaktadır.

TBMM'de aktif görevlerde bulunan Bitlis mebuslarının bazı kanun maddelerini kabul ettikleri, bazılarına ise oylamada ret oyu verdikleri anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, 17 Kasım 1950 tarihinde Türkiye ile Norveç arasındaki ödeme Anlaşmasına ek olarak imzalanan protokolün onanması hakkındaki Kanuna Muhtar Ertan kabul oyu vermiştir. Selahattin İnan ise bu oylamada yer almamıştır. Aynı şekilde Türkiye ile Belçika - Lüksemburg Ekonomik Birliği arasındaki Ticaret ve

²⁶⁹ CCA, Fon Kodu: 30.10.0.0, Yer No: 214.19.3; TBMMTD, Dönem 9, C.I, (29 Mayıs 1950), s.37-39.

²⁷⁰ TBMMTD, Dönem 9, C.I, (14 Temmuz 1950), s.792.

²⁷¹ TBMMTD, Dönem 9, C.I, (6 Kasım 1950), s.22-29.

ödeme Anlaşmalarında değişiklik yapılması hakkında imzalanan Ek Protokolün onanması hakkındaki kanuna da Muhtar Ertan kabul oyu vermiş ve Selahattin İnan oylamaya iştirak etmemiştir²⁷². Yukarıda ifade olunduğu üzere, Bitlis milletvekilleri muhalefet partisi olan CHP'den seçildikleri halde TBMM'de iktidar partisi tarafından verilen bazı kanunları kabul ettiklerini ortaya çıkarmaktadır.

Bitlis CHP Milletvekilleri olan Selahattin İnan ile Muhtar Ertan'ın iktidar partisi tarafından önerilen bazı kanunlara katılmadıkları ve ret oyu verdikleri de görülmektedir. Bu bağlamda, 8 Aralık 1950 tarihinde TBMM'de görüşülen Karayolları Genel Müdürlüğü 1950 yılı Bütçe Kanununa bağlı (A) ve (R) işaretli cetvellerde değişiklik yapılması hakkındaki Kanuna bahsi geçen iki vekil ret oyu vermişlerdir²⁷³. Selahattin İnan ile Muhtar Ertan'ın bazı kanunları ise özellikle protesto ederek katılmadıkları görülmektedir. Örneğin, 11 Aralık 1950 tarihinde TBMM'de ele alınan İstanbul Milletvekili Mükerrer Sarol ve yedi arkadaşının, Birleşmiş Milletler emrine Kore'ye silâhlı kuvvetler gönderilmesi hususunda Hükümet tarafından verilen hukuki ve siyasi izahatını tasvip edilmesine dair olan önergesine katılmamışlardır²⁷⁴. Söz konusu durum, muhalefet partisi kanadında yer alan Bitlisli iki vekilin Türkiye'nin Kore'ye asker gönderme düşüncesine karşı oldukları şeklinde değerlendirilmektedir.

İçişleri Komisyonu gibi son derece önemli bir alanda görev yapan Muhtar Ertan'ın bazen komisyon adına bazı önemli kanun görüşmelerini yaptığı görülmektedir. Bu bağlamda, 20 Aralık 1950 tarihinde Muhtar Ertan dahil İçişleri Komisyonu tarafından görüşülen kanun maddesi şudur²⁷⁵: “Bursa Milletvekili Necdet Yılmaz'm, Belediye Gelirleri Kanununun 1, 4 ve 5 nci maddelerindeki «Tahsil ve tahsilat» kelimelerinin yorumlanması hakkındaki teklifi, teklif sahihi ile İçişleri Bakanlığı, temsilcisi hazır (bulundukları halde incelendi. 1050 numaralı Muhasebe-i Umumiye Kanununun 40.maddesinde aynen “*Bir seneyi maliye içinde tahakkuk eden varidat ve hasılat o sene (bütçesinin varidatını teşkil eder. Ancak, sene-i (maliye gayesinde kalacak bakaya, gelecek sene bütçesine imal edilir,*» Hükmü mevcut olduğundan. Hıaliye ve sabıka tahsilatının vâiki olduğu sırada mevcut ve mer'i ahkâma tâbi tutulması icap edeceği kanaatine varan komisyonumuz, 5237 sayılı

²⁷² TBMMTD, Dönem 9, C.I, (29 Kasım 1950), s.159, 165.

²⁷³ TBMMTD, Dönem 9, c.I, (11 Aralık 1950), s. 203.

²⁷⁴ TBMMTD, Dönem 9, c.I, (11 Aralık 1950), s. 203.

²⁷⁵ TBMMTD, Dönem 9, c.I, (20 Aralık 1950), s. 2.

Belediye Gelirleri Kanununun 1, 4 ve 5. maddelerindeki «Tahsil ve tahsilat» kelimelerinin şahika ve haliyeyi şâmil bulunduğu yolundaki İçişleri Komisyona kararına iştirak ederek, adı geçen komisyon tarafından tespit olunan yorum fıkrasını, Komisyonumuz da aynen kabul etmiştir. Havalesi gereğince Kamutaya arz edilmek üzere Yüksek Başkanlığa sunulur». Bunun gibi bahsi geçen vekillerin bulundukları komisyonlar adına çok sayıda kanun teklifinde bulundukları anlaşılmaktadır.

TBMM’de 3 Ocak 1951 tarihinde görüşülerek karara bağlanan 1949 - 1960 devresi için Avrupa memleketleri arasında Ödeme ve- Takas Anlaşmasının değiştiren-ek Protokolün onanması hakkındaki Kanuna Bitlis milletvekili olan Muhtar Ertan ret oyu vermiş, söz konusu tarihte izinli olan Selahattin İnan ise katılmamıştır²⁷⁶. 1950’nin sonu ve 1951’in başındaki bazı oylamalara Selahattin İnan’ın sağlık durumunu gerekçe göstererek katılmadığı, hatta sağlık durumundan dolayı TBMM’den izin aldığı da TBMM Oturumları ile alakalı belgelerden anlaşılmaktadır.

TBMM’de 12 Ocak 1951 tarihinde görüşülerek karara bağlanan Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Milletlerarası imar ve Kalkınma Bankası temsilcileri arasında akd olunan Garanti Anlaşmasının onanması hakkındaki Kanuna Bitlis Milletvekili olan Muhtar Ertan kabul oyu vermiştir. Ancak Selahattin İnan, söz konusu oylamada yer almamıştır²⁷⁷. Aynı şekilde 15 Ocak 1951 tarihli Göçmen ve Mültecilere Türkiye Yardım Birliğine yapılacak nakdî bağışların Gelir ve Kurumlar vergileri matrahlarından indirilmesi hakkındaki Kanuna da Muhtar Ertan kabul oyu vermiştir²⁷⁸. Söz konusu kanundan sonra 17 Ocak 1951 tarihli Lübnan’ın Frank Sahasından çıkarılması maksadıyla Türkiye ile Fransa arasında teati olunan mektupların onanması hakkındaki Kanuna da muhalif partiden yer alan Muhtar Ertan tarafından uygun bulunmuştur²⁷⁹. Bunların dışında 24 Ocak 1950 tarihinde görüşülen bütün kanun maddelerine Selahattin İnan katılmadığı halde, Muhtar Ertan tarafından hepsine kabul oyu verilmiştir. Buna göre 24 Ocak 1950 tarihinde görüşülen ve Muhtar Ertan’ca da kabul edilen kanun maddeleri sırasıyla şunlardır²⁸⁰:

²⁷⁶ TBMMTD, Dönem 9, C.4, (3 Ocak 1951), s.22.

²⁷⁷ TBMMTD, Dönem 9, C.4, (12 Ocak 1951), s.184.

²⁷⁸ TBMMTD, Dönem 9, C.4, (15 Ocak 1951), s.218.

²⁷⁹ TBMMTD, Dönem 9, C.4, (17 Ocak 1951), s.262.

²⁸⁰ TBMMTD, Dönem 9, C.4, (24 Ocak 1951), s.351-369.

- Türkiye ile Belçika - Lüksemburg Ekonomik Birliği arasındaki ödeme Anlaşması süresinin uzatılmasına dair teati edilen mektupların onanması hakkındaki Kanun.
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile İsrail Devleti Hükümeti arasında imzalanan Mödüs vivendi ile Ticaret ve ödeme Anlaşmalarının onanması hakkındaki Kanuna.
- Türkiye ile Almanya'da Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık ve Fransa İggal Bölgeleri Askerî Hükümetleri arasındaki ödeme Anlaşmalına bazı tediyelelerin ilâvesine dair olan mektupların onanması hakkındaki Kanun.
- Türkiye - Belçika Ödeme Anlaşmasının 9. maddesinin değıştirilmesi için Belçika Elçiliğı ile teati olunan mektupların onanması hakkındaki kanun.
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Yunanistan Hükümeti arasında münakit Veteriner Sözleşmesinde değışiklik yapılması için teati edilen mektupların onanması hakkındaki Kanun.

Muhtar Ertan'ın Hükümet tarafından verilen kanunlara kabul oyu vermesi, onun bazı durumlarda Hükümet tarafından verilen kanunları beğendiğini ve kabul oyu verdiği şeklinde analiz edilmektedir.

2 Şubat 1951 tarihinde toplanan TBMM'de Aralık 1951'den Şubat 1951'e kadar meclis oturumlarına sağık durumu nedeniyle Bitlis Milletvekili Selahattin İnan hakkında şu karara varılmıştır: “ Hastalığı sebebiyle bu toplantı yılı içinde kendisine iki aydan fazla izin verilen Bitlis Milletvekili Salâhattin İnan'a ödeneğinin verilebilmesi, İtüzüğün 197. maddesi gereğince, adı geçen şahsın iznine bağı olduğundan keyfiyet yüce tasviplerine sunulur ²⁸¹”.

9. Dönem TBMM Görüşmelerinde bugünden çok farklı uygulamaların olduğu görölmektedir. Bunlardan birisi 1951 yılı bütçe görüşmeleri sonucunda Hükümet tarafından hazırlanan bütçeye büyük bir destek verilmesi ve söz konusu bütçenin oy çoğunluğuyla kabul edilmesidir. Bu bağlamda 1951 yılı Bütçe Görüşmeleri sonucunda yapılan oylamaya Bitlis Milletvekili olan Muhtar Ertan kabul oyu vermiştir²⁸². Esasında görüşmeye katılan mebusların 270'nden, 268'i kabul oyu vermiştir. Yukarıda

²⁸¹ TBMMTD, Dönem 9, C.5, (2 Şubat 1951), s.5.

²⁸² TBMMTD, Dönem 9, C.5, (5 Şubat 1951), s.53.

izah edildiği üzere kabul oyu verenlerden birisi de Muhtar Ertan'dır. Bu arada diğer görüşmelere olduğu gibi 5 Şubat 1951 tarihli TBMM oturumuna da Selahattin İnan iştirak etmemiştir.

1951'e kadar Bitlis Milletvekili olarak görev yapan Muhtar Ertan ile Selahattin İnan ile ilgili bir değişiklik olmuştur. Söz konusu değişiklik ise şu gerekçelerden olmuştur: Muhtar Ertan'ın ölümü. Bu bağlamda, 16 Eylül 1951'de yapılan ara seçimlerin Bitlis'te yapılmasının sebebi CHP'den seçilen Bitlis Milletvekili Muhtar Ertan'ın 12 Temmuz 1951'de ölmesidir²⁸³. Muhtar Ertan'ın ölmesinin sebebi ise geçirmiş olduğu kalp krizidir. Bu nedenle Bitlis'in bir milletvekili azaldığından burada bir ara seçim yapılma gereği duyulmuştur²⁸⁴. Bu seçimlerde CHP, herhangi bir aday çıkarmamıştır. DP'den Nusrettin Barut'un adaylığı dışında beş de bağımsız aday başvurmuştur. Bu arada seçimlerden önce CHP Genel Başkanlığı tarafından, seçim masrafları için kullanılmak üzere CHP Bitlis İl Başkanlığına 10 Ağustos 1951 tarihinde 1.700 Lira göndermiştir²⁸⁵. Bundan sonra yapılan seçimlerde DP'nin adayı olan Nusrettin Barut 17.022 oy alarak Bitlis'in yeni milletvekili olarak Meclis'e girmeye hak kazanmıştır²⁸⁶. Böylece 1950'de yapılan Milletvekili Genel Seçimlerinde Bitlis'te elde edemediği başarıyı, 1951'de yapılan ara seçimlerle kazanmıştır. Bu seçimlerden sonra Bitlis'te DP döneminde yapılan bütün seçimlerde DP, birinci parti olmuştur.

3.1.2. Onuncu Dönem Bitlis Milletvekilleri ve Yer Aldıkları Komisyonlar

2 Mayıs 1954 tarihinde yapılan Milletvekili Genel Seçimlerinde DP'li adaylar olan Selahattin İnan ile Nusrettin Barut isimli kişiler Bitlis milletvekili olarak seçilmişlerdir²⁸⁷. Adı geçen milletvekilleri 14 Mayıs 1954'te TBMM'de göreve başlamışlardır²⁸⁸. Böylece DP'li Selahattin İnan ve Nusrettin Barut seçim tutanakalarını alarak TBMM'de resmen görev almışlardır²⁸⁹. 1950 seçimlerinde Bitlis'te CHP'li vekil adayları seçimleri kazanmış, DP'li adaylar ise yeterli oy alamayarak TBMM'ye girmeye hak kazanamışlardı. Ancak aradan geçen dört sene

²⁸³ CCA, Fon Kodu: 30.10.1.0, Yer No: 77.513.9.

²⁸⁴ CCA, Fon Kodu: 30.10.1.0, Yer No: 77.513.9.4.

²⁸⁵ CCA, Fon Kodu: 490.01, Yer No: 1478.35.1.

²⁸⁶ TBMMTD, Dönem 9, C.10 (1 Kasım 1951), s. 1, CCA, Fon Kodu: 30.10.1.0, Yer No: 77.513.9.4.1.

²⁸⁷ Yeşil Bitlis, 7 Mayıs 1954, Sayı: 260, s.1.

²⁸⁸ TBMMTD, Dönem 10, C.1 (14 Mayıs 1954), s.3.

²⁸⁹ CCA, Fon Kodu:30.10.0, Yer No: 78.517.26.

içinde Bitlis'teki varlığını ve pozisyonunu iyice güçlendiren iktidar partisi olan DP, 1954 seçimlerinde ciddi bir farkla Bitlis'te seçimleri kazanmış ve milletvekili olmuşlardır. Burada dikkat çeken bir şey ise 1950 seçimlerinde CHP'den Bitlis Milletvekili seçilen Selahattin İnan'ın, sonraki dönemlerde CHP'den istifa ederek DP'ye geçmesidir. Böylece 1950 seçimleriyle TBMM'de Bitlis'i temsil eden milletvekilleri, 1954 yılında yapılan seçimlerle de tekrar milletvekili olmuşlardır.

14 Mayıs 1954 tarihinde TBMM'de göreve başlayan Selahattin İnan ve Nusrettin Barut, daha sonra da yapılan komisyon seçimlerine katılmışlardır. Bu bağlamda 24 Mayıs 1950'de yapılan TBMM oturumunda Meclis encümenlikleri belirlenmişlerdir. Söz konusu toplantıda Bitlis Milletvekilleri olan Selahattin İnan ve Nusrettin Barut aynı encümene seçildikleri görülmektedir. Buna göre, 1954 yılı TBMM'nin Onuncu Dönem Bitlis mebuslarının yer aldıkları encümenlikler şunlardan oluşmaktadır²⁹⁰:

- Selahattin İnan : Münakalat Encümeni (Ulaştırma)
- Nusrettin Barut : Münakalat Encümeni (Ulaştırma)

Görüldüğü üzere bahsi geçen iki milletvekili de münakalat yani ulaştırma encümenliğine seçilmişlerdir. 1950 seçimlerinde İçişleri gibi çok önemli bir encümenlikte görev yapan Selahattin İnan'ın bu vazifesi 9. Dönemin tamamı boyunca devam etmiştir. Ancak 1954 seçimlerinden sonra yeniden yapılan encümenlik belirleme işinde Selahattin İnan'ın ulaştırma gibi daha pasif bir komisyona seçildiği görülmektedir. Kendisi gibi Nusrettin Barut da aynı alanda görevlendirilmiştir.

TBMM'nin açıldığı ilk günlerde komisyonlar belirlenmiş ve mebuslar görevlerine başlamışlardı. Lakin TBMM'nin sonraki çalışmalarında encümenler değiştirilmiş ve mebusların yer aldıkları encümenlikler yeniden oluşturulmuştur. Buna göre rağmen Bitlis milletvekillerinin yer aldıkları komisyon değiştirilmemiş ve Selahattin İnan ve Nusrettin Barut aynı encümenlikte çalışmaya devam etmişlerdir.

²⁹⁰ TBMMTD, Dönem 10, C.1 (24 Mayıs 1954), s.43.

3.1.3. On Birinci Dönem Bitlis Milletvekilleri ve Yer Aldıkları Komisyonlar

Bitlis'te ve ülke genelinde seçim çalışmaları bittikten sonra 27 Ekim 1957'de Milletvekili Genel Seçimleri yapılmıştır. Milletvekili Genel Seçimleri bütün yurttaki olduğu gibi Bitlis ilinde de gayet sakin ve herhangi bir olay yaşanmadan geçmiştir. Vatandaşlar oylarını güven içinde kullanmışlardır²⁹¹. Seçimler sonucunda DP'li Selahattin İnan 19.767 Nusrettin Barut 19.759 ve Rıfat Bingöl oy alarak Bitlis milletvekili olmaya hak kazanmışlardır²⁹². 27 Ekim 1957 tarihinde yapılan seçimlerden üç gün sonra seçimleri kazanan DP'li milletvekilleri Bitlis'ten ayrılarak Ankara'ya gitmişlerdir²⁹³. DP'li Bitlis milletvekilleri olan Selahattin İnan, Rıfat Bingöl ve Nusrettin Barut 1 Kasım 1957'de açılan 11. Dönem TBMM çalışmalarına katılmışlardır²⁹⁴. Burada açık bir biçimde görüleceği üzere 1957 yılına kadar TBMM'de iki milletvekili ile temsil edilen Bitlis'in bu durumu değişmiş ve bu tarihten itibaren Bitlis'in milletvekili sayısı üçe çıkmıştır. Bu nedenle 1957 seçimlerinde Bitlis'e fazladan bir kontenjan daha ayrılmıştır. Seçilen kişilere bakıldığında üçüncü kişi olan Rıfat Bingöl dışında, Bitlis'in milletvekili olan kişiler değişmemiş ve önceki yıllarda olduğu gibi Selahattin İnan ve Nusrettin Barut adlı kişiler olarak kalmışlardır.

27 Ekim 1957 tarihinde yapılan Milletvekili Genel Seçimlerinden sonra TBMM toplanmış ve ilk çalışmalarından sonra 22 Kasım 1957 tarihinde Meclis çalışma komisyonları oluşturulmuştur. Bu tarihte oluşturulan TBMM encümenliklerinde yer alan Bitlis mebusları ve yer aldıkları encümenlikleri şunlardır²⁹⁵:

- Nusrettin Barut : Dahiliye Encümenliği
- Rıfat Bingöl : Dahiliye Encümenliği
- Selahattin İnan : Münakalat Encümeni (Ulaştırma)
- Rıfat Bingöl : Nafia Encümeni

TBMM Encümenliklerine bakıldığı zaman Bitlis milletvekillerinden Nusrettin Barut ile Rıfat Bingöl'ün Dahiliye gibi çok önemli bir encümenlikte görev aldıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca Selahattin İnan 1954'ten beri sürdürmüş olduğu Münakalat

²⁹¹ Tasvir-i Efkâr, 28 Ekim 1957, Sayı: 34, s.1.

²⁹² Dideban, 30 Ekim 1957, Sayı: 17, s.1; Yeşil Bitlis, 30 Ekim 1957, Sayı: 1331, s. 1.

²⁹³ Tasvir-i Efkâr, 31 Ekim 1957, Sayı: 37, s.1.

²⁹⁴ TBMMTD, Dönem 11, C.1 (1 Kasım 1954), s.3.

²⁹⁵ TBMMTD, Dönem 11, C.I, (21 Kasım 1957), s.31, 36.

Encümeni (Ulaştırma) dışında ayrıca nafia encümenliğinde de görevlendirilmiştir. Bu da, Bitlis milletvekillerinin 11. Dönem Meclis çalışmalarında önemli komisyonlarda görevler alarak önemli görevler üstlenmiş oldukları şeklinde analiz edilmektedir.

3.2. Bitlis Milletvekillerinin Meclis'teki Etkinlikleri ve Konuşmaları

Yukarıdaki bölümde Bitlis milletvekillerinin görev aldıkları encümenlikler ve buradaki görevleri üzerinde durulmuştu. Bu bölümde ise, dokuzuncu, onuncu ve on birinci dönemde TBMM'de bulunan Bitlis milletvekillerinin kısaca geçmişleri ve meclisteki konuşmaları üzerinde durulmuştur. Bu arada, bazı mebuslar birkaç dönemde de seçilmiş oldukları için, onlarla ilgili olan kısımlar her üç devre birleştirilerek verilmiştir.

3.2.1. Bitlis Milletvekili Muhtar Ertan

Muhtar Ertan, nüfus kaydında "Ahmet Muhtar Talat' Ertan", Meclis kayıtlarında ise "Muhtar Ertan" olarak geçmektedir. Muhtar Ertan, 15 Mart 1912 (1328) de İstanbul'un Beykoz İlçesinin Anadolu Hisarı Mahallesinde doğmuştur. Babası Yıldırım Beyazıt'ın Anadolu Hisarının yapımı sırasında buraya yerleştirdiği bir aileden gelen Mehmet Asaf efendi, annesi Hatice Mediha Hanım'dır. 1944'te Mehmet Ali-Feride Müeyyet kızı Emine Müjgân (1912-1951) hanımla evlenmiştir. Asar Ertan adında bir oğlu bulunmaktadır²⁹⁶.

Önce iki yıl özel eğitim aldıktan sonra ilk, orta ve lise öğrenimini Galatasaray Lisesinde tamamlayarak 1932'de mezun oldu. 1933'te İstanbul Hukuk Fakültesi'ne girip, 1936'da Hukuk diploması aldı. Fransızca öğrenmiştir. Yüksek öğrenimi sırasında 1932-1936 yıllarında Muhtelif Hakem mahkemelerinde kâtiplik ve arşiv memurluğunda bulunmuştur. 1 Kasım 1936'da Yedek Subay Okuluna gidip askerliğini 189 uncu Alay, 2. Tabur, 8 inci Bölükte yedek subay olarak Dolmabahçe Sarayı Muhafız Birliğinde tamamlayıp, 31 Ekim 1937'de terhis edilmiştir. 20 Nisan 1938'de Ekono- mi ve Ticaret Bakanlığı İç Ticaret Genel Müdürlüğünde İhracat Kontrolörlüğüne atanmıştır. Aynı yıl 12 Mayıs 1938'de Başbakanlık Neşriyat ve

²⁹⁶ TBMM Arşivi, Muhtar Ertan'ın Şahsi Dosyası, 1191 Nolu Tercüme -i Hal Kâğıdı

Müdevvenat Müdür Yardımcılığına getirilmiştir²⁹⁷. Bu görevde iken VII. Dönem seçimlerine katılıp, C.H.P. listesinden 28 Şubat 1943'te Bitlis Milletvekilliğine seçilmiştir²⁹⁸. VIII. Dönemde de aynı parti ve bölgeden milletvekilliğini sürdürmüştür. Milletvekilliği süresince Doğu Bölgesinin sorunları ile ilgilenip inceleme ve önerilerini yazılı olarak ilgililere iletmiştir.

Muhtar Ertan, Milletvekilliği sürerken IX. Dönem seçimlerine katılmıştır. Yapılan seçim sonunda 15.173 oyla C.H.P. listesinden Bitlis Milletvekilliğine yeniden seçilmiştir²⁹⁹. 16 Mayıs 1950'de seçim tutanağını almıştır. 22 Mayıs 1950'de Meclise gelmiş, tutanağı 14 Temmuz 1950'de onaylanmıştır³⁰⁰. Böylece Muhtar Ertan TBMM'de aktif olarak görevini yapmaya başlamıştır. 1943 yılında 7. Dönem TBMM çalışmalarına katılan Muhtar Ertan ölümü olan 1951 yılına kadar bu görevini sürdürmüştür.

Yukarı kısımda izah edildiği üzere Muhtar Ertan, TBMM'de yer aldığı dönem boyunca Hükümet tarafından sunulan birçok kanun maddesine olumlu rey vermiştir. Bunlardan birisi de 26 Mart 1951 tarihinde Türkiye Hükümeti ile Mısır Hükümeti arasında bu iki Ülke beyninde ve daha ötesinde tarifeli hava servisleri tesisi hakkındaki Anlaşmanın onanmasına dair Kanun'dur³⁰¹. Aynı şekilde 28 Mart 1951'de Vakıflar Genel Müdürlüğünün 1945 Bütçe yılı (7) aylık Kesin Hesap Kanunu'da kabul vermiştir³⁰². Yukarıda belirtildiği gibi, muhalefet partisinde olmasına rağmen birçok kanun maddesine kabul oyu veren adı geçen milletvekili, bu kanunu da onaylamıştır.

2 Nisan 1951 tarihinde Adnan Menderes tarafından kurulan Hükümet, yeniden oylamaya gitmiş ve TBMM'den güven oyu almaya çalışmıştır. Bu nedenle Adnan Menderes tarafından oluşturulan yeni Hükümet üyeleri 2 Nisan 1951 tarihinde TBMM'de tanıtılmış ve bu yeni Hükümete güven oyu istenilmiştir. Ancak CHP Bitlis Milletvekili olan Muhtar Ertan tarafından bu Hükümet'e güvensizlik oyu verilmiştir³⁰³. Bundan da çok açık bir biçimde anlaşılacağı üzere Adnan Menderes tarafından oluşturulan yeni Bakanlar Kurulu, Muhtar Ertan tarafından desteklenmemiş ve bunlara güven oyu verilmemiştir.

²⁹⁷ Kazım Öztürk, Türk Parlamento Tarihi, Türk Parlamento Tarihi, *TBMM - IX. Dönem, 1950-1954* (7. Basım), Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları, Ankara 1999, s. 165.166.

²⁹⁸ TBMMTD, Dönem 7, C.I, (8 Mart 1943), s. 4.

²⁹⁹ TBMM Arşivi, Muhtar Ertan'ın 18.05.1950 tarihli Seçim Mazbatası.

³⁰⁰ TBMMTD, Dönem 9, C.I, (14 Temmuz 1950), s.792.

³⁰¹ TBMMTD, Dönem 9, C.6, (26 Mart 1951), s.20.

³⁰² TBMMTD, Dönem 9, C.6, (28 Mart 1951), s.51

³⁰³ TBMMTD, Dönem 9, C.9, (1 Ağustos 1951), s.126.

Muhtar Ertan'ın Haziran 1951'de ölümünden önce TBMM'de katıldığı son toplantıda Basın Birliği Kanunu'nun kaldırılması teklifi görüşmelerinde İçişleri Komisyonu adına katılmıştır. Buna göre, Erzurum Milletvekili Babadır Dülger'in, Basın Birliği Kanununun kaldırılması hakkındaki 4932 sayılı Kanunda değişiklik yapılmasına dair kanun teklifi, Yüksek Başkanlıkça 10. VII. 1950 tarihinde Komisyonuna havale edilmiş ve 24 Kasım 1950 tarihli günkü oturumda teklif sahibi ile Hükümet temsilcisinin iştirakleriyle Komisyonlarda müzakere edilmiştir³⁰⁴. Yukarıda ifade edildiği gibi söz konusu kanun, Muhtar Ertan tarafından Meclis'te yapılan son çalışmasıdır.

3.2.2. Bitlis Milletvekili Selahattin İnan

Selahattin İnan, 1897'de Bitlis'in Hizan İlçesi Gayda Köyünde (Sırmaçek) doğmuştur. Babası Şeyh Celalettin oğlu Seyit Ali efendi, annesi Fatma Hanım'dır. Celal-Meryem kızı Saadet (1899-1987), Şerefhan kızı Feride (1896-1938), Selim-Mutavafiye kızı Vasfiye (1894-1960), Ömer-Zinnet kızı Tevrat (7-1956), Abdullah-Hava kızı Mecbure (1894-1984) hanımlarla evli; Müzeyyen (1922), Abidin (1923-1990), Zahide (1925), Kâmran (1929) ve Avdet'in (1927) isminde beş çocuğu vardır³⁰⁵.

Özel medrese öğrenimi görmüştür. 6 Temmuz 1916'da Bitlis'in Uçum Bucağı Müdür Vekâletine atanmıştır. 30 Mayıs 1918'de Kuvayı Milliye Kumandanlığı ile Van ileri harekâtına katılmak üzere ayrılmıştır. Bu savaşlarda sağ gözünü kaybetmiştir. 29 Haziran 1920'de Hizan Kaymakam Vekilliğine getirilmiş, aynı yılın 21 Temmuzunda asaleti onaylanmıştır. Bu görevde 12 Aralık 1922'ye kadar kalmıştır. Bir süre sonra iâşe şefliği ve millî korunma kontrolörlüğü yapmıştır. Milletvekili olmadan önce memleketinde tarımla uğraşmıştır. Harp Madalyası sahibidir. Darüşşafaka Mektebine maddî yardımda bulunmuştur³⁰⁶.

Selahattin İnan, IX. Dönem CHP'den Bitlis milletvekili adayı olarak seçimlere katılmıştır. 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan Milletvekili Genel Seçimleri sonucunda 16. 878 oyla Bitlis'ten milletvekili seçilmiştir³⁰⁷. Seçimlerden sonra seçim tutanağını

³⁰⁴ TBMMTD, Dönem 9, C.8, (8 Haziran 1951), s.172.

³⁰⁵ Öztürk, s. 200.

³⁰⁶ TBMM Arşivi, Selahattin İnan'ın Şahsi Dosyası, 1594 Nolu Tercüme -i Hal Kâğıdı.

³⁰⁷ TBMM Arşivi, Selahattin İnan'ın 18.05.1950 tarihli Seçim Mazbatası.

16 Mayıs 1950'de alıp, 22 Mayıs 1950'de Meclise katıldı. Tutanağı 14 Temmuz 1950'de onaylanmıştır³⁰⁸.

3.2.2.1. Bitlis Milletvekili Selahattin İnan'ın 9. Dönemde TBMM'deki Çalışmaları

Selahattin İnan 22 Mayıs 1950'de TBMM'de göreve başladıktan sonra, Milletvekili yemini etmiş ve görevine başlamıştır. Akabinde TBMM tarafından yapılan çalışmalar neticesinde Ulaştırma Komisyonu'na seçilmiştir. TBMM Arşivinden elde edilen bilgilere göre, 1951'in Temmuz ayına kadar Selahattin İnan'ın TBMM'nin çoğu çalışmalarına katılmadığı ve kanun oylamalarında bulunmadığı görülmektedir. Ancak söz konusu tarihten itibaren TBMM'nin çoğu oturumunda bulunan Selahattin İnan, çok sayıda kanun maddesinin görüşülmesinde yapılan oylamalara katılmıştır.

1 Ağustos 1951'de Meclis çalışmalarında yer alan Selahattin İnan'ın oylamaya katıldığı ilk oylama, Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanununa ilişkindir. Selahattin İnan, bu kanuna kabul oyu vermiştir³⁰⁹. Bahsi geçen vekili 1 Ağustos 1951 tarihli TBMM oturumundan sonraki 9. Dönem 2. Yasama Döneminde Meclis çalışmalarında bulunduğu halde hiçbir oylamaya katılmadığı anlaşılmaktadır.

Selahattin İnan, 9. Dönem 2. Yasama Döneminde çok önemli bir kanun maddesinin TBMM'ye sunulmasında etkili olmuştur. Bu kapsamda ulaştırma komisyonunda bulunan ve çok sayıda komisyon üyesi tarafından verilen önergeye göre, Türk Ceza Kanunu'nun 567. ve 568. maddelerinin değiştirilmesi hakkında kanun teklif edilmiştir³¹⁰. Bu durum, Selahattin İnan'ın önemli kanun maddelerinin görüşülmesi için gerekli önergeleri vermiş olduğu şeklinde düşünülmektedir.

Selahattin İnan'ın 9. Dönem 3. Yasama Döneminde bazı kanun maddelerinin görüşmelerine katıldığı ve bunların bazılarının da kabul oyu verdiği görülmektedir. Bu bağlamda, 10 Aralık 1951 tarihinde görüşülen şu kanun maddelerinin oylamalarına Selahattin İnan katılmıştır: Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile İsrail Devleti Hükümeti arasında Hava ulaştırmalarına dair olan Anlaşma ile ekinin onanması hakkındaki kanuna Selahattin İnan kabul oyu vermiştir. Aynı şekilde Türkiye Cumhuriyeti

³⁰⁸ TBMMTD, Dönem 9, C.I, (14 Temmuz 1950), s.792.

³⁰⁹ TBMMTD, Dönem 9, C. 9, (1 Ağustos 1951), s.499.

³¹⁰ TBMMTD, Dönem 9, C. 10, (16 Kasım 1951), s.19.

Hükümeti ile İran Hükümeti arasında Kendi Ülkeleri Beyninde ve Daha Ötelerinde Ticaret Hava Servisleri Tesisi İçin Anlaşma İle Ekinin Onanmasına Dair Kanuna da kabul oyu vermiştir. Son olarak da Selahattin İnan, Zührevi Hastalıkların Tedavisi İçin Ticaret Gemicilerine Gösterilecek Kolaylıklara Müttaallik Anlaşmaya Katılmamıza Dair Kanuna da kabul vermiştir³¹¹. Bu oylamalar çok açık bir biçimde göstermektedir ki, Bitlis vekili olan ve CHP’den seçimleri kazanmış olan Selahattin İnan, bazı kanunlarda Hükümet’in yanında yer almış ve ülke için faydalı olabileceğini değerlendirdiği bazı kanun maddelerini olumlu olarak karşılamıştır şeklinde analiz edilebilir.

Selahattin İnan, 31 Mart 1952 tarihli meclis oturumunda görüşülen Türkiye Büyük Millet Meclisi ve bağlanaklarıyla millî saraylar, kasırlar ve köşkllerdeki eşya hakkında İçtüzüğün 177. maddesi gereğince soruşturma yapmak üzere görevlendirilen Meclis Hesaplarını İnceleme Komisyonu Raporuna Dair Anayasa Komisyonu raporuna ikinci defa verilen yetkiye kabul oyu vermiştir³¹².

Selahattin İnan 30 Nisan 1952’de tarım komisyonu çalışmaları bağlamında bir kanun maddesinin TBMM’de görüşülmesini sağlamıştır. Söz konusu kanun maddesi şudur³¹³: “ Hayvan Sağlık memurlarına hayvan yem bedeli verilmesi hakkındaki 4291 sayılı Kânunun yürürlükten kaldırılmasına dair Tarım Bakanlığınca hazırlanan ve Bakanlar Kurulunun 4 Mart 1951 tarihli toplantısında Büyük Millet Meclisine sunulması kararlaştırılan kanun tasarısı ve gerekçesi Tarım Komisyonuna havale edilmiş olmakla komisyonumuzun 26 Nisan 1951 tarihli toplantısında tetkik olundu. Alâkalı Bakanlık temsilcisi komisyonumuzda dinlendi. Komisyon üyeleri bu husustaki fikir ve kanaatlerini belirtti. Gerekçede izah ve işaret olunduğu üzere 4291 sayılı Kanunun yürürlükten kaldırılması bugünkü icaplara daha uygun olduğu kanaatine varılarak tasarı olduğu gibi kabul edildi. Havalesi gereğince Maliye Komisyonuna Yüksek Başkanlığa saygı ile sunulur”. Söz konusu çalışma, Selahattin İnan’ın tarım komisyonu çalışmalarında aktif bir biçimde bulunduğunu göstermesi kapsamında önemli bir durum olarak görülmektedir.

Selahattin İnan yer aldığı ulaştırma komisyonu adına bir önerge verilmesini sağlamıştır. Söz konusu önerge şudur³¹⁴: “ *Kara ve deniz nakil vasıtalarında gezici*

³¹¹ TBMMTD, Dönem 9, C. 11, (10 Aralık 1951), s. 108- 116.

³¹² TBMMTD, Dönem 9, C. 14, (31 Mart 1952), s. 139.

³¹³ TBMMTD, Dönem 9, C. 4, (11 Nisan 1952), s. 3.

³¹⁴ TBMMTD, Dönem 9, C. 15, (5 Mayıs 1952), s. 2.

posta memurlarıyla bunlara refakat ettirilen hamallara kilometre (km) ve deniz mili hesabıyla verilmekte olan pirim istihkakının kanuni bir müeyyideye istinat etmemesi sebebiyle bu hususta bir kanun teklif edilmesi 1950 Bütçesinin tetkiki sırasında Maliye Bakanlığınca talep edilmiştir, Her ne kadar her yıl istihsal olunan Bütçe Kanununun «R» cetvellerinde bu hususta bir kayıt bulunmakta ise de Bütçe Kanununun bir yıllık muvakkat bir devreye inhisar etmesi ve bunlardaki «R» cetvellerinin bütçeye mevzu ödeneklerin sarf ve aidiyetini göstermekten ibaret kalması sebebiyle bu pirim istihkaklarının daimî bir müeyyedeye bağlanması daha uygun görülmüştür. İkamet mahallerinden uzaklara tren, vapur ve icabında karayollar vesaitinde uzun mesafeler katederek büyük zahmet ve külfetlere katlanan gezici posta memurlarıyla sair müstahdemlerin zaruri masraflarını karşılamak maksadiyle Hükümetin teklif ettiği kanun tasarısı 31 Mart 1952 tarihinde PTT İdaresinin mümessilleri huzurunda komisyonumuzca tetkik edilerek uygun görülmüştür. Kanunun birinci maddesindeki Karayolları vesaitinde ibaresine atlı müvezzilerin de katılacağı mülâhaza edilerek bunlara da pirim verilmesi adalet icabından bulunduğu anlaşılmıştır. Hükümet tasarısı aynen kabul edilerek havalesi gereğince Bütçe Komisyonuna verilmek üzere yüksek Başkanlığa sunulur”.

Söz konusu önergeden sonra Selahattin İnan’ın dahil olduğu ulaştırma komisyonu tarafından 2 Nisan 1952’de TBMM’ye yeni bir önerge sunulduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu önerge şudur³¹⁵: “Devlet Demiryolları işçilerine mesken yaptırılması için 1934 yılında Devlet Demiryolları Tekaüt Sandığına kalbedilmiş olan Devlet Demiryolları Tasarruf Sandığına verilen salâhiyet neticesinde dört yüze yakın demiryolu işçisi mesken sahibi edilmiş idi. O zaman girişilen bu hayırlı teşebbüsün verimli neticelerine bakarak bugün de aynı maksada ulaşmak için halen «Demiryolu İşçileri Emekli Sandığı» adı altında müesses sandığın elinde mevcut parasının % 50 si miktarında bir döner sermaye ile, ev yapmak isteyen işçilere beş biner liraya kadar kredi açılması hakkında Hükümetçe teklif edilen ve esasları gerekçesinde izah edilen tasarı, 31 Mart 1952 tarihinde komisyonumuzca, Maliye ve Ulaştırma bakanlıkları temsilcileri huzuriyle, tetkik edilmiş ve muvafık görülerek müzakeresine geçilmiştir. İşçilerimizin mesken ihtiyaçları karşılandığı takdirde hayat seviyelerinin yükseleceği aşîkâr olduktan başka ev sahibi olmanın temin edeceği huzur ve rahatlık içinde daha verimli çalışacaklarına ve Demiryolları İşletmemizden daha iyi randıman temin

³¹⁵ TBMMTD, Dönem 9, C. 16, (6 Haziran 1952), s. 3.

edileceğine şüphe olmadığından Hükümet tasarısının bir an evvel kanuniyet kespnetmesi temenniye şayan görülmüş ve bütün maddeler aynen kabul edilmiş ancak 7 nci maddenin son satırında Ulaştırma Bakanlığınca kelimesinden sonra (Bir yönetmelikle) kelimesi ilâve edilerek metin (Bir yönetmelikle tesbit olunur.) şekline sokulmuştur. Havalesi gereğince Maliye Komisyonuna verilmek üzere Yüksek Başkanlığa sunulur³¹⁶”. Söz konusu önerge şunu açıkça ortaya koymaktadır ki, Selahattin İnan mensubu bulunduğu ulaştırma komisyonunda muhalefet tarafında olsun ya da olmasın, ülke menfaatleri doğrultusunda gerekli adımları atma çabası içinde olduğu şeklinde analiz edilmektedir.

Selahattin İnan’ın bazı dönemlerde üyesi bulunduğu Ulaştırma Komisyonu dışında da görev yaptığı, sosyal ve kültürel alanda verilen kanun madde tekliflerinin bizzat içinde yer almıştır. Bunlardan birisi anıt mezarlarla ilgilidir. 25 Şubat 1953 tarihli Meclis oturumunda Müzelerle ilgili verilen aşağıda gösterilen önergeyi sunan kişiler arasında bulunmuştur: “ *Bursa şehri Türkiye'mizin turistik şehirlerinden biri bulunduğundan her sene yerli ve ecnebi yüz binlerce turistik tarafından ziyaret edilmektedir. Bu şehirde Meşahire ait birçok anıtkabir mevcuttur. Bu meyanda Osman Gazi, Orhan Gazi, Yıldırım Bayezid, Murat Hüdavendigâr ve II. Murad’ın anıt kabirleri uzun zamandır tamir edilmediklerinden büyük bir harabiyet içindedir. Mefahiri tarihimizden olan bu Türk büyüklerine ait anıtkabirlerin binaları ve bu binaların kâin bulunduğu mahallerin hali hazır durumu her Türkün yüreğini sızlatacak mahiyettedir. Bilhassa ecnebi turistlerin bu elim manzarayı her zaman görmeleri teessürlerimizi bir kat daha artırmaktadır. Bu anıtların bugünkü perişanlığına son verilmesi için tamirinde katî ve acil zaruret vardır. Bu maksatla Millî Eğitim Vekâleti Bütçesinin 415. faslının (Müzeler ve anıtlar masrafları) bölümüne 250 000 liranın ilâvesini arz ve teklif ederiz*”³¹⁷. Söz konusu önergede anıt mezarların korunarak Türk tarihine sahip çıkılması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu da Selahattin İnan’ın bu konularda hassas olduğunu göstermektedir şeklinde analiz edilebilir.

Söz konusu kültürel alanda verilen önerge gibi Selahattin İnan’ın eğitim çalışmaları bağlamında çeşitli önergelerin verdiğini ve bunların Meclis’te görüşülmesini sağladığı anlaşılmaktadır. Bunlardan birisi eğitim ödeneklerdir: “

³¹⁶ TBMMTD, Dönem 9, C. 16, (6 Haziran 1952), s. 2-3.

³¹⁷ TBMMTD, Dönem 9, C. 20, (25 Şubat 1953), s. 978.

Yüksek öğretmen Okulu talebelerine giyim eşyası bedeli olarak halen 140 lira verilmektedir. Bu para ile bu ihtiyaçların karşılanamayacağı aşîkârdır. Bu miktar ücretin hiç olmazsa 250 liraya çıkarılması bugünkü şartlar içinde zaruridir. Halen bu okullarda 80 talebe olduğuna göre 417. faslın 10. maddesine 10 000 lira ilâvesini saygılarımızla arz ederiz”³¹⁸. Söz konusu önerge dışında eğitim ile ilgili verilen bir başka teklif de şudur: “ Eğitim Enstitü talebelerine giyim eşyası bedeli olarak halen 140 lira verilmektedir. Bu para ile bu ihtiyaçların karşılanamayacağı aşîkârdır. Bu miktar ücretin hiç olmazsa 250 liraya çıkarılması bugünkü şartlar içinde zaruridir. Halen bu okullarda 600 talebe olduğuna göre 417. faslın 20. maddesine 70 000 liralık bir miktar ilâvesini saygılarımızla arz ederiz”³¹⁹. Bir diğer önerge de aşağıda sunulandır: “ Devlet Konservatuvarı talebelerine giyim eşyası bedeli olarak halen 150 lira verilmektedir. Bu para ile bu ihtiyaçların karşılanamayacağı aşîkârdır. Bu miktar ücretin hiç olmazsa 250 liraya çıkarılması bugünkü şartlar içerisinde zaruridir. Halen bu okulda 200 talebe olduğuna göre 417. faslın 40. maddesine 20 000 lira ilâve edilmesini saygılarımızla arz ederiz”³²⁰. Yüksek Öğretmen Okulu ve diğer öğrencilerinin ihtiyaçları göz önüne alınarak sunulan bu önergede, mevcut ödemelerin arttırılması talep edilmektedir. Bu da, Bitlis milletvekili Selahattin İnan’ın eğitim ve öğretim çalışmalarını yakından takip ettiği şeklinde değerlendirilmektedir.

Selahattin İnan’ın üyesi olduğu Ulaştırma Komisyonunda kendisiyle birlikte yer alan Bitlis’in diğer vekili Nusrettin Barut’un ulaştırma komisyonu ile ilgili komisyonca kararlaştırdıkları ve Yüksek Reisliğe sundukları kanun maddesi şudur: “

Devlet Demiryolları ve Limanları İşletme Umum Müdürlüğü ihtiyaçları için gelecek yıllara geçici taahhütlere girişilmesi hakkındaki 5073 sayılı Kanunda tadilât yapılmasına dair olan ve 1 Haziran 1953 tarihinde komisyonumuza havale edilmiş bulunan kanun lâyihası 8 Haziran 1953 tarihinde alâkalı Vekâletlerin mesul memurlarının katılımıyla toplanan komisyonumuzda müzakere edilerek esbabı mucibe verilen şifahi izahat muvacehesinde 5073 sayılı Kanunla tanınmış olan salâhiyete ilâveten yıllık olarak artırılması talep edilen 20 milyon liranın bir ihtiyacı katî olduğu neticesine varılmış ve yıllık ödeme miktarı elli milyon lirayı geçmemek ve en çok yirmi senede ödenmek üzere 525 milyon liraya kadar gelecek yıllara sâri geçici taahhütlere girişme salâhiyetinin Ulaştırma Vekâletine tanınmasında müessesenin iktisadi Devlet

³¹⁸ TBMMTD, Dönem 9, C. 20, (25 Şubat 1953), s. 980.

³¹⁹ TBMMTD, Dönem 9, C. 20, (25 Şubat 1953), s. 981.

³²⁰ TBMMTD, Dönem 9, C. 20, (25 Şubat 1953), s. 982.

Demiryolları ve Limanları İşletme Umum Müdürlüğü ihtiyaçları gelecek yıllara geçici taahhütlere girişilmesi hakkındaki 5073 sayılı Kanunda tadilat yapılmasına kendi vazifeleri istikametinde ayak uydurabilmesini sağlama bakımından zaruret görülmüş ve teklif edilen lâyiha aynen kabul edilmiştir. Havalesi gereğince Bütçe Komisyonuna verilmek üzere Yüksek Reislğe sunulur”³²¹. Yukarıda izah edildiği üzere Bitlis vekillerinin içinde yer aldığı Ulaştırma Komisyonu tarafından hazırlanan ve kararlaştırılan bu kanun maddesinin Devlet Demiryolları ve Limanları İşletme Umum Müdürlüğü çalışmalarıyla alakalı olduğu görülmektedir.

3.2.2.2. Bitlis Milletvekili Selahattin İnan’ın 10. Dönemde TBMM’deki Çalışmaları

Selahattin İnan, IX. Dönem Milletvekili iken, X. Dönem seçimlerine katılmıştır. Yapılan seçim sonucunda DP listesinden, 20218 oy alarak Bitlis Milletvekili olmuştur³²². Daha önce CHP’de seçilen Selahattin İnan, 1954 Milletvekili Genel Seçimleri öncesinde DP’ye geçerek buradan Bitlis Milletvekili adayı olarak seçimlerde yer almıştır. Selahattin İnan, 5 Mayıs 1954’ te aldığı seçim tutanağıyla 14 Mayıs 1954’ te Meclis’te çalışmalara başlamıştır. 9. Dönem TBMM çalışmalarında olduğu gibi 10. Dönemde de TBMM Münakalat (Ulaştırma) Komisyonunda yer almıştır³²³.

Selahattin İnan, 1954 yılında TBMM’de katıldığı çalışmaların birisinde, 26 Mayıs 1954 tarihinde Adnan Menderes’in Riyaseti altındaki İcra Vekilleri Heyeti için yapılan güven oylamasına kabul oyu vermiştir³²⁴. Daha önce CHP vekili olan Selahattin İnan, iktidar partisine güven oylamasında ret oyu vermişti. Bu dönemde ise DP milletvekili olarak yer aldığı parlamentoda mensubu da olduğu iktidar partisine güven oylamasında kabul oyu vermiştir. Bu da, milletvekillerinin zaman içinde düşüncelerinde birtakım değişimlerin olabileceğini ortaya çıkarmaktadır.

Selahattin İnan’ın 10. Dönem TBMM 1. Yasama yılında yer aldığı parlamento çalışmalarında oylamasına katıldığı bazı kanun maddeleri şunlardır: 1954 malî yılı Muvazenei Umumiye Kanununa bağlı (A/l) işaretli cetvelde münakale yapılması

³²¹ TBMMTD, Dönem 9, C. 24, (13 Temmuz 1953), s. 3.

³²² TBMM Arşivi, Selahattin İnan’ın 05.05.19504 tarihli Seçim Mazbatası.

³²³ Kazım Öztürk, Türk Parlamento Tarihi, Türk Parlamento Tarihi, *TBMM - X. Dönem, 1954-1957*, 2. Cilt, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları, Ankara 1999, s. 165.166.

³²⁴ TBMMTD, Dönem 10, C. 1, (26 Mayıs 1954), s. 83.

hakkındaki Kanun, Devlet Havayolları Umum Müdürlüğü 1954 malî yılı Bütçe Kanununa bağlı (A/1) işaretli cetvelde değişiklik yapılması hakkındaki Kanun, İstanbul Teknik Üniversitesi 1954 yılı Bütçe Kanununa bağlı (A/1) ve (A/2) işaretli cetvellerde değişiklik yapılması hakkındaki Kanuna, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı Kanununa İM madde ve bu kanunun 13. maddesine bir fıkra eklenmesine dair olan Kanun³²⁵. Burada çok net bir biçimde tahmin edilebileceği gibi, Selahattin İnan söz konusu kanun maddelerinin tamamına kabul oyu vermiştir.

Selahattin İnan, 9 Şubat 1955'te TBMM'de görüşmelerine katıldığı şu iki kanuna kabul oyu vermiştir: Türkiye Cumhuriyeti ile Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti arasında imzalanan, 1 Nisan 1954-1 Mart 1958 devresindeki Mal Mübadelelerine ait Protokol ile melfufu mektupların kabulü hakkındaki Kanun ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Romanya Halk Cumhuriyeti Hükümeti arasında 5 Nisan 1954 tarihinde Ankara'da imzalanan Ticaret ve Tediye Anlaşmaları ve ekleri ile Tasfiye Protokolünün tasdiki hakkındaki Kanun³²⁶.

13 Nisan 1955 tarihinde Selahattin İnan'ın içinde yer aldığı Münakalat Komisyonu tarafından TBMM Başkanlığına bir kanun maddesi verilmiştir. Söz konusu kanun şu şekildedir: “*İstanbul Mebusu Hadi Hüsmen ve 4 arkadaşının Türkiye Cumhuriyeti Posta, Telgraf ve Telefon İşletmesi Kuruluşu hakkında 6145 sayılı Kanunun geçici VI. maddesine bir fıkra eklenmesine dair kanun teklifi, teklif sahibi ve vekâletler mümessilleri de hazır olduğu halde encümenimizde müzakere edildi. Hadi Hüsmen ve 4 arkadaşının yapmış oldukları kanun teklifi 6145 sayılı Kanunun neşri tarihinden evvel PTT'ye intisap etmiş olan baş hat bakıcı, hat bakıcı, baş dağıtıcı ve dağıtıcıları istihdaf etmekte ve bunlara memurlar gibi izin hakkının tanınmasının temini istenmektedir. Bu teklifin kabulü halinde 6145 sayılı Kanunun neşri tarihinden sonra aynı vazifelere tayin edilen ve edilecekler ayrı bir muamelenin tatbiki icap edecektir. Bu hal ise aynı vazifeyi gören personel arasında ikilik ihdas edeceğinden teklifin birinci maddesi değiştirilerek «6145 sayılı Kanunun neşrinden evvel intisap etmiş ve kanunun neşrinden sonra intisap edecekler hakkında memurlara izin haklarının tanınması» hususu encümenimizce uygun görülerek teklif tadilen kabul edilmiştir. Havalesi gereğince Bütçe Encümenine verilmek üzere Yüksek Reisliğe*

³²⁵ TBMMTD, Dönem 10, C. 1, (2 Temmuz 1954), s. 411-423.

³²⁶ TBMMTD, Dönem 10, C. 5, (9 Şubat 1955), s. 70-74.

sunulur”³²⁷. Selahattin İnan ile birlikte diğer Bitlis mebusu olan Nusrettin Barut da münakalat komisyonunda yer aldığı için, yukarıda verilen kanun maddesi her ikisinin imzasıyla verilmiştir.

TBMM 10. Dönem 2. Yasama yılının toplanan son parlamento toplantısına katılan Selahattin İnan çok sayıda kanun maddesine kabul oyu vermiştir. Söz konusu kanun maddeleri arasında şunlar yer almaktadır: Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan Krallığı ve Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti arasında 2 Mart 1955 tarihinde Ankara’da imza edilen Balkan İstisari Meclisinin Teşkiline Mütedair Anlaşma’nın Tasdiki hakkındaki Kanun, Türkiye Hükümeti ile Amerika Birleşik Devletleri Arasında 12 Temmuz 1947 Tarihinde Ankara’da İmzalanan Türkiye’ye Yapılacak Yardım hakkında Anlaşma’nın Onanmasına dair 1 Eylül 1947 Tarih ve 5123 Numaralı Kanunun İkinci Maddesine Bir Fıkra ile Ayrıca Geçici Bir Madde Eklenmesine dair Kanun ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Almanya Federal Cumhuriyeti Hükümeti arasında mer’i 16 Şubat 1952 tarihli Ticaret ve Ödeme Anlaşmalarının 31 Ekim 1954 Tarihine Kadar Uzatılmasına dair Teati Edilen Mektupların Tasdiki hakkındaki Kanun³²⁸. Böylece 2. Yasama yılında TBMM tarafından görüşülen kanun maddelerinin çoğunluğu Türkiye’nin dış politikasını ilgilendiren konular oldukları görülmektedir. Söz konusu kanun maddelerinin tamamına olumlu rey veren Selahattin İnan’ın bu durumu, onun Hükümet’in dış politikasını beğendiği şeklinde değerlendirilebilir.

Selahattin İnan’ın içinde yer aldığı ve TBMM Yüksek Reisliğine 26 Aralık 1955 tarihinde sunulan bir diğer yazı da şudur: “ *Denizde Can Emniyetinin Korunması hakkında 1948 yılında Londra’da toplanan Milletlerarası Konferansta kabul edilen Nihai Karar ile eklerine katılmamıza dair kanun lâyihası Encümenimizde Hükümet mümessilleri de hazır olduğu halde incelendi: 1948 yılında Londra’da toplanan Denizde Can Emniyetinin Korunması hakkında Milletlerarası Konferansta kabul edilen Nihai Karara Katılmamız, bu karar ile «A» ekini teşkil eden (Kararlar) ve «D» ekini teşkil eden (Tavsiyeler) in tasdiki uygun görülmüştür. Umumi Heyetin tasviplerine arz edilmek üzere Yüksek Heyete sunulur*”³²⁹. Daha sonra Selahattin İnan tarafından verilen bir diğer kanun da şudur: “ *Hariçten satın alınan Buharlı ve Motorlu Gemilerin Memlekette Yapılan Mümasilleri için Getirilecek Eşyanın Gümrük*

³²⁷ TBMMTD, Dönem 10, cC 7, (20 Mayıs 1955), s. 2.

³²⁸ TBMMTD, Dönem 10, C. 7, (21 Mayıs 1955), s. 634-650.

³²⁹ TBMMTD, Dönem 10, C. 8, (26 Aralık 1955), s. 3.

Resminden İstisnasına dair olan 3339 sayılı Kanunun meriyet müddetinin uzatılması hakkındaki kanun lâyihası, Hükümet mümessilleri de hazır bulundukları halde encümenimizde müzakere edildi. Esbabı mucibede belirtilen hususlar uygun görülmüş ve Hükümetin teklifi aynen kabul edilmiştir. Havalesi gereğince Maliye Encümenine verilmek üzere Yüksek Reisliğe sunulur”³³⁰. Selahattin İnan’ın yer aldığı Ulaştırma Komisyonu tarafından TBMM Yüksek Reisliğine sunulan her iki olay şunu göstermektedir ki, bahsi geçen milletvekili yer aldığı komisyonda ulaştırma alanını ilgilendiren konularda görevini yapmaktadır.

Selahattin İnan sunulan bir diğer yazı da üniversite öğrencilerine verilmesi planlanan burslarla ilgilidir. Bu bağlamda, 27 Şubat 1957 tarihli kanun teklifi şu şekildedir: “ üniversitelerde okutulan talebelere ayda 125 lira olarak verilmekte olan bursun 150 liraya çıkarılması suretiyle, Sağlık Vekâleti bütçesinin 450. Faslındaki 930 000 liraya 180 000 ilâve yapılarak 1 110 000 lira olarak kabulünü arz ve teklif ederiz”³³¹. Görüldüğü üzere adı geçen kanun önergesi hem üniversite öğrencilerine verilen bursun artırılması hem de Sağlık Bakanlığı’nın bütçesinin artırılmasıyla alakalıdır. Bu durum, Selahattin İnan’ın bir milletvekili olarak Sosyal devlet anlayışının bir gereği olarak da çeşitli kanun maddelerinin görüşülmesini sağladığı şeklinde değerlendirilebilir.

Selahattin’in 10. Dönem Meclisin son dönemlerinde çıkan bazı kanunlara evet oyu verdiği görülmektedir. Selahattin İnan tarafından kabul edilen bazı kanun maddeleri şunlardır: 4 Temmuz 1956’da kabul edilen “ Millî Müdafaa Vekâleti iskân ihtiyaçları için sarfiyat icrası ve bu vekâletçe kullanılan gayrimenkullerden lüzumu kalmayanların satılmasına salâhiyet verilmesi hakkındaki Kanun”³³². 9 Temmuz 1956’da kabul edilen “ Türkiye Cumhuriyeti ile Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti Hükümetleri arasında imzalanan (Orta vadeli pamuk ve buğday Anlaşmasına mütedair Protokol) ün kabulü hakkındaki Kanun ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Amerika Birleşik Devletleri arasında emtia mübadelesi ve hububat satışlarına dair Anlaşmanın ve ekinin tasdiki hakkındaki Kanun”³³³. 27 Ağustos 1956’da kabul edilen “ 16 Şubat 1952 tarihinde Ankara’da imzalanmış olan Türk -

³³⁰ TBMMTD, Dönem 10, C. 10, (6 Şubat 1956), s. 2

³³¹ TBMMTD, Dönem 10, C. 10, (27 Şubat 1956), s. 999.

³³² TBMMTD, Dönem 10, C. 13, (4 Temmuz 1956), s. 62.

³³³ TBMMTD, Dönem 10, C. 13, (9 Temmuz 1956), s. 168, 172.

Alman Ticaret Anlaşmasının IV sayılı Protokolüne merbut gümrük taviz listesinin tadili hakkındaki 11 Haziran 1955 tarihli Protokolün tasdikine dair Kanun”³³⁴.

1 Eylül 1956’da kabul edilen “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Amerika Birleşik Devletleri Dış Muameleler İdaresi namına hareket eden «Bxport - împort Bank of Washington» arasında imzalanan yirmi milyon dolarlık kredi Anlaşması ve eklerinin tasdiki hakkında Kanun”³³⁵. 14 Aralık 1956’da kabul edilen «Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti arasında Atom Enerjisinin Sivil Sahada İstimali Hususunda İş Birliğine Dair Anlaşma» ve Washington Büyükelçiliği ile Amerika Birleşik Devletleri Hariciye Vekâleti arasında teati edilen mektupların tasdikine ait Kanun”³³⁶. 30 Ocak 1957 tarihinde kabul edilen “ 21 Nisan 1956 tarihli Türk - Alman Muhtelit Komisyonu Protokolü ile aynı tarihte imzalanan 16 Şubat 1952 tarihli Türk - Alman Ticaret ve Tediye Anlaşmaları ile ilgili Protokollerin ve ilişkilerinin tasdiki hakkındaki Kanun”³³⁷. Görüldüğü üzere 1956’nın son dönemlerinde daha çok Türkiye’nin dış politikası ile ilgili kanunlar görüşülmüş ve bunların çoğunda yer alan Selahattin İnan, hepsine kabul oyu vermiştir.

11 Şubat 1957 tarihli TBMM oturumunda Bitlis Mebusu olan Selahattin İnan’ın bir kanun teklifi verdiği görülmektedir. Selahattin İnan tarafından verilen kanun teklifi şudur: “ Kanun lâyhalarının suallerle diğer işlerden evvel görüşülmesini arz ve teklif ederim”³³⁸. Selahattin İnan tarafından verilen bu önergede görüldüğü üzere, kendisi Meclis çalışmalarında düzenin sağlanması için bazı tarihlerde işleyiş ile ilgili tekliflerde bulunmuştur.

23 Şubat 1957 tarihli TBMM oturumunda Selahattin İnan’ın bir kanun teklifi daha verdiği görülmektedir. Söz konusu kanun teklifi şudur: “ 6885 sayılı Kanun mucibince Yüksek Riyaset Divanınca tazminata müstahak Türkiye Büyük Millet Meclisi memurlarına filen ödenecek tazminat miktarı (155 000) liradan ibarettir. Bu paranın (53 000) lirası Bütçe Komisyonunca 1957 malî yılı Türkiye Büyük Millet Meclisi bütçesinin 219 ucu faslına konulmuş olup geri kalan (102 000) liranın da aynı fasla ilâvesini arz ve teklif ederiz ”³³⁹.

³³⁴ TBMMTD, Dönem 10, C. 13, (27 Ağustos 1956), s. 765.

³³⁵ TBMMTD, Dönem 10, C. 13, (1 Eylül 1956), s. 765.

³³⁶ TBMMTD, Dönem 10, C. 14, (14 Aralık 1956), s. 160.

³³⁷ TBMMTD, Dönem 10, C. 16, (30 Ocak 1957), s. 160.

³³⁸ TBMMTD, Dönem 10, C. 17, (11 Şubat 1957), s. 112.

³³⁹ TBMMTD, Dönem 10, C. 17, (23 Şubat 1957), s. 602.

Ulaştırma Komisyonu'nda görev alan Selahattin İnan, çalıştığı alan ile alakalı olarak 6 Mayıs 1957'de bir kanun önergesi vermiştir. Selahattin İnan'ın dâhil olduğu Ulaştırma Komisyonu tarafından verilen önerge şu şekildedir:³⁴⁰ “ Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Belçika Hükümeti arasında Hava Ulaştırmalarına dair Anlaşmanın tasdiki hakkında kanun lâyihası, encümenimizde ilgili vekâlet temsilcilerinin iştirakiyle tetkik ve müzakere edildi. Yapılan incelemede ve Hükümet temsilcilerinin verdiği izahattan anlaşıldığına göre bu kabil anlaşmalardan şimdiye kadar birçokları yapıldığını ve bu Anlaşmanın da Hükümetimizle Belçika Hükümeti arasında aktedilmesi ile karşılıklı menfaatlere müstenit bulunması cihetiyle kanun lâyihası aynen kabul edilmiştir. Umumi Heyetin tasvibine arz edilmek üzere Yüksek Reisliğe sunulur”. Yukarıda izah edildiği üzere, Selahattin İnan TBMM Ulaştırma Komisyonu'nda yer aldığından daha çok bunlarla ilgili olan alanlarda kanun teklifleri vermiştir. Bunlardan birisi de Türkiye ile Belçika arasında ulaşım alanında yapılan çalışma ile ilgili kanun çalışması olmuştur.

Ulaştırma alanında Selahattin İnan'ın yer aldığı komisyon tarafından verilen bir başka önerge de şudur³⁴¹: “ Umum Müdürlüğü memur ve hizmetlilerinin ücretlerine dair olan 2847, 3173, 4620 ve 5000 sayılı kanunlarda değişiklik yapılmasına ve 2847 sayılı Kanuna bâzı maddeler eklenmesine dair olan 5616 sayılı Kanuna bağlı (III) sayılı cetvelin tadili hakkındaki kanun lâyihası 3 Nisan 1956 tarihinde Münakalât, Maliye Vekâletleri ve Devlet Demiryolları mümessillerinin de iştirakiyle encümenimizde tetkik ve müzakere edildi. Yakında Türkiye Büyük Millet Meclisine gelecek olan Personel Kanununun da Demiryolları İdaresi ihtiyaçlarına uygun olarak getirilmesi 17 Haziran 1956 temennisiyle ve müstacel bir ihtiyacın ifadesi olan bu kanun lâyihası aynen ve ittifakla kabul edilmiştir. Havalesi gereğince Bütçe Encümenine gönderilmek üzere Yüksek Reisliğe arz olunur”.

Ulaştırma alanında Selahattin İnan'ın yer aldığı komisyon tarafından verilen bir başka önerge de şudur³⁴²: “ Türk Havayolları Anonim Ortaklığı hak- Kanun layihasıyla istihdaf edilen gaye; hakkındaki 6623 sayılı Kanunun 14. maddesinin bir hüviyeti bulunan Türk Havayolları Adının değiştirilmesine dair kanun lâyihası encümeninim Ortaklığına kıymetli, mütehassıs eleman temizin 18 Ağustos 1956 tarihindeki toplantısında görüşüldü. 6623 sayılı Kanunun encümenimizde görüşüldü.

³⁴⁰ TBMMTD, Dönem 10, C. 19, (6 Mayıs 1957), s. 3.

³⁴¹ TBMMTD, Dönem 10, C. 20, (14 Haziran 1957), s. 2.

³⁴² TBMMTD, Dönem 10, C. 20, (21 Haziran 1957), s. 2.

*Görüşülmesi sırasında bilhassa mütehassıs — 2 — eleman tedariki bakımından ortaklığın kuruluşundan sonra da tâyin edilecek personelin emeklilik haklarının devamı uygun görülmüş idi. Ancak;- kuruluşundan sonra tayin edilecek personele yüksek derecede maaş verileceği mütalaasıyla bu teklife iltifat edilmemiş ve kuruluştan sonra ortaklığa tayin edilecek personelin emeklilik haklarının devamı kabul edilmemişti. Halbuki, Ortaklık kurulduktan sonra yeni, mütehassıs eleman tayinine zaruret hâsıl olmuş ise de kendilerine yüksek derecede maaş verilemediği gibi emeklilik hakkı da tanınmamış bulunduğundan ortaklık için mütehassıs elaman tedariki mümkün olamamıştır. Encümenimizin de 6623 sayılı Kanunun görüşülmesi sırasında izhar ettiği endişe bu yeni teklifle izale edilmiş bulunması itibariyle kanunun heyeti umumiyesi esas itibariyle kabule şayan görülmüştür. Kanunun birinci maddesi Hükümetin teklifi veçhile aynen kabul edilmiştir. Muvakkat maddeye gelince *. Hükümet teklifi yine esas itibariyle muvafık mütalâa edilmiş, ancak vuzuh verme bakımından aşağıdaki şekilde tadil edilerek madde kabul edilmiştir. (Muvakkat madde — Emekliliğe esas bir hizmette bulunup da 6623 sayılı Kanunun meriyete girmesinden sonra Devlet Havayolları ve Türk Havayolları Anonim Ortaklığında bir vazifeye tâyin edilmiş olanlar hakkında da yukarıki madde hükmü tatbik olunur) 2. ve 3. maddeler aynen kabul edilmiştir. Havalesi gereğince Maliye Encümenine gönderilmek üzere Yüksek Reisliğe arz olunur”. Selahattin İnan’ın yer aldığı komisyon tarafından verilen söz konusu önerenin Türk Hava Yolları’nın adının değiştirilmesi ve buradaki çalışanların durumuyla alakalı olmuştur.*

3.2.2.3. Bitlis Milletvekili Selahattin İnan’ın 11. Dönemde TBMM’deki Çalışmaları

X. donem Bitlis milletvekili olan Selahattin İnan, 1957 secimlerinde ald ığı 19. 767 oyla yeniden milletvekili secilmiştir³⁴³. Selahattin İnan, DP milletvekili olarak dördüncü olarak yeniden Meclis’e girmeyi hak kazanmış ve daha dokuzuncu ve onuncu dönemlerde olduğu gibi, on birinci dönemde de münakalata yani ulaştırma encümeninde yer almıştır³⁴⁴. Söz konusu, durum Selahattin İnan’ın hem Bitlis

³⁴³ Zühtü Arslan, Türk Parlamento Tarihi, Türk Parlamento Tarihi, TBMM - XI. Dönem, 1954-1957, 3. Cilt, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları, Ankara 2014, s. 220; TBMM Arşivi, Selahattin İnan’ın 29.10.19557 tarihli Seçim Mazbatası.

³⁴⁴ TBMMTD, Dönem 11, C. 1, (22 Kasım 1957), s. 33.

tarihinde hem de Türk Parlamento Tarihinde uzun yıllar görev yaptığını göstermesi bağlamında önemli bir durum arz etmektedir şeklinde değerlendirilebilir.

Selahattin İnan'ın 1957'de TBMM'de yemin ederek göreve başlamasından sonra yaptığı ilk icraatlardan birisi Adnan Menderes tarafından kurulan Hükümet'e kabul oyu vermesidir³⁴⁵. Bu kapsamda, 4 Aralık 1957 tarihinde yapılan güven oylamasında bütün Bitlisli mebuslar, Hükümet için yapılan güven oylamasında kabul oyu vermişlerdir. Esasında bu beklenen bir şeydir, zira Bitlisli vekillerin her üçü de DP'den seçilmişlerdir. Bu yüzden kendi partileri tarafından kurulan Hükümet'e güven oyu vermeleri de doğal olarak karşılanması gerekir şeklinde değerlendirilmektedir.

Selahattin İnan tarafından iştirak edilen ve kabul oyu verilen kanunlar arasında şunlar yer almaktadır: Devlet Havayolları Umum Müdürlüğü 1954 bütçe yılı Hesabı Katî Kanunu³⁴⁶, Hudut ve Sahiller Sıhhat Umum Müdürlüğünün 1955 bütçe yılı Hesabı Katı Kanununa³⁴⁷ ve 1957 malî yılı Muvazene-i Umumiye Kanununa bağlı (A/2) işaretli cetvele yapılan ilâvenin kabulü hakkındaki Kanun'dur.

12 Şubat 1958 tarihli TBMM oturumunda Selahattin İnan ile ilgili olarak bir konu görüşülmüştür. Buna göre, Bitlis Mebusu Selâhattin İnan'ın dokunulmazlığının kaldırılması ile ilgili olarak TBMM'ye bir önerge verilmiştir³⁴⁸. Her ne kadar bu önerge kabul edilmemiş olsa da; Bitlis milletvekillerinden birisinin dokunulmazlığının kaldırılması için böyle bir girişimin başlatılmış olması, vilâyet siyasi tarihi için olumlu bir durum olarak değerlendirilemez.

23 Şubat 1958'de Selahattin İnan'ın dahil olduğu mebuslar tarafından TBMM Yüksek Reisliği'ne verilen kanun şu şekildedir³⁴⁹: “*Mebus ve memurların sıhhi hizmetlerinde kullanılmak ve acil hastalıkları zamanında karşılamak ve önleyebilmek için bir adet (Volkswagen) arabanın alınması için Büyük Millet Meclisi Bütçesinin 751. faslına otomobil bedeli olarak 10 000 liranın ilâvesini arz ve teklif ederiz*”. Söz konusu kanun teklifi, Selahattin İnan'ın meclis içi sosyal çalışmalarla alakalı da kanunlar verdiğini göstermektedir.

³⁴⁵ TBMMTD, Dönem 11, C. 1, (4 Aralık 1957), s. 121.

³⁴⁶ TBMMTD, Dönem 11, C. 1, (6 Ocak 1958), s. 439.

³⁴⁷ TBMMTD, Dönem 11, C. 1, (24 Ocak 1958), s. 539.

³⁴⁸ TBMMTD, Dönem 11, C. 2, (12 Şubat 1958), s. 71-72.

³⁴⁹ TBMMTD, Dönem 11, C. 2, (23 Şubat 1958), s. 423.

3.2.3. Bitlis Milletvekili Nusrettin Barut

Nusrettin Barut, 1902'de Bitlis'in Yükseliş (Taş) Mahallesinde doğmuştur. Babası Yasin ağa ve annesi de Zuleyha hanımdır. Hazal Barut isimli kadınla evlenmiş ve Ali İhsan, Azize, Ayten, Afet, Şentürk, Nurten, Öztürk, Sevim ve Güldane olmak üzere dokuz çocuğu vardır. 1919 yılında liseyi bitiren Nusrettin Barut, 18 Ocak 1919'da Bitlis Vergi Müfredat Kitabeti Vekâleti ile devlet hizmetine girmiştir. Bu görevden sonra 18 Ağustos 1920'de Bitlis Vergi Kalemi Mümeyyizliğine, 1 Mart 1923'te Mutki Tapu Memurluğuna, 14 Haziran 1923'te Hizan Tapu Memurluğuna atanmıştır³⁵⁰.

Selahattin İnan, bu görevlerden sonra adı geçen vekil, 15 Kasım 1923'te askerlik görevine başlamış ve Bitlis Jandarma Kıtası Merkez Bölüğünde Süvari Çavuşu rütbesiyle askerlik görevini tamamlayarak 15 Haziran 1926'da terhis edilmiştir. Aynı yıl; Ağrı'nın Patnos, 1929'da Muş'un Karaköy, 1930'da Bitlis'in Huyut, 1938'de Hakif, 1939'da Uçum, 1941'de Simek, 1947'de İğik, aynı yıl Kotum ve 1950'de Çukur Bucağı müdürlüklerinde bulunmuş ve 5 Temmuz 1951'de istifa ederek 26 Ekim 1951'de isteğiyle emekli olmuştur³⁵¹.

Nusrettin Barut, Bitlis'ten DP milletvekili adayı olarak IX. Dönem TBMM döneminde yapılan ara seçimlere katılarak 17.022 oy alarak milletvekili olmaya hak kazanmıştır³⁵². 18 Eylül 1959 tarihinde seçim tutnağını alan Nusrettin Barut, 1 Kasım 1951'de yemin ederek TBMM çalışmalarına başlamıştır³⁵³. Bitlis milletvekili olarak meclis çalışmalarına katılan katılmaya hak kazanan Nusret Barut da Ulaştırma Komisyonu'nda görev almıştır. Bu arada adı geçen vekilin Bitlis milletvekili olarak TBMM'de yer alması, Bitlis siyasi tarihinde çok önemli bir durum arz etmektedir. Zira Nusret Barut'tan önce Bitlis milletvekili olan kişi CHP'den seçilmişti, ara dönemde yapılan seçimde ise CHP'li aday değil; DP'li aday seçimi kazanmıştır. Bu da, DP'nin Bitlis halkı tarafından desteklendiğini ve bundan dolayı da ara seçimde tercihini DP'den yana kullanmıştır şeklinde değerlendirilmektedir.

³⁵⁰ TBMM Arşivi, Nusrettin Barut'un Şahsi Dosyası, 1926 Nolu Tercüme -i Hal Kâğıdı.

³⁵¹ Öztürk, s. 163.

³⁵² TBMM Arşivi, Nusrettin Barut'un 18.09.1951 tarihli Seçim Mazbatası.

³⁵³ TBMMTD, Dönem 9, C.10, (1 Kasım 1951), s.18.

3.2.3.1. Bitlis Milletvekili Nusrettin Barut'un 9. Dönemde TBMM'deki Çalışmaları

Nusrettin Barut, 1 Kasım 1951 tarihinde TBMM'de göreve başladıktan sonra, Milletvekili yemini etmiş ve görevine başlamıştır. Akabinde TBMM tarafından yapılan çalışmalar neticesinde Ulaştırma Komisyonu'na seçilmiştir. TBMM Arşivinden elde edilen bilgilere göre, bahsi geçen milletvekili TBMM'de göreve başlar başlamaz çok sayıda kanun görüşmesine katıldığı ve TBMM'nin çoğu oturumunda bulunarak birçok kanun maddesinin görüşülmesine iştirak etmiştir.

Nusrettin Barut'un katıldığı ve kabul oyu verdiği bazı kanun maddeleri şunlardır: *“Türkiye İle İran Arasında İmzalanan Yolcu ve Mal Transit Ve Nakliyatını Kolaylaştırmayı Ve Çoğaltmayı Güden Anlaşma Ve Ekleriyle Ödeme Anlaşması Ve Eki Mektupların Onanması Hakkındaki Kanun”*, *Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti İle İsrail Devleti Hükümeti Arasında Hava Ulaştırmalarına Dair Olan Anlaşma İle Ekinin Onanması Hakkında Kanun*, *“Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti İle İran Şehinşahlık Hükümeti Arasında Kendi Ülkeleri Beyninde ve Daha Ötelerinde Ticaret Hava Servisleri Tesisi İçin Anlaşma İle Ekinin Onanmasına Dair Kanun”* ve son olarak da *“Zührevi Hastalıkların Tedavisi İçin Ticaret Gemicilerine Gösterilecek Kolaylıklara Müteallik Anlaşmaya Katılmamıza Dair Kanunu”*³⁵⁴. Söz konusu kanun maddelerinin mahiyetinden anlaşılacağı üzere, adı geçen vekil hem Türkiye'nin dış politikası hem de ülkedeki sosyal hayatla ilgili kanun maddelerinin görüşmelerinde yer almıştır.

Nusrettin Barut'un katıldığı ve kabul oyu verdiği diğer kanun maddeleri şunlar yer almaktadır: *“Adliye Harç Tarifesi Kanununa Ek Noter Harç Tarifesi Hakkındaki Kanunun Bâzı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bir Maddesinin Son Fıkrasının Kaldırılmasına Dair Kanun”*³⁵⁵, *“Devlet Havayolları Genel Müdürlüğü 1951 Yılı Bütçe Kanununa Bağlı (A/L) İşaretli Cetvelde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”*, *“Tekel Genel Müdürlüğü 1951 yılı Bütçe; Kanununa bağlı (A/l) ve (A/2) işaretli cetvellerde değişiklik yapılması hakkındaki Kanun”*, *“Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğünün 1946 Bütçe Yılı Kesin Hesap Kanunun”* ve son olarak *“Ankara Üniversitesi 1951 Yılı Bütçe Kanununa Bağlı (A/L) İşaretli Cetvelde Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanuna Verilen Oyların Sonucu”*³⁵⁶. Söz konusu kanun

³⁵⁴ TBMMTD, Dönem 9, C.10, (12 Aralık 1951), s.104.

³⁵⁵ TBMMTD, Dönem 9, C.12, (21 Ocak 1952), s.104.

³⁵⁶ TBMMTD, Dönem 9, C.13, (8 Şubat 1952), s.143, 180.

görüşmeleri ve çalışmaları, Nusrettin Barut'un çok fazla kanun maddesi görüşmelerine katıldığı ve bunların kabulü için faaliyetler yürüttüğü şeklinde değerlendirilmektedir.

2 Nisan 1952 tarihinde Nusrettin Barut'un dâhil olduğu komisyon tarafından Kara ve deniz nakil vasıtalarında gezici posta memurlarıyla bunlara refakat ettirilen kişilere kilometre ve deniz mili hesabıyla verilmekte olan pirim istihkakının kanuni bir müeyyideye istinat etmemesi sebebiyle bu hususta bir kanun teklif edilmesi 1950 Bütçesinin tetkiki sırasında Maliye Bakanlığınca talep edilmiş olan kanun teklifi verilmiştir³⁵⁷. Kanun maddesi şu şekildedir: “ *Her ne kadar her yıl istihsal olunan Bütçe Kanununun «R» cetvellerinde bu hususta bir kayıt bulunmakta ise de Bütçe Kanununun bir yıllık muvakkat bir devreye inhisar etmesi ve bunlardaki «R» cetvellerinin bütçeye mevzu ödeneklerin sarf ve aidiyetini göstermekten ibaret kalması sebebiyle bu pirim istihkaklarının daimî bir müeyyideye bağlanması daha uygun görülmüştür. İkamet mahallerinden uzaklara tren, vapur ve icabında karayolları vesaitinde uzun mesafeler kat ederek büyük zahmet ve külfetlere katlanan gezici posta memurlarıyla sair müstahdemlerin zaruri masraflarını karşılamak maksadıyla Hükümetin teklif ettiği kanun tasarısı 31 Mart 1952 tarihinde PTT İdaresinin mümissilleri huzurunda komisyonumuzca tetkik edilerek uygun görülmüştür. Kanunun birinci maddesindeki Karayolları vesaitinde ibaresine atlı müvezzilerin de katılacağı mülâhaza edilerek bunlara da pirim verilmesi adalet icabından bulunduğu anlaşılmıştır. Hükümet tasarısı aynen kabul edilerek havalesi gereğince Bütçe Komisyonuna verilmek üzere yüksek Başkanlığa sunulur*”.

Nusrettin her ne kadar Ulaşım ve Dâhiliye Komisyonları ile alakalı kanun tekliflerinde bulunmuş olsa da, bazı tarihlerde sosyal devlet anlayışı bağlamında da birtakım kanun teklifleri verdiği görülmektedir. Bunlardan birisi 24 Şubat 1953 tarihlidir. Bu bağlamda verilen kanun maddesi şu şekildedir³⁵⁸: “*Maliye Bakanlığı Bütçesinin 624. bölümündeki (5 000) liradan ibaret (Kör, Sağır, Dilsizler) Kurumuna yardım tahsisatının, bu kurumun fazla yardıma ihtiyacı bulunmasından yardımın 20. 000 liraya iblâğını saygılarımla arz ve teklif ederiz*”. Söz konusu kanun teklifi, yukarıda izah edildiği üzere sosyal devlet anlayışı kapsamında verilen kanun maddelerinden birisidir.

³⁵⁷ TBMMTD, Dönem 9, C.14, (5 Mayıs 1952), s.104.

³⁵⁸ TBMMTD, Dönem 9, C.20, (24 Şubat 1953), s.889.

3.2.3.2. Bitlis Milletvekili Nusrettin Barut'un 10. Dönemde TBMM'deki Çalışmaları

Dokuzuncu Dönem Bitlis Milletvekili olan Nusrettin Barut, Onuncu Dönem için yapılan seçimlere katılmış ve yapılan seçimde 20.218 oy alarak, DP listesinden Bitlis Milletvekili seçilmiştir³⁵⁹. Nusrettin Barut, 5 Mayıs 1954'te aldığı seçim tutanağı ile 14 Mayıs 1954'te Meclis'e katılmış ve dönem boyunca Münakalât Encümeni'nde görev yapmıştır.

Nusrettin Barut'un katıldığı ve kabul oyu verdiği bazı kanun maddeleri şunlardır: *“Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununun Bâzı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun”*³⁶⁰, *“Toprak Mahsulleri Ofisi Tarafından veya Nam ve Hesabına Hariçten İthal Olunacak Hububat 5. Unlarla Bunların Naklinde Kullanılacak Her Nevi Malzemenin İthal Vergisiyle Resim ve Harçlardan Muaf Tutulması Hakkındaki Kanuna”*³⁶¹, *“5 Temmuz 1930 tarihinde Londra'da Akdedilen Beynelmilel Yükleme Sınırı Mukavelesine İltihakımızın Tasdiki Hakkındaki Kanun”*³⁶².

24 Şubat 1955 tarihinde Nusrettin Barut'un encümeni tarafından verilen kanun teklifi şu şekildedir³⁶³: *“Köy okullarının eğitim ve öğretim işleriyle görevli bulunan öğretmenler halen 41, 50, 60 lira üzerinden ücret almaktadırlar. Bu öğretmenlerin ücretlerine onar lira ilâve edilmesi için Maarif Vekâleti Bütçesinin 202. faslının 30. maddesine 266.640 lira ilâve edilmesini arz ve teklif ederiz”*. Dönemin önemli sorunlarından birisi olan eğitim sistemi ve bun sistemde çalışan öğretmenlerin maaşları ile ilgili bir kanun maddesi verilmesi son derece olumlu bir kanun teklifi şeklinde değerlendirilmektedir.

25 Ocak 1955 tarihinde hazırlanan ve 8 Nisan 1955'te TBMM'ye sunulan ve Nusrettin Barut tarafından kanun teklifi şu şekildedir³⁶⁴: *“5 Temmuz tarihinde Londra'da akdedilen Beynelmilel Yükleme Sınırı Sözleşmesine iltihakımızın Tasdiki hakkındaki kanun lâyihası encümenimizde, hükümet mümessilleri de hazır olduğu halde tetkik edildi. Kanunun heyeti umumiyesi kabul edilerek, kelimelerden bazılarının Teşkilâtı Esasiye Kanunu lisanıyla yazılmasına karar verilmiştir. Ancak 4922 sayılı Denizde Can ve Mal Koruma hakkındaki Kanunun 11. maddesine istinaden Münakalât*

³⁵⁹ TBMM Arşivi, Nusrettin Barut'un 05.05..1954 tarihli Seçim Mazbatası.

³⁶⁰ TBMMTD, Dönem 10, C.4, (21 Haziran 1954), s.252.

³⁶¹ TBMMTD, Dönem 10, C.6, (30 Mart 1955), s.184.

³⁶² TBMMTD, Dönem 10, C.6, (15 Nisan 1955), s.366.

³⁶³ TBMMTD, Dönem 10, C..5, (24 Şubat 1955), s.626.

³⁶⁴ TBMMTD, Dönem 10, C.6, (8 Nisan 1955), s.2.

Vekâleti tarafından hazırlanması gereken Yükleme Sınırı Nizamnamesinin henüz hazırlanmamış olduğu hükümet temsilcilerinin beyanatından anlaşılmış olduğundan bu nizamnamenin de bir an evvel hazırlanması temennisiyle. Meclis Umumi Heyetinin yüksek tasvibine arz edilmek üzere Reisliğe sunulur”. Türkiye’nin dış politikası ile ilgili olan söz konusu kanun teklifi, 15 Nisan 1955’te kabul oyu alarak yasallaşmıştır.

Sosyal devlet anlayışı ve kamu görevlilerinin yaşam standartlarının yükseltilmesiyle alakalı çok sayıda kanun teklifi sunan Nusrettin Barut’un aynı zamanda adli kollukta çalışanların da çalıştıkları yerler konusunda bir kanun maddesi verdiği görülmektedir. Söz konusu kanun maddesi şu şekildedir³⁶⁵: “*Ordu mensuplarıyla, Emniyet Umum Müdürlüğü ve Gümrük Muhafaza ve muamele sınıfı kadrolarında çalışanlara birer yer tayini verilmesi hakkındaki 4367 sayılı Kanunun 4684 sayılı Kanunla değiştirilen 1. maddesinin tadiline dair kanun lâyihasının 4. maddesinin aşağıdaki şekilde değiştirilmesini arz ve teklif ederiz*”.

3.2.3.3. Bitlis Milletvekili Nusrettin Barut’un 11. Dönemde TBMM’deki Çalışmaları

Dokuzuncu ve Onuncu Dönemlerde Bitlis Milletvekili olan Nusrettin Barut, On Birinci Dönem için yapılan seçimlere katılmış ve yapılan seçimde 19.759 oy alarak, DP listesinden Bitlis Milletvekili seçilmiştir³⁶⁶. Nusrettin Barut, seçimlerden sonra Kasım 1957 Meclis’e katılmış ve dönem boyunca Dahiliye Münakalât Encümeni’nde görev yapmıştır.

On Birinci dönemde TBMM’de görev alan Nusrettin Barut’un en çok görüşmelerine katıldığı konu bayındırlık ve iskan ile ilgili olan kanunlardır. Bu kapsamda, 5 Mayıs 1958’de Nusrettin Barut tarafından önerisi yapılan kanun maddesi şudur³⁶⁷: “*Müzakere edilmekte olan «İmar Ve İskân Vekâleti kuruluş ve vazifeleri hakkında Kanun» lâyihasının 15. maddesine bağlı cetvellerde yüksek mühendis ve mimarlar ile mühendis ve mimarlar için şimdiye kadar kanun, içtihat ve teamül ile müesses vazife ve kadro imkânlarına aykırı düşen bir tertip ve tasnif mevcuttur. Şifahen arz edeceğimiz sebeplere binaen mezkûr cetvellerin bağlı olarak takdim eylediğimiz tadil cetveline göre kabul ve tasvip edilmesini arz ederiz*”.

³⁶⁵ TBMMTD, Dönem 10, C.6, (30 Mart 1956), s.1377.

³⁶⁶ TBMM Arşivi, Nusrettin Barut’un 29.10.1957 tarihli Seçim Mazbatası.

³⁶⁷ TBMMTD, Dönem 11, C.4, (5 Mayıs 1958), s.25.

Ulaştırma Komisyonu'nda görev yapan Nusrettin Barut'un belirli tarihlerde geçici olarak komisyon başkanlığı yaptığı ve komisyon başkanı olarak bazı kanun maddeleri verdiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, 25 Haziran 1958'de verilen kanun teklifi şudur³⁶⁸: *“Umumi hayata müessir afetler dolayısıyla alınacak tedbirlerle yapılacak yardımlara dair kanun teklifinin, verilen tadilname ile komisyona iadesini rica ederim”*. Nusrettin Barut'un komisyon başkan vekili olarak komisyon adına kanun teklifi vermesi, onun komisyon içerisinde etkin bir siyasetçi olduğuna işaretir şeklinde değerlendirilebilir.

Bitlis Milletvekili olan Nusrettin Barut'un 1959 yılında verdiği bir diğer kanun teklifi de aynı şekilde Dahiliye Komisyonun çalışmaları bağlamında İmar Kanunu ile ilgilidir. İmar Kanunu kapsamında Nusrettin Barut'un dahil olduğu komisyon tarafından 12 Ocak 1959 tarihinde verilen kanun maddesi şudur³⁶⁹: *“6785 sayılı İmar Kanununa bir madde eklenmesi hakkında kanun lâyihası encümenimizde ilgili Hükümet temsilcilerinin de iştirakleriyle tetkik ve müzakere edildi : Bu maddeye göre yol, meydan, yeşil saha, park ve otopark gibi umumi hizmetlere ayrılan yerlerin çevresinde bulunan yerlerden parsel derinliklerine kadar alınması hususu derpiş, edilmiştir. Meriyetten kaldırılan 3710 sayılı İstimlâk Kanununun 2. maddesinde bu hüküm sarahaten yer aldığı halde bilahare bunun yerine geçen 6830 sayılı Kanunun 3. maddesinde bu umumi olarak derpiş edilmiş, aynı maddenin gerekçesinde sarih olarak belirtilmiştir. Bundan başka 6785 sayılı İmar Kanununun 32. maddesiyle 41. maddesinin son fıkrasında istimlâkten artan yerlerin, mal sahiplerinin rızasıyla tam parsellerin istimlâkine taraftar olunmuş ise de tatbikatta gerek İstimlâk Kanununun mer'i maddesi ve gerekse İmar Kanununun sözü geçen maddesi hükümleri birtakım ihtilâflara ve sui tefehhümlere sebebiyet verdiğiinden ve tatbikatta bazı aksaklıklar husule geldiğinden Hükümetçe teklif olunan bu maddeye ihtiyaç bulunduğuna encümenimiz de kani olarak maddeyi yerinde ve uygun görerek kanun lâyihasını aynen kabul etmiştir. Havalesi gereğince "Dâhiliye Encümenine tevdi buyurulmak üzere Yüksek Reisliğe sunulur”*. Görüldüğü üzere Bitlis mebusu tarafından verilen kanunların çoğunluğu İmar Kanunu ile ilgilidir. Bu durumdan dolayı Dâhiliye Encümeni'nde çalışan Nusrettin Barut'un buna ek olarak 16 Kasım 1959 tarihinde İmar ve İskan Encümeni'nde de görevlendirildiği görülmektedir. Böylece adı geçen vekilin Meclis çalışmalarında daha da aktif bir isim olduğu şeklinde analiz edilebilir.

³⁶⁸ TBMMTD, Dönem 11, C.4, (25 Haziran 1958), s.703.

³⁶⁹ TBMMTD, Dönem 11, C.4, (12 Ocak 1959), s.2.

3.2.4. Bitlis Milletvekili Rifat Bingöl ve 11. Dönemde TBMM'deki Çalışmaları

1901 (1317) yılında Erzurum'da doğdu. Babası Hamdi Bey, annesi Sabire Hanım'dır. Evlenmiş ve üç çocuk babası olmuştur. İlk, orta ve lise tahsilinden sonra, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesine girmiş ve 1929-1930 yılında Hukuk Fakültesinden mezun olmuştur. Yabancı dil olarak Fransızca öğrenmiş, ancak bunu fazla geliştirememiştir³⁷⁰. Üniversiteden mezun olduktan sonra sırasıyla Adana Maiyet Memurluğu, Konya Nüfus Müdürlüğü, Kadirli, Çıldır, Marmaris Kaymakamlıkları, Dahiliye Vekaleti Mahalli İdareler Şube Müdürlüğü, Mülkiye Müfettişliği, Kars, Mardin, Urfa, Kırklareli, Sivas ve Bitlis Valiliklerinde görev yapmıştır³⁷¹.

Bitlis Valisi olarak görev yaptığı dönemde görevinden istifa ederek 1957 seçimlerine katılmış ve seçimde aldığı 19.725 oyla milletvekili seçilmiştir³⁷². 11. Dönemde TBMM'de görev yaptığı dönemde Dahiliye Encümeninde görev almıştır. Valilik yaptığı dönemde İstimlak Mevzuatına Dair Tetkikler adlı bir eser de kaleme almıştır.

Rifat Bingöl, 1 Kasım 1957 tarihinde TBMM'de göreve başladıktan sonra, Milletvekili yemini etmiş ve görevine başlamıştır. Akabinde TBMM tarafından yapılan çalışmalar neticesinde Dahiliye Komisyonu'na seçilmiştir. TBMM Arşivinden elde edilen bilgilere göre, bahsi geçen milletvekili TBMM'de göreve başlar başlamaz çok sayıda kanun görüşmesine katıldığı ve TBMM'nin çoğu oturumunda bulunarak birçok kanun maddesinin görüşülmesine iştirak etmiştir. 1957 yılında başlayan On Birinci Dönem TBMM çalışmalarında, Bitlis milletvekilleri içerisinde en fazla kanun teklifi veren ve en fazla kanun görüşmelerine katılan kişi olmuştur.

On Birinci Dönem TBMM çalışmaları döneminde Rifat Bingöl'ün katıldığı ve genel olarak kabul oyu verdiği bazı kanun maddeleri şunlardır: *“1957 malî yılı Muvazene-i Umumiye Kanunu'na bağlı (A/1) ve (A/2) işaretli cetvellerde değişiklik yapılması hakkındaki Kanun”*³⁷³, *“Vakıflar Umum Müdürlüğünün 1953 bütçe yılı*

³⁷⁰ Öztürk, s. 163.

³⁷¹ TBMM Arşivi, Rifat Bingöl'ün Şahsi Dosyası, 2264 Nolu Tercüme -i Hal Kâğıdı.

³⁷² TBMM Arşivi, Rifat Bingöl'ün 29.10.1957 tarihli Seçim Mazbatası.

³⁷³ TBMMTD, Dönem 11, C.1, (20 Aralık 1957), s.210.

Hesabı Kati Kanunu”³⁷⁴, “Devlet Denizyolları ve Limanları İşletme Umum Müdürlüğünün 1949 Bütçe Yılı Hesabı Kati Kanunu”³⁷⁵.

Dahiliye Komisyonunda yer alan ve bu alanda çok sayıda kanun teklifi veren Rifat Bingöl tarafından ilk kanun teklifi 7 Şubat 1958’de verilmiştir. Söz konusu kanun teklifi şudur³⁷⁶: “1580 sayılı Belediye Kanununun 7. maddesinin değiştirilmesine dair kanun teklifimizle esbabı mucibe lâyihası ilişik olarak sunulmuştur, icabının ifasına delâlet Duyurulmasını saygı ile istirham ederiz”. Belediye çalışmaları ile ilgili kanunlar Dahiliye Komisyonu’nun görevleri arasında yer almaktadır. Rifat Bingöl tarafından verilen kanun teklifi de yukarıda görüldüğü üzere belediyeçilik çalışmaları hakkındadır.

Rifat Bingöl’ün dahil olduğu Dahiliye Komisyonu tarafından verilen 13 Şubat 1958 tarihli bir başka çalışma da şu şekildedir: ³⁷⁷“ Dahiliye Vekâletince hazırlanan ve İcra Vekilleri Heyetince Yüksek Meclise sevk edilen ve Makamı Riyasetçe Hariciye Encümeninden sonra encümenimize havale edilen yabancı memleketlerde kullanılmak üzere verilecek nüfus (Ahvali Şahsiye) kayıt hulâsası suretleri hakkındaki 27 Eylül 1956 tarihli Anlaşmanın tasdikine dair kanun lâyihası Hükümet mümessillerinin de iştirakiyle encümenimizde etkik ve müzakere edildi. Hükümet esbabı mucibesinde arz ve izah edilen mütalâalar encümenimizce de muvafkı mütalâa edildiğinden aynen kabul edilmiştir. Umumi Heyete Riyasete sunulur”.

11. Dönem TBMM çalışmaları içerisinde dikkat çeken olaylardan birisi iki Bitlis milletvekilinin bulundukları komisyonların geçici olarak başkanlıklarını yürütmeleridir. Söz konusu dönemde Nusrettin Barut’un Münakalat Komisyonu Başkanlığı yapması gibi Rifat Bingöl de Dahiliye Komisyonu gibi meclisin en önemli komisyonlarından birisinin başkanlığını yapmıştır. Dahiliye Komisyonu Başkanı sıfatıyla Rifat Bingöl tarafından 25 Haziran 1958 tarihinde verilen kanun teklifi şu şekildedir³⁷⁸: “ Umumi hayata müessir afetler dolayısıyla alınacak tedbirlerle yapılacak yardımlara dair kanun teklifinin, verilen tadil name ile komisyona iadesini rica ederim.

³⁷⁴ TBMMTD, Dönem 11, C.1, (13 Ocak 1958), s.473.

³⁷⁵ TBMMTD, Dönem 11, C.1, (31 Ocak 1958), s.616.

³⁷⁶ TBMMTD, Dönem 11, C.2, (7 Şubat 1958), s.1.

³⁷⁷ TBMMTD, Dönem 11, C.3, (26 Mart 1958), s.2.

³⁷⁸ TBMMTD, Dönem 11, C.4, (25 Haziran 1958), s.703.

Rifat Bingöl tarafından verilen en önemli kanun teklifi şüphesiz ki Avukatlık ile ilgili olmalıdır. Söz konusu kanun günümüzde de avukatlık mesleğinin en önemli yönetmelik maddeleri arasında yer almaktadır. Bu kapsamda Rifat Bingöl tarafından 24 Aralık 1958 tarihli kanun maddesi şu şekildedir³⁷⁹: “ *Bitlis Mebusu Rifat Bingöl'ün, Avukatlık Kanununun 7016 sayılı Kanunla muaddel 4. maddesinin (E) bendinin değiştirilmesi hakkında kanun teklifi ve Adliye Encümeni mazbatası*”. Belirtildiği üzere söz konusu kanun teklifi günümüzde avukatların çalışma koşullarını belirleyen önemli kanun maddeleri arasındadır.

3.3. Bitlis'te Vatan Cephesi

1957 yılında üçüncü defa iktidar olan DP'nin bu devresinde Türkiye'de siyasi ve toplumsal açıdan birçok değişimlerin ve gelişimlerin olduğu görülmektedir. Bu durumun sebepleri arasında DP'nin başta ekonomi olmak üzere bazı politikalarının ciddi bir biçimde eleştirilmesi ve CHP'nin başını çektiği muhalefet partilerinin DP'ye karşı büyük bir ittifakın içerisine girmeleridir. Bu bağlamda, muhalefet partileri iktidara karşı bir oluşum içerisine girerek DP'yi iktidardan düşürmek amacıyla CMP ile KP birleşerek Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi adıyla yeni bir parti oluşturmuşlardır. Aynı şekilde HP de CHP ile birleşmek amacıyla ciddi adımlar atmıştır. Söz konusu partilerin DP'ye karşı birlik oluşturma çabaları 1958'den önce de olmuştu, ancak bunlardan bir netice elde edilememiştir. Ancak CHP ve diğer muhalefet partileri 1958'de önceki yıllara oranla daha ciddi bir adım atarak iktidara karşı “Güç Birliği” adıyla birlik oluşturmaya başarmış ve onların bu çalışmaları da ülke genelinde ciddi bir biçimde ilgi görmüştür³⁸⁰.

Muhalefet partilerinin DP'ye karşı bu girişimlerin farkında olan Başvekil Adnan Menderes de 12 Ekim 1958 tarihinde Manisa vilâyetindeki bir mitinginde Vatan Cephesi adıyla bir yapının kurulduğunu ifade etmiş ve halka söz konusu cepheye katılmaları için çağrıda bulunmuştur. Adnan Menderes, Vatan Cephesi'nin kurulduğunu şu sözleriyle ifade etmiştir: “*Siyaset ve ihtirastan kurtulmuş halkımızın karşısında tesis edilmiş olan kin ve nefret dolu muhalefet cephesine karşı milliyetperver çabalarını bir araya getirip eserlerinin korunmasına çaba etmiş bir Vatan Cephesi'nin oluşturulması zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Aziz vatandaşlarım,*

³⁷⁹ TBMMTD, Dönem 11, C.6, (24 Aralık 1958), s.261.

³⁸⁰ Şen, s. 122.

Vatan Cephesi etrafında birleşerek yaptıklarımızı hep beraber koruyacağız. Dünyada politik, ekonomik ve toplumsal istikrarı örnek olarak görülebilecek bir mükemmeliyette olan Türk halkının bütün çabalarını bu amaç etrafında toplandığını görmek bize kismet olacaktır. Allah hepimizi bu uğurda başarılı etsin. Muhalefetin Güç Birliğini kurmalarının amacı da şudur: Bir Ehli Salip Cephesi adıyla karşımıza çıkacaklar. Daha şimdiden seçim varmış gibi yakamıza sarılacaklar. Bunlar, bizim çalışmalarımız zorlaştırmak, halkımızın ihtiyaçlarını bozguna uğratmak, ülkenin huzur ve güvenliğinin ertelemek demektir” Böylece Vatan Cephesi kurulmuş ve ülke genelinde ciddi bir etki oluşturmuştur³⁸¹.

Vatan Cephesi’ne ülke genelinde başta CHP’den olmak üzere birçok partiden ayrılan kişiler Vatan Cephesine bağlı ocak ve bucak kuruluşlarına katılmışlardır. Ancak muhalefet partilerinden bu duruma karşılık büyük bir tepki oluşmuş ve bu partiler kendi aralarında DP’ye karşı bir birlik oluşturmuşlardır. Muhalefetin söz konusu girişimi, Vatan Cephesine olan katılımları engellememiş ve vatandaşlar büyük gruplar Vatan Cephesine kayıt yaptırmaya ve katılmaya devam etmişlerdir³⁸². Türkiye genelinde ilan edildiği 12 Ekim 1958’den itibaren büyük bir etki gösteren Vatan Cephesi’ne Bitlis’te de ciddi bir ilgi gösterilmiştir. Buna en büyük delil ise ilk tarihlerden itibaren Bitlis vilâyetinden çok sayıda kişinin Vatan Cephesi’ne bağlı ocaklara girdiğine dair çok sayıda telgrafın ve mektubun DP Genel Sekreterliği’ne ya da doğrudan Başbakan Adnan Menderes’e gönderilmesidir³⁸³.

Bitlis vilâyetinden Vatan Cephesine katılanların çoğu Bitlis CHP İl Teşkilatından istifa eden kişilerdir. Telgraflardan elde edilen bilgilere göre, istifa edenlerin çoğu topluca hareket etmişler ve bir bütün halinde ya DP Bitlis İl Teşkilatlarına ya da Vatan Cephesi adıyla kurulan ocaklara katılmışlardır. Bu bağlamda, 6 Ocak 1960’ta Hüseyin Haner ve Mehmet Haner imzalı telgraf ile 81 kişinin CHP’den istifa ederek DP’ye geçtikleri görülmektedir³⁸⁴. Hemen akabinde aynı nahiye 265 kişi daha Vatan Cephesi Ocaklarına dâhil olmuşlardır³⁸⁵. Daha sonra ise 28 Eylül 1959 tarihinde Merkez ilçeye bağlı köylerden 189 CHP’li seçmen topluca

³⁸¹ Hakkı Uyar, *Vatan Cephesi Türk Siyasal Yaşamında Cepheleşmelere Örnek*, Boyut Yayın Grubu, İstanbul 2001, s.24; Bilal Tunç, “Eskişehir’de Vatan Cephesi”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, cilt: 52 (Nisan 2017), s.200; Şen, s. 123.

³⁸² Bilal Tunç, “Kocaeli’nde Vatan Cephesi”, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü s.736- 737; Şen, s. 123.

³⁸³ CCA, Fon Kodu: 10.9.0.0, Yer No: 218.676.1.

³⁸⁴ CCA, Fon Kodu: 010.90, Yer No: 288.676.26.1.

³⁸⁵ CCA, Fon Kodu: 010.90, Yer No: 288.676.26.28.

DP'ye üyelik yapmışlardır³⁸⁶. Bu da Vatan Cephesine ve DP'ye 1959'lu yıllardan itibaren yeniden bir ilginin doğduğu ve DP'nin Türkiye genelinde olduğu gibi Bitlis'te de tekrardan güçlenmeye başladığı şeklinde değerlendirilebilir.

Gürpınar'a bağlı olan Teni Köyünden Ali Tuncer imzasıyla 1 Mayıs 1959 tarihinde Başbakan Adnan Menderes'e gönderilen telgrafla, bütün köy halkının topluca CHP'ye geçtiği bildirilmiştir³⁸⁷. Adı geçen köy önceleri CHP'ye bağlıdır ve burada CHP Köy Teşkilatı bulunmaktadır. Teni köyünden seçmen olan herkesin DP'ye geçmesiyle birlikte burada CHP Ocak Teşkilatı da ortadan kalkmıştır. Böylece önceleri DP'ye destek vermeyen adı geçen köy, bu tarihten itibaren DP'yi desteklemeye başlamıştır şeklinde düşünülebilir.

Vatan Cephesi Ocaklarını destekleme ve daha da etkili hale getirme bağlamında ülke genelinde çok sayıda Vatan Cephesi Ocakları kurulmuştur. Buna benzer kuruluşların Bitlis vilâyetine bağlı çeşitli idari birimlerde de kurulduğu arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır. Bu kapsamda, 29 Ocak 1960 tarihinde Merkez kazaya bağlı olan Dodan köyünde Vatan Cephesi Ocağı teşkil edilmiştir³⁸⁸. Böylece bahsi geçen köyde DP Ocak Teşkilatı dışında Vatan Cephesi Ocağı da teşkil edilmiş olunuyordu.

Bilindiği üzere DP tarafından Vatan Cephesi kurulduktan sonra bilhassa CHP'den çok sayıda ocak ve bucaklar topluca DP'ye ya da adı geçen ocaklara geçmişlerdir. Dönem itibarıyla sadece CHP'den değil; aynı zamanda devrin diğer partilerinden olan CMP'den de bazı ocaklar DP'ye geçmişlerdir. Buna benzer örnekler hem Bitlis vilâyetinde hem de Bitlis'e komşu olan Muş'tan CMP'li ocaklardan bazıları Vatan Cephesi Ocaklarına dâhil olmuşlardır³⁸⁹.

28 Nisan 1959'da Şahmanis köyünün muhtarı olan Timur Şen Başbakan Adnan Menderes'e göndermiş olduğu telgrafında DP'ye geçtiklerini şu şekilde ifade etmiştir³⁹⁰: *“Zülmeti yırtan güneş gibi parlayan iktidarınızın medyunu şükranız 1957 seçimlerinde reylerimizi muhalefete vermiştik. Hiçbir faydalarını görmedik ve utanıyoruz. Saflarınızda yer almak şerefini bahşediniz. 150 seçmen arkadaşımın Vatan Cephesine iltihakımızı kabul buyurmanızı diler saygıyla ellerinizden öperiz”*. Aynı

³⁸⁶ CCA, Fon Kodu: 010.90, Yer No: 288.676.26.31.

³⁸⁷ CCA, Fon Kodu: 010.90, Yer No: 288.676.26.35.

³⁸⁸ CCA, Fon Kodu: 010.90, Yer No: 288.676.26.28.

³⁸⁹ CCA, Fon Kodu: 010.90, Yer No: 288.676.26.33.

³⁹⁰ CCA, Fon Kodu: 010.90, Yer No: 288.676.26.36.

şekilde Azim köyü muhtarı olan İbrahim Gül de Adnan Menderes'e göndermiş olduğu telgrafında köydeki 265 seçmenle birlikte Vatan Cephesi'ne geçtiklerini beyan etmiştir³⁹¹. Gürpınar'a bağlı Kabaniz köyü muhtarı Ahmet Şahin'in de göndermiş olduğu telgrafında köy olarak DP'ye iltihak ettiklerini beyan etmişlerdir³⁹². Zonk köyü muhtarı telgrafında 160 kişi ile Vatan Cephesi'ne dahil olduklarını beyan etmişlerdir³⁹³. Bu veriler dışında Gürpınar'a bağlı köylerden CHP'den istifa ederek DP'ye ya da Vatan Cephesi'ne geçtiklerine dair başka köylerden de Adnan Menderes'e gönderilmiş telgraflar bulunmaktadır. Söz konusu durum, Vatan Cephesi teşekkül edildikten sonra ciddi bir ilginin olduğunu ortaya çıkarmaktadır şeklinde düşünülebilir.

Aynı şekilde Bitlis'e bağlı Merkez ilçesi sınırlarında yer alan Gürpınar'a bağlı Değirmen köyü muhtarı olan Sevdin İpek isimli şahıs göndermiş olduğu telgrafından CHP'den istifa ederek 150 kişi ile Vatan Cephesi'ne dahil olduklarını beyan etmiştir³⁹⁴. Aynı şekilde Tatvan'a bağlı Dibekli Köyü Muhtarı Timur Sezgin de 160 kişilik seçmenleriyle CHP'den ayrılarak DP'ye üyelik yapmışlardır³⁹⁵. Tatvan'a bağlı Ağızkara Köyü Muhtarı Kamil Karol'un telgrafından 175 kişinin DP'ye geçtiği anlaşılmaktadır³⁹⁶. Tatvan'a bağlı Hını köyünden 170 kişinin aynı şekilde CHP'den ayrılarak DP'ye bağlı Vatan Cephesi Ocaklarına katılmışlardır³⁹⁷. Tatvan'ın köylerinden birisi Kozluen Köyü Muhtarı Süleyman Borazan, isimli Vatan Cephesi'ne neden katıldıklarına dair ayrıntılı bir telgraf yazmıştır. Bahsi geçen muhtar, bağlı Nisan oldukları partilerinden ayrılarak CHP'ye neden geçtiklerini 18 Nisan 1959 tarihli telgrafında şu şekilde izah etmiştir³⁹⁸: “ *Köyümüz bir dere içinde kurulmuştur. Köyümüz iki defa eski iktidar zamanında sel felaketine uğramıştır. Müracaatımıza rağmen alaka gösterilmedi. Bu defa köyün toprağın kayması ve yağan yağmur yüzünden kum ve su köyümüzü büyük bir zararı uğrattı. Müracaat ettik ve acil tedbirler alındı. Şefkat ve yardım gördük. Bu durum bizleri mütehassıs etti. Allah sizleri ve iktidarınızı payidar etsin. Muhalefetten köyce ayrılmaya karar verdik. Bu nedenle 130 arkadaşımınla saflarımıza girmek şerefini bahşetmenizi saygılarımla rica*

³⁹¹ CCA, Fon Kodu: 010.90, Yer No: 288.676.26.37.

³⁹² CCA, Fon Kodu: 010.90, Yer No: 288.676.26.38.

³⁹³ CCA, Fon Kodu: 010.90, Yer No: 288.676.26.45.

³⁹⁴ CCA, Fon Kodu: 010.90, Yer No: 288.676.26.48.

³⁹⁵ CCA, Fon Kodu: 010.90, Yer No: 288.676.26.49.

³⁹⁶ CCA, Fon Kodu: 010.90, Yer No: 288.676.26.51.

³⁹⁷ CCA, Fon Kodu: 010.90, Yer No: 288.676.26.55.

³⁹⁸ CCA, Fon Kodu: 010.90, Yer No: 288.676.26.56.

ederim”. Söz konusu telgraflar Bitlis’te Merkez ve diğer kazalar dışında Tatvan’dan da Vatan Cephesi’nin kurulmasından sonra CHP’den istifa eden çok sayıda kişinin DP’ye geçtiğini göstermektedir.

Devrin basınından elde edilen bilgilere göre başta CHP olmak üzere muhalefet partilerinden istifa ederek DP’ye geçenlerin varlığı gibi, DP’li olup da partilerinin politikalarını beğenmeyerek CHP’ye ve diğer partilere geçenler de olmuştur. Yani dönem itibarıyla Bitlis vilâyetinde DP’den istifa eden çok sayıda seçmen de vardır. Söz konusu durum, DP iktidarının son dönemlerinde ülkedeki siyasi durumu göstermesi bakımından büyük önem arz etmektedir. Devrin siyasi alandaki bu durumu, 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi’ne kadar devam etmiştir.

SONUÇ

Adını Büyük İskender'in şehirde inşa etmiş olduğu kaleyi yapan Bedlis isimli kişiden alan Bitlis vilâyeti, tarih boyunca başta Urartu, Pers, Makedonya Krallığı, Roma ve Bizans olmak üzere Türk devletleri olan Selçuklular, Osmanlılar ve Türkiye Cumhuriyeti devletleri için yerleşim önemli bir yerleşim merkezi olmuş ve çok sayıda kültüre ev sahipliği yapmıştır. Bilhassa On Birinci Yüzyıl'dan sonra Bitlis'i hâkimiyetleri altına alan Türkler, Bitlis'in tarihsel ve kültürel alanda gelişmesine ciddi katkılarda bulunmuşlardır. Söz konusu, Bitlis'in aynı zamanda Türklerin tarihinde de önemli bir yer tuttuğunu da ortaya çıkarmaktadır.

Osmanlıların hâkimiyeti altında olan Bitlis, on yedinci, on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda Doğu Anadolu Bölgesi'nin önemli kültür ve sanat merkezi olmuştur. Gerek Selçuklular gerek Anadolu Beylikleri ve gerekse de Osmanlılar döneminde Bitlis'te inşa edilen medrese, camii, külliye, han ve hamam gibi yapıları bugün ilin geçmişteki o parlak döneminin tanıkları olarak halen zamana inat edercesine ayakta durmaktadırlar.

1916 yılında Ruslarca işgal edilen Bitlis, Gazi Mustafa Kemal Atatürk komutasındaki 16. Kolordu ve Çanakkale Cephesinden gelen 2. Ordu birliklerince 8 Ağustos 1916'da düşman işgalinden kurtarılmıştır. Birinci Dünya Savaşı başlarken nüfusu 40.000'e yaklaşan Bitlis, Rus işgali sırasında büyük bir yıkım ve göç yaşamış, özellikle ermeni çetelerinin katliamı sonucu il merkezinin nüfusu birkaç yüz kişiye kadar inmiştir. Bu sosyal, kültürel ve ekonomik çöküntünün sonucu olarak 12 Haziran 1929'da 1509 sayılı kanun ile Muş iline bağlı ilçe yapılan Bitlis 1936 yılında yeniden il olmuştur.

Demokrasinin en temel unsuru çoğulculuk sistemidir. Tek partinin bulunduğu, ülke halkının yasal ve dürüst bir şekilde temsil edilmediği toplumlarda demokrasiden bahsetmek mümkün değildir. Demokrasi, siyasal denetiminin doğrudan doğruya ya da düzenli aralıklar ile halkın özgürce seçtiği temsilcilerin elinde bulunduğu, toplumsal ve ekonomik durumunun ne olursa olsun tüm yurttaşların eşit sayıldığı yönetim şeklidir. Demokraside halkın yönetime dâhil olması siyasi partiler aracılığı ile olmaktadır.

Türk siyasi hayatında demokratikleşme hareketleri cumhuriyet döneminde başlamıştır. Çok partili hayata geçiş denemeleri Mustafa Kemal Atatürk döneminde

gerçekleştirilmeye çalışılmış ve başarısız olunmuştur. Çok partili hayata ilk olarak 1946 yılında geçilmiştir. Çok partili hayata geçişle birlikte Türkiye’de birçok siyasi parti kurulmuştur. Bunlardan en önemlisi de 1946 yılında kurulan DP olmuştur. CHP döneminde, devletçi politikalar benimsenmekle birlikte ekonominin temeli özel girişime dayanmaktaydı. 1946 yılı itibariyle bugün siyasal hayatta karşılaşılan özgürlük, insan hakları, hukuk devleti ve serbest piyasa ekonomisi gibi pek çok kavram ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu dönemde demokratik uygulamalar hayata geçirilirken diğer taraftan muhalif bir kesim oluşmuştur. Söz konusu gelişmelerin etkilerini Bitlis’te de görmek mümkündür.

Hem birinci bölümde hem üst paragrafta izah edildiği üzere, Türk siyasal hayatının en önemli süreçlerinden biri olan Demokrat Parti dönemi siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel açılardan ülkede önemli değişimlerin yaşandığı yıllardır. II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan uluslararası şartların da etkisiyle ülkemizde çok partili siyasi hayata geri dönülmesi için atılan adımlar hızlanmıştır. CHP içerisindeki muhalefetin partiden kopmasıyla kurulan DP, kısa süre içerisinde yurt genelinde teşkilatlanma faaliyetlerine başlamıştır. DP, siyasal sürecini başlattıktan bir süre sonra Bitlis’te de teşkilatlarını oluşturarak siyasal faaliyetlerini yürütmüştür.

Bitlis vilâyetinin 1950 ile 1960 yılları arasındaki siyasi durumunun incelendiği bu eserde bilhassa devrin en önemli partileri arasında yer alan siyasal güçlerden DP ve CHP’nin vilâyetteki yapılanmaları ve teşkilatları üzerinde durulmuştur. Çok partili hayata geçmeden önce CHP ve 1950’den itibaren de DP’nin iktidara gelmesiyle birlikte Bitlis’te siyasal yaşamın da ciddi bir biçimde canlandığı ortaya çıkmaktadır. Bilhassa devrin basını ve arşiv belgeleri de DP dönemi olan 1950’li yıllarda Bitlis’te çok canlı bir siyasi yaşamın olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

DP’nin iktidarda olduğu 1950’li yıllarda devrin bir diğer önemli siyasi partisi CHP’dir. Bilindiği üzere de CHP, hem erken Cumhuriyet döneminde hem de günümüzdeki en önemli siyasi kuruluşlardan birisidir. 1923 yılında kurulan CHP, Bitlis’te teşkilatlanmasını geç sağlamış ve ancak 1936 yılında Bitlis’te CHP İl Başkanlığı kurulabilmiştir. CHP gibi DP de, Bitlis’te geç teşkilatlanmıştır. 7 Ocak 1946’da kurulan DP, kurulduktan 3 yıl sonra yani 1949 yılında DP Bitlis DP İl Başkanlığını tesis etmiştir. Ancak vilâyetin öneminin farkında olan her iki siyasi partinin de burada güçlü olmak ve milletvekili çıkarmak için ciddi çalışmalar

yaptıkları hem arşiv belgeleri hem de devrin gazetelerinin verdiği bilgilerden çok açık bir biçimde ortaya çıkmaktadır.

Malum olduğu üzere, Türkiye’de çok partili döneme geçiş ile beraber çeşitli siyasi partiler kurulmuştur. Bu kapsamda 1950’lerde DP ve CHP dışında beş adet siyasi parti daha kurulmuştur. Kurulan bu siyasi partilerden hiçbirisi DP ve CHP kadar uzun soluklu olamamışlardır. Aslında 1950 -1960 arası dönemin bütün seçimleri bu iki parti arasında mücadele ile geçmiştir. Bu dönemde yapılan seçimler DP ve CHP’nin yarışı Bitlis üzerinden ülke içerisindeki seçimler hakkında da bilgi sahibi olabiliriz. Devrin bütün seçimlerinde Bitlis ilinde başta milletvekili genel seçimleri, muhtarlık, il genel meclisi ve belediye meclisi seçimlerinin 1950’deki ilk devresinde daha çok CHP başarılı olmuştur. Ancak başta 1951 yılında yapılan ara seçimler ve bunu takip eden diğer bütün seçimlerde DP birinci parti olmuş ve seçimleri oy çokluğu ile kazanmıştır. Bu da Bitlis halkının iktidar partisini desteklediğini ve iktidarın politikalarının ülke yararına uygun bulduğunun göstergesidir şeklinde analiz edilebilir.

Yukarıda izah olunduğu üzere 1950 seçimlerinde CHP ve DP ülke genelinde seçim çalışmalarına başlamış ve yurt içinde geziler düzenlemiştir. II. Dünya Savaşı yıllarında, CHP’nin uyguladığı yanlış ekonomi ve vergi politikaları toplumu olumsuz yönde etkilemiş ve halk yeni bir parti arayışına girmiştir. DP’nin seçim çalışmaları sırasında vaat ettikleri, halkın DP’ye yakınlaşmasını sağlamıştır. Ancak DP’nin bu çalışmaları Bitlis’te karşılık bulmamış ve Bitlis’teki seçimleri önceki iktidar olan CHP kazanmıştır. Ancak sonraki dönemde yapılan milletvekilliği için hem ara seçim hem de genel seçimleri DP kazanmıştır.

DP döneminde Bitlis’in ekonomik bakımından pek de gelişmiş bir şehir olmadığı ve ülkenin de gelişmemiş şehirleri arasında yer aldığı bilinmektedir. 1951’den itibaren vilayetteki iki milletvekilini, 1957 seçimlerinde ise üç milletvekilinin tamamını çıkarmayı başaran DP, Bitlis’in ekonomik açıdan gelişmesi için bazı adımlar atmış ve kentin gelişimi için katkı sağlamıştır. Bilhassa köylere yol, su, elektrik vb. alanlarda yatırımlar yapmıştır. Batıdaki vilâyetlerle kıyaslandığında her ne kadar büyük yatırımlar yapılmamış olsa da, yine de on yıllık iktidarı döneminde kentin siyasal tarihinde ciddi etki bırakmış olan DP’nin Bitlis’in birçok alanda ilerlemesine katkıda bulunmuş olduğu şeklinde değerlendirme yapılmaktadır. Ayrıca Bitlis’te söz konusu durum, 1950 seçimleri hariç DP’nin girmiş olduğu bütün

seçimlerde birinci parti olmasını sağlamıştır şeklinde değerlendirilebilir. Bu durum, bilhassa Bitlis vilâyetinde büyük ölçüde gözlemlenmiştir.

Yukarıda verilen bilgiler bağlamında şu neticeye ulaşılabilir: 1950 ile 1960 yılları arasında iktidar olan DP'nin, 1950 seçimleri hariç Parti 1954 ve 1957 seçimlerinde 'te Bitlis sürekli kazanmıştır. Bunun dışında yapılan belediye meclisi ile il genel meclisi seçimlerinin tamamını kazanmayı başarmış ve vilâyette en etkili parti durumuna gelmiştir. Söz konusu durum, Bitlis'te halkın DP'nin politikalarından memnun olduğu şeklinde değerlendirilebilir.

DP döneminin en mühim siyasi olaylarından birisi Vatan Cephesi'dir. DP tarafından Vatan Cephesi Ocakları kurulmuş ve bu yolla partinin 1958 yılından itibaren yeniden güçlenmesi hedeflenmiştir. Vatan Cephesi'nin kurulduğu ilan edildikten sonra Bitlis'te Vatan Cephesi saflarına çok sayıda kişi katılmış, öyle ki öbür siyasi partilere mensup birçok insan da bağlı oldukları partilerden istifa ederek, DP'ye ve onun siyasi kolu olan Vatan Cephesine iştirak etmişlerdir. Bu durum Bitlis'te ve ülkemiz de DP'yi güçlendirirken CHP'yi zayıflatmıştır. Sonuç olarak, halkın DP'ye ve onun siyasi kuruluşlarına bağlılığı ve dolayısıyla CHP'den uzaklaşması 27 Mayıs 1960 askeri darbesine ortam hazırlamıştır.

KAYNAKLAR

Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi

Fon Kodu: 30.10.0.0, Yer No: 45.291.41

Fon Kodu: 30.18.1.1, Yer No: 2.38.4.

Fon Kodu: 30.18.1.1, Yer No: 2.38.5.

Fon Kodu: 30.18.1.1, Yer No: 3.18.9.

Fon Kodu: 30.10.0.0, Yer No: 83.545.17.

Fon Kodu: 30.18.1.1, Yer No: 4.43.10.

Fon Kodu: 30.18.1.1, Yer No: 10.36.3.

Fon Kodu: 30.18.1.1, Yer No: 13.15.10.

Fon Kodu: 30.10.0.0, Yer No: 12.16.13.

Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 192.313.11.

Fon Kodu: 30.10.0.0, Yer No: 66.441.1.

Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 62.14.4

Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 102.7.4.

Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 102.10.15.

Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 103.12.9.

Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 112.11.15.

Fon Kodu: 30.10.0.0, Yer No: 116.31.12.

Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 117.38.14.

Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 129.8.13.

Fon Kodu: 30.10.0.0, Yer No: 76.500.10.

Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 89.122.20.

Fon Kodu: 490.01, Yer No: 277.1112.3.

Fon Kodu: 490.01, Yer No: 277.1112.3/55.

Fon Kodu: 490.01, Yer No: 277.1112.3/56.

Fon Kodu: 490.01, Yer No: 277.1112.3/57.

Fon Kodu: 490.01, Yer No: 277.1112.3/58

Fon Kodu: 49.1.0.0, Yer No: 238.947.1.

Fon Kodu: 49.1.0.0, Yer No: 627.64.1.

Fon Kodu: 49.1.0.0, Yer No: 627.64.1.

Fon Kodu: 49.1.0.0, Yer No: 982.807.2.

Fon Kodu: 49.1.0.0, Yer No: 1044.1012.1.

Fon Kodu: 30.10.0.0, Yer No: 77.511.2.

Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 157.35.16.

Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 184.22.12.

Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 157.35.16.

Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 126.57.9.

Fon Kodu: 30.10.1.0, Yer No: 77.511.1.

Fon Kodu: 30.10.1.0, Yer No: 77.513.9.

Fon Kodu: 30.10.1.0, Yer No: 77.513.9.4.

Fon Kodu: 490.01, Yer No: 1478.35.1.

Fon Kodu: 30.10.1.0, Yer No: 77.513.9.4.1.

Fon Kodu:30.10.0, Yer No: 78.517.26.

Fon Kodu:30.10.0, Yer No: 52.311.1.

Fon Kodu: 490.01, Yer No: 238.94.52.1.

Fon Kodu: 490.01, Yer No: 238.94.52.2.

Fon Kodu: 490.01, Yer No: 238.94.52.3.

Fon Kodu: 030.01, Yer No: 67.422.1/3.

Fon Kodu: 030.01, Yer No: 67.422.1.

Fon Kodu: 030.01, Yer No: 67.422.1/1

Fon Kodu: 030.01, Yer No: 67.422.1/2.

Fon Kodu: 030.11.1, Yer No: 184.22.12.

Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No: 287.1151.2.

Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No: 287.1152.1.

Fon Kodu: 030.11.1, Yer No: 219.42.4.

Fon Kodu: 030.11.1, Yer No: 51.309.3.

Fon Kodu: 030.01, Yer No: 51.309.8.

Fon Kodu: 030.01, Yer No: 51.309.8.

Fon Kodu: 030.01, Yer No: 51.309.8.

Fon Kodu: 030.01, Yer No: 51.309.8.

Fon Kodu: 030.01, Yer No: 255.5.11.

Fon Kodu: 030.01, Yer No: 51.309.9.

Fon Kodu:490.01, Yer No: 247.981.1.

Fon Kodu:490.01, Yer No: 247.981.1.

Fon Kodu: 030.01, Yer No: 51.309.9.

Fon Kodu: 30.10.0.0, Yer No: 214.19.3.

Fon Kodu: 10.9.0.0, Yer No: 218.676.1.

Fon Kodu: 010.90, Yer No: 288.676.26.1.

Fon Kodu: 010.90, Yer No: 288.676.26.28.

Fon Kodu: 010.90, Yer No: 288.676.26.31.

Fon Kodu: 010.90, Yer No: 288.676.26.35.

Fon Kodu: 010.90, Yer No: 288.676.26.28.

Fon Kodu: 010.90, Yer No: 288.676.26.33.

Fon Kodu: 010.90, Yer No: 288.676.26.36.

Fon Kodu: 010.90, Yer No: 288.676.26.37.

Fon Kodu: 010.90, Yer No: 288.676.26.38.

Fon Kodu: 010.90, Yer No: 288.676.26.45.

Fon Kodu: 010.90, Yer No: 288.676.26.48.

Fon Kodu: 010.90, Yer No: 288.676.26.49.

Fon Kodu: 010.90, Yer No: 288.676.26.51.

Fon Kodu: 010.90, Yer No: 288.676.26.55.

Fon Kodu: 010.90, Yer No: 288.676.26.56.

Resmi Gazete

TBMM Tutanak Dergileri

TBMMTD, Dönem 9, C.1 (22 Mayıs 1950), s.3.

TBMMTD, Dönem 9, C.10 (1 Kasım 1951), s.1

TBMMTD, Dönem 10, C.1 (14 Mayıs 1954), s.3.

TBMMTD, Dönem 11, C.1 (1 Kasım 1957), s.3.

TBMMTD, Dönem 9, C.I, (22 Mayıs 1950), s.2.

TBMMTD, Dönem 7, C.I, (8 Mart 1943), s. 4.

TBMMTD, Dönem 9, C.I, (14 Temmuz 1950), s.792.

TBMMTD, Dönem 9, C.6, (26 Mart 1951), s.20.

TBMMTD, Dönem 9, C.6, (28 Mart 1951), s.51.

TBMMTD, Dönem 9, C.9, (1 Ağustos 1951), s.126.

TBMMTD, Dönem 9, C. 11, (10 Aralık 1951), s. 108- 116.

TBMMTD, Dönem 9, C. 14, (31 Mart 1952), s. 139.

TBMMTD, Dönem 9, C. 14, (11 Nisan 1952), s. 3.

TBMMTD, Dönem 9, C. 15, (5 Mayıs 1952), s. 2.

TBMMTD, Dönem 9, C. 16, (6 Haziran 1952), s. 2-3.

TBMMTD, Dönem 9, C 20, (2C5 Şubat 1953), s. 978.

TBMMTD, Dönem 9, C. 24, (13 Temmuz 1953), s. 3.

TBMMTD, Dönem 10, C. 1, (2 Temmuz 1954), s. 411-423.

TBMMTD, Dönem 10, C. 5, (9 Şubat 1955), s. 70-74.

TBMMTD, Dönem 10, C. 7, (20 Mayıs 1955), s. 2.

TBMMTD, Dönem 10, C. 20, (14 Haziran 1957), s. 2.

TBMMTD, Dönem 10, C. 20, (21 Haziran 1957), s. 2.

TBMMTD, Dönem 10, C. 1, (26 Mayıs 1954), s. 83.

TBMMTD, Dönem 11, C.1, (13 Ocak 1958), s.473.

TBMMTD, Dönem 11, C.1, (31 Ocak 1958), s.616.

TBMMTD, Dönem 11, C.2, (7 Şubat 1958), s.1.

TBMMTD, Dönem 11, C.3, (26 Mart 1958), s.2.

TBMMTD, Dönem 11, C.4, (25 Haziran 1958), s.703.

TBMM Arşivi, Muhtar Ertan'ın Şahsi Dosyası, 1191 Nolu Tercüme -i Hal Kâğıdı.

TBMM Arşivi, Muhtar Ertan'ın 18.05.1950 tarihli Seçim Mazbatası.

TBMM Arşivi, Selahattin İnan'ın Şahsi Dosyası, 1594 Nolu Tercüme -i Hal Kâğıdı.

TBMM Arşivi, Selahattin İnan'ın 18.05.1950 tarihli Seçim Mazbatası.

TBMM Arşivi, Selahattin İnan'ın 05.05.1954 tarihli Seçim Mazbatası.

TBMM Arşivi, Nusrettin Barut'un Şahsi Dosyası, 1926 Nolu Tercüme -i Hal Kâğıdı.

TBMM Arşivi, Nusrettin Barut'un 05.05..1954 tarihli Seçim Mazbatası.

TBMM Arşivi, Nusrettin Barut'un 29.10.1957 tarihli Seçim Mazbatası.

TBMM Arşivi, Rifat Bingöl'ün Şahsi Dosyası, 2264 Nolu Tercüme -i Hal Kâğıdı.

TBMM Arşivi, Rifat Bingöl'ün 29.10.1957 tarihli Seçim Mazbatası.

MÜLAKATLAR

Cafer Kılıçarslan ile 10.09.2019 tarihinde yapılan mülakat

Fethi Özbaltaş ile 10.09.2019 tarihinde yapılan mülakat

Mehmet Selim Gültekin ile 10.09.2019 tarihinde yapılan mülakat

Nevzat Şimşek ile 10.09.2019 tarihinde yapılan mülakat

Şevket Ögüt ile 10.09.2019 tarihinde yapılan mülakat

Habip Gök ile 10.09.2019 tarihinde yapılan mülakat

Sürelî Yayınlar

Bitlis Gazetesi

Yeşil Bitlis Gazetesi

Tasvir-i Efkâr Gazetesi

Dideban Gazetesi

Araştırma ve İnceleme Eserleri

Ahmad, F., *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Kaynak yayınları, İstanbul 2012.

Ahmad, F., Turgay, B., *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1976.

Akandere, O., “Bir Demokrasi Beyannamesi Olarak Dörtlü Takrir’in Amacı ve Mahiyeti”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt: 9, (2003), ss.5-28.

Arık, M.O., *Bitlis Yapılarında Selçuklu Rönesans'ı*, Güven Matbaası, Ankara 1975.

Arınç, K., “Geçmişteki Önemi Azalmış Kent Yerleşimlerine Bir Örnek: Bitlis”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, cilt:1, Sayı: 1, (1995), ss.67-95.

Arınç, K., “UNESCO Yaratıcı Kentler Ağı İçin Bir Öneri: Bitlis Gastronomi Kenti”, *Turkish Studies Dergisi*, cilt:12, Sayı:29, (2017), ss.7-19.

Arslan, Z., *Türk Parlamento Tarihi, Türk Parlamento Tarihi, TBMM - XI. Dönem, 1954-1957*, 3. Cilt, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları, Ankara 2014.

Avşar, Z., Emre Kaya, A.E., “Arapça Ezan Yasağı ve Kaldırılması”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, cilt: 33, sayı: 95, (2017), ss.123-160.

Aydemir, Ş.S., *Menderes'in Dramı (1899-1960)*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1976.

Babaoğlu, R., “İngiliz Belgelerinde Türkiye’nin Demokrasiye Geçiş Yılları: Demokrat Parti’nin Kuruluşu ve 1946 Seçimleri”, *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:10, (2017), ss.371-402.

Bakacak, A., “ 1950 Seçimleri Sonrası Ulus Gazetesi’nin Muhalefete Geçışı”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, sayı:51, (2013), ss.541-561.

Bakan, S., Özdemir, H., “Türkiye’de 1946-1960 Dönemi İktidar Muhalefet İlişkileri Cumhuriyet Halk Partisi Demokrat Partiye Karşı”, *C.Ü İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, cilt:14, sayı:1, (2013), ss.373-397.

Barut, C., *Bitlis İlinin Ekonomik Kalkınmasında Turizm Arz Potansiyelinin Değerlendirilmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2013.

Beder Şen, R., Yurtkuran, S., “Bitlis'te Yaşayan Ailelerin Sosyo - Demografik, Sosyo - Ekonomik Sosyo - Kültürel özellikleri ile Toplumsal Hayatta Törenin Gücü”, *Aile ve Toplum Dergisi*, cilt: 2, sayı: 7, (2004), ss.1-7.

Bitlis İl Yıllığı 1967, Ajans-Türk Matbaacılık Sanayii, Ankara 1970.

Bitlis Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, *Bitlis İli 2014 Yılı Çevre Durum Raporu*, Bitlis Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü Yayınları, Bitlis 2015.

Bitlis Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, *Bitlis İli 2016 Yılı Çevre Durum Raporu*, Bitlis Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü Yayınları, Bitlis 2017.

Bitlis Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, *Bitlis İli 2017 Yılı Çevre Durum Raporu*, Bitlis Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü Yayınları, Bitlis 2018.

Bulut, S., “Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960): Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu”, *Akademik Bakış Dergisi*, cilt: 2, sayı: 4, (2009), ss.125-145.

Burgaç, M., “1946 Genel Seçimlerinde Propaganda”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, cilt 13, sayı 26, 2013 , ss.163-184.

Çavdar, T., *Demokrasi Tarihi (1839-1950)*, 3. Baskı, İmge Kitabevi, İstanbul 2013.

Çelebi, O., “Türkiye Seçiminin Sancılı Doğumu 1946 Seçimleri”, *Turkish Studies Dergisi*, cilt:10, sayı:1, (2015), ss.251-272.

Demirtaş, M., “XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Bitlis Vilayetinde Nüfus”, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: 9, sayı: 1 (2007), ss. 131-149.

Devlet İstatistik Enstitüsü, *2000 Genel nüfus sayımı: Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri*: Bitlis, Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara 2002.

Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (AKAD), *Ön Bölgesel Gelişme Planı (2009-2010)*, Van 2009.

Ertem, B., “1950 Genel Seçimleri Sürecinde Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti’nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde Teşkilatlanması”, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Dergisi*, cilt: 9, sayı: 19, (2017), ss.169-184.

Erkmen, A., “ Türkiye’de 1950 ile 2002 Yılları Arasında Uygulanan Genel Seçim Sistemlerinin Halk İradesine Etkisi”, *Gaziantep Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt: 17, sayı: 3, (2018), ss.1225-1247.

Eroğlu, C., *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2003.

Ertaş, K., “19. Yüzyılda Bitlis’te Ermeniler ve Toplumsal Hayattaki Konumları”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt: 16, sayı:60, (2017), ss.217-233.

Gündoğdu, Ş., *Bitlis ve Bitlis Halkevi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van 2003.

Güneş, G., Akdağ, M., “ Çok Partili Yaşama Geçiş Sürecinde Adnan Menderes’in Aydın İlindeki Siyasi Faaliyetleri (1946-1950)”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, cilt: 13, sayı: 27, (2013), ss.185-224.

Güneş, G., “Çanakkale’de Demokrat Parti Döneminde Seçimler”, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, cilt:1, sayı:1, (2013), ss.67-85.

Güngör, S., “14 Mayıs 1950 Seçimleri ve CHP’de Bunalım”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: 21, (2010), ss.193-208.

İçduygu, A., Sirkeci, İ., ve Aydınğün, İ., “Türkiye’de İçgöç ve İçgöçün İşçi Hareketine Etkisi”, *Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri Konferansı (6-8 Haziran 1997)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, ss.207-239.

İlter, E., “ Milli Mücadele’de "Doğu Lejyonu" (Legion D'orient)'nın Fransız İşgal Bölgesindeki Fonksiyonu”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi*, cilt: 2, sayı: 3, (1989), ss.419-436.

İlyas, A., “1950-1960 Yılları Arasında Gerçekleşen Genel Seçimlerin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Açısından Değerlendirilmesi”, *Turkish Studies Dergisi*, cilt: 9, sayı: 4, (2014), ss.563-574.

İnbaşı, M., “ XVIII. Yüzyılda Bitlis Sancağı ve İdarecileri”, *Atatürk Üniversitesi. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sayı: 33 (2007), ss.243-261.

Karadeniz, Y., “Bitlis’te Ermenilerin Müslüman Halka Yaptıkları Katliamlar ve Batılı Devletlerin Katliamlardaki Rolü (1913-1919)”, *Turkish Studies Dergisi*, cilt: 6, sayı: 1, (2007), ss.1405-1420.

Karataş, M., “Cumhuriyet Halk Partisi’nin Siyasal İktidar Anlayışı (1946-1950)”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, cilt: 7, sayı: 29, (2014), ss.505-524.

Kaya, Y., “ Türk Siyasal Yaşamında 1954 Genel Seçimleri”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, cilt: 7, sayı: 3, (2018), ss.2276-2291.

Kinç, C., *Bitlis ve Ermeni Olayları (1870-1920)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van 2012, s.28-31.

Milliyet Büyük Ansiklopedi, *Bitlis Maddesi*, 3. Cilt, Milliyet Yayınları, İstanbul.

Olca, A., Araboğa, Y., “Bitlis İlinin Turizm Potansiyeli ve Yerel Halkın Turizm Olgusuna Bakış Açısı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, cilt:11, sayı:57, (2008), ss.946-961.

Öztürk, K., *Türk Parlamento Tarihi, Türk Parlamento Tarihi, TBMM - IX. Dönem, 1950-1954 (7. Basım)*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları, Ankara 1999.

Öztürk, K., *Türk Parlamento Tarihi, Türk Parlamento Tarihi, TBMM - X. Dönem, 1954-1957, 2. Cilt*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları, Ankara 1999.

Saka, A., *14 Mayıs 1950 Seçimleri Ekseninde Muhalefet ve İktidarın Sesi Olan Zafer ve Ulus Gazeteleri Üzerinde Bir İnceleme*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2015.

Selvi, H., Cırık, B. “Milli Mücadelede Bitlis ve Çevresi (1918–1921)”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, cilt: 9, sayı: 1, (2014), ss.205-231.

Sönmez, N., “Seçim Sisteminin Demokratikleştirilmesinin Bir Aşaması: 1950 Milletvekili Seçim Kanunu”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt:6, sayı: 2, (2013), ss.437-461.

Şahin, E., Tunç, B., “Demokrat Parti’nin Kuruluş Süreci ve DP-CHP Siyasi Mücadelesi”, *Sosyal ve Araştırmalar Dergisi*, cilt:1, sayı: 2, (2015), ss. 31-69.

Şen, C., *Demokrat Parti Döneminde Denizli’de Siyasal Hayat (1950-1960)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Ağrı 2019.

Şengel, Ü., Zengin, Ü., “Bitlis İlinin Kalkınmasında Turizmin Rolünün Yerel Halkın Demografik Özelliklerine Göre Değerlendirilmesi”, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, cilt:1, sayı:2, (2017), ss. 1-19.

Şentürk, A., “Bitlis Mebusu Muhtar Ertan’ın Teftiş Raporuna Göre Elazığ (1943)”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: 36, (2015), ss. 1-12.

Tekdal, D., *II. Abdülhamid Döneminde Bitlis Vilayeti (İdarî ve Sosyal Yapı)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli 2018.

Torun Çelik, E., “ Çok Partili Hayatın İlk Yıllarında Kocaeli’nde Siyasal Hayat”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, sayı: 63, (2018), ss. 301-342.

Tuncel, M., “Bitlis Şehri (Tarihi Coğrafya Açısından Yaklaşım)”, *Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, sayı: 4, (1996), ss.101-110.

Tuna, I., Hayatında Dörtlü Takrir”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, cilt:15, sayı: 30, (2015), ss. 203-219.

Tunç, B., *Demokrat Parti Döneminde Kocaeli (1950-1960)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2015.

Tunç, B., “ 27 Mayıs Askeri Darbesinin Vilayetlerdeki Yansımaları: Bitlis Örneği”, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, cilt: 5, sayı: 1, (2019), ss. 38-51.

Tunç, B., Özçelik, F., “ Demokrat Parti Döneminde Ağrı’da İdari Alanda Yapılan Düzenlemeler (1950-1960)”, *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, cilt: 7, sayı: 3, (2017), ss. 463-477.

Tunç, B., “Eskişehir’de Vatan Cephesi”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, cilt: 52 (Nisan 2017), ss. 198-212.

Tunç, B., “Kocaeli’nde Vatan Cephesi”, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, cilt:2, sayı:8, ss. 733-750.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü (1950), *22 Ekim 1950 Genel Nüfus Sayımı*, Devlet Basımevi, Ankara 1951.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *23 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı*, Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1961.

Uyar, H., “1950 Genel Seçimleri Üzerine Bir Analiz Denemesi”, *Uluslararası Türkiye Sempozyumu*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta 2008, 1-19.

Uyar, H., *Vatan Cephesi Türk Siyasal Yaşamında Cepheleşmelere Örnek*, Boyut Yayın Grubu Yayınları, İstanbul 2001.

Yaşa, R., *Bitlis’te Türk İskânı (XII-XIII. Yüzyıl Arası)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 1990.

Yıldırım, S., “1950 Seçimleri ve Propaganda” *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, cilt: 6, sayı: 3, (2003), ss.131-157.

Yıldız, N., “Demokrat Parti İktidarı (1950-1960) ve Basın”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi*, cilt:51, (1997), ss.481-505.

Yılmaz, E., “1950 Seçimleri ve Önemi Öne Çıkan Özellikleri ve Siyasal Sonuçları”, Bartın Üniversitesi, *Bartın Üniversitesi İİBF Dergisi*, cilt: 1, sayı: 2, (2010), ss.31-45.

Yurt Ansiklopedisi, “Bitlis Maddesi”, Anadolu Yayıncılık, İstanbul 1982.

Yücel, M.S., *Demokrat Parti*, Ülkü Yayınları, İstanbul 2001.

Yüksel, M., “Erzurum, Bitlis ve Mamûretülaziz Vilâyetlerindeki Ermeni İsyanları (1890-1905)”, *Ermeni Araştırmaları Dergisi*, sayı: 43, (2012), ss. 165-194.

EKLER

EK 1 : 9. 10. ve 11. Dönem Bitlis Milletvekili Nusrettin BARUT

NUSRETTİN BARUT

EK 2 : 9 Dönem Bitlis Milletvekili Ahmet Muhtar ERTAN

(AHMET)¹ MUHTAR (TALATİ) ERTAN

EK 3 : 9. 10. ve 11. Dönem Bitlis Milletvekili Selahattin İNAN

SELAHATTİN İNAN

EK 4 : 11. Dönem Bitlis Milletvekili Rifat BİNGÖL

RIFAT BİNGÖL

[illegible]

28 Ekim 1957
PAZARTESİ

BAŞLIKLI YER
Yeni Halkın Halkları
HİTİTİ

Liberalizm (Tasvir-i Efkâr)
No 1 1957

TASVİRİ EFKÂR

Demokrat Siyasi Gazete

Devlet Binası

Satış Yeri: Çarşı
Yeni Halkın Halkları
HİTİTİ

Reklamın Yeri: Çarşı
Yeni Halkın Halkları
HİTİTİ

Yıl 1 No 10

Plan 1 Kuruş

(PAZARDAN MAADA HERGÜN ÇIKAR)

Büyük bir ekseriyetle iktidarı kazandı

MUHALEFET PARTİLİLER HAZİMETE UĞRADI

Şehrimizde de Demokrat Parti dün yapılan Millet Vekili seçimini büyük bir farkla kazanmıştır

Dün yapılan Meclis seçiminin sonucu tüm birin Fevkalide Demokrat Parti'nin iktidara geçtiği olmuştur. İktidara geçen Demokrat Parti'nin iktidara geçmesi için CHP 175 yekun Meclis üyesi kazanarak her il iktidara geçmiştir.

Şimdi alınan neticelere göre 47 Vilyette Demokrat Parti 16 vilyette CHP 1 vilyette CHP 1 vilyette İP.P. kazanmıştır.

Vilyette x100 kadar Meclis ve Halkın Halkları'nın neticeleri köti gelmiştir olduğu halde Demokrat Parti büyük farkla kazanmıştır.

7 meclis Meclis üyesi kazanarak bütün vatandaşlar büyük sempotisi kazanan Demokrat Partiye Tebrük ederken yeni iktidara devrimde de hayırlı başarılar temenni ederiz.

Şehrimizin kurtuluşu D.P. Millet Vekilleri

Seçim şehrimizde hadisez ve sukûnet içinde geçti

Dün yapılan Meclis seçimi bütün yurtta olduğu gibi şehrimizde de sükûnet ve hadisez geçmiştir. Vatandaşların bir kâğıt kâğıda içinde hiç bir tehir altına girmeden reyini kullanmıştır. Halkın yavaş yavaş seçmen kütüklerini kurtarma kâğıtları ile seçim iştirakiye düşmüştür.

Seçime iştirak niheti şehir içinde % 60 dir.

D.D.Y. İşletmesi İdare Meclis Re-İstliğine tayin yapıldı

Ankara (A. Ankara) Bir müddetten beri mühal bolunan D.D.Y. İşletmesi İdare meclisi Re-İstliğine Emekli General Kâzım Demircioğlu bin bir aylık ücretle tayini İdare Vekilleri Heyetince 18/10/1957 tarihinde karar kılınmıştır.

Atanık Su Altı Bantları Hoşdün getirildi

Washington (U.S.) Belçik Arma İdare Meclisi Vekili Noel Mc Elroy Amerikan Deniz Kurvetlerinin deniz altı bantları kullanarak bir atanık su altı bantları - eydane getirdiği bildirilmiştir.

McElroy denizaltı bantları kullanarak bir atanık su altı bantları - eydane getirdiği bildirilmiştir.

Deniz Bakanı Thomas

İngiltere ve Polonya'dan yekun kumru istatistik edilecek

Ankara (A. Ankara) Meclis kâğıtlarından 62 meclis gine göre İngiltere ve Polonyadan büyük paralar halinde yekun kumru istatistik edilecektir. Meclis kâğıtları ait form kâğıtları tamamlanmış olduğundan bu meclis kâğıtlarındaki bilgilerle gine kumru istatistik edilecektir.

EK 9: Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşiv Belgesi, Bitlis'te 1951'de Yapılan Ara Seçimler

617 DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ 10. VII. KESİT
CUMHURİYET ARŞİVİ Ankara
36617

C.H.P. İl İdare Kurulu
Başkanlığına

Bitlis

Ara seçimi masraflarına karşılık olarak daha (1500) lira Türkiye İş Bankası A.Ş. Ankara Merkez Müdürlüğünün 3/8/1951 gün ve 40/2141 sayılı havale makbuzu karşılığında teslim edilerek T.C. Ziraat Bankası ile emrinize gönderilmiştir.

Paranın hiç bir defter ve kayıtlara intikal ettirilmemesini ve kasa makbuzu gönderilmemesini ve seçimi müteakip sarf evraklarının müfredatlı bir liste ile C.H.P. Genel Sekreterliğine gönderilmesini diler, saygılar sunarım.

C.H.P. Muhasip Üye
Van Milletvekili

Ferit Melen

EK 10: Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşiv Belgesi, Bitlis'te 1950 Belediye Meclisi Seçimleri

ÇUMHURİYET HALK PARTİSİ
BÖLGESİ
MÜFETTİŞLİĞİ
SAYI: 2/33684
C.H.P. İl İdare Kurulu
Başkanlığına
Bitlis

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ
6/9/1950
1310

Belediye seçimi masraflarına karşılık olarak (500) lira Türkiye İş Bankası A.Ş. Ankara Merkez Müdürlüğü'nün 12/9/1950 gün ve 8845 sayılı havale makbuzu karşılığında teslim edilerek T.C. Ziraat Bankası ile emrinize gönderilmiştir.

Paranın hiç bir defter ve kayıtlara intikal ettirilmeyerek ve kasa makbuzu gönderilmeyerek seçimi müteakip sarf evraklarının doğrudan doğruya C.H.P. Genel Sekreterliğine gönderilmesini diler, sevgiler sunarım.

C.H.P. Muhasip Üye
Van Milletvekili

Ferit Helan

12 IX 1950
26

EK 11: Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşiv Belgesi, CHP Bitlis İl Başkanlığı Yazışmalar

10

Bitlis: 27/2/1950

C.H.P. BİTLİS İL İDARE KURULU BAŞKANLIĞI
Sayı: 1-16

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Özü: 949 kesin hesabı, Ocak Şubat Ek bütçesi, 950 senelik bütçesi

13351
10/3/1950
10.11.1950

C.H.P. Genel Sekreterliği Yüksek katında
Ankara

C.H.P. ARŞİVİ
10. 3. 1950
100.154

YAZI NO

İl İdare Kurulumuzun 1949 yılı kesin hesap cetvelile 950 yıllık bütçesi ve iki aylık ek bütçemiz tasarılarının onanmak üzere sonuyuruz. Tatbikinde anlaşılabileceği tabii bulunan bütçelerin gelir ve giderleri teşkilâtımızın faaliyetlerini sağlama bakımından yetersizdir. 1949 yılında özel idare yardımı 4500 lira iken bu yıl ancak 3000 lira ve belediye den ek ödenek kabul edildiği takdirde 3033 lira yardım sağlanabilecektir. Özel idareden iki aylık ek ödenek bırakılmadığından bir şey alınamamıştır. Üye aidaatide tahmini olarak bütçeye bırakılmak şartıyla ancak bütçe tutarı 6626 lira 88 kuruşa yükseltilmiş bulunmaktadır. bu durum karşısında ilçelerin halkevleri ve halkodalarının ısrarlı isteklerine karşı yardım yapılamamaktadır.

Günden güne gelişmekte ve genişlemekte olan teşkilâtımızın faaliyetlerini idame ettirmek ancak isteklerinin kısmen olsun temin bakımından elzemdir. Önümüzdeki yıl için önünde bulundurmak ve tedbir almak ancak acil yardımların teminine ihtiyacımız vardır. vaziyetimiz nazara alınmak üzere bu yardım işini yüksek tensibinize arz ediyoruz dilegimizin yerine getirilmesine yüksek buyruklarını derin saygılarımla arz ederim.

Eki:
949 kesin hesap cetveli
950 yıllık bütçe
iki aylık ek bütçe

C.H.P. İl İdare Kurulu
Başkanı
Paşa Barutçu

10

EK 12: Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşiv Belgesi, Bitlis'te 1950 Milletvekili Genel Seçimleri

Bitlis: 23/5/1950

Sayı: 16774 DEVLET ARŞİVİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ CUMHURİYET ARŞİVİ

C.H.P. ARŞİVİ
29.5.1950
1691

C.H.P. Genel sekreterliği yüksek katına

Bitlis

Millet vekili seçimi için il başkanlığımız adına yardım olarak gönderilen paralara ait alındı kâğıtları ile muvaffakiyet n temini için gönderilen ödenekten fazla olarak mecburu yapılan masraflarımıza ait olan (1943 lira 85 kuruşa ait müfredat listesinde) takdim ediyoruz münzam masrafların halkevleri yardımlarına en verilmiştir. bu paranın verilmesine yüksek buyruklarını arz ederim derin saygılarımla.

C.H.P. İl Başkanı
Paşa barutçu
Phax

Eki :

- I - 3000 liralık alındı kâğıdı
- I - 1000 liralık propaganda :
- I - 936,85 seçim masrafı
- I - 977 seçim münzam masrafı

7000
400
600
3000
5000

36

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER	
Adı- Soyadı	Harun YEGEN
Doğum Yeri ve Tarihi	Ağrı -1989
EĞİTİM DURUMU	
Lisans Eğitimi	Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi (2014)
Yüksek Lisans Öğrenimi	Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (2019)
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce (Az Düzeyde)
Bilimsel Faaliyetler	-
İŞ DENEYİMİ	
Stajlar	Öğretmenlik Deneyimi Stajı
Projeler	-
Çalıştığı Kurumlar	-
İLETİŞİM BİLGİLERİ	
E-posta Adresi	hyegen@agri.edu.tr
YÜKSEK LİSANS MEZUNİYETİ	
21.10.2019	